

HESPERIA
LIBROS

Pl. Jose Antonio.10 - ZARAGOZA

Filología

F. A. 017

R. 00001533249

R. 41774

PRINCIPIS CHRISTIANI

INSTITVTIO

Per Aphorismos digesta,

Auctore

DESIDERIO ERASMO

Roterodamo.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE.

clō lō c xli.

Perfent.

H. A. Burch.

1757

Sine m. m. m.

INSTITUTO

de Estudios Científicos

Autor

FEDERICO BLANCO

Director

Exposición Internacional de Madrid
1889

UNED

3

Principis Christiani
INSTITUTIO

Per Aphorismos digesta,

Auctore

DESIDERIO ERASMO

Roterodamo.

Bi receptum est suffragiis ascisci Principem, illic non perinde spectandæ sunt maiorum imagines, sive species corporis, aut proceritas, quod à barbaris nonnullis olim ineptissime factitatum legimus, atque indoles animi mansueta, placidaque, sedatum, ac minime præceptum ingenium, nec ita concitatum, ut periculum sit, ne accedente fortunæ licentia erumpat in tyrannidem, & admonentem aut consulentem non ferat, nec rursus ita lentum, ut cuiuslibet arbitrio quovis duci sese patiat. Spectandus & rerum usus,

A 2

4 INSTITUTIO

Valetudo
Principis.

lus, & ætas, nec ita gravis, ut iana obnoxia sit delirationi, nec ita virens, ut affectibus abripiatur. Fortassis & valetudinis habenda nonnulla ratio, ne subinde novus Princeps fit adhibendus, idque non citra Reip. dispendium.

Quibus
rebus æstimandus
Princeps.

In navigatione non ei committitur clavus, qui natalibus aut opibus, aut forma cæteris antecellit, sed qui peritia gubernandi, qui vigilantia, qui fide superat. Ita regnum ei potissimum est committendum, qui regiis dotibus anteit reliquos, nempe sapientia, iustitia, animi moderatione, providentia, studio commodi publici

Imagines, aurum, gemmæ nihilo plus habent momenti ad civitatis administrationem, quam eadem nauclero conductura sint ad navim gubernandam.

Vtilitatis
publicæ
ratio.

Quod unum oportet spectare Principem in administrando, id unum oportet spectare populum in Principe deligendo, nimirum publicam commoditatem, procul

PRIN. CHRISTIANI. 5

cul ablegatis privatis affectibus.

Quo minus integrum est mutare quem delegeris, hoc circumspicius est diligendus, ne diutissime nos cruciet unius horæ temeritas.

Cæterum ubi nascitur Princeps, non eligitur, quod & olim apud barbaras aliquot nationes fieri solitum restatur Aristoteles, & nostris temporibus ubique fere receptum est, ibi præcipua boni Principis spes à recta pender institutione, quam hoc diligentio-rem etiam adhiberi conveniet, ut quod suffragiorum iuri detractatum est, id educandi studio pensetur. Proinde statim, ab ipsis (ut aiunt) incunabulis vacuum adhuc & rude futuri Principis pectus salutaribus opinionibus erit occupandum, ac protinus in puerilis animi novale iacienda honesti semina, quæ paulatim ætate & usu rerum suppullulent, ac maturescant, & semel infixæ in omnem usque vitam inhæreant. Nihil enim ita penitus insidit & inhærescit, ut quod primis

Educatio
Principis.

Bonis opinionibus statim imbuendus Princeps

illis inferitur annis, in quibus quid imbibamus, cum in omnibus permultum refert, tum vero in Principe plurimum.

Ubi potestas non est deligendi Principem, ibi pari diligentia deligendus erit is, qui futurum instituat Principem.

Ut nascatur probæ indolis Princeps, id votis optandum à superioribus. Porro ne bene natus degeneret, aut ut parum bene natus educatione reddatur melior, id partim in nobis situm est.

Mos erat olim de Rep. bene meritis statuas, arcus, ac titulos honoris gratia ponere. At nulli magis hoc honore digni sunt, quam ii, qui in recte instituendo Principe fidelem ac strenuam navarint operam, nec privatam emolumentum, sed patriæ spectarint utilitatem. Omnia debet patria bono Principi. At hunc ipsum debet ei, qui rectis rationibus talem effecerit.

Statim
forman-

Non aliud æque idoneum formandi,

mandi, corrigendive Principis tempus, quam cum ipse nondum sese Principem esse intelligit. Hoc igitur erit diligenter occupandum, non solum hactenus ut interim cohibeatur à turpibus, sed etiam ut certis quibusdam virtutum decretis imbuatur.

das Prin-
ceps.

Si tanta sollicitudine parentes non omnino stulti puerum educant unius agelli successioni destinatum, quo tandem studio, curaque educari par est eum, qui non unis ædibus, sed tot populis, tot civitatibus, immo qui orbi instituitur, aut magno omnium commodo futurus vir bonus, aut magno omnium exitio futurus vir malus?

Ab exem-
plo.

Magnificum ac præclarum bene gerere imperium. At non minus egregium, efficere ne succedat deterior. Immo hoc vel præcipuum boni Principis munus est, dare operam ne possit esse malus Princeps.

Quomo-
do edu-
candi
Princi-
pum filii.

Sic imperato quasi certes in hoc,

A 4

ne quis

nequis tui similis queat succedere, at sic interim liberos futuro parant imperio, tanquam id agas, ut tibi succedat te melior.

Nulla pulchrior egregii Principis commendatio, quam si talem relinquat Reip. ad cuius collationem ipse parum bonus videatur. Nec poterat illius gloria verius illustrari, quam sic obscurata.

Epiphonema ex
contra-
riis.

Fœdissima commendatio est, quoties deterior succedens facit ut superior dum viveret intolerabilis, iam ut probus ac salutaris desideretur.

Patriæ e-
ducandi
qui pa-
triæ nati
sunt.

Bonus ac sapiens Princeps ita curet educandos liberos, ut illud semper meminerit se patriæ genitos, patriæ educare, non suis affectibus. Privatum parentis affectum semper publica vincat utilitas.

Quantumvis multas erigat statuas, quantumvis operosas tollat substructiones, non aliud pulchrius virtutum suarum monumentum potest relinquere princeps,

ceps, quam filium haud quaquam degenerem, qui patrem optimum optimis factis repræsentet. Non moritur, qui vivam sui reliquit imaginem.

Deligat igitur ad hoc muneris Qualis
diligen-
dus insti-
tutor. ex universo suorum numero, aut etiam adsciscat undecunque viros integros, incorruptos, graves, longororum usu, non modo præceptiunculis doctos, quibus & ætas conciliet reverentiam, & vitæ sinceritas auctoritatem, & morum comitas ac iucunditas amorem ac benevolentiam, vel ne instituentium acerbitate offensus tenellus animus, prius incipiat virtutem odisse quam nosse, vel rursus immodica indulgentia formantis corruptus, quo non oportet degeneret.

Cum in omni institutione, tum Qualis
Principis
institu-
tor. vero potissimum in Principis ea moderatio est adhibenda, ut præceptoris severitas ætatis premat lasciviam, & nihilominus adiuncta morum comitas leniat,

A s con-

IO INSTITUTIO
condiatque cohibentis acrimo-
niam.

Annotan-
dum Se-
nece di-
ctum.

Eiusmodi debet esse futuri Prin-
cipis institutor, ut (quemadmo-
dum eleganter à Seneca dictum
est,) & obiurgare norit citra con-
tumeliam, & laudare citra adu-
lationem, quem ille simul & re-
veretur ob vitæ severitatem, &
amet ob morum iucunditatem.

A simili,

Principum nonnulli magna cu-
ra dispiciunt quibus equum infi-
gnem, aut avem, aut canem cu-
randum tradant, nihil autem re-
ferre putant cui filium forman-
dum committant, quem sæpenu-
mero talibus credunt præceptori-
bus, qualibus nemo plebeius
paulo cordatior suos liberos velit
concredere. At quid retulerat fi-
lium genuisse imperio, nisi eun-
dem cures educandum imperio?

Quæ nu-
trices &
qui col-
lusores
adhiben-
di.

Ne nutricibus quidem quibus-
libet est committendus imperio
natus, sed integris, & ad id ipsum
præmonitis & edoctis, nec collu-
soribus quibusvis admiscendus,
sed

sed bonæ verecundæque indolis pueris, ac liberaliter sancteque habitis & institutis. Lascivorum iuvenum, ebriosorum, turpiloquorum, in primis autem adulatorum turba procul ab huius auribus, atque oculis erit arcenda, dum nondum præceptis confirmatus animus.

Cum pleraque mortalium ingenia vergant in malum, ad hæc porro nullum tam feliciter natum ingenium, quod perversa educatione non corrumpatur, quid nisi magnum malum expectes ab eo Principe, qui quocunque natus ingenio (neque enim imagines, ut regnum, ita mentem quoque præstant) statim ab ipsis incubulis stultissimis inficitur opinionibus, enutritur inter stultas mulierculas, adolescit inter lascivas puellas, inter collusores perditos, inter abiectissimos assentatores, inter scurras & mimos, inter combibones & aleatores, ac voluptatum architectos iuxta stul-

Corrupta
educatio.

tos, ac nequam, inter quos nihil audit, nihil discit, nihil imbibit, nisi voluptates, delicias, fastum, arrogantiam, avaritiam, iracundiam, tyrannidem, atque ab hac schola mox adhibetur ad regni gubernacula.

Maxime
discenda
regnandi
ars.

Cum cæterarum artium optima quæque sit difficillima, nulla autem neque pulchrior ars, neque difficilior, quam bene regnandi, cur ad hanc unam nullam desideramus institutionem, sed satis esse ducimus natos esse?

Quæso quid exerceant adulti, nisi tyrannidem, qui pueri nihil etiam luserunt, nisi tyrannidem?

Ut omnes boni sint, vix etiam optari potest. At non difficile est ex tot hominum millibus unum, atque alterum deligere, qui probitate, sapientiaque præcellat, per quos compendio plurimi reddantur boni,

Princeps adolescens diu suspectam habeat suam ipsius ætatem, partim ob rerum imperitiam, partim

tim ob immoderatos animi impetus, caveatque ne quid magnæ rei tentet, nisi prudentium virorum consilio, ut iuventutis impotentia maiorum reverentia temperetur. Quisquis instituendi Principis suscepit provinciam, illud etiam atque etiam secum cogitet, se se rem haud quaquam vulgarem agere, sed omnium ut longe maximam, ita longe periculosissimam. Et in primis animum adferat eo munere dignum, neque spectet quantum sacerdotiorum illinc possit auferre, sed qua ratione possit patriæ suas spes, illius credenti fidei salutarem principem reddere.

Cogita moderator quantum tuæ debeas patriæ, quæ tibi felicitatis suæ summam concredidit. In te firum est utrum illi malis salutare quoddam parare numen, an fatalem pestem, ac luem immittere.

Primum igitur sagaciter animadvertat is, cui suum puerum in gremium dedit Resp. quorsum iam
cum

tum vergat. Quandoquidem potest hoc quoque in ea ætate notis quibusdam deprehendi num propensior sit ad iracundiam, aut arrogantiam, num ad ambitionem, aut famæ sitim, num ad libidinem, aut aleam, aut pecuniæ studium, num ad vindictam, aut bellum, num ad impotentiam, aut tyrannidem. Deinde qua senserit illum proclivem ad vitium, ea primum muniat animum illius salubribus decretis, ac præceptis accommodis, coneturque sequax adhuc ingenium in diversum habitum trahere. Rursum qua deprehenderit naturam ad honesta proclivem, aut certe ad eiusmodi vitia, quæ facile detorquentur ad virtutem, quod genus sunt fortassis ambitio, & profusio, hac magis instet, & naturæ commoditatem cultu adiuvet.

Inculcanda etiam quæ honesta sunt,

Neque satis est huiusmodi decreta tradere, quæ vel à turpibus avocent, vel invitent ad honesta, infigenda sunt, infulcienda sunt, incul-

PRIN. CHRISTIANI. IS
inculcanda sunt, & alia atque alia
forma renovanda memoriæ, nunc
sententia, nunc fabella, nunc si-
mili, nunc exemplo, nunc apoph-
thegmate, nunc proverbio, in-
sculpenda annulis, appingenda ta-
bulis, ascribenda stemmatis, & si
quid aliud est, quo ætas ea delecta-
tur, ut undique sint obvia, etiam
aliud agenti.

Vehementer inflammant gene-
rosos animos exempla celebrium
virorum, sed multo maxime re-
fert quibus opinionibus imbuan-
tur. Ab his enim fontibus omnis
vitæ ratio proficiscitur. Quod si
rudem puerum erimus nacti, tum
enitendum erit ut statim quam re-
ctissimas ac saluberrimas imbibat,
& veluti pharmacis quibusdam,
adversus vulgarium opinionũ ve-
nena præmuniatur. Sin obringer
plebeiis opinionibus nonnihil in-
fectus, tum primam oportebit esse
curam, ut paulatim illis libere-
tur, pro repulsis pestiferis saluta-
res inferendæ. Nam quemadmo-
dum

Optimis
opinionibus im-
buendus
Princeps.

Primum
omnium

est exi-
sacere
pravas o-
piniones.

dum apud Senecam Ariston ait, infano frustra præcipi quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo se gerere in publico, quomodo in privato, nisi prius atram bilem expuleris, ita frustra moneas de ratione gerendi principatus, ni prius animum falsissimis quidem illis, sed tamen receptissimis opinionibus vulgi liberaris.

Nec est quod resiliat, aut diffidat institutor, si forte ferocius, aut intractabilius ingenium fuerit nactus. Cum enim nulla sit tam effera, tam immanis bellua, quæ non mansuescat cura domitoris & industria, cur existimet ullum hominis ingenium tam agreste, tamque deploratum, quod diligenti non mitescat institutione? Rursum non est quod cessandum putet, si felicius ingenium contigerit. Etenim quo melior est soli natura, hoc magis corrumpitur, & inutilibus herbis, ac fruticibus occupatur, ni vigilet agricola.

la. Itidem ingenium hominis, quo felicius, quo generosius & erectius, hoc pluribus ac tetrioribus obducitur vitiis, ne salubribus præceptis excolatur.

Ea littora solemus diligentissime communire, quæ vehementissimam fluctuum vim excipiunt. Sunt autem innumeræ res, quæ possint Principum animos à recto dimovere, Fortunæ magnitudo, rerum affluentia, luxus, deliciae, libertas, qua quicquid libet licet, exempla magnorum, sed stultorum Principum, ipsi rerum humanarum æstus ac procellæ, super omnia vero adulatio, fidei ac libertatis fucosæ persona. Quo diligentius erit optimis decretis, laudatorum Principum exemplis adversus hæc præmuniendus.

Quemadmodum non uno supplicio dignus sit, qui fontem publicum, unde bibant omnes, veneno inficiat, ita nocentissimus est, qui Principis animum pravivis infecerit opinionibus, quæ
 mox

ὁμοίως
 οὐκ
 Plutar-
 chi.

mox in tot hominum perniciem
redundent.

Statim
inferendæ
bonæ o-
piniones.

Si capite plectitur, qui Princi-
pis monetam vitiarit, quanto di-
gnior est eo supplicio, qui Princi-
pis ingenium corruperit?

Mature suum negotium aggre-
diatur institutor, ut teneris adhuc
sensibus semina virtutum instillet,
dum procul abest ab omnibus vi-
tiis animus, & in quemvis sequax
habitum fingentis obtemperat di-
gitis. Est suæ & sapientiæ infan-
tia, quemadmodum & pietati.
Semper idem, sed alias aliter a-
gendum. Iam tum infantulo fa-
bellis amœnis, apologis festivis,
lepidis parabolis, insinuet, quæ
grandiori sit serio præcepturus.

Quis n-
sus apo-
logorum.

Ubi libenter audierit puellus
Æsopicum apologum de leone
muris beneficio vicissim servato,
de columba formicæ opera inco-
lumi, ubi satis arriserit, tum præ-
ceptor adjiciet eam fabellam ad
Principem attinere, ne quem o-
mnino despiciat, sed infimæ quo-
que

PRIN. CHRISTIANI. 19
que plebis animos sibi benefactis
studeat adiungere, quod nemo
fit adeo imbecillis, quin & per
occasionem prodesse queat ami-
cus, & nocere inimicus, idque
potentissimis etiam.

Ubi satis riserit aquilam avium
reginam à scarabæo vilissimo in-
fecto pene funditus extinctam, il-
lud addat adhuc exemplum, ne
potentissimo quidē Principi quan-
tumvis humilem hostem aut pro-
vocandum, aut negligendum.
Nam sæpenumero ingenio nocere,
qui viribus non possint.

Ubi Phaëtontis fabulam cum
voluptate didicerit, admoneat
hanc esse Principis imaginem, qui
ætatis calore præceps, sed nulla
adiutus sapientia rerum habenas
capeffit, suo pariter & orbis ma-
lo subvertit omnia.

Ubi Cyclopi ab Ulyssæ exocu-
lati denarrata erit fabula, addat ei
Polyphemo simillimum Principem,
qui viribus quidem polleat,
careat autem sapientia.

Quis u-
sus fabu-
larum.

Quis

Quis u-
sus simi-
lium.

Quis non libenter auscultet a-
pium & formicarum politiam?
Hæc ubi illecebra descenderit in
animum puerilem, tum eliciat in-
stitutor quod ad Principis perti-
neat eruditionem, velut illud,
quod rex nunquam procul avo-
lat, alis quam pro corporis por-
tione minoribus, quod solus acu-
leo careat, admonens hoc esse bo-
ni Principis, semper intra regni
terminos versari, & peculiarem
huius laudem esse clementiam.
Atque ad eundem modum faciat
& in cæteris. Neque enim est
huius instituti exempla persequi,
sed rationem, ac viam indicare.

Si qua videbantur acerbiora,
ea formator orationis iucundita-
te leniat, atque edulcet. Laudet
apud alios, sed honestis ac veris
titulis, obiurget privatim, sed ita,
ut severitatem admonitionis ali-
qua leniat suavitate, præsertim si
fuerit adultior.

Illud ante omnia, ac penitus
infigendum animo Principis, ut
de

Christi
decreta
pr. manus

de Christo quam optime sentiat, ^{infigen-}
 huius dogmata commode colle- ^{da.}
 cta protinus combibat, idque ex
 ipsis statim fontibus, unde non
 solum purius hauriuntur, verum
 etiam efficacius. Hoc illi persua-
 deatur, quod ille docuit, ad ne-
 minem magis pertinere, quam ad
 Principem.

Magna pars multitudinis falsis ^{Nihil bo-}
 ducitur opinionibus, nec secus at- ^{num præ-}
 que hi, qui in specu Platonico vin- ^{ter unam}
 cti desident, inanes rerum umbras ^{virtutem.}
 pro veris rebus admirantur. At
 boni Principis partes sunt, nihil
 horum mirari, quæ vulgus homi-
 num magni facit, sed omnia veris
 malis, ac veris bonis metiri. Nihil
 autem esse vere malum, nisi quod
 cum turpitudine coniunctum sit,
 nihil vere bonum, nisi quod cum
 honestate copulatum,

Statim igitur hoc agat modera-
 tor, ut virtutum ceu rem omnium
 pulcherrimam ac felicissimam, &
 præcipue Principe dignam amet,
 ac suspiciat. Turpitudinem ceu
 rem

rem foedissimam, ac miserrimam excretur, horreatque.

Qui veri honores,

Ne consuescat puer ille regno destinatus suspicere divitias ut rem eximiam, per fas & nefas experendam, discat istos non esse veros honores, qui vulgo vocentur. Verum honorem decus esse, quod virtutem, & recte facta suapte sponte consequatur, & tanto consequatur illustrius, quanto minus fuerit affectatum.

Que vere voluntate.

Voluptates istas plebeias adeo non esse dignas Principe, & Christiano Principe, ut vix hominem deceant. Ostendatur aliud esse voluptatis genus, quod syncerum, ac perpetuum in omnem usque vitam homini duret.

Vera nobilitas,

Audiat nobilitatem, imagines, ceras, stemmata, & totum illam caduceatorum pompam, qua procerum vulgus muliebiter intumescit, nomina esse inania, nisi quicquid est hoc nominis, ab honesto fuerit profectum.

Vera maiestas.

Principis dignitatem, amplitudinem,

dinem, maiestatem, non fortunæ strepitu, sed sapientia, integritate, recte factis, parandam, & tuendam esse.

Mortem non esse formidandam, nec in aliis deplorandam, nisi fuerit turpis. Non enim esse feliciorum, qui diutius vixerit, sed qui honestius. Recte factis, non annis metiendam longævitatem. Neque quicquam ad hominis felicitatem interesse quam diu vivat, sed quam bene.

Virtutem ipsam abunde magnam sui præmium esse. Boni Principis esse munus vel sua morte, si fors ita res tulerit, populi commodis consulere. Nec perire Principem, qui huiusmodi immoriatur negotio. Denique quæcunque vulgus vel amplectitur tanquam iucunda, vel suspicit tanquam splendida, vel sequitur tanquam utilia, sola honesti regula esse metienda. Contra, quæcunque vulgus vel horret ut acerba, vel fastidit ut humilia, vel fu-

Propter
seipsa
expetenda
honestas.

git

gitur damnosa, non aliter esse fugienda, nisi si fuerint cum dedecore coniuncta.

Hæc infigantur animo Principis futuri, hæc ceu leges sanctissimæ, καὶ ἀκίνητοι tenello pectusculo insculpantur. His titulis audiat laudari multos, audiat alios diversis reprehendi, ut iam tum affuescat ex optimis rebus veram sperare laudem, & ex vere turpibus ignominiam detestari.

At hic protinus reclamabit ex aulicis istis nugonibus quispiam quavis muliere tum stultior, tum corruptior. Tu philosophum nobis formas, non Principem. Immo Principem fingo, cum tu pro Principe vappam malis tui similem. Ni philosophus fueris, Princeps esse non potes, tyrannus potes. Principe bono nihil est melius, tyrannus eiusmodi belua est, ut non sit aliud sub sole portentum neque noxium æque, neque magis invisum omnibus.

Senten-
tia Pla-
tonis,

Ne putaris temere dictum à
Plato-

Platone , & à laudatissimis laudatum viris , ita demum beatam fore Remp. si aut philosophentur Principes , aut philosophi capessant principatum. Porro philosophus is est, non qui dialecticam, aut physicam calleat, sed qui contemptis falsis rerum simulachris infracto pectore vera bona & perspicit, & sequitur. Vocabulis diversum est, cæterum re idem, esse philosophum , & esse Christianum.

Quid stultius, quam his artibus metiri Principem? si belle saltitet, si dextre ludat alea, si gnaviter potitet, si fastu turgat, si regaliter expilet populum, si cætera faciat, quæ nos pudet referre, cum quosdam haud pudeat facere.

Quantopere Principum vulgus studet abesse à cultu, victuque plebeio, tantopere verus Princeps debet abesse à sordidis opinionibus, ac studiis vulgi. immo solum hoc sordidum, vile, seque

Quid vere dignum Principe.

Excellentia Principis in quibus sita.

B indi-

indignum ducat, cum plebecula sentire, cui nunquam optima placuerunt.

Cogita quæso quam sit absurdum gemmis, auro, purpura, satellitio, reliquisque corporis ornamentis, ceris, & imaginibus, planeque bonis non tuis omneis tanto intervallo superare, veris animi bonis multis è media fece plebis inferiorem conspici.

Exemplum in Principe,

Princeps, qui gemmas, aurum, purpuram, ac reliquam fortunæ pompam civibus suis ostentat, quæso quid aliud, quam suos id suspicere, mirarique docet, unde omnium ferme maleficiorum sentina nascitur, quæ Principum legibus puniuntur?

In aliis frugalitas, aut mundities vel inopiæ tribui potest, vel parsimoniæ, si quis iniquius interpretetur. At eadem in principe nihil aliud esse potest, quam temperantiæ documentum, cum is rebus modice utitur, cui quantum libet, tantum suppetit.

Qui

Qui convenit eundem irritare vitia, qui punit admiffa? & nonne turpiffimum fit, fi quis ea fibi permittat, quæ vetet ab aliis fieri?

Si te voles excellentem Principem ostendere, vide ne quis te propriis superet bonis, fapientia, animi magnitudine, temperantia, integritate. Sin tibi vifum erit cum aliis certare Principibus, non ita te superiorem existimes, fi quam illis ditionis partem ademeris, aut copias fuderis, fed fi fueris quam illi funt, incorruptior, minus avarus, fi minus arrogans, quam illi, fi minus iracundus, fi minus præceps, quam illi.

Principem fuma decet nobilitas. Efto. verum cum tria funt nobilitatis genera, unum, quod ex virtute, recteque factis nascitur, proximum, quod ex honeftiffimarum disciplinarum cognitione proficifcitur, tertium, quod natalium picturis, & maiorum stemmatis æftimatur, aut opibus, cogita quam non conveniat Principem

Tria nobilitatis genera.

pem infimo genere nobilitatis intumescere, quod sic infimum est, ut nullum omnino sit, nisi & ipsum à virtute fuerit profectum; summum illud negligere, quod ita summum est, ut solum optimo iure possit haberi. Si clarus videri studes, ne ostentes sculptas, aut coloribus adumbratas imagines; in quibus siquid verè laudis est, id pictori deberur, cuius ingenium, & industriam arguunt. Quin potius virtutis monimenta moribus exprimito.

Insignia
Principum,

Si cætera defint, vel ipsa tuæ celsitudinis ornamenta monere te possunt officii. Quid sibi vult unctio, nisi summam in Principe lenitatem, ac mansuetudinem? quod fere magnæ potentiæ comes esse solet crudelitas. Quid aurum indicat, nisi singularem sapientiam? Quid gemmarum fulgor, nisi virtutes eximias, minimeque plebeias? Quid ardens purpura, nisi summam erga Rempub. charitatem? Quid sceptrum, nisi tenacem

PRIN. CHRISTIANI. 29
cem iustitiæ animum, & nullis
avocamentis à recto deflectentem?
Cæterum ab hisce rebus si quis lon-
gissime absit, ei non ornamenta
sunt hæc symbola, sed vitiorum
exprobramenta.

Si torques, si sceptrum, si pur-
pura, si satellitium regem faciunt,
quid tandem vetat pro regibus
haberi tragœdiarum histriones,
qui iisdem ornati prodeunt in sce-
nam? Vis scire quid Principem ab
histrione secernit? nempe animus
Principe dignus, hoc est in Rem-
pub. paternus. Hac lege populus
in tua iuravit verba.

Animus
Princi-
pem facit,
non cul-
tus.

Diadema, sceptrum, trabea,
torques, baltheus, in bono Prin-
cipe virtutum aut insignia sunt,
aut symbola, in malo vitiorum
notæ.

Quo turpius est, hoc magis
erit cavendum ne talis sit Princeps,
quales olim fuisse permultos legi-
mus, & utinam hodie nullos vi-
dere sit, quibus si regum detraxe-
ris ornatum, & adventitiis nuda-

tos bonis ad suam cutem redege-
ris, iam nihil relinuas, præter
egregium aleatorem, invictum
potorem, acrem expugnatorem,
pudicitæ, vaferrimum imposto-
rem, insatiabilem expilatorem,
periuriis, sacrilegiis, perfidiis, o-
mnique facinorum genere coo-
pertum hominem.

Quoties venit in mentem te
Principem esse, pariter succurrat
& illud, te Christianum esse prin-
cipem, ut intelligas te à laudatis
quoque gentilium Principibus
tantum oportere abesse, quantum
abest ab ethnico Christianus.

Magna
Christia-
norum o-
mnium
professio.

Neque vero putes securam, aut
delicatam Christiani professio-
nem, nisi forte leve putes sacra-
mentum, quod æque cum omni-
bus in baptismo iurasti, semel o-
mnibus renuntiare, quæ satanæ
placent, & Christo displicent.
Displicent autem quæcunque ab
euangelicis decretis abhorrent.

Sacramenta Christi tibi cum
aliis communia sunt, & doctri-
nam

PRIN. CHRISTIANI. 31
nam non vis esse communem? In
Christi verba iurasti, & in Iulii
aut Alexandri magni mores digre-
deris? præmium tibi postulas esse
commune, & illius decreta nihil
ad te pertinere putas?

At rursus ne putaris Christum
solum esse in ceremoniis, hoc est
in præceptis duntaxat utcunque
servatis, & ecclesiæ constitutioni-
bus. Christianus est, non qui lo-
tus est, non qui unctus, non qui
sacris adest, sed Christum intimis
complectitur affectibus, ac piis
factis exprimit,

Cave ne quando sic tecum co-
gites: cur ista mihi canuntur? non
sum privatus, non sum sacerdos,
non sum monachus, sed illud co-
gita: Christianus sum & Prin-
ceps. Christiani est ab omni tur-
pitudine prorsus abhorre. Prin-
cipis est integritate, prudentia-
que cæteros antecellere.

Si hoc à tuis exiges, uti leges
tuas cognoscant, & cognitæ ser-
vent, multo magis à teipso debes
exigere,

Quis ve-
re Chri-
stianus.

exigere, ut Christi imperatoris tui leges edifcas, & observes. Si iudicas infame crimen, & cui nulum suppliciũ par inveniri possit, ab Imperatore desciscere, qui semel in illius verba iuravit, cur ipse tibi ignoscis, lusum ac iocum existimans quoties edicta Christi negligis, in cuius verba iuratum est in baptismo? cui nomen dedisti? cuius sacramentis adactus es, & auctoratus?

Si hæc serio fiunt, cur pro ludo ducimus? sin ludus est, cur Christi titulo gloriamur? Mors æqua est omnibus, mendicis iuxta ac regibus; at post mortem iudicium haud æquum est omnibus, in quo cum nullis severius agetur, quam cum potentibus.

Ne putaris te Christum satis tibi demeritum, si classem miseris in Turcas, si sacellum, aut monasteriolum extruxeris. Non alio officio potes magis tibi conciliare Deum, quam si populo salutarem præstes Principem.

Cave

Cave ne te fallant adulantium voces, qui ita dictitant: huiusmodi præcepta non ad principes, sed ad ecclesiasticos, quos vocant, pertinere. Princeps non est sacerdos, fateor, & ideo non consecrat corpus Christi. non est Episcopus, ac proinde non concionatur apud populum de Christi mysteriis, nec administrat sacramenta. Non est professus institutum divi Benedicti, & ob id non gestat cucullam. Verum quod his omnibus maius est, Christianus est. Non Francisci, sed ipse Christi institutum professus est, ab hoc candidam accepit vestem. Cum cæteris Christianis certet oportet, si cum cæteris tanta sperat præmia. Aut tua crux tibi quoque tollenda est, aut non agnoscet te Christus. Quæ tandem mea crux? inquires. Dicam. dum quod rectum est, sequeris, dum nemini vim facis, neminem expilas, nullum vendis magistratum, nullo munere corrumperis, nimirum

Christiani
Principis
cruz.

minus habebit tuus fiscus , con-
temne fisci detrimentum , dum-
modo lucrum facias iustitiæ. Ad
hæc , dum modis omnibus Rei-
pub. consulere studes , sollicitam
agis vitam , fraudas ætatem ac ge-
nium tuum voluptatibus , maceras
te vigiliis ac laboribus , negliges
& oblecta te conscientia recti. I-
tem , dum ferre mavis iniuriam,
quam magno Reipub. detrimento
ulcisci , fortasse decedit nonnihil
imperio tuo. Feras , illud abunde
magnum lucrum esse ducens ,
quod paucioribus nocueris. Sol-
licitant animum tuum privati af-
fectus , quod genus ira contume-
liis commota , aut uxoris amor,
aut inimici odium , aut pudor , ut
facias quod abhorret à recto , &
quod ex usu Reipub. non sit , vin-
cat utilitas publica privatos ani-
mi motus. Denique non potes
tueri regnum , nisi violata iustitia,
nisi magna sanguinis humani ia-
ctura , nisi religionis ingenti di-
spendio , depone potius , ac cede
tem-

tempori. Non potes succurrere rebustuorum, nisi vitæ tuæ periculo, publicam salutem antepone vitæ. At dum hæc agis, quæ vere Principis sunt Christiani, erunt fortassis qui te stupidum dicant, parumque principem, obfirma animum, ut malis esse vir iustus, quam Princeps iniustus. Vides opinor, quam nec regibus summis desit sua crux, si, quod oportet, ubique rectum sequi velint.

In aliis non nihil conceditur adolescentiæ, aliquid donatur senectuti, error illi, huic otium, & cessatio.

Principi
erranti
non da-
tur ve-
nia.

At qui principis munus suscepit, quandoquidem omnium agit negotium, nec adolescentem esse licet, nec senem, propterea quod non nisi magno plurimorum malo errat, nec sine gravissima pernicie cessat in officio. Miseram prudentiam dixere veteres, quæ rerum experimentis comparatur, propterea quod hanc suo quisque malo consequitur. Hanc igitur

oportet quam longissime abesse à Principe, quæ ut servis, ita non sine immensis totius populi malis contingit.

Non pu-
taram.

Si recte dixit Aphricanus indignam viro sapiente vocem esse, Non putaram; quanto magis indigna videbitur Principe, quæ cum ipsi magno, tum nimio constat Reip.? Semel fortasse temere susceptum bellum à iuvene belli imperito durat in annum vigesimum. Quantum hinc malorum omnium mare? Tandem resipiscens nimium sero dicit: Non putarã. Semel ad privatos affectus, aut ad preces aliquorum corruptos instituit magistratus, qui totam Reip. disciplinam subvertunt. Sentit tandem, & non putaram inquit. At ista prudentia nimio emetur patriæ, si tanti cætera omnia erunt emenda.

Proinde principis animus ante omnia decretis, ac sententiis erit instruendus, ut ratione sapiat, non usu.

Porro

Porro rerum experientiam, quam ætas negavit, seniorum consilia supplebunt.

Ne tibi putes licere quicquid libuerit, quod stultæ mulierculæ, & adultores solent principibus occinere; verum ita temetipsum instituas, ut non libeat nisi quod licet, immo nec hoc tibi licere credas, quod licet privatis. Quod in aliis error est, in Principe flagitium est.

Quo tibi plus licet per alios, hoc minus ipse tibi permittas oportet, & hoc in te ipsum sis severior, quo magis indulgent omnes, ipse tibi sis censor acerrimus, etiam cum applauserint omnes.

Tua in conspicuo vita est, latere non potes, aut magno omnium bono bonus sis necesse est, aut magna omnium pernicie malus.

Quo plus honorum tibi deferatur ab omnibus, hoc impensius operam da ne deferantur indigno. Ut nullus par meritis honos, aut gratia

gratia rependi potest bono Principi, ita contra malo nullum satis meritis dignum supplicium.

Ut nihil est in rebus humanis sapiente, bonoque monarcha magis salutare, ita è diverso, stulto, maloque nihil potest existere pestilentius.

Nullius pestilentiaë neque citius corripit, neque latius serpit contagium, quam mali Principis. Contra, non alia brevior aut efficacior ad corrigendos populi mores via, quam Principis incorrupta vita.

Vulgus nihil imitatur libentius, quam quod à suo Principe fieri conspexerit. Sub aleatore passim luditur alea, sub bellaci bellaturiunt omnes, sub comessatore luxu diffuunt, sub libidinoso lenocinantur, sub crudeli deferunt, & calumniantur. Evolve veterum historias, reperies semper eiusmodi fuisse sæculi mores, cuiusmodi fuerat Principis vita.

Nullus cometes, nulla vis fatalis

talis sic afficit res mortalium, ut vita Principis rapit ac transformat mores, & animos civium.

Principis
exem-
plum ef-
ficacissi-
mum.

Plurimum ad id habent momenti studia, moresque sacerdotum; & episcoporum (fateor) sed multo magis Principum: nam illos citius calumniantur homines, si forte mali fuerint, quam imitantur, si boni sint.

Quemadmodum monachi non admodum incitant ad imitationem sui, si pii sint, quod id modo præstare videantur, quod profitentur, cæterum si impii, vehementer offendunt omnium animos. Ad Principis autem æmulationem nemo non extimulatur.

Princeps vel ob hoc ipsum cavere debet ne malus sit, ne tam multos exemplo suo reddat malos. Et vel ob hoc studebit esse bonus, quo tam multos efficiat meliores.

Bonus
Princeps
Dei ima-
80.

Princeps salutaris (ut erudite dictum est à Plutarcho) vivum quoddam est Dei simulacrum, qui simul

simul & optimus est, & potentissimus, cui bonitas hoc præstat, ut omnibus prodesse velit, potentia, ut quibus velit, possit quoque,

E diverso malus, ac pestilens princeps mali dæmonis imaginem repræsentat, cui multum adsit potentia cum summa malitia coniunctum. Quicquid habet virium, id omne consumit ad calamitatem humani generis. An non huiusmodi quidam orbis malus genius fuit Nero? an non Caligula? an non Heliogabalus? quorum non solum omnis vita pestis quædam mundi fuit, sed ipsa etiam memoria publicæ mortalium execrationi est obnoxia.

At tu, qui Christianus etiam es Princeps, cum audis aut legis te Dei simulacrum esse, te Dei vicarium esse, cave nequid hinc intumesceas animo, quin potius ea res te magis sollicitum reddat, ut respondeas archetypo tuo, pulcherrimo quidem illi, sed quod assequi sit difficillimum, non assequi turpissimum.

Theo-

Theologia Christianorum tria Tria in Principe quemadmodum in Deo.
 præcipua quædam in Deo ponit, summam potentiam, summam sapientiam, summam bonitatem. Hunc ternarium pro viribus absolvas oportet. nam potentia sine bonitate mera tyrannis est, sine sapientia perniciēs, non regnum. Primum igitur des operam, ut quandoquidem potentiam fortuna dedit, quam maximam sapientiæ vim tibi compares, ut unus omnium optime quid expetendum, quidve fugiendum sit, perspicias: deinde ut quam maxime prodesse studeas omnibus. nam id est bonitatis.

Potestas autem ad hoc potissimum tibi seruiat, ut quantum cupis prodesse, tantundem & possis, immo plus velis quam possis. Porro nocere hoc minus velis, quo magis potes.

Deus amatur à bonis omnibus, non timeretur, nisi à malis, hoc duntaxat genere timoris, quo quis timet, ne sibi noceatur. Ita bonus princeps Princeps bonis amabilis.

princeps nulli debet esse formidabilis, nisi fontibus ac scelerosis, at ita rursus, ut his quoque spes veniæ reliqua fiat, si modo fuerint sanabiles. Ex adverso, Cacodæmon amatur à nemine, formidatur ab omnibus, præcipue bonis: nam malis cum illo convenit. Ita tyrannus optimis quibusque maxime est invisus, & nullus est ab hoc minus alienus, quam qui pessimus est.

Perspexisse videtur hæc divus ille Dionysius, qui treis fecit hierarchias, ut quod Deus est inter cœlitum ordines, id Episcopus sit in Ecclesia, id Princeps in Repub. illo nihil melius, & ab eo, velut à fonte manat in alios quicquid boni possidet. Vehementer igitur absurdum videatur, si ab eo maxima Reip. malorum pars oriatur, ubi fontem bonorum oportebat esse.

Summa
spes con-
sili in
Principe.

Populus suapte natura tumultuatur, magistratus facile corrumpit, aut avaritia, aut ambitio. Una superest, veluti sacra anchora, incor-

incorruptus Principis animus, quod si is quoque stultis opinionibus, pravis affectibus viciatus est, quæ tandem potest esse Reip. spes?

Deus, cum sit in omnia beneficus, ipse nec eget ullius officio, nec requirit beneficium. Ita vere magni principis est, & æterni Principis imaginem referentis, vel gratis bene mereri de omnibus, nullo vel emolumenti vel gloriæ respectu.

Collatio
Dei &
Principis
boni.

Deus, ut pulcherrimum sui simulacrum in cælo constituit in solem, ita inter homines evidentem, ac vivam sui collocavit imaginem regem. At sole nihil communius, ac cæteris item corporibus cælestibus lucem suam impartit, ita Princeps publicis usibus maxime debet esse expositus, & nativum sapientiæ lumen habere domi, ut etiam si quid cæcutiant cæteri, nunquam tamen ille hallucinetur.

Deus, cum nullis tangatur affecti-

fecti-

fectibus, tamen optime mundum administrat iudicio. Ad huius exemplum princeps in omnibus, quæ gerit, exclusis animi motibus rationem, & animi iudicium debet adhibere. Deo nihil sublimius: ita principem oportet ab humilibus vulgi curis, ac sordidis affectibus quam longissime semotum esse.

Annotandum.

Ut Deum omnia moderantem nemo tamen cernit, sed sentit, idque beneficio adiutus: ita patria non sentiat principis vires, nisi cum illius sapientia, bonitateque sublevatur. Contra tyranni nunquam sentiuntur, nisi omnium malo.

Longanimitas.

Sol cum altissime proVectus est in Zodiaco, tum tardissimi motus est: ita quo fortuna te subvexerit altius, hoc oportet animo leniori, minusque feroci esse.

Vera magnanimitas.

In hoc præstanda est vera animi celsitudo, non ut nihil contumeliæ pati possis, non uti neminem feras te regnare latius, sed uti dedigneris quicquam admittere principe indignum.

Cum

Cum omnis servitus & misera ^{Vera ser-}
 est & fœda, tum vero fœdissimum ^{vitius,}
 simul & miserrimum servitutis ge-
 nus servire vitiis, aut fordidis af-
 fectibus.

Quid quæso turpius aut abie-
 ctius, quam libidini, iracundiæ, a-
 varitiæ, ambitioni, aliisque id ge-
 nus insolentissimis dominis ser-
 vire eum, qui sibi vindicat impe-
 rium in homines liberos?

Quam absurdum sit cum apud ^{Codrus,}
 ethnicos fuisse constet, qui ma- ^{& Otho.}
 luerunt sibi necem consciscere,
 quam cum humani sanguinis ia-
 ctura tueri imperium, quique Reipub.
 commoditatem anteposue-
 rint suæ vitæ, Christianum Principem
 tanta Reipub. pernicie vo-
 luptatibus, aut affectibus vitiosis
 consulere?

Cum principatum suscipis, ne
 cogita quantum accipias honoris,
 sed quantum oneris ac sollicitudi-
 nis: neque censum ac vectigalium
 modum expende, sed curam, nec ar-
 bitreris tibi prædam obtigisse, sed
 administrationem. Nul-

Nova
Platonis
senten-
tia.

Nullus imperio gerendo cen-
setur idoneus auctore Platone, nisi
qui coactus & invitus suscipit im-
perium. Quisquis enim affectat
principis munus, is aut stultus sit
necesse est, qui non intelligat quam
sollicita, quamque periculosa res
sit recte fungi regis officio, aut a-
deo vir malus, ut in animo habeat
sibi gerere imperium, non Reipub.
aut adeo socors, ut non expendat
onus, quod suscipit. Oportet au-
tem hunc, qui sit idoneus regno,
simul & diligentem esse, & bo-
num, & sapientem.

Quo ditionem suscipis amplio-
rem, cave ne hoc tibi videare for-
tunator, sed memineris hoc plus
curarum, ac sollicitudinum in hu-
meros recipere, ut minus iam in-
dulgendum sit otio, minus dan-
dum voluptatibus. Ii demum
Principis titulo digni sunt, non
qui Rempub. sibi, sed se Reip. di-
cant. Etenim qui sibi gerit impe-
rium, & omnia suis meretur com-
modis, is, non refert quibus or-
netur

netur titulis, certe re tyrannus est, non Princeps. Ut autem nulla pulchior appellatio quam Principis, ita nulla invisior, & omnium sensibus execrator quam tyranni.

Hoc interest inter Principem ac tyrannum, quod inter propitium patrem, & immitem dominum. Ille cupit etiam vitam liberis suis impendere, hic nihil aliud spectat, quam suum emolumentum, aut animo suo morem gerit, non suorum commodis consulit.

Neque tuo sit animo satis si Rex, aut Princeps dicaris, possederunt hos titulos & orbis pestes Phalaris, ac Dionysius, sed apud tuum ipsius animum expendito quid sit. Vere siquidem à Seneca dictum est tyrannum à rege distare factis, non nomine.

Id ut compendio dicam, hac nota principem à tyranno distinguit in Politicis Aristoteles, quod hic suis studet commodis, ille Reip. Princeps quacunque de re deliberans illud semper in animo spectat,

Quomodo tyrannum à rege distinguerit. Aristoteles.

spectat, num expediat universis civibus. Tyrannus illud considerat, an sibi conducatur. Princeps etiam suum agens negotium, tamen potissimum suorum spectat utilitatem.

Contra tyrannus si quando benemeretur de civibus, tamen hoc ipsum ad privatam suam refert utilitatem.

Qui suos eatenus curant, quatenus expedit propriis commoditatibus, ii non alio loco cives suos habent, quam vulgus hominum equos, & asinos. Nam hos quoque curant illi, sed omnem curationem suis, non illorum usibus metiuntur. Cæterum qui rapacitate deglubunt populum, aut crudelitate laniant, aut ob ambitionem suam periculis omnibus obiciunt, ii peiore loco cives habent liberos, quam vulgus empta iumenta, aut lanistæ sua mancipia.

Qui nobiles tyrannide,

Curabit igitur qui Principem instituit, nominum etiam ipsorum

rum odium instillare futuro Principi, tyrannidis ac dominii, frequenter execrans humano generi detestata vocabula, Phalaridis, Mœzentii, Dionysii Syracusani, Neronis, Caligulæ, Domitii, qui Deus ac dominus dici voluerit.

Contra si qua sunt exempla bonorum principum, qui vehementer absint ab imagine tyranni, ea cum favore & laude crebro studeat proponere. Deinde utriusque velut imaginem quandam depingat, & quoad poterit, oculis animoque repræsentet regis ac tyranni, ut ad illam magis inflammetur, ab hac vehementius abhorreat.

Deliniet igitur cœleste quoddam animal, numini quam homini similis, omnibus virtutum numeris absolutum, omnium bono natum, immo datum à superis sublevandis rebus mortalium, quod omnibus prospiciat, omnibus consulat, cui nihil sit anti-

C

quius,

Picūra
boni
Princē.
pis.

50 IN INSTITUTIONE
quius, nihil dulcius Repub. cui
plusquam paternus sit in omneis
animus, cui singulorum vita ca-
rior sit quam sua, quod nocteis
ac dies nihil aliud agat, nitaturque,
quam ut optime sit omnibus, apud
quem præmia parata sint bonis o-
mnibus, malis venia, si modo se-
se ad frugem meliorem referant,
quod adeo gratis cupiat de civibus
suis benemereri, ut si necesse sit,
non dubitet suo periculo illorum
incolumitati consulere, quod pa-
triæ commodum suum ducat esse
lucrum, quod semper vigilet, quo
cæteris liceat altum dormire,
quod sibi nullum relinquat otium,
quo patriæ liceat in otio vitam a-
gere, quod se iugibus curis discru-
ciet, quo civibus suppetat tran-
quillitas. A cuius unius virtute
publica pendeat felicitas. Et hanc
admoneat esse veri Principis ima-
ginem.

Picture
mali
Principis.

Ex adverso subjiciat oculis im-
manem quandam ac tetram be-
luam è dracone, lupo, leone, vi-
pera,

PRIN. CHRISTIANI. SE
pera, urso, similibusque confla-
tam portentis, undique sexcentis
armatam oculis, undique denta-
tam, undique metuendam adun-
cis unguibus, ventre insatiabili,
humanis saginatam visceribus, hu-
mano sanguine temulentam, quæ
pervigil omnium fortunæ vitæ-
que imminet, infensam omni-
bus, sed præcipue bonis, fatale
quoddam totius orbis malum,
quam execrentur & oderint uni-
versi, qui bene velint Reip. quæ
nec ferri possit ob immanitatem,
nec tolli sine magna orbis ruina,
ob præsidis & opibus armatam
malitiam. Et hanc esse tyranni
imaginem, aut si quid hac quo-
que fingi possit odiosius.

Huiusmodi portentum erat
Claudius, huiusmodi Caligula,
huiusmodi Poetarum quoque fa-
bulæ fingunt Busyridem, Pen-
theum, ac Midam, quorum no-
mina iam in publicum generis hu-
mani odium abiere.

Tyranno propositum est sequi
C 2 quic-

Differen-
tia regis,
ac tyran-
ni.

quicquid animo collibuit. Regi
contra, quod rectum sit, & hone-
stum. tyranni præmium divitiæ,
regis honos, qui virtutem conse-
quitur. tyrannus administrat me-
tu, dolo, ac malis artibus, Rex sa-
pientia, integritate, beneficentia.
tyrannus sibi gerit imperium, Rex
Reip. tyrannus barbarico satelli-
tio, & conductitiis latronibus
tuetur incolumitatem suam, Rex
se sua erga cives beneficentia, &
civium erga se benevolentia satis
tutum putat. Tyranno suspecti
sunt & invisi, quicumque civium
virtute, prudentia, aut auctorita-
te pollent. At hos rex ut adiuto-
res, & amicos potissimum ample-
ctitur. Tyrannus aut stupidis de-
lectatur, quibus imponat, aut
sceleratis, quibus ad suæ tyranni-
dis præsidium abutatur, aut adula-
toribus, à quibus audiat, quod li-
benter facit. Contra regi sapien-
tissimus quisque gratissimus est,
cuius consilio possit iuvari. quo
quisque melior est vir, hoc pluris
facit,

facit, quod huius fidei tuto possit credere: & liberos amat amicos, quorum consuetudine reddatur melior. Et regum, & tyrannorum multæ sunt manus, multi oculi, sed longe diversa membra. Tyrannus hoc agit, ut civium opes ad paucos, eosque pessimos conferantur, & attenuatis suorum viribus, suam communiat potentiam. Rex hoc maxime in suo fisco esse ducit, quod in ære sit civium. Tyrannus hoc agit, ut omnes sibi legibus, aut delationibus habeat obnoxios, Rex libertate civium delectatur. Tyrannus merui studet, rex amari. Tyrannus nihil æque suspectum habet, atque civium bonorum, & civitatum concordiam, qua præcipue gaudent boni principes. Tyrannus gaudet inter cives factiones ac dissidia serere, & similtates forte fortuna obortas diligenter alit, ac provehit, atque his rebus ad suæ tyrannidis communionem abutitur. At hoc unicum regi studium est,

civium concordiam alere, & si quid ortum fuerit dissensionis, continuo rem inter eos componere, nimirum intelligens hanc esse gravissimam rerum publicarum pestem.

Tyrannus si senserit florere Rēp. repertis titulis, aut immixtis etiam hostibus, bellum excitat, ut hac occasione vires suorum attenuet. Contra rex omnia facit ac patitur, quo pacem publicam reddat perpetuam, intelligens ex bello semel omnia Reipub. mala proficisci. Tyrannus leges, constitutiones, edicta, fœdera, denique sacra, prophanaq; ad sui capitis tutelam aut instituit, aut pertrahit. Rex hæc omnia publico metitur bono.

Huiusmodi plurimæ sunt tyranni vel notæ, vel artes, quas Aristoteles in libris Politicis fusius exequitur. Verum harum omnium summam in tria contrahit. Primum, ne velint, aut ausint cives adversus tyrannidem insurgere.

Proxi-

Proximum, ne sibi inter se fidant. Tertium, nequid possint novarum rerum moliri. Primum efficit, dum modis omnibus agit ut civibus quam minimum sit animi, minimumque sapientiæ, dum eos serviliter habet, & aut sordidis addictos officiis, aut delationibus obnoxios, aut voluptatibus effœminatos. Scit enim generosos & erectos animos indigne ferre tyrannidem. Secundum efficit, cum agit ut cives inter se dissideant mutuis odiis, & alius alium deferat, ipse interim suorum malo potentior. Tertium assequitur, dum opes, & auctoritatem suorum, & maxime bonorum virorum modis omnibus attenuat, quod nemo sanus aggredi velit, quod desperet posse confici.

Ab his omnibus studiis princeps quam longissime absit oportet, immo prorsus *εν διαμέτρου*, quod dici solet, dissideat, præfertim princeps Christianus. Etenim si talem pinxit Aristoteles

primum ethnicus, deinde philosophus, inter illos quoque non perinde sanctus ac doctus, quanto magis id prestare oportet eum, qui Christi fungatur vice?

Quin ex ipsis mutis animantibus regis ac tyranni simulachrum colligere licet. Apum regi amplissimum cubile est. sed id in medio, veluti tutissimo regi loco.

Atque ipse quidem onere vacat, verum exactor est alienorum operum. Hoc amisso totum examen dilabitur. Præterea insignis regi forma est, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Sed hac, ut inquit Seneca, nota potissimum à cæteris distinguitur, quod cum apibus plurimum sit iracundiæ, adeo ut aculeos in vulnere relinquunt, solus ipse rex aculeo caret. Noluit illum natura nec sævum esse, nec ultionem magno constaturam petere, re-lumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Iam si tyranni

tyranni quæris imaginem, leonem, ursum, lupum, aut aquilam cogita, quæ laniatu vivunt, ac præda, ut quoniam intelligunt sese omnium odiis obnoxia, omnium insidiis peti, præruptis locis se continent, aut specubus & solitudinibus abdunt sese. Nisi quod horum quoque sævitiam superat tyrannus. Dracones, pardi, leones, cæteraque immanitatis damnata crimine animantia, à suo genere temperant, & tuta est inter feras similitudo morum. At tyrannus homo in homines, civis in cives potissimum feritatem suam exercet.

Tyranni
feris im-
mitio.
res.

Quinetiam in literis divinis Deus tyranni simulachrum depinxit his verbis. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, ut constituat sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & mellores segetum, &

Ex libro
Regum
primo.

fabros armorum & curuum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas, Agros quoque vestros & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros, & ancillas, & iuvenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi. Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus. Neque vero quenquam hoc moveat, quod hic regem vocat, non tyrannum. Siquidem olim regis nomen non minus invisum fuit, quam tyranni. Et cum nihil sit salutaris bono rege, cur Deus iratus hanc imaginem proponi iussisset populo, quo videlicet à petendo rege deterreret? Proinde ius regium, ius tyrannicum dixit. Alioqui Samuel ipse vere regem gesserat,

tot

tot annis sancte & incorrupte rem
populi administrans. At illi non
intelligentes felicitatem suam,
more gentium regem flagitabant,
qui fastu, qui violentia regem a-
geret. Et tamen in hac imagine
quota portio malorum est, quæ
nostra memoria in nonnullis et-
iam Christianis Principibus ma-
gno totius orbis malo conspexi-
mus?

Accipe nunc boni Principis ima-
ginem, quam Deus ipse in libro
Deuteronomii descripsit ad hunc
modum: Cumque fuerit rex con-
stitutus, non multiplicabit sibi e-
quos, nec reducet populum in Ae-
gyptum, equitatus numero suble-
vatus. Non habebit uxores plu-
rimas, quæ alliciant animum eius,
neque argenti & auri immensa
pondera. Postquam autem sede-
rit in solio regni sui, describet sibi
Deuteronomium legis huius in
volumine, accipiens exemplar à
sacerdotibus Leviticæ tribus, &
habebit secum omnibus diebus

Descri-
ptio boni
Principis
ex Deu-
terono-
mio.

vitæ suæ, ut discat timere dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec elevetur cor eius in superbiam super fratres suos, neq; declinet in partem dextram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii eius super Israel. Si rex hebræus iubetur legem ediscere, quæ figuras, & umbras modo iustitiæ tradebat, quanto magis convenit ut Princeps Christianus Evangelii dogmata teneat, ac sequatur? Si non vult regem iudæum efferri supra populum suum, fratres illos appellans, non servos, quanto minus idem facere oportebit Christianum in Christianos, quos ipse quoque Christus Principum omnium monarcha fratres appellat.

Principis
descri-
ptio ex
Ezechio-
le.

Audi iam quomodo tyrannum descripserit Ezechiel. Principes, inquit, in medio eius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. Plato Principes Reip. custo-

PRIN. CHRISTIANI. 61
custodes appellat, ut hoc sint pa-
trix, quod canes gregi: quod si
canes vertantur in lupos, quid præ-
terea sperandum est gregi?

Idem alio in loco crudelem ac ^{Tyrannus} rapacem Principem leonem ap- ^{Leo.}
pellat, & alibi minatur pastoribus,
qui pascerent semetipsos, neque
gregis ullam haberent curam,
Principes sentiens, qui sibi ge-
runt imperium. Et Paulus de Ne-
rone loquens, Liberatus sum, in-
quit, de ore leonis. Et in eandem
ferme sententiam Solomon ille sa-
piens vide quomodo tyrannum
depinxit, Leo, inquit, rugiens,
& ursus esuriens Princeps impius
super populum pauperem. Ac rur-
sus alibi: Cum impii sumpserint
Principatum, gemit populus qua-
si sub servitute deductus. Et ite-
rum alibi. Cum surrexerint impii,
abscondentur homines.

Quid, quod apud Esaiam cum ^{Princeps}
dominus offensus populi sceleri- ^{puer.}
bus comminatur dicens, Et dabo
pueros Principes eorum, & effœ-
minati

minati dominabuntur eis. Nonne palam declarat nullam acerbiorē calamitatem obvenire posse regioni, quam stultum & impium Principem?

Princeps
iuxta eu-
ange-
lium,

Sed quid nos ista persequimur, cum ipse Christus unicus Princeps ac dominus omnium clarissime discreverit Christianum Principem ab ethnico? Principes, inquit, gentium dominantur eis, & qui potestatem habent, exercent inter eos. Inter vos autem non erit sic. Si Principum ethnicorum est dominari, non est igitur Christianorum dominium. Quid est autem quod ait, non sic erit inter vos, nisi non eodem modo fieri convenit inter Christianos? inter quos Principatus administratio est, non imperium, & regnum beneficium est, non tyrannis.

Neque vero sic ipse sibi palpetur Princeps, Hæc ad episcopos pertinent, non ad me. Immo ad te pertinent, si modo Christianus es: si Christianus non es, nihil ad te per-

te pertinent. Neque vero te moveat, si forte conspexeris episcopos aliquot ab hac imagine procul abesse. Quid agant illi, viderint ipsi, tu quid te dignum sit, cogita.

Noli te ipsum Principem bonum existimare, si collatus cum aliis minus malus appareas. Neque statim licere putes quicquid principum vulgus factitat. Ad honesti regulam temetipsum exige, hinc te æstima. Etsi nemo fuerit, quem vincas, ipse certato tecum, quandoquidem istud est certamen omnium pulcherrimum, & vere invicto principe dignum, si quotidie nitatur seipso melior evadere.

Nemo bonus collatio-
ne peiorum.

Si fœdum est tyranni nomen, seu potius studium, nihilo fiet honestius, si cum multis fuerit commune. Siquidem in rebus ipsis vis honesti sita est, non in hominum numero.

Graviter à Seneca scriptum est, Seneca.
codem loco, quo ponimus latrones

nes ac pyratas, ponendos esse reges latronum ac pyratarum habentes animum. Hic enim solus regem à tyranno distinguit, non titulus.

Barbari-
cus mos.

Refert in libris Politicis Aristoteles, in nonnullis Oligarchiis hunc fuisse morem, ut inituri magistratum conceptis verbis iurarent in hunc modum. Plebem odio prosequar, & pro virili adnitar ut illi sit male. At Princeps initurus magistratus longe diversa iurat suis. Et tamen audimus quosdam tales esse erga populum, quasi iuxta morem illum barbaricum iurassent se populi rebus modis omnibus hostes fore.

Plane tyrannidem sapit, quoties tum optime est principi, quoties populo est pessime, & alterius felicitas ex alterius crescit calamitate. Perinde quasi paterfamilias id agat, ut suorum malis ipse ditior reddatur ac potentior.

Qui sibi Principis titulum velit asserere, & inuisum tyranni nomen

nomen cupiet effugere, non terroribus ac minis, sed benefactis id sibi vindicet oportet. Neque enim refert vel ab assentatoribus, vel ab oppressis appellari Principem, appellari patrem patriæ, si re ipsa fuerit tyrannus. Et si maxime illi aduletur sua ætas, at non assentabitur posteritas. Vides formidabilium olim regum, quos vivos nemo vel nutu audebat offendere, quanto odio posteritæ celebrent malefacta, quanta libertate detestentur ipsa etiam nomina.

Bonus Princeps non alio animo debet esse in suos cives, quam bonus paterfamilias in suos domesticos.

Princeps
magnæ
familie
pater.

Quid enim aliud est regnum quam magna familia? Quid rex nisi plurimorum pater? Excellit enim, sed tamen eiusdem est generis homo hominibus, liber liberis imperans, non beluis, ut recte prodidit Aristoteles. Quod quidem intellexisse videntur & vetu-

vetustissimi Poetae, qui Iovem, cui totius mundi & deorum (ut illi loquuntur) omnium tribuunt imperium, subinde notant his verbis, *πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*, id est, patris hominumque deumque. Et nos sic à Christo præceptore docti Deum omnium haud dubie principem patris vocabulo compellamus.

Tyranni
epitheta
ex Ho-
mero.

Quid autem fœdus, aut execrabilius illa compellatione, quam apud Homerum Achilles opinor iacit in Principem sibi gerentem imperium, non populo: *δημοβόρος βασιλεύς*. Nihil enim reperit iratus ille, quid probrosius diceret in eum, quem imperio iudicabat indignum, nisi quod populum devoraret. At idem Homerus, si quem Regem honoris gratia nominat, *ποιμὴν λαῶν* solet appellare, hoc est, populi pastorem. Plurimum autem interest inter pastorem, & prædonem. Quanam igitur fronte sibi Principis titulum vindicant, qui paucos, & eos scelera-

tissi-

tissimos è suorum numero deligunt, per quos arte repertis prætextibus, & subinde novatis titulis, populi vires simul & opes exhauriunt? & in suum convertunt fiscum? sive quod inclementer extorserunt, aut prodigunt nequiter in voluptatibus, aut insumunt crudeliter in bellis? & ut quisque in his maxime veteratorem agere potest, ita plurimi faciunt? Perinde quasi Princeps hostis sit populi, non pater, ut is præcipue videatur Principis rebus consulere, qui populi commodis quam maxime officiat.

Ut paterfamilias suis bonis accrevisse putat quicquid ulli suorum obtigerit emolumenti: ita qui vere Principis animo præditus est, in suo fisco putat esse quicquid usquam cives possident, quos sic habet sibi charitate devinctos ac deditos, ut nihil vereantur, vel vitam impendere Principi suo, non modo pecuniam.

Operæ precium fuerit audire,
quibus

Principis
divitiæ
penes ci-
ves sunt,

Epitheta
boni
Principis
ex Iulio
Polluce.

quibus epithetis Iulius Pollux
Commodo Cæsari, cuius pueri-
tiam instituerat, regem signarit,
ac tyrannum. Etenim cum regem
statim Diis subiecisset, veluti pro-
ximum ac simillimum, *ὡς βασιλέω,*
inquit, *ἐπ' αἰώνων λέγε, πατήρ, ἡπίος, ἀφ' ἄος,*
ἡμερος, ὠρονσηπικός, ὀπεικῆς, φιλάνθρωπος,
μεγαλόφρων, ἐλβύθερος, χημάτων κρείπτων,
ἔξω παθῶν, ἑαυτοῦ κρατῶν, ἄρχων ἡδω-
νῶν, λογισμῶ χρώματος, ὄξυς, ἀγχίνυς, πε-
ρσεσκεμίδης, δὺβελος, δίεμος, σώφρων,
θεῶν ὀπιμελιτῆς, ἀνθρώπων κηδεμῶν, σά-
σιμος, βέβαιος, ἀνεξάπαιτες, μεγαλογνώ-
μων, ἰχθυογνώμων, ἐνεργός, τελεσιερ-
γός, φροντιστής τῆς ἀρχομῶν, σωτήρ, πρὸς
χειρὸς εἰς δουρασίαν, βραδύς εἰς τιμωρίαν,
ἄσφαλής, ἄπληγός. ἀκριβέστερος πρὸς τὸ
δίκην ζυγῆ, δὺ πρὸς πόδας, δὺ πρὸς σήραγγας, δὺ-
έντευκτος, μελίχρος, ὠρονσηπῆς, ὀπιμελιτῆς
τῆς ἰσηκίωσιν, φιλοστρατιώτης, πολεμικός
μῶν, ἢ φιλοπόλεμος ὃ, εἰρηνικός, εἰρηνοποιός,
εἰρηνιφύλαξ, παιδευτικός, ἀρχηγός, κ' ἀρ-
χικός, νομοθετικός, δὺ ποιεῖν πεφυκός, θεοφ-
δής. πολλὰ δ' ἐστὶν ἀλόγως τίς ἀνεῖπειν ἔχει,
κ' οὕτως ὀνόματι.

Ea tamen si latinus sermo com-
mode non possit reddere, ob græ-
cæ linguæ proprietatem, tamen in
hoc certe vertemus, quo queant
intelligi. Regem laudato his titu-
lis.

lis. Pater, mitis, placidus, lenis,
 providus, æquus, humanus, ma-
 gnanimus, liber, pecuniæ con-
 temptor, haud obnoxius affecti-
 bus, sibiipfi imperans, dominans
 voluptatibus, ratione utens, acri
 iudicio, perspicax, circumspectus,
 valens consilio, iustus, sobrius,
 numinum curam agens, homi-
 num negotia curans, stabilis, fir-
 mus, infallibilis, magna cogitans,
 auctoritate præditus, industrius,
 confector negotiorum, sollicitus
 pro his, quibus imperat, ser-
 vator, promptus ad beneficentiam,
 lentus ad vindictam, certus, con-
 stans, inflexibilis, propensior ad
 iustitiam, facilis aditu, comis in
 congressu, commodus alloqui
 volentibus, blandus, expositus,
 curam agens suo parentium im-
 perio, amans militem suorum, qui
 strenue quidem bellum gerat, sed
 qui bellum non affectet, pacis a-
 mans, pacis conciliator, pacis te-
 nax, appositus ad emendandos
 populi mores, qui ducem agere
 morit

norit, ac Principem, qui leges salutares sciat condere, natus ad benemerendum, divina specie. Sunt autem multa, quæ oratione dici possint, singulis vocabulis non possint. Hactenus Pollucis sententiam expressimus. Iam si ethnicus moderator eiusmodi principem deformavit ethnico; quanto sanctius simulacrū proponi convenit principi Christiano?

Nunc quibus coloribus tyrannum expresseſſerit, attende. ψέγων ἂν ἐρεῖς, τυραννικός, ὤμος, θηριόδης, βίαιος, πλεονεκτικός, φιλοχρήματος, καὶ τὸ τῶ πλάτωνος, ἔρασιχρήματος, ἄρπαξ, καὶ τὸ τῆ ὀμήρου, δημοβόρος, ὑπερέπις, ὑπερήφανος, δυσπρόσιτος, δυσπρόσοδος, δυσπροσήμερος, δυσέντευκτος, δυσόρητος, δύσδυμος, ἐμπληκτος, τεραχάδης, ἠδονῶν ἠπτατων, ἀκρατής, ἀκεράτωρ, ἀλόγητος, μιτάνθρωπος, ἀδικος, ἄβελος, ἀνιστος, ἀνόσιος νέκηνος, εὐκολος, εὐμετάβολος, εὐεξαπάτητος, ῥάδιος, ἀνήμερος, ὀπιθυμίασις ἐνδιδύς, ἀπόλαστος, ὑβριστής, πολεμοποιός, βαρὺς, ἐπαχθής, ἀκάθεκτος, ἀφόρητος. Quorum verborum hæc ferme sententia est. Malum principem vituperabis ad hunc modum: Tyrannicus, crudelis,

delis, efferus, violentus, occupator alieni, avidus pecuniarum, & (quod verbum est apud Platonem) pecuniarum cupiens, rapax, & (quod dixit Homerus) populi devorator, superbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conveniendum, durus ad congressum, incomis ad colloquium, male iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum servus, intemperans, immoderatus, inconsideratus, inhumanus, iniustus, incōsultus, iniquus, impius, mente carens, levis, inconstans, & qui facile decipiatur, malefacilis, immitis, affectibus deditus, incorrigibilis, contumeliosus, bellorum auctor, gravis, molestus, incoercibilis, intolerabilis.

Cum Deus longissime absit à natura tyranni, verisimillimum est illi nihil invisus esse pestilente rege, & cum nulla belua nocentior sit tyranno, consentaneum est nihil invisus esse mortalibus omnibus, quam malum Principem.

Quis

Nihil invisus
Deo
quam
malus
Princeps.

Quis autem vel vivere cupiat superis & hominibus pariter exosus, & execratus? Proinde Octavius Augustus, ubi sensisset caput suum crebris cōiurationibus peti, & alia oppressa, protinus alia succedere, negavit tanti esse vivere, ut omnibus invisus, incolumitatem suam tot civium sanguine tueretur.

Tyrannis
nulla fuit
diuturna.

Proinde regnum, quod virtute administratur, ac benevolentia, non solum quietius est ac iucundius, verum etiam diuturnius, ac stabilius. Id, quod ex veterum annalibus facile poteris cognoscere. Nulla tyrannis tam munita fuit, quæ diu constiterit. At quoties Reipubl. status in tyrannidem degeneravit, toties in exitium properasse compertum est.

Multos timeat oportet, qui timetur ab omnibus. Et tutus esse non potest, quem maxima pars hominum cupiat extinctum.

Divini
honores

Olim qui bene gessissent imperium, iis divini decernebantur

tur honores : at in tyrannos ea bonis re-
gibus ha-
biti.
lex erat, quæ nunc est in lupos aut
ursos, ut præmium esset ex publi-
co, qui publicum hostem è medio
fustulisset.

Primitus reges non ob aliud Virtus
primus
reges fe-
cit.
constituti sunt populi consensu,
quam ob eximiam virtutem, quam
heroicam vocant, velut divinæ
proximam, & humana maiorem.
Originis igitur suæ principes me-
minerint oportet, illud intelligen-
tes, se ne Principes quidem esse, si
eo caruerint, quod primum Prin-
cipes fecit,

Cum multæ sint formæ rerum- Monar-
chia.
publicarum, philosophorum om-
nium ferme consensus est, sa-
luberrimam esse monarchiam, ni-
mirum ad exemplar Dei, ut rerum
summa penes unum sit, verum ita,
si is ad imaginem item Dei sapien-
tia, bonitateque cæteris omnibus
antecellat, & nullius indigens nihil
aliud studeat, quam prodesse Reip.
Quod si secus fuerit, pessimus
Reipub. status sit oportet, ut qui
D pugnet

pugnet cum eo, qui est optimus.

Monar-
chia tem-
perata.

Si Princeps contingat omnibus absolutus virtutibus, optanda sit pura ac simplex monarchia, verum quando id haud scio an unquam contingat, quin potius magnum, & exoptandum si detur mediocris, ut nunc sunt res hominum, præstiterit monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam admixtam temperari, diluque, ne quando in tyrannidem erumpat, sed quemadmodum elementa vicissim sese librant, ita simili moderamine consistat Resp. Quod si Princeps bene velit Reip. sic interpretabitur suam potestatem hac ratione non coerceri, sed adiuvari, sin minus, tanto magis expedit, ut sit quod unius violentiam frangat, ac retundat

Cum multa sint dominandi genera, hominis in beluas, heri in servos, patris in liberos, mariti in uxorem, Regiam dominationem omnium excellentissimam iudicat Aristoteles, eamque maxime di-
vinam

vinam appellat, quod ea res quidam homine maius habere videatur. Quod si divinum est agere regem, profecto tyrannum agere nihil aliud sit oportet, quam eius vicem agere, qui Deo dissimillimus est.

Servus servo præstantior, ut habet proverbium, ut dominus domino potior, quod alia sit ars alia præclarior, alia functio alia melior. At Principem in optimo sapientiæ genere oportet præcellere. Ea est ratio recte administrandi Remp.

Domini est iubere, servi parere. Tyrannus iubet quicquid lubuit, Princeps, quod Reip. iudicavit optimum. Quisnam igitur iubebit is, qui quid sit optimum ignoret? immo qui pessima pro optimis habeat, vel inscitia, vel affectibus excæcatus.

Ut oculi est videre, aurium audire, narium olfacere, ita Principis est populi rebus consulere. At non potest alia re consulere, quam

sapientia: ea si careat Princeps, non magis consulat Reip. quam oculus videbit excæcatus.

Xenophontis
sententia.

Xenophon in Oeconomico libello scribit divinum potius, quam humanum imperare liberis, ac volentibus: sordidum enim imperare mutis animantibus, aut coactis mancipiis. At homo divinum est animal, ac bis liberum, primum natura, deinde legibus. Ideoque summæ virtutis est, ac planè divinæ regere, & sic temperare imperium, ut beneficium sentiat populus, servitutem non sentiat.

Cave solum eos tuos esse putes, quorum opera in popinis, in venatu, in domesticis uteris ministeriis, cum sæpenumero nulli minus sint tui, sed universos cives ex æquo tuos esse ducito. Quorum si quis omnino delectus sit, eum tibi proximum & coniunctissimum habeto, qui vir sit optimus, qui patriæ, qui Reipub. amantissimus. Cum vises urbes tuorum, nolito sic tecum cogitare: Tantarum rerum

rum dominus sum, hæc omnia mei sunt arbitrii, in hæc mihi licet quicquid liber. Si vero quod bono Principe dignum est, cogitare voles, ad hunc cogitato modum: hæc meæ credita sunt fidei. Vigilandum igitur, quo meliora reddam, quam acceperim.

Cum innumeram tuorum multitudinem conspexeris, cave sic cogites: tam multos habeo servos, sed, tot hominum millia de mea pendent sollicitudine, uni mihi se suaque tuenda crediderunt, me veluti parentem spectant, tot millibus prodesse possum, si me ipsum bonum præstitero Principem, plurimum nocere; si malum. An non igitur magnopere curandum ne sim improbus, ne tam multis noceam mortalibus?

Cogitato semper dominium, imperium, regnum, maiestatem, potentiam, ethnicorum esse vocabula, non Christianorum, Christianum imperium nihil aliud esse, quam administrationem, quam

beneficentiam, quam custodiam.

Animus
in cor-
pore.

Quod si hæc quoque vocabula te delectant, & illud memineris facito, quod ab ethnicis quoque philosophis & perspectum, & proditum est, non aliud esse imperium Principis in populum, quam quale est animi in corpus. Dominatur animus corpori, quod magis sapiat quam corpus, sed dominatur magno corporis com- modo, potius quam suo, & animum regnare in corpore, felicitas est corporis.

Cor in
mem-
bris.

Quod cor est in corpore animantis, id est Princeps in Re- pub. Si cor syncerum est, quoniam sanguinis, spirituum fons est, vitam impartit universo corpori. si vitiatum fuerit, exitium affert membris omnibus. Verum ut ea pars in corpore animantis omnium postrema solet corrumpi, & in hac extremas vitæ reliquias superesse putant, ita decet Principem, si quis morbus corripuerit populum, ab omni stulti-
tia

tiæ lue quam integerrimum esse.

Ut in homine quod præstantius est imperat, nimirum animus. Rursum in animo quæ pars est optima, ea præsidet, nempe ratio. Et quod dominatur in universo, id omnium est optimum, nempe Deus. Ita quisquis in Rep. tanquam in magno corpore imperandi parteis occupavit, eum oportet bonitate, sapientia, vigilantiaque cæteros antecire. Et quanto magistratus antecellunt plebi, tanto Princeps antecedere debet magistratus.

Siquid inest animo mali, id à corporis contagio proficiscitur, quod affectibus est obnoxium. Quicquid autem habet corpus boni, id ab animo scater, velut à fonte. Ut autem præposterum sit, ac præter naturam, si mala ab animo manent in corpus, & corporis bona animi vitio corrumpantur, ita vehementer absurdum fuerit, si bella, seditiones, corrupti mores, pravæ leges, corrupti

magistratus, & id genus alię Reip. pestes ab ipsis Principibus exoriantur, quorum sapientia componi decebat motus stultitia plebis coortos. At sæpenumero videmus civitates populi industria bene constitutas, ac florentes Principum everti culpa.

Princeps
pater, non
dominus.

Quam non Christianum est domini titulo sibi placere, quem non pauci à Christo alieni refugerunt, & quod esse cupiebant propter ambitionem, dici nolebant ob invidiam? At Christianus Princeps idem esse sibi fas putabit vocari magnificentum?

Octavius Augustus quamvis scelere occuparat imperium, contumeliæ loco ducebat vocari dominum, & hanc appellationem à mimo delatam coram universo populo vultu simul, & voce reruit, velut eo vocabulo tyrannis exprobraretur. Et hanc hominis ethnici modestiam non imitabitur Princeps Christianus?

Prover-
bium.

Si dominus es tuorum omnium,
illi

PRIN. CHRISTIANI. 81
illi tibi servi sint necesse est. Pro-
inde videndum est, ne iuxta vetus
proverbium, quot habes servos,
totidem habeas & hostes.

Princeps
libere
imperat.

Cum natura genuerit omnes
homines liberos, & præter natu-
ram inducta sit servitus, quod eth-
nicorum etiam leges fatentur, co-
gita quam non conveniat Christia-
num in Christianos usurpare do-
minium, quos nec leges servos es-
se voluerunt, & Christus ab omni
servitute redemit. Siquidem Pau-
lus Onesimum servum natum à
baptismo fratrem prioris heri Phi-
lemonis appellat.

Quam absurdum est eos pro ser-
vis habere, quos Christus eodem
redemptos sanguine in commu-
nem asseruit libertatem, quos iis-
dem tecum alit sacramentis, quos
ad eandem immortalitatis voca-
vit hereditatem, & iis servitutis
iugum inducere, qui communem
tecum habent dominum, ac Prin-
cipem Iesum Christum?

Cum Christianorum unus sit

D s domi-

Christus
absolu-
tum ex-
emplar.

dominus, cur qui huius gerunt
vices, abs quovis malunt admini-
strandam formam petere, quam ab
hoc, qui solus est totus imitan-
dus. Ab aliis decerpere licet, si-
quid forte virtutis admistum ha-
bent. At in hoc absolutum est o-
mnis virtutis ac sapientiæ exem-
plar. Ea quidem stultitia videtur,
sed infidelibus. nobis, si vere fide-
les sumus, Dei virtus est, & Dei
sapientia.

Iam nolim te sic tecum cogita-
re. At istud servire est, non re-
gnare. Immo hoc est pulcherri-
mum regnandi genus, nisi forte
Deum servire existimas, qui mun-
dum hunc gratis administrat, cu-
ius beneficium experiuntur o-
mnia, cum ad illum nihil redeat
præmii: nisi animus servire vide-
tur, qui cum corpore non egeat,
tanto studio consulit illius com-
modis. nisi oculus cæteris mem-
bris servire putandus est, quod o-
mnibus prospiciat.

Rem ita tecum expendas lice-
bit,

PRIN. CHRISTIANI. §3

bit, si quis omnes homines, quos tuos vocas, Circes arte vertat in fues, aut asinos, nonne dices deterius factum tuum imperium? Dices opinor. Atqui plus iuris est in fues, aut asinos, quam in homines, licet quo lubet agere, licet distrahere, licet interimere. Proinde deterius fecerit imperium, qui liberos cives verterit in mancipia. Quo præstantius est, in quod geris imperium, hoc magnificentius ac splendidius regnas. Consulit igitur tuæ maiestati, qui civium libertatem ac dignitatem tuetur.

A fictio-
ac argu-
mentum

Deus ipse ne coactis imperaret, & angelis, & hominibus liberum dedit arbitrium, quo splendidius & augustius redderet imperium suum. Et quisquam hoc nomine sibi magnus videtur, quod metu adactis civibus, ceu pecudibus imperet?

Deus li-
beris im-
perare
voluit.

Ne te fugiat quicquid in evangelicis aut Apostolicis literis deolerandis dominis, de parendo.

præfectis, de honorandis regibus, de pendendo tributo dictum est, id ad ethnicos Principes esse referendum, quod ea tempestate nondum essent Principes ulli Christiani. Tolerari iubet impios magistratus, nequid perturbetur ordo civitatis, modo suo fungantur officio, modo ne imperent impia.

Honorem exigit ethnicus Princeps: Paulus honorẽ iubet dependi. Vectigal exigit, vult solvi vectigal. Tributum exigit, iubet dari tributum. Nihilo enim deterior fit his rebus homo Christianus, & illi suum quoddam habent ius, neque sunt per occasionem irritandi. At quid de Christianis addit? Vos, inquit, inter vos nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Alioqui num ideo Christus debebat Cæsari tributum, quia legitur solvisse didrachmum? Idem in euangelio cum infidiose rogaretur, num gens, ut tum putabatur Deo dicata, cen-
sum

Ius Cæsaris ex euangelio.

PRIN. CHRISTIANI. 85
sum deberet Cæsari? numisma iu-
bet exhiberi, exhibitum non a-
gnoscat, & velut ignarus, cuius sit
imago, & inscriptio sciscitatur.
Cum responsum esset Cæsaris esse,
malitiose tentantibus ambigue re-
spondit: Date Cæsari quæ sunt
Cæsaris, quæ Dei sunt, Deo, simul
eludens insidiosam quæstionem,
& per occasionem ad Dei pieta-
tem invitans, cui debemus omnia.
Perinde quasi dixisset, Cæsari,
quem ignoro, quid debeatis, vos
videritis. Illud potius spectate,
quid debeatis Deo, cuius nego-
tium ago, non Cæsaris.

Ne vero inter hæc cuiquam obrepat huiusmodi cogitatio: Verunt
ius Prin-
cipis. Quid igitur Principi suum ius ad-
mis, & plus tribuis ethnico quam
Christiano? Immo Principi Chri-
stiano suum ius vindico. Ius est
ethnico Principi suos metu pre-
mere, ad serviles operas adigere,
exigere possessionibus, expilare
bonis, denique martyres facere,
ius est ethnici Principis. num idem
vis

vis esse Christiano? Aut ius illius imminutum videbitur, si minus hæc illi liceant?

Non perit suum ius ei, qui Christiane gerit imperium, sed aliter possidet, & quidem multo tum præclarius, tum tutius. Id ita esse, his argumentis colligas licebit. Primum tui non sunt, quos servitio premis, consensus enim Principem facit. Verum ii demum vere tui sunt, qui sponte ac volentes tibi parent. Deinde cum metu adactos possides, ne dimidiatos quidem possides, corporum potiris, animi abs te sunt alieni. Cæterum cum Christiana charitas conciliat populum ac Principem, ibi tua sunt omnia, quoties res postulat. Non enim postulat bonus Princeps, nisi cum utilitas patriæ flagitat. Rursus ubi dominium est, non benevolentia, quantumvis multum exigatur, certe minus habet Princeps, quam cum nihil non habet. Nemo plus impetrat, quam qui nihil imperat, sed promereretur.

Ad hæc

Ad hæc honos, qui tyranno exhibetur, ne honos quidem est, sed aut adulatio, aut simulatio, nec obsequium, sed servitus, nec splendor est verus, quem ostentat, sed fastus, nec potentia, sed vis. quæ cuncta veris nominibus possidet, qui Christianum agit Principem.

Vernahonos.

Nemini plus defertur honoris, quam qui non exigit honorem, nulli libentius obsequuntur homines, quam qui non requirit obsequium, in neminem libentius effundunt suas opes, quam in eum, cui commissas sciunt ad publicam utilitatem cum fœnore redituras.

Est mutuum inter Principem ac populum commercium, tibi populus censum debet, debet obsequium, debet honorem, sed tu vicissim populo debes bonum ac vigilantem Principem: cum exigis vectigal à tuis veluti debitum, fac prius excutias temetipsum, num illis officij tui vectigal persolveris.

Mutuum
ius popu-
li ac Prin-
cipis.

Aristo-

Ex Ari-
stotelis
Politiciis.

Aristoteles negat dominii rationem esse firmam in possidendo, sed magis in hoc ut utare servis. Atqui multo minus Principatus positus est in titulis, & imaginibus, in exigendo censu, sed in consulendo.

Cum Resp. corpus quoddam sit ex variis membris compactum, in quorum numero sit & Princeps ipse, licet eximium, ea moderatio-
ne conveniet uti, ut omnibus bene sit, non ut attenuatis cæteris unum, aut alterum vegetum ac saginatum evadat. Quod si Princeps Reip. malis gaudet, & alitur, neque pars est Reip. neque Princeps, sed prædo.

Prodidit Aristoteles servum vivam esse domini portionem, si modo is verus sit dominus. Est autem & amicitia parti cum toto, & utilitas utrique ex altero. Id si verum est inter herum, & mancipium de lapide (ut aiunt) emptum, quanto magis inter plebem Christianam, & Principem Christianum?

Prin-

Princeps, qui nihil aliud cogitat, nihil aliud agit, nisi ut quam plurimum pecuniarum à civibus extorqueat, ut nummorum vim quantam potest maximam irretiat legibus, ut quamplurimo vendat magistratus, & officia, quæso utrum is Princeps dicendus est, an negociator, an (ut verius dicam) prædo?

Croesus cum videret urbe capta Cyri milites magno tumultu discursantes, rogabat quidnam facerent? Cui respondentem facere eos, quod victor exercitus solet, diripere bona civium, quid inquit audio? An non hæc iam tua sunt, qui me vicisti? Cur igitur isti tua populantur? Hac voce monitus Cyrus, militem à direptione coercuit. Eandem oportebit semper obversari Principis animo. Hæc, quæ extorquentur, mea sunt. Hi, qui spoliantur, & atteruntur, mei sunt. Quicquid in hoc pecco, in meipsum pecco.

Fac ita geras imperium, ut facile

Se lædit
Princeps,
cum po-
puli res
lædit.

cile gesti queas reddere rationem, quam si nemo exacturus est, hoc magis etiam à temetipso debes exigere. Futurum est enim, idque brevi, ut is abs te rationem exigat, apud quem nihil tibi profuerit Principem fuisse, nisi quod tanto rigidior habiturus es iudicem, quanto grandior potestas tibi fuerit commissa. Ut unus sis totius orbis monarcha, hunc exactorem nec fallere poteris, nec efugere, nec terrere, nec corrumpere.

Posteaquam te semel Reip. dedicasti, iam non est tibi liberum tuo more vivere, personam, quam suscepisti, sustineas ac tuearis oportet.

Nullus ad Olympicum certamen accedit, nisi prius secum expenderit quid eius certaminis lex postulet. Neque queritur sibi molestum esse solem, aut pulverem, aut sudorem, aut siquid est aliud huius generis, quandoquidem hæc omnia
cum

cum ipsa ludi ratione coniuncta sunt. Ita qui suscipit imperium, prius cum animo debet expendere quas res Principis officium exigat. Consulendum alienis commodis, propria negligenda. Vigilandum, ut aliis dormire liceat. Laborandum, ut aliis liceat otari. Summa præstanda morum integritas, cum in aliis mediocris innocentia satisfaciatur. Privatis affectibus omnibus exuendus est animus, & publicum gerenti negotium nihil, nisi de publico cogitandum. Benefaciendum etiam ingratis, etiam non intelligentibus, etiam invitis. Hæc si non placent, cur ad imperii munus accedis? aut cur forte traditum non cedis alteri? Quod si non licet, certe in huiusmodi quempiam rei functionem, cuiusmodi te ipsum præstare oportebat.

Officium
Principis.

Apud græcos sapientissime dixit sapiens quidam, quæ præclara sunt, eadem esse difficilia. Proinde, meminisse oportet, præstare bonum

Difficillimum sed pulcherrimum bene imperare,

bonum Principem, rem quidem esse omnium multo pulcherri-
mam, sed eandem omnium longe
difficillimam. Neque quicquam
te moveat, si temporibus his
quosdam videris Principes ita vi-
ventes, ut difficilius sit agere pa-
trem familias, quam eiusmodi
Principem, nec omnino temere
dictum videatur veteri proverbio,
aut regem, aut fatuum nasci o-
portuit.

Prius di-
scendum
imperare
quam im-
peres.

Cum igitur cæteri mortales ar-
tem, quam profiteri parent, prius
adhibito studio discant, quanto
maiori cura Principem oportet
administrandi rationem prædi-
scere? Ac cæteræ quidem artes
quatuor rebus potissimum con-
stant, natura, præceptis, exem-
plis, & usu.

In Principe lenè, ac mansue-
tum ingenium requirit Plato:
nam acres, & concitatos ut ad di-
sciplinas quidem idoneos faretur,
ita ad Remp. administrandam
accommodos negat. Sunt naturæ
vicia,

vitia, quæ institutione, curaque corrigi queant. At possit obtingere ingenium vel adeo stupidum, vel ita ferox, ac violentum, ut in hoc formando frustra quis sumpserit operam. Neronis natura corruptior erat, quam ut sanctissimus ille præceptor Seneca potuerit efficere quo minus pestilentissimus evaderet Princeps.

Præcepta statim (ut diximus) instillanda sunt, eaque digna vero Principe, & certa: & ob hanc causam Plato voluit sero dialecticem attingi à custodibus, quod hæc in utramque partem differat, & minus firmas reddat de honesto, aut inhonesto opiniones. Exemplum administrandi potissimum ab ipso Deo petendum, & ab homine, Deoque Christo, è cuius dogmatis præcepta quoque sumenda erunt potissimum. Exercitatio, quæ postrema pars est, non perinde tuta est in Principe: nihil enim magni, si citharas aliquot obterat, qui studet bonus esse citharædus. At

-omni

grave

grave fuerit affligi Rempub. dum Princeps discit administrare Rēp. Assuescat quidem igitur iam inde à puero, sed quo melius iudicet, instructus decretis, assidere consultationibus, interesse iudiciis, adesse creandis magistratibus, audire regum postulationes. verum nequid statuat, nisi multorum iudicio comprobatum, donec ætas, & usus rerum certius iudicium pararit.

Vigilantia Principis.

Si vere dixit Homerus non esse Principis solidam dormire noctem, cui tot hominum millia, cui tantæ negotiorum moles commissæ sunt, si non sine iudicio talem Aeneam suam fingit Virgilius, unde quæso Principi sit otium totos fallendi dies? immo perdendi maximam vitæ partem alea, choreis, venatibus, morionibus, & his etiam nugacioribus nugis?

Subvertitur Resp. factionibus, bellis affligitur, latrociniorum plena sunt omnia, expilationibus
immo-

immodicis plebes ad famem, & laqueum adigitur. Opprimuntur ab iniquis proceribus tenues, corrupti magistratus, non quod ius est, sed quod libet faciunt, & inter hæc velut otiosus, tum alea ludit Princeps.

Non licet dormitabundum esse, qui clavo affidet, & in tantis rerum periculis stertit Princeps? Nullum mare tam graves habet tempestates unquam, quam omne regnum assidue. Semper itaque Principi vigilandum est nequid erret, qui non nisi plurimorum pernicie delinquit.

Magnitudo navis, aut mercium precia, aut vectorum numerus haud facit elatiorem bonum nauclerum, sed attentioem. Ita bonus rex, quo pluribus imperat, hoc vigilantior esse debet, non insolentior.

Si cogitaris quantam sustineas provinciam, nunquam deerit quod agas. Si consueveris publicis delectari commodis, nunquam
 deerit

deerit quo oblectes animum, ut iam bono Principi non vacet ineptis voluptatibus otii tædium fallere.

Quod à sapiētissimis viris præceptum est, optimam vitæ rationem esse deligendam, non iucundissimam, quod ea, quæ sunt optima, consuetudo denique soleat iucunda reddere, id Principi cum primis est faciendum. Si pictor ex tabula belle confecta voluptatem capit, si agricola, si olitor, si faber suis fruitur laboribus, quid Principi debet esse iucundius, quam si contempletur Remp. sua opera redditam meliorem, ac florentiorem?

Ut negari non potest operosam esse rem bonum agere Principem, ita multo est operosius malum agere Principem. Longe minus habent negotii, quæ naturam & honesti rationem sequuntur, quam quæ fucis, & arte constant.

Cum apud te recoles, hoc bellum prudenter effugi, bene seditionem

tionem illam quam minimo sanguine compescui, illo viro ad magistratum ascito probe consului Reip. meoque nomini, si vere princeps es, mirum ni ingentem animo sentis voluptatem. Atque ea demum voluptas Christiano digna est Principe. Huius materiam ipse tibi quotidie benefactis suppedita, plebeias illas oblectatiunculas vili popello relinque.

Voluptates Principis quæ.

Laudatur ab omnibus Solomon, qui cum integrum esset optare quicquid vellet, protinus accepturus, quicquid petisset, non optarit opum vim, non totius orbis imperium, non exitium inimicorum, non insignem famæ gloriam, non voluptates, sed sapientiam, neque quamvis sapientiam, sed eam, qua posset genus sibi creditum cum laude administrare. E diverso damnatur ab omnibus Midas, cui nihil auro fuerit antiquius. At cur aliud in historiis, aliud in vita iudicium? Optamus Principi felicitatem, optamus victoriam, optamus

Diversum Midæ ac Solomonis votum.

E

mus

mus laudem, optamus longævitatē, optamus opulentiam. Si vere diligimus Principem, quin illud potius optamus, quod unum sibi optavit Solomon? Et ne stulte videatur optasse, hoc nomine laudatus est à Deo. Cur nihil minus ad rem pertinere iudicamus, quam id, quod solum ad rem pertinet? Immo non desunt qui credant hoc ipsum ad imperii functionem officere, si sapiat Princeps. Languescit inquit animi vis, & redditur timidior. At ista temeritas est, non audacia, stupor, non animi vigor, ob hoc nihil timere, quod nihil iudices. Ex aliis fontibus petenda est Principis fortitudo. Ad istum modum plurimum audent iuvenes, sed plus etiam furiosi. Salutaris est timiditas, quæ dum periculum indicat, docet vitare quæ à turpibus, ac perniciosis institutis cohibet.

Plurimum perspiciat oportet, qui unus prospicit omnibus, plurimum sapiat necesse est, qui solus
confu-

consultit universis. Quod Deus in universo, quod sol in mundo, quod oculus in corpore, hoc oportet esse Principem in Repub.

Prisci sapientes, quibus mos erat hieroglyphis uti, rerum ænigmatis vivendi rationem adumbrantes, regis imaginem ad hunc representabant modum, ut oculum pingerent addito sceptro, vitæ rectitudinem, & animum nullis rationibus ab honesto deflectendum, cum prudentia, vigilantiaque summa coniunctum significantes.

Aenigma regis.

Alii regium sceptrum ad hunc modum effingebant. In summo erat ciconia pietatis symbolum, in imo hippopotamus, animal efferrum, & noxium, illud videlicet innuentes, siquid in Principe sevant affectus efferi, quod genus ira, vindictæ cupiditas, rapacitas, violentia, ut eos motus pietas in patriam vincat, prematque. Ad insolentiam fortunæ licentia, rerumque successus invitatur, sed

Sceptrum regium.

E 2

plus

plus valeat amor patriæ.

Apud Thebanos inter sacras imagines visebantur olim auctore Plutarcho quæ sederent sine manibus, harum prima oculis etiam carente. Quod sedent, admonet magistratus ac iudices animo sedato esse oportere, nec ullis affectibus perturbato. Quod manibus carent, innuit eos ab omni munerum corruptela puros, & integros esse debere. Porro quod Princeps manibus quoque caret, significat regem adeo non abduci muneribus ab honesto, ut nec ullius personæ tangatur respectu, quo tantum auribus rem accipiat.

Imago
Principis.

Cultus &
insignia
Principis.

Quin & in ipsis, quibus ornatur, insignibus philosophari discat. Quid indicat unctio regia, nisi summam animi clemenciam? Quid capitis diadema, nisi numeris omnibus absolutam sapientiam? Quid collo addita torques, nisi virtutum omnium concentum, & harmoniam? Quid gemmarum multiplici colorum gratia nitentium

PRIN. CHRISTIANI. IOI
tentium lumina, nisi virtutum ex-
cellentiam, & quod quicquid ho-
nestum, id in Principe eximium
esse oporteat? Quid ardens pur-
pura, nisi vehementem erga cives
charitatem? Quid insignia, nisi
ut maiorum suorum decora vel æ-
quet, vel superet? Quid gladius
prælatum, nisi huius præsidio pa-
triam oportere tutam esse tum ab
hostibus, tum à scelerosis?

Primum munus boni Principis
est quam optima velle, proximum,
quibus rationibus evitari aut tolli
mala, contra, bona parari, auge-
ri, confirmarique possint, perspi-
cere. In homine privato fortasse
satis est bona mens, cum & legi-
bus admonetur, & magistratus
præscribant quid sit agendum. At
in Principe parum est, bona men-
te præditum esse, ut velit optima,
nisi accesserit sapientia, quæ com-
monstret, quibus viis id, quod cu-
pit, assequi queat.

Bona
mens
coniun-
cta cum
pruden-
tia.

Quantulum interest inter sta-
tuam marmoream Cræsi, aut
Cyri

Cyri inscriptam titulo, diadema-
te sceptroque magnifice insigni-
tam, & Principem sine pectore?
nisi quod illa nullius incommodo
stuper, hic magno Reip. malo
stultus est.

Ne corporis aut fortunæ bonis
temetipsum æstimes, sed animi.
Nec aliorum laudibus te ipsum
metiaris, sed tuis ipsius factis.

Laudes
digne
Principe.

Cum sis Princeps, videto ne
quam admittas laudem, nisi di-
gnam Principe. Effert aliquis for-
mam tuam, cogita ad istum mo-
dum laudari fœminas. Si quis ad-
miratur facundiam, memineris
istam sophistarum, ac rhetorum
esse laudem. Si robur & corporis
vires prædicat aliquis, scias ita
laudandos athletas, non Princi-
pes. Proceritatem extollit aliquis,
sic tecum cogita: hic me recte lau-
darit, siquid ex alto foret detra-
hendum. Est qui divitias tuas lau-
dibus vehat, fac cogites ita lau-
dari negotiatores. Puta te nihil
adhuc audisse dignum Principe,
dum

dum audis istiusmodi præconia. Quænam igitur propria Principum laus est? Nempe si à tergo pariter, & à fronte sit oculatus, *ἐλέπαι*, ut inquit Homerus, *εὐρόσσω καὶ ὀτίσσω*, hoc est, si quam plurimum sapiat, præterita respiciens, futura prospiciens, deinde quicquid sapiat, patriæ sapiat, non sibi, quanquam non alia ratione sibi magis potest sapere, quam si patriæ sapiat.

Si quis hoc pacto laudet medicum: formosus est, robustus est, ac bonis lateribus, bene nummatus est, bellus est aleator, scite saltat, belle canit, doctè ludit pila, nonne protinus tecum cogitabis. quid hæc ad medicum? At cum audieris eadem à stultis laudatoribus, multo magis cogita, quid hæc ad Principem?

In medico tria potissimum requiruntur. Primum, ut calleat artem medendi, noritque corporum & morborum vim, & quid cui malo debeat adbiberi. Proxi-

Vt in medico, sic & in Principe tria requirantur.

E 4. mum,

num, ut sit bonæ fidei, neque quicquam spectet præter ægro- tantis salutem. nam multos ambi- tio, aut lucrum huc adducit, ut venenum ministrent pro remedio. Tertium, ut iustam curam, ac di- ligentiam adhibeat.

Aristoteles in Politicis suis quid tandem exigit à Principe vir eth- nicus? num Nerei formam? aut Milonis vires? num Maximini proceritatem? num Tantali talen- ta? Nihil horum. Quid igitur? Summam & absolutam virtutem, in privatis contentus mediocri- tate.

Nemo
Princeps
bonus
nisi vir
bonus.

Si potes simul esse Princeps & vir bonus, fungere pulcherrimo munere, sin minus, abiice Princi- pem potius, quam ut ea gratia vir malus fias. Virum bonum inveni- re licet, qui bonum Principem non possit agere: At bonus Prin- ceps esse non potest, qui non idem sit vir bonus. Quanquam nunc eo redierunt quorundam Principum mores, ut hæc duo multum inter se pu-

se pugnare videantur, vir bonus, & Princeps: Planeque stultum, & ridendum habeatur in Principe, boni viri facere mentionem.

Regem agere non potes, nisi te ratio rexerit, hoc est nisi in omnibus consilium ac iudicium sequaris, non animi cupiditatem. Nec aliis potes imperare, nisi prius ipse parueris honesto.

Abfit procul ab animo Principis vox illa plusquam tyrannica: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Ac multo magis illa, quæ iam in publicam hominum execrationem abiit: Oderint, dum metuant. Tyrannicum, imo fœmineum est animi libidinem sequi, & pessimus diuturnitatis cultos est metus.

Sit hoc perpetuum Principis decretum, lædere neminem, prodesse omnibus, præsertim suis, mala vel tolerare, vel mederi, prout iudicabit in rem communem expedire. Qui hunc animum non affert ad Remp. tyrannus est, non Princeps.

Siquis te pro Principe tyrannum, aut prædonem appellet, nonne vehementer commoveberis, & atrociam parabis supplicia? Et merito. Est enim atrox, nec ullo pacto ferenda contumelia. At illud mihi iam cogites velim, quanto contumeliosior est in seipsum, qui volens talis est, quam ille prædicat. Nam gravius est esse furem, quam dici, & atrocius est vitare virginem, quam vitium exprobrare.

Benefa-
ctis pa-
ratur bo-
na fama.

Ut bene audias, id certissima consequeris via, si qualem te cupis prædicari, talem temetipsum exhibeas. Non est vera laus, quæ extorquetur metu, aut tribuitur ab adulatoribus. Et male agitur cum fama Principis, si huius præsidium in silentio minis indicto situm est. Iam ut maxime tua fileat ætas, certe loquitur posteritas. Quanquam quis unquam tam formidabilis fuit tyrannus, ut omnium linguas cohibere potuerit?

In primis cavendum Christiano Prin-

Principi, quod graviter à Seneca scriptum est: Inter eos, qui reges appellantur, inveniri nonnullos, cum quibus si conferas Phalaridem, Dionysium, Polycratem, quorum & ipsa vocabula in omnium sæculorum abominacionem abierunt, indigni sint, qui tyranni vocentur. Neque enim refert qua via, sed quo tendas. Qui ad commodum publicum spectat, rex est, qui ad suum, tyrannus. At quo tandem nomine censebimus istos, qui suam felicitatem patriæ malis alunt, & re prædones agunt, nomine Principes, sed falsissimo?

Plato vetuit legibus suis nequis Deum ullius mali causam diceret, propterea quod natura bonus sit ac beneficus. At Princeps Dei simulachrum quoddam est, si vere Princeps sit. Quantum igitur abhorrent ab hoc exemplari, qui sic rem gerunt, ut quicquid malorum in Rep. cooritur, id ipsorum vicio cooritur?

Nec Deus
nec Prin-
ceps ul-
lius mali
causa.

Mire re-
torum
argumen-
tum.

Nec audiendus est, si quis hic forte clamitet adulator: At istud est Principem in ordinem cogere. Immo qui Principi licere vult, quod honestum non sit, is eum in ordinem cogit. Quid enim est aliud Principem in ordinem cogere, quam talem reddere, quale est hominum vulgus? ut iræ, ut libidini, ut ambitioni, ut avaritiæ serviat? Indignum vero facinus, & non ferendum, si hoc non licet Principi, quod non licet Deo. Non postulat sibi licere Deus, ut secus agat, quam honesti dicat ratio, quod si faceret, iam nec Deus esset. Proinde qui principi licere vult, quod pugnet cum natura ac ratione principis, is demum illum principis honore spoliatum unumquempiam è media plebe facit. Non pudeat Principem honesto parere, cui pareret ipse Deus. Neque se putet minus esse Principem, si ad summi principis imaginem pro virili accesserit.

Hæc, atque huiusmodi boni
pria-

Principis semina statim inserant in rude pueri pectus hinc parentes, hinc nutrices, hinc præceptor, hæc volens discat, non coactus. Sic enim convenit institui Principem, qui liberis, ac volentibus sit imperaturus. Discat amare virtutem, horrere turpitudinem, & ab inhonestis pudore, non metu coercetur. Et quanquam nonnulla boni Principis spes in emendatis moribus, ac moderatis affectibus est sita, præcipua tamen est in rectis opinionibus, Nam mores malos aliquoties & pudor corrigit, depravatos affectus vel ætas emendat, vel admonitio. Cæterum ubi persuasum est id cum virtute coniunctum esse, quod procul abest ab honesto, & id egregium esse Principis munus, quod plusquam tyrannicum est, hoc est ubi fontes sunt infecti, à quibus omnes vitæ proficiscuntur actiones, tum difficillimum fuerit mederi. Proinde in hoc primam ac præcipuam esse curam oportet instituen-

stituentis (sicuti dictum est) ut pravas vulgi opiniones penitus ex animo revellat, si quæ forte infererint, & salutare, christianoque Principe dignas inferat.

De adulatione vitanda

Principi.

ATque id fieri non potest, nisi modis omnibus arceantur assentatores, cui pesti maxime obnoxia est magnorum Principum felicitas. Iam ipsa ætatis simplicitas huic malo præcipue patet, partim quod naturæ propensione blandis magis gaudeat, quam veris, partim quod ob rerum imperitiam quo minus suspicatur insidias, hoc minus cavere novit.

Et nequis hoc ceu leve malum existimet negligendum, sciat florentissima summorum regum imperia linguis adulatorum fuisse subversa. Nec usquam gravi tyrannide legimus oppressam Rempub. ubi non præcipue partes
tragœ-

PRIN. CHRISTIANI. III
tragœdiæ fuerint assentatorum.

Perspectum habebat hoc Diogenes (ni fallor,) qui rogatus, quod esset animal omnium maxime noxium, si de feris inquit sentis, tyrannus, si de cicuribus, adulator.

Habet hæc pestis blandum quoddam venenum, sed adeo præsentaneum, ut olim hoc dementati Principes orbis domitores, nequissimis palponibus sese ludendos, & equitandos permiserint, & in omnium rerum dominos hi teterrimi homunculi libertini, nonnunquam & servi dominabantur.

Primum igitur providendum erit ut nutrices adhibeantur, aut prorsus immunes ab hoc morbo, aut certe quam levissime obnoxie. Nam ipse sexus solet huic malo peculiariter obnoxius esse, deinde plærumque nutrices in matrum abeunt affectus, quarum vulgus liberorum ingenia sæpenumero corrumpit indulgentia, immo totum

Nutrices
Principis.

112 INSTITUTIO
tum hoc genus quoad fieri potest
arcendum à futuro Principe, natu-
ra pene ipsa duobus maximis affi-
ne malis, stultitiæ, & adulationi.

Sodales
Principis.

Proxima cura erit ut sodales ad-
iungantur ingenio liberali, & alio-
qui in hoc formandi ab eo, qui
instituit, ut comes sint citra adu-
lationem, ut ita consuescant ur-
bane loqui, nequid tamen in gra-
tiam fingant, aut mentiantur.
Nam de præceptore deligendo di-
ctum est.

Ministri
Principis.

Neque mediocre momentum
est in ministris, qui frequenter
obsecundant cupiditatibus pue-
rorum, vel ob stultitiam, vel quod
hinc emolumentum non nihil ad se
rediturum sperent. Oportebit
igitur hoc quoad fieri potest cor-
datos, & integros ad id muneris
delegare, & insuper monitis ac
minis ab assentando deterrere, ac
rursus præmiis invitare, ut san-
cte suo fungantur officio. Qua qui-
dem in re magnopere conducet, si
qui

qui deprehensus fuerit hoc agere, ut allôquiis & obsequiis illibera- libus, Principis animum ad ea sol- licitet, quæ parum digna sunt Principe, is in aliorum exemplum, publice det pœnas, etiam capitis, si delicti modus hoc postularit. Neque hoc cuiquam crudele vi- deri debet, si cum furem, qui pauculos nummos forte nactus sustulit, capite puniamus, idque præter omnium legum veterum exemplum, de eo extremum su- matur supplicium, qui id inficere voluerit, quo nihil habet patria melius, aut preciosius. Quod si rei novitas obstat, quo minus persuaderi queat, (tametsi Alexan- der Romanus imperator Thuri- num fumi venditorem palo alli- gatum, subiectis viridibus lignis fumo necari iussit) arte fieri po- test, ut alia via paretur exemplum, si quis forte de alio quopiam capi- tiali facinore convictus erit, ta- men hoc titulo puniatur, quod Principis futuri mentem pesti- lenti

lenti adulatione corruperit. Si in pœnis mali dati rationem cōvenit expendere, plus lædit Remp. pestilens adulator, qui primam illam Principis ætatem tyrannicis opinionibus corrumpit & inficit, quam qui publicum ærarium expilarit.

Omnes
adulan-
tur Prin-
cipi.

Atque utinam saltem apud Christianos minus verum esset illud Carneadis apophthegma, qui negavit quicquam recte disci à regum filiis, præter artem equitandi, quod cæteris in rebus omnibus omnes obsecudent, & assententur. At unus equus quoniam haud intelligit patricius infideat an plebeius, dives an pauper, Princeps an privatus, tergo excutit, quicumque parum scite infederit. At nunc sæpenumero videmus fieri ut non nutrices solum, ac sodales, ministrique Principum liberis adulentur, verum & ipse præceptor, moderatorque pueritiæ suam agat negotium, non huc spectans ut Principem dimittat melio-

PRIN. CHRISTIANI. II5
meliorem, sed ut ipse discedat lo-
cupletior. Ad gratiam non raro lo-
quantur & ii, qui de rebus sacris
concionantur, aucupantes Prin-
cipis, & aulicorum favorem, aut
siquid reprehendunt, ita mordent,
ut tum maxime adulentur. Non
hæc loquor, quod istos probandos
existimem, qui seditiosis clamori-
bus debacchantur in vitam Prin-
cipum, sed quod ab his citra con-
tumeliam boni Principis exem-
plar proponi cupiam, nec probari
per assentationem in Christiano
Principe, quæ in ethnicis damna-
runt ethnici. Neque libere mo-
nent magistratus, neque satis ami-
ce consulunt consilarii. Nam pro-
ceres, quoniam fere studiis inter
se dissentiunt, certatim omnes
Principis favorem ambiunt, vel
quo premant adversarium, vel ne-
quam ansam nocendi ministrent
inimico. Adulantur sacrifici, as-
sentantur medici. Nam ab ora-
toribus aliunde missis meras au-
dire laudes iam ubique solenne est.

Super-

Supererat una sacra anchora, quæ & ipsa sæpenumero fallit, nimirum ii, quos vulgus confessores regios vocat. Si certe si integri forent, ac prudentes, certe in illo altissimo secreto possent amanter ac libere monere Principem. Verum plarumque fit ut dum suis quisque commodis studet, publicæ utilitatis rationem negligat. Ac minus quidem ledunt poëtæ, rhetoresque, quorum nemini iam ignotum est institutum, Principum laudes non ex ipsorum meritis, sed ex suo metiri ingenio. Longe pestilentius est Magorum, ac divinorum genus, qui regibus longævitatem, victorias, triumphos, voluptates, & imperia pollicentur. Rursum aliis subitam mortem, cladem, molestiam, exilium minantur, abusi ad id spe metuque duobus præcipuis humanæ vitæ tyrannis. Ad hunc ordinem pertinent prognostæ, qui ex astris futura præfagiunt, quorum an ulla sit ars, non est huius loci discutere.

re. Certe ut nunc vulgo utuntur, non mediocrem pestem affert rebus humanis.

Sed est omnium pestilentissimum adulatorum genus, qui specie libertatis assentantur, ac miro quodam artificio dum repugnant, impellunt, dum obiurgant, laudant. Hos mire depinxit Plutarchus in libello, cui titulum fecit, quomodo dignosci possit amicus ab adulate.

Dissimulatum adulationis genus.

Sunt autem duæ ætates, quæ potissimum expositæ sunt adulationi, pueritia, ob rerum inscientiam, & senectus, ob animi imbecillitatem, in quavis autem ætate stultitia, quæ semper philautiam comitem ducit. At recte monuit Plato periculosissimum esse adulandi genus, cum quis ipse sibi palpo est, & ob id sese facile præbet aliis idem agentibus, quod ipse iam sua sponte agebat.

Sibi qui que adulatur.

Est tacita quædam adulatio & in picturis, statuis, ac titulis. Sic Alexandro magno adularus est Apelles

Picturæ
adulatri-
ces.

Apelles, pingens eum fulmen ma-
nu torquentem. Et Octavius A-
pollinis effigie pingi gaudebat.
Eodem pertinent immanes Colof-
si, quos olim Imperatoribus eri-
gebant supra modum humanæ
magnitudinis. Fortassis hoc ali-
cui leviculum videbitur, sed est
nonnihil & in hoc momenti, ut
Principem eo cultu, habituque re-
presentent artifices, qui sapiente
gravique Principe maxime dignus
sit. Et præstat aliquid agentem
effingere, quod ad Remp. attineat,
quam otiosum, velut Alexandrum
in cognoscendis causis alteram au-
rem manu opposita claudentem.
Aut Darium malum punicum te-
nentem, aut Scipionem sponsam
juveni intactam restituentem, au-
ro quod offerebatur reiecto. Hu-
iusmodi salutaribus picturis decet
ornari Principum aulas, non iis,
quæ lasciviam, fastum, aut tyran-
nidem doceant.

Tituli
Princi-
pis.

Iam in titulis haud equidem
negarim Principi suum honorem
esse

esse tribuendum, malim tamen
 eiusmodi, qui nonnihil admo-
 neant Principem officii sui, hoc
 est malim integerrimum, incor-
 ruptissimum, sapientissimum, cle-
 mentissimum, beneficentissimum,
 cordatissimum, vigilantissimum,
 moderatissimum, patriæ studio-
 sissimum vocari, quam inclytum, in-
 victissimum, triumphatorem, sem-
 per augustum, ut ne commemo-
 rem interim celsitudines, sacras
 maiestates, divinitates, & his et-
 iam adulantiores titulos. Probo
 morem, quo nunc Romanum
 Pontificem sanctissimi titulo ho-
 norant. Dum enim hæc audit assi-
 due, commonefit quid ab illo præ-
 stari oporteat, & quid in illo sit
 pulcherrimum, non si ditissimus
 sit, aut latissime imperet, sed si san-
 ctimonia præcellat.

Quod si vitari non potest quo
 minus hæc audiat nonnunquam
 Princeps vel invitus, tamen haud
 oportet dissimulare, quibus magis
 delectetur. Alexander Severus us-
 que

Quomo-
 do abu-
 tendum
 titulis so-
 lenni-
 bus.

que adeo fertur invisos habuisse
adulatores omnes, ut si quis salu-
tasset abiectius, aut adulantius
inflexisset caput, protinus cum
convicio submoveret hominem.
Quod si dignitas aut magistratus
quempiam à convicio vindicasset,
hunc vultus austeritate castiga-
bat.

Præmonendus est igitur puer ut
hos titulos, quos audire cogitur,
in suum sibi vertat commodum.
Audit pater patriæ. Cogitet nul-
lum unquam titulum Principibus
additum, quam patris patriæ, qui
magis proprie quadraret in bo-
num Principem. Id igitur sibi a-
gendum, ut hoc titulo dignus ap-
pareat. Ita si cogitat, admonitio
fuerit, sin secus, adulatio.

Inviectus dicitur, cogitet quam
sit absurdum inviectum dici, quem
vincit iracundia, qui quotidie ser-
vit libidini, quem captivum quo
lubet ducit, agitque ambitio. Eum
demum vere inviectum esse, qui
nulli cedit affectui, nec ulla re-
rum

rum specie ab honesto potest deflecti.

Cum Serenissimus appellatur, succurrat Principis esse officium omnia tranquillare, omnia componere. Quod si quis per ambitionem aut iram, seditiōibus ac bellorum tempestatibus perturbat, ac miscet universa, hunc titulus Serenissimi non ornat, sed vitium illi suum exprobat.

Cum diceretur Inclytus, cogitet nullum esse verum decus, nisi quod à virtute, recteque factis proficiscitur. Quod si quem conspurcat libido, contaminat avaritia, fœdat ambitio, quid aliud est Inclyti cognomen, quam admonitio, si quis erret imprudens; convicium, si prudens peccet?

Titulorum adulationis.

Cum audiet regionum titulos, non statim cristas erigat, veluti tantarum rerum dominus, sed sic cogitet, quam multis bonum Principem debeo.

Si celsitudines, maiestates, divinitates ingeret aliquis, meminerit

F

nerit

nerit hæc non competere, nisi in eum, qui ad Dei exemplum administret imperium, cœlesti quadam animi magnitudine.

Cum audiet solennes panegyricos, ne protinus credat aut faveat suis laudibus, sed si talis nondum est, qualis prædicatur, admoneri se cogitet, detque operam ut iis laudibus aliquando respondeat. Si talis iam est, adniti debet ut seipso melior evadat.

Leges adulatrices.

Quin ipsas etiam leges oportebit habere suspectas. Assentantur & hæc nonnunquam Principi, nimirum vel collectæ, vel conditæ ab his, qui regibus aut imperatoribus erant addicti. Cum negant Principem teneri legibus, cum semet illi submitunt, cum ius in omnia tribuunt, caveat ne statim putet sibi licere quicquid animo collibuit. Bono Principi tuto permitti possunt omnia, mediocri non omnia, malo nihil.

Libri liberè momentum.

Ac prudenter quidem Demetrius Phalereus ad evolvendos libros

PRIN. CHRISTIANI. 123
libros invitat, quod sæpenumero
quæ non aufint admonere Princi-
pis amici, ex his cognoscat. Ve-
rum ad hoc prius Antidoto præ-
muniendus est, ad hunc modum.
Hic, quem legis, ethnicus est, tu,
qui legis, Christianus. Hic cum
multa præclare dicat, tamen ex-
emplar boni Principis parum re-
cte adumbravit, cave ne quicquid
usquam offenderis, id protinus ti-
bi putes imitandum. Sed omnia
ad Christi regulam exigit.

Ac primum quidem delectus
habendus in auctoribus. Pluri-
mum enim refert quos libros pri-
mum legat, & imbibat puer. Infi-
ciunt animos colloquia mala. At
non minus lectio mala. Abeunt
enim in mores, & in affectus mu-
tæ illæ literæ, præsertim si nactæ
sint ingenium ad morbum ali-
quem proclive, veluti puer natu-
ra ferox, ac violentus, haud ma-
gno negotio commovebitur ad
tyrannidem, si non præmunitus
Antidoto Achillem, aut Alexan-
drum

Lectio
mala in-
ficit in-
genium.

124 . INSTITUTIO
drum magnum, aut Xerxem, aut
Iulium legerit.

At hodie permultos videmus
Arcturis, Lauslotis, & aliis id ge-
nus fabulis delectari, non solum
tyrannicis, verum etiam profus in-
eruditis, stultis, & anilibus, ut
consultius sit in Comœdiis, aut
poëtarum fabulis horas colloca-
re, quam in eiusmodi deliramen-
mentis.

Quæ pri-
mum le-
genda
Principi.

Quod si quis meo velit uti con-
silio, statim à tradita loquendi ra-
tione, proponet Proverbia Solo-
monis, Ecclesiasticum, & librum
Sapientiæ, non ut puer ab obsten-
tatore interprete quatuor illis sen-
sibus torqueatur, sed ut paucis ac
commode commonstret, si quid ad
boni Principis officium pertinet.
Cum primis autem inferendus est
amor & auctoris, & operis. Regno
destinatus es? Hic regnandi docet
artem. Regis es filius, rex futu-
rus? Audies regem omnium sa-
pientissimum, quid doceat filium
suum, quem ad regni successio-
nem

PRIN. CHRISTIANI. 125
nem præparat. Mox euangelia. Et
hic magni refert, quibus modis ad
amorem auctoris, & operis in-
flammetur animus pueri. Non
parum etiam firum erit in dexteri-
tate & commoditate interpretan-
tis, ut breviter, ut dilucide, ut
plausibiliter etiam ac vivide do-
ceat, non omnia, sed quæ potissi-
mum ad Principis munus attinent,
quæque ad perniciosissimas vul-
garium Principum opiniones ex
animo revellendas faciunt. Ter-
tio loco Plutarchi apophthegma-
ta, deinde moralia. Nihil enim
his sanctius potest inveniri: cuius
& vitas proponi malim, quam cu-
iusquam alterius. Plutarcho pro-
ximum locum facile tribuerim Se-
necæ, qui scriptis suis mire exsti-
mular, & inflammat ad honesti
studium lectoris animum, à sordi-
dis curis in sublime subvehit, pe-
culiariter ubique dedocens tyran-
nidem. Ex Politicis Aristotelis,
ex officiis Ciceronis permulta de-
cerpere licebit non indigna cogni-

tu. Sed sanctius hisce de rebus locutus est Plato, mea quidem sententia, & hunc ex parte secutus Cicero in libris de legibus. Nam de Rep. interciderunt.

Historici
quomodo
legendi.

Iam vero non negaverim ex historicorum lectione præcipuam colligi prudentiam, verum ex iisdem summam perniciem hauries, nisi & præmunitus, & cum delectu legeris, Vide ne tibi imponant celebrata seculorum consensu nomina scriptorum, aut ducum Herodorus, Xenophon, uterque gentilis fuit, & plerumque pessimum proponunt Principis exemplar, etiam si in hoc ipsum scripserunt historiam, ut aut delectarent narratione, aut egregii ducis imaginem effingerent. Salustius, Livius multa quidem præclare, addo, erudite omnia, sed non omnia probant, quæ narrant, & quædam probant haud quaquam probanda Principi Christiano. Cum Achillem audis, cum Xerxem, Cyrum, Darium, Iulium, ne quid te
rapiat

rapiat magni nominis præstigi-
um. Magnos ac furiosos latro-
nes audis. Sic enim illos aliquo-
ties vocat Seneca.

Et tamen siquidem horum ge-
stis inciderit dignum bono Princi-
pe, id curabis ceu gemmam è ster-
quilinio colligere. Nullus enim
unquam fuit tyrannus usque adeo
illaudatus, qui non aliqua miscue-
rit, quæ si virtute gesta non sint,
certe ad virtutis exemplum que-
ant accommodari. Permulta sunt
in Phalaridis epistolis, quæ san-
cto quoque rege videantur non
indigna. Et satis regaliter in Peril-
lum crudelitatis instigatorem,
suum retorfit inventum. Permul-
ta furiose Alexander, sed recte à
Darii mulieribus captivis absti-
nuit. & recte mulierem reduci do-
mum iussit, ubi sensit esse coniu-
gatam. Hæc igitur è multis erunt
excerpenda, & vehementius ac-
cendant ethnicorum, aut illauda-
torum hominum exempla. Si sic
sibi temperavit tyrannus, & à

Quomo-
do & ma-
la exem-
pla ver-
tenda in
bonum.

Christo alienus, si iuvenis & victor hanc sanctimoniam præstitit hostium fœminis, quid me facere convenit erga meas Principem Christianum? Si tantum fuit animi mulierculæ, quid à viro præstari decet? Si id probro datum est ethnico Principi, & ab ethnicis, quanto studio mihi vitandum, Christi religionem proficenti?

Porro quibus rationibus oporteat exemplum per amplificacionem conferre, satis opinor indicavimus in libello de Copia rerum. Cæterum & vitiosa exempla in bonum deflecti possunt. C. Cæsar's industriam, & animi sublimitatem, quam ille male præstitit ambitioni, tu bene impende patriæ commodis. Clementiam, quam ille simulavit ad parandam, fulciendamque tyrannidem, tu ex animo adhibe ad conciliandam civium tuorum in te charitatem.

Quin pessimorum principum exempla nonnunquam magis accendunt

cendunt ad virtutem, quam optimorum, aut mediocrium. Quem enim non avocet ab avaritia Titi Vespasiani Vectigal è lotio collectum, & fœdissimo facto par dictum, Lucri bonus est odor ex re qualibet? Et execranda vox Neronis, qua solet mandare magistratus: Scis quid mihi sit opus. & Cura nequis quid habeat? His rationibus fiet, ut quicquid obvium fuerit in historiographis, vertatur in exemplum recte agendi.

E tanta ducum turba fac optimos tibi deligas, velut Aristidem, Epaminondam, Octavium, Traianum, Antonium pium, Alexandrum Mameam, nec hos tamen ita, ut totos velis exprimere, sed quod in optimis sit optimum, id tibi deligas. Alioqui est quod vires etiam in David, ac Salomone, regibus à Deo laudatis.

Alioqui quid fingi possit infanius, quam hominem Christi sacramentis initiatum, Alexandrum, Iulium, aut Xerxem sibi

F s

propo-

Ex opti-
mis opti-
ma imi-
tanda.

proponere, quorum vitam incessunt etiam ethnici scriptores, si quibus iudicium fuit paulo sanius? A quibus ut superari turpissimum est, siquid recte gesserunt, ita totos imitari velle Christianum Principem, extremæ dementiæ sit.

Vetus instrumentum quomodo legendum.

Præmonendus est Princeps, ut nec ea, quæ in sacris voluminibus legerit, continuo putet imitanda. Discat hebræorum pugnas, & cædes, immanitatem in hostes, ad allegoriam esse vocanda. Alioqui pestiferam esse horum lectionem. Longe aliud permissum pro ratione temporis illi populo, aliud traditum cœlesti populo Christianorum.

Quoties Princeps librum summet in manum, hoc animo sumat, non ut delectetur, sed ut melior à lectione discedat. Facile invenit unde reddatur melior, qui hoc vehementer studet ut melior fiat. Magna pars bonitatis est velle bonum fieri, veluti qui morbum ambitio-

ambitionis, aut iracundiæ, aut libidinis agnoscit, & odit, & in hoc explicat librum, quo malo suo medeatur, is facile reperit quo molestiam vel depellat, vel leniat. A nullis auditur verum syncerius, aut commodius, neque minore pudore, quam à libris. Sed tamen sic amicos assuefaciat Princeps, ut qui libere monent, intelligant se gratiam inire. Est hoc quidem eorum, qui cum Principe consuetudinem agunt, ut in tempore, ut commode, ut amice moneant, sed tamē conveniet etiam parum dextre monentibus ignoscere, ne recte monituri ullo exemplo deterreantur ab officio.

Quomodo monendus Princeps.

In gravi tempestate quantumvis docti nautæ patiuntur sese à quovis admoneri. At regno nunquam deest tempestas. Quis satis laudavit Philippi Macedonum regis civilem prudentiam, qui liberum esse iussit eum, à quo clam submonitus est quod pallio subducto in genu parum decore sederet. Quod

132 I N S T I T U T I O
ille fecit in re levicula, id multo magis faciendum Principi in rebus patriæ periculofissimis, velut in suscipiendis peregrinationibus, in novandis legibus, in pangendis fœderibus, in movendo bello.

Artes Pacis.

IAm tamen si prisca scriptores univrsam administrandæ Reip. rationem in duplices artes secuerunt, pacis & belli, & prior & præcipua cura debet esse Principis instituendi in his rationibus, quæ ad pacis tempora sapienter moderanda pertinent, quibus hoc pro virili conandum est, ne belli munis unquam sit opus.

Princeps
suos nosse
debet.

Qua quidem in re videtur illud in primis docendus Princeps, ut ditionem suam norit. Id quod tribus rebus potissimum consequetur, geographia, historia, & crebra regionum & urbium lustratione. Studeat igitur in primis regionum, ac civitatum situm, originem,

ginem, ingenium, instituta, consuetudines, leges, annales, ac privilegia cognoscere. Nemo potest mederi corpori, nisi cognito: nemo recte colit agrum, quem non novit. Atque hæc diligentissime curat tyrannus, sed animus, non res distinguit bonum Principem. Inquirat corporis rationem medicus, quo facilius subveniat, inquirat & veneficus, sed quo certius occidat.

Proximum, ut amet eam regionem, cui imperat, nec aliter in eam sit affectus, quam in avitum fundum bonus agricola, aut in suam familiam vir bonus. Et illud in primis studio habeat, ut acceptam reddat meliorem, cuicumque successori traditurus. Si liberi sunt, persuadeat patri pietas in filios; sin minus, persuadeat Principi pietas in patriam: ac sibi subinde ceu faces admoveat ad excitandam in suos charitatem. Cogitet regnum nihil aliud esse, quam ingens quoddam corpus, cuius ipse

Amer
Principis
in suos.

ipse membrum aliquod infigne sit. dignos esse favore, qui suas fortunas omnes, qui suam incolumitatem unius fidei commiserint. frequenter ingerat sibi eorum exempla, quibus civium suorum commoditas ipsa vita fuit antiquior. Postremo fieri non posse, ut Princeps noceat Reip. quin ipse sibi noceat.

Civium
erga Prin-
cipem be-
nevolen-
tia.

Deinde modis omnibus dabit operam ut vicissim ametur à suis, sed ita, ut nihilo secius auctoritate polleat apud eosdem. Ac benevolentiam stultissime quidem incantamentis, & anulis magicis sibi conciliare nituntur, cum nulum sit incantamentum efficacius ipsa virtute, qua nihil esse potest amabilius, & ut ipsa vere bonum est, & immortalis, ita veram & immortalem comparat homini benevolentiam. Proximum huic philtro, ut amet qui cupiat redamari, ut eadem via sibi adiungat cives suos, qua Deus sibi conciliat universos, nempe bene merendo. Fallun-

Falluntur & hi, qui largitionibus, epulis, prava indulgentia sibi multitudinis animos conciliant. Et paratur hisce rebus nonnulla popularis gratia potius, quam benevolentia, verum ea neque vera, neque duratura. Alitur interea mala populi cupiditas, quæ posteaquam, ut fit, in immensum increvit, iam nihil satis esse putat, & tumultuatur, nisi per omnia cupiditatibus respondeatur. Atqui istud est corrumpere tuos, non conciliare. Et his rationibus solet usu venire Principi in populo, quod stultis maritis solet, qui uxorum amorem, quem virtute & recte factis parare oportuit, blanditiis, muneribus, & obsequiis eblandiuntur. Fit enim denique ut nec amentur, ut pro frugi ac bene moratis fastidiosas habeant & intractabiles, pro mogeris querulas & obstreperas. Aut quod evenire solet mulierculis, quæ viros suos beneficiis ad amorem adigere nituntur, ut pro sanis habeant dementes.

Pri-

Quomo-
do pa-
randa po-
puli be-
nevolen-
tia.

Primum discat uxor quomodo,
& quibus nominibus sit amandus
maritus, deinde ille talem præstet,
qui recte possit amari. Ita popu-
lus assuescat optimis, & Princeps
quod optimum est, præstet. Diu
diligent, qui iudicio diligere cœ-
perint.

In primis igitur qui volet ama-
ri à suis, eum præstet Principem,
qui mereatur amari: deinde non-
nihil profuerit tenere rationem,
quo commodius irrepat in ani-
mos omnium. Hoc primum agat
Princeps, ut qui sunt optimi, opti-
me de se sentiant, & ab illis pro-
betur, qui sunt omnibus probati.
Hos habeat familiares, hos in
consilium adhibeat, hos ornet
honoribus, hos plurimum apud
se valere patiatur. Ad hunc mo-
dum compendio fiet, ut omnes
de Principe quam optime sentiant,
qui fons est omnis benevolentia.
Novi Principes per se non ita ma-
los, qui non ob aliud in odium pu-
blicum venerint, nisi quod ni-
mum.

PRIN. CHRISTIANI. 137
mum licere paterentur iis, de
quibus universa multitudo male
sentiebat, ex horum moribus
Principum ingenium æstimante
populo.

Equidem optarim Principem
natum & educatum apud eos, qui-
bus sit imperaturus, quod opti-
me coeat & coalescat amicitia,
quoties à natura proficiscitur ini-
tium benevolentia. Vulgus &
bona ignota horret, oditque. con-
tra, mala nota nonnunquam a-
mantur. Ea res geminum afferet
commodum. nam & Princeps
propensior erit in suos, & omni-
no magis pro suis habebit, & po-
pulus magis ex animo favebit, &
lubentius agnoscat suum Princi-
pem. Et hac de causa non perinde
mihi probantur receptæ iam Prin-
cipum cum exteris, & maxime
cum semotis nationibus affinita-
tes. Magnam vim ad benevolen-
tiam conciliandam habet genus,
& patria, & veluti quidam com-
munis utrisque genius. Huius
bonam

Princeps
natus &
educatus
apud
suos.

bonam perire partem necesse est, germanum illum ac nativum affectum confundente matrimoniorum mistura. Verum ubi natura mutuæ charitatis fecit initium, ibi conveniet eam cæteris item rationibus augere & confirmare. Ubi secus est, ibi tanto sollicitius adnitendum, ut mutuis officiis, & moribus favore dignis benevolentia colligatur, Sed quod fit in coniugiis, ut initio uxor obsequatur viro, & vir non nihil concedat & indulgeat uxoris ingenio, donec utroque alteri cognito, paulatim coalescat amicitia, idem fieri convenit in Principe aliunde ascito, Mithridates omnium gentium, quibus imperabat, linguas edidicerat, quas numero viginti duas fuisse proditum est. Alexander magnus apud quantumvis barbaras nationes agens, initio cultum & mores imitabatur, hac via sese in illorum insinuans benevolentiam. Idem laudatum est in Alcibiade.

Mithridates.

Alexander magnus.

Alcibiades.

Nihil

Nihil æque multitudinis animum alienat à Principe, quam si foris agere gaudeat, quod negligi videatur ab eo, cui præcipue vellet esse curæ. Tum quod exigitur, quoniam alibi consumitur, perire sibi putat, nec Principi dari vectigal interpretatur, sed alienis prædam obiici. Proinde neque patriæ quicquam molestius aut perniciosius, neque Principi periculosius, quam longinquæ peregrinationes, præsertim si diutinæ sint.

Nam ea res omnium opinione, & Philippum nobis ademit, & non minus affixit ditionem illius, quam bellum tot iam annos cum Ghelriis gestum.

Ut inter apes rex medio agmine cingitur, nec usquam provolat, ut cor in meditullio corporis, ita convenit Principem semper obversari inter suos.

Duæ potissimum res sunt (ut in Politicis tradit Aristoteles) quæ subvertunt imperia, odium, & contemptus. Odio opponitur benevo-

Princeps
in medio
suorum.

De tuendo
impe-
rio.

nevolentia, contemptui auctoritas. Itaque Principis partes erunt diligenter observare quibus hæc parentur, illa vitentur. Odium conflatur sævitia, violentia, contumeliis, morositate, difficultate, rapacitate. Et facilius concitatur odium, quam excitatum placeatur. Modis omnibus igitur cavendum bono Principi, ne qua occasione à caritate suorum excidat. Crede mihi magno satellitio nudatur, qui favore populi destituitur. Contra, benevolentia multitudinis conciliatur his moribus (ut dicam in genere) qui plurimum absint à tyrannide, clementia, comitate, æquitate, civilitate, benignitate. Benignitas extimulat ad officium, præsertim si conspexerint iis esse præmium apud Principem, qui de Rep. bene mereantur. Clementia, male sibi conscios invitatur ad meliorem frugem, dum veniæ spem ostendit iis, qui superioris vitæ errata novis officiis studeant pensare, grata

inte-

interim & integerrimis contem-
platione naturæ humanæ. Civili-
tas ubique aut amorem gignit,
aut certe lenit odium, verum ea in
magno Principe longe gratissima
multitudini.

Contemptus potissimum con-
trahitur studio voluptatum, libi-
dinis, vinolentiæ, comissatio-
num, aleæ, morionum, scurra-
rum, tum autem stultitia, socor-
diaque. Et his diversis rebus pa-
ratur auctoritas, prudentia, inte-
gritate, temperantia, sobrietate, &
vigilantia. His igitur rebus sese
commodet Princeps, qui vere cu-
piat auctoritate pollere apud suos.

At ridicule quidam ita se magni
habendos credunt apud suos, si
strepitu, cultu, luxuque sese quam
maxime ostentent. Quis enim ma-
gnum putat Principem auro, aut
gemma ornatum, cui norunt o-
mnes tantum esse, quantum vult?
Et interim, quid aliud ostentat,
quam calamitatem suorum ci-
vium dispendio hunc alentium lu-
xum?

Contem-
ptus un-
de.

Strepitus
ac luxus
indeco-
rus.

142 I N S T I T U T I O
xum? Denique quid aliud docet
hac ratione suos, nisi seminarium
scelerum omnium?

Vita
Principis

Sic colatur, sic vivat bonus Princeps, ut ex huius vita cæteri proceres, ac cives frugalitatis ac sobrietatis exemplum capere possint.

Sic agat domi, ut nullius inventu deprehendi possit. Et foris haud decet usquam Principem conspici, nisi semper aliquid agentem, quod ad publicam faciat utilitatem.

Oratio
Principis.

Ex oratione certius, quam ex amictu Principis animus cognoscitur. Spargitur in vulgus quicquid ab ore Principis fuerit exceptum. Proinde summam oportet esse curam, ut ea, quæ loquitur, virtutem sapiant, & mentem bono Principe dignam præseferant. Nec prætereundum est Aristotelis hac in re consilium, ut Princeps, qui volet odium suorum effugere, ac benevolentiam alere, quæ sunt odiosa, deleget aliis,

aliis, quæ plausibilia per se faciat, Hoc pacto magna pars invidiæ defluet in eos, per quos res administratur, præsertim si fuerint & alias invisi populo. Rursus in beneficiis solida gratia ad unum Principem pertinebit.

Addam & illud, conduplicari beneficii gratiam, si cito, si alacriter, si ultro detur, & si verbis amicis commendetur. Quod si quid negandum erit, id blande, placideque fieri conveniet. Siquid puniendum, minuendum nonnihil de præscripta legibus pœna, & ita sumendum supplicium, ut appareat Principem huc invitum descendisse.

Neque satis est, si Princeps suos unius mores integros & incorruptos præstet Reip. Non minus adnitendum ut quoad licet universam suam familiam, proceres, amicos, ministros, magistros sui similes habeat. Hi membra sunt Principis, & horum sceleribus conflatum odium in ipsum redundat

Quomodo dandum aut negandum beneficium.

Ministri & amici Principis.

dat Principem. At istud difficillimum inquiet aliquis. Facilius fuerit, si curet optimos in suam familiam allegere. Deinde si fecerit ut hi intelligant ea maxime placere Principi, quæ maxime sint in rem populi. Alioqui fit sæpenu-mero ut negligente, aut etiam connivente ad ea Principe scelera- tissimi homines sub prætextu Prin- cipis tyrannidem exerceant in plebem, & dum videntur illius a- gere negotium, pessime consu- lunt eius nomini.

Apo-
phthe-
gma.

Alioqui tolerabilior est Reip. status, ubi Princeps ipse malus est, quam ubi Principis amici mali. U- num tyrannum utcunque ferimus. Quandoquidem unius avaritiam facile populus explet, unius libi- dini, non magno negotio fit satis, unius sævitiam satiare licet. At tot tyrannos explere gravissimum est.

Novitas
omnis
periculo-
sa.

Omnis novatio quoad fieri po- terit, fugienda Principi. Nam et- iam siquid in melius commutetur, tamen ipsa novitas offendit. Nec unquam

unquam sine tumultu commutatus est vel Reip. status, vel publica civitatis consuetudo, vel leges olim receptæ. Proinde siquid erit eiusmodi, ut ferri possit, non erit innovandum, sed aut tolerare conveniet, aut commode ad meliorem usum deflectere. Rursum siquid erit eius generis, ut tolerandum non sit, id erit corrigendum, sed arte ac paulatim.

Permagni refert quem scopum sibi proponat is, qui gerit Principatum: nam si parum recte destinavit, tota aberret via necessum est. Summum igitur boni Principis decretum esse debet ut non solum tueatur præsentem Reip. felicitatem, verumetiam florentiorem reddat, quam acceperit.

Scopus
Principis.

Cæterum cum tria sint bonorum genera (ut Peripateticorum more loquamur) videlicet, animi, corporis, & externa, cavendum erit ne horum ratio præpostere habeatur, ut civitatis felicitatem

Præpostera bonorum ratio.

G

tatem

tatem externis illis bonis potissimum meriatur. Nam hæc quidem non oportet alio pacto comparare, nisi quatenus ad animi, corporisque bona pertineant. Hoc est, ita demum existimet cives suos esse felicissimos, non si ditissimos habeat, aut optima corporis valetudine, sed si iustissimos ac temperatissimos, si quam minime cupidos, si quam minime feroces, aut factiosos, si quam maxime concordēs.

Abusus
vocabu-
lorum.

Cavendum & illud, ne pulcherrimarum rerum falsis vocabulis decipiatur, quo quidem è fonte quicquid est malorum in urbe, ferescatet, ac proficiscitur. Neque enim vera felicitas est, cum populus otio, luxuque diffluit, neque vera libertas, ubi cuique quod libuit, licet. Nec servitus est, ad legum honestarum præscriptum vivere, neque tranquilla Respublica cum ad omnem Principis nutum obsecundat populus, sed cum bonis paretur legibus, & Principi

cipi bene consulenti iuxta legum dictamen. Nec æqualitas est, idem omnium præmium, idem ius, idem honos. Immo hæc est nonnunquam summa inæqualitas.

Illud in primis admonendus est Princeps gubernaculis admovendus, principuam Reip. spem sitam esse in recta educatione puerorū, id quod prudenter docuit Xenophon in institutione Cyri. Nā rudis ætas ad quamvis disciplinam sequax est. Proinde cum primis habenda cura de ludis publicis ac privatis, de virginum institutione, ut statim sub optimis & incorruptissimis præceptoribus simul & Christum imbibant, & honestas literas, Reique pub. salutare. Hac ratione fiet ut non sit opus multis legibus, aut suppliciis, nimirum civibus suapte sponte quod rectum est, sequentibus.

Tantam vim habet educatio, ut Plato scripserit hominem recte institutum in divinum quoddam

animal evadere. Contra, perperam educatum in immanissimam quandam degenerare beluam. Nihil autem magis refert Principis, quam ut cives suos habeat quam optimos. Danda erit igitur opera ut protinus assuescant optimis, propterea quod quævis musica suavissima est assuefactis. Et nihil est difficilius, quam revellere hominem ab his, quæ longo iam usu in naturam abierunt. Nihil autem horum fuerit admodum difficile, si Princeps ipse quæ sunt optima, sequetur.

Tyrannidem sapit, immo syco-
phanticum est, ita tractare ple-
bem, ut immanem aliquam be-
luam tractare solent bestiarum, qui-
bus id in primis studio est, ut ob-
servent, quibus rebus deliniatur,
aut irriteretur, deinde utcunque
commodum videtur commovent,
aut demulcent, ut graviter dictum
est à Platone. Nam istud est abuti
plebis affectibus, non illi consu-
lere.

Confu-
lendum
plebi,
non ab-
utendum
illius af-
fectibus.

Quod

Quod si populus erit intractabilis, & suo ipsius bono repugnans, tum aut obsecundandum erit ad tempus, & paulatim ad tuum institutum inducendus vel arte quapiam, vel furo salutari. Quemadmodum vinum cum bibitur, primum paret, donec sensim illapsum venis totum hominem in suum ius rapiat.

Aliquando obsecundandum populo.

Et si nonnunquam negotiorum procellæ, & opiniones publicæ Principem nonnihil revocant ab instituto, cogiturque servire tempori, tamen haud desinet, quoad potest reniti, & quod hac non successit, alia conari via.

De vectigalibus & Exactionibus.

SI quis excutiat veterum annales, reperiet plerasque seditio- nes ex immodicis exactionibus ortas fuisse. Proinde curandum erit bono Principi ut quam minimum irritentur hisce rebus animi

G. 3 ple-

plebis. Gratuito si potest, impetret. Sublimius est Principis officium, quam ut mercenarium esse deceat. Et bonus Princeps habet, quicquid cives possident amantes.

Princeps
conscientia recte
factorum
contentus.

Fuere complures ethnici, qui ex rebus bene pro Repub. gestis nihil in ædes suas intulerunt, præter gloriam. Fuit unus & alter, qui hanc quoque contempserit, veluti Fabius Maximus, & Antoninus pius. Quanto magis oportet Christianum Principem conscientia recti contentum esse? præsertim cum ei militet, qui nullum recte factum non amplissimis præmiis repensat?

Sunt quidam, qui nihil aliud agant apud Principes, quam ut novis subinde titulis repertis quamplurimum emungatur à populo, ac tum se Principum rebus probe consulere credunt, perinde quasi hostes sint suorum civium. Atqui hos, qui libenter audit, is sciat se à Principis vocabulo plurimum abesse. Hoc

PRIN. CHRISTIANI. ISI

Hoc potius studendum, & in hoc excogitandæ rationes, ut quam potest minimum exigatur à populo. Commodissima fuerit augendi vectigalis ratio, si Princeps sumptus supervacaneos amputarit, si ministeria otiosa reiecerit, si bella & his simillimas peregrinationes vitaverit, si officiorum rapacitatem cohibuerit, & si magis studeat recte administrandæ ditioni suæ, quam propagandæ.

Quomodo
minuendæ
exactiones.

Alioqui si exactiones avaritia metietur aut ambitione, quis tandem futurus est exigendi vel modus, vel finis? Quandoquidem infinita est cupiditas, & semper urget & intendit quod cœpit, donec (iuxta proverbium vetus) nimium tensus rumpatur funiculus, & in seditionem demum erumpat victa populi patientia, quæ res florentissimis quondam imperiis exitium attulit.

Quod si necessitas flagitat exigere non nihil à populo, tum boni Principis est id his rationibus facere,

Ratio
qua non
graven-
tur te-
nues.

at quam minimum incommodorum perveniat ad tenues. Nam divites ad frugalitatem vocare fortassis expedit. At pauperes ad famem & laqueum adigi tum inhumanissimum est, tum parum tutum.

Illud etiam, atque etiam secum cogitet pius rex, dum studet augere suum satellitium, dum neptem aut sororem splendide vult elocare, dum liberos omneis sibi pares reddere, dum proceres suos locupletare, dum peregrinans opes suas gentibus ostentare, quam inhumanum est ob hæc tot hominum millia domi cum uxoribus & liberis fame necari, involvi ære alieno, ad rerum omnium desperationem adigi. Nec enim istos vel inter homines recensuerim, nedum inter Principes, qui è pauperculis extorquent quod turpiter perdant scortis, aut alea. Et huiusmodi quosdam audimus esse, qui hoc quoque ius suum esse putent.

Quin

Quin & illud secum expendat, Periculo-
sum ex-
emplum.
quicquid semel inductum fuerit
per occasionem temporum, quod
ad Principis aut procerum lu-
crum attinere videatur, id nun-
quam potest aboleri, cum subla-
ta exigendi necessitate non modo
tollendum esset onus populi, ve-
rum etiam sarcendum, ac repo-
nendum quoad fieri possit, supe-
riorum temporum dispendium.
Proinde qui bene vult populo suo,
cavebit exemplum pestilens indu-
cere. Quod si gaudet calamitate
suorum, aut eum negligit, nihil
minus est quam Princeps, quo-
cunque vocetur nomine.

Curandum interim, ne nimia Aequali-
tas for-
tunarum.
fit opum inæqualitas, non quod
quenquam per vim bonis exui
velim, sed quod iis rationibus u-
tendum, ne multitudinis opes ad
paucos quosdam conferantur.
Nam Plato cives suos neque ni-
mium divites esse vult, neque
rursus admodum pauperes, quod
pauper prodesse non possit, dives

arte sua prodesse velit.

Quid, quod ne locupletantur quidem aliquoties exactio- nibus huiusmodi Principes? Id qui cupit cognoscere, recenseat quanto minus proavi receperint à suis, & quanto beneficentiores fuerint, quantoque magis rebus omnibus abundarint, quod bona pars horum inter digitos exigentium & recipientium dilabatur, & minima pars ad ipsum redeat Principem.

Quæ res
exactio-
nibus
gravan-
da.

Quarum igitur rerum usus infimæ quoque plebi communis est, has quam minimum gravabit bonus Princeps, veluti frumenti, panis, cervisiæ, vini, pannorum, ac cæterarum item rerum, sine quibus humana vita non potest transigi. Atqui hæc nunc potissimum onerantur, idque non uno modo, primum gravissimis exactio- nibus, quas redemptores extorquent (vulgus a sifias vocat,) deinde portoriiis, quæ & ipsa suos habent redemptores, postremo monopoliis,

PRIN. CHRISTIANI. 135.
liis, ex quibus ut paululum compendii redeat ad Principem, quanto dispendio mutantur tenues?

Igitur optime quidem (ut dictum est) augetur Principis census contractis impendiis, & hic quoque iuxta proverbium magnum vectigal parsimonia est, tamen si vitari non potest quin exigatur aliquid, & ita res populi flagitat, onerentur barbaræ, ac peregrinæ merces, quæ non tam ad vitæ faciunt necessitatem, quam ad luxum, ac delitias, & quarum usus divitum est peculiaris, veluti byffus, serica, purpura, piper, aromata, unguenta, gemmæ, & si quid est aliud huius generis. Nam hinc incommodum sentient ii tantum, quorum fortunæ ferre possint, nec ob hanc iacturam ad inopiam redigentur, sed fortasse reddentur frugaliores, ut pecuniæ iactura morum bono sarciatur.

In curanda moneta bonus Princeps præstabit eam fidem, quam

De moneta
Principis.

& Deo debet, & populo, neque
G 6 sibi

sibi permittet, quod atrocissimis suppliciis punit in aliis. Hac in re quatuor ferme modis expilari populus solet, id quod nos aliquandiu vidimus à morte Caroli, cum diutina anarchia, quavis tyrannide perniciosior, ditionem tuam affligeret. Primum ubi nomismatis materia mistura quapiam vitiatur, deinde cum ponderi detrahitur. Præterea, cum circuncisione minuitur. Postremo cum æstimatio nunc intenditur, nunc remittitur, utcunque visum est Principis fisco conducere.

De beneficentia Principis.

CUM propria bonorum Principum laus sit benignitas, ac beneficentia, qua tandem fronte Principis vocabulum sibi vindicant, quibus omnium consiliorum summa huc tendit, ut cunctorum incommodo suis consulant rationibus? In hoc igitur erit ingeniosus, ac vigilans Princeps,

ceps, quo pacto possit de omnibus bene mereri, quæ res non est tantum in dando sita. Alios iuvabit liberalitate, alios favore sublevabit, alios afflictos auctoritate sua liberabit, nonnullis ingenio consulat. Et hoc animo erit, ut eum diem sibi perisse putet, quo non beneficio suo iuverit aliquem.

*Beneficiendum
de Rep.
bene merentibus.*

Nec tamen temere collocanda est Principis liberalitas. Sunt enim qui inclementer extorqueant à bonis civibus, quod in moriones, delatores, & voluptatum ministros effundant. Intelligat Resp. iis potissimum expositam Principis benignitatem, qui publicis commodis quam maxime consulant. Virtuti præmium sit non affectui.

Illud beneficentiæ genus maxime sectandum est Principi, quod cum nullius incommodo, aut certe iniuria coniunctum est. Nam alios spoliare, ut dites alios, hos pessundare, ut illos evehas, adeo non est beneficium, ut geminum potius

potius sit maleficium, præsertim si quod dignis ademptum est, ad indignos transferatur.

Adven-
tus boni
Principis
omnibus
salutaris.

Non abs re fictis poëtarum fabulis proditum est, deos nusquam accedere solitos, nisi magno quopiam bono eorum, à quibus excipiebantur. At cum adventante Principe cives, siquid est elegantius in supellectile abdunt, filias insigni forma recludunt, adolescentes ablegant, opes dissimulant, ac modis omnibus contrahunt sese, nonne re ipsa satis indicant quam de eo habeant opinionem, cum id faciunt, quod facerent adventante hoste, aut prædone? Cum ad Principis adventum iustitiam, quæ illius officii fuerat tueri, siquis forte insidias, aut vim pararet? Ab aliis timent insidias, ab illo vim quoque. Cum alius queritur se pulsatum, alius abductam virginem, alius stupratam uxorem, alius negatam mercedulam, papæ quantum hic adventus abest ab illa Deorum imagine. Cum

Cum civitatum, ut est quæque florentissima, ita maxime suspectum habet Principem, cum ad Principis adventum sceleratiores exiliunt, optimus quisque & cor-datissimus cavet & contrahitur, ut nihil loquatur, certe factis prædicant quam habeant de Principe opinionem. At respondeat aliquis. Non possum meorum omnium continere manus, ego quod in me est, præsto. Fac intelligant id te vehementer & ex animo velle, desperam, ni continebunt. Et ita demum populo fidem facies hæc invito te fieri, si non patieris impune fieri.

Fortassis ethnico Principi satis erat in suos esse benignum, in ex-
 teros iustum modo. At Christiani
 Principis est nullum pro extero
 ducere, nisi qui sit alienus à Chri-
 sti sacramentis; ac ne hos quidem
 iniuriis laceßere. Suos quidem ci-
 ves in primis agnoscere. Cæterum
 de omnibus benemereri, de qui-
 bus possit.

Christia-
 ni Prin-
 cipis be-
 ne mere-
 ri de o-
 mni bus,

Quan-

Quamquam illud perpetuo studendum est Principi, ne cuiquam omnino fiat iniuria, tamen iuxta Platonis sententiam, diligentius est cavendum, ne quid lædantur hospites, quam ne cives, propterea quod hospites amicorum & cognatorum auxilio destituti magis obnoxii sunt iniuriis, unde & Iovem ultorem habere putabantur, cui ex re Xenio fecere nomen.

*De legibus condendis aut
emendandis.*

Optimæ leges sub optimo Principe præcipue beatam reddunt civitatem, aut regnum: cuius tum felicissimus est status, cum Principi paretur ab omnibus, atque ipse Princeps paret legibus, leges autem ad Archetypum æqui & honesti respondent, nec alio spectant, quam ad rem communem in melius provehendam.

Bonus, sapiens, & incorruptus Princeps nihil aliud est, quam vi-

va quædam lex. Dabit igitur operam non ut multas condat leges, paucæ leges sed optimæ. sed ut quam optimas, maximeque Reip. salutares. Nam bene institutæ civitati sub bono Principe, & integris magistratibus paucissimæ leges sufficient. Sin secus fuerit, nullæ quamlibet multæ satis erunt. Non optime agitur cum ægrotis, quoties indoctus medicus pharmaca pharmacis accumulatur.

In condendis autem legibus illud in primis cavendum erit, ne quid oleant fisci lucrum, ne privatam procerum commoditatem, Lex publicam utilitatem spectet. sed ad exemplar honesti, & ad publicam utilitatem referantur omnia, & eam utilitatem non ad vulgarem opinionem, sed ad sapientiæ regulam exigant, quam oportet ubiq; Principibus in consilio esse. Alioqui ne lex quidem erit, fatentibus & ethnicis, ni iusta sit, ni æqua, ni publicis commodis consulens. Nec protinus lex est, quod Principi placuit, sed quod sapienti, bonoque Principi placuit,

placuit, cui nihil placet, nisi quod honestum, & è Rep. fit. Quod si distorta fuerit regula, ad quam exæquanda fuerant prava, quid futurum est, nisi ut per huiusmodi leges etiam quæ recta fuerant, depraventur?

Et Plato vult leges esse quam paucissimas, maxime de rebus levioribus, veluti de pactis, commerciis, vectigalibus. Nec enim ex multitudine legum nasci salutem Reip. non magis quam ex multitudine pharmacorum. Ubi Princeps integer est, & officio suo funguntur magistratus, nihil opus multis legibus: ubi secus habet, ibi legum abusus in perniciem vertitur Reipub. dum & bene conditæ leges horum improbitate alio detorquentur.

Officit
etiam le-
gum mul-
titudo.

Insidiosæ
leges.

Iure notatus est Dionysius ille Syracusanus, qui tyrannico consilio plurimas tulit leges, alias super alias ingerens, easque (ut fit) à populo negligi patiebatur, quo cunctos ad hunc modum sibi redderet

PRIN. CHRISTIANI. 163
deret obnoxios, At istud non est
leges condere, sed laqueos ten-
dere.

Et merito reprehensus est Epi-
tades, qui legem tulit ut liberum
esset cuique cui vellet sua relin-
quere, hoc interim agens, ut ipse
filium, quem oderat, posset exhæ-
redare. At primum non intellige-
bat populus hominis technam, ve-
rum ea res deinde gravem perni-
ciam attulit Reip.

Eiusmodi leges proponat Prin-
ceps, quæ non solum pœnam de-
nuntiant fontibus, verum etiam
quæ persuadeant non esse peccan-
dum. Proinde errant, qui putant
leges paucissimis verbis esse com-
prehendendas, ut tantum iubeant.
non etiam doceant, immo magis
in hoc sint occupatæ, ut deterreant
à peccando rationibus quam pœ-
nis, etiamsi hanc Platonis sen-
tiam non approbat Seneca. Sed
audacter hoc quidem magis,
quam erudite.

Idem non permittit iuvenibus
dispu-

Leges
suadeant
magis
quam
minen-
tur.

Non temere
quivis
disputet
de legibus.

disputare de æquitate legis, senioribus permittit moderate. Verum ut non est vulgi temere censere leges Principum, ita Principis est curare ut eas ferat leges, quæ bonis omnibus placeant, ut meminerit infimis etiam sensum esse communem. Laudatus est in hoc M. Antoninus pius, quod nihil unquam egerit, quod omnibus per literas etiam non conatus sit approbare, redditis causis cur id iudicaret expedire Reip.

Eleganter Xenophon in Oeconomicis prodidit, cætera quoque animantia duabus rebus potissimum adduci ad obtemperandum, cibo, si quod fuerit abiectius, aut delinimento, si generosius, velut equus, & plagis, si contumacius, velut asinus. At homo cum sit animal omnium generosissimum, non tam minis ac suppliciis cogi, quam præmiis oportebit ad officium invitari legibus.

Leges
præmiis
invitent.

Leges igitur non solum pœnam irrogent delinquentibus, sed præmiis

miis quoque provocent ad benemerendum de Rep. Quod genus multas fuisse videmus apud veteres. Siquis fortiter fecisset in bello, optabat præmium, & si cecidisset, liberi ex publico alebantur. Siquis civem servasset, siquis hostem à mœnibus depulisset, siquis salubri consilio succurrisset Republicæ.

Quantquam autem egregii civis est, vel nullo proposito præmio quod optimum est, sequi, tamen expedit huiusmodi illectamentis rudium adhuc civium animos ad honesti studium inflammare.

Præmia
rudes in-
vitant.

Qui generoso sunt animo, honore magis capiuntur, qui sordidiore, lucro quoque ducuntur. Omnibus igitur hisce rationibus lex sollicitabit, honore, & ignominia, lucro, ac damno. Porro qui prorsus servili sunt ingenio, vel potius beluino, hi vinculis, ac flagris donandi sunt.

Ad huiusmodi honoris & ignominia sensum iam inde à pueritia affue-

assuescant cives , ut intelligant non opibus aut stemmatis deberi præmium , sed recte factis.

In primis agendum ne committantur puniendi.

In summa, huc modis omnibus spectet principis vigilantia , non ut tantum puniantur admissa, sed illo multo magis respiciat & incumbat , hoc in primis agat , ut caveat ne quid admittatur supplicio dignum.

Ut enim melior medicus, qui morbum excludit & arcet, quam qui pharmacis expellat acceptum, ita non paulo præstabilius est efficere ne facinora patrentur, quam si perpetrata puniantur. Id autem fiet, si causas, ex quibus animadverterit potissimum nasci flagitia, vel recidat, si queat, vel certe premat, & attenuet.

Vitiosa opinio fons malorum.

Primum igitur ex vitiosis de rebus opinionibus (ut dictum est) velut è corruptis fontibus maxima pars facinorum scatet. Id igitur in primis agendum, ut cives habeas optimis institutos rationibus, deinde magistratus non solum sapientes,

pientes, verum etiam incorruptos.

Ac recte monet Plato nihil non tentandum, & omnem (quod aiunt) movendum esse lapidem, priusquam ad ultimum veniatur supplicium. Agendum argumentis ne quis peccare velit, deinde deterrendi metu numinis malefactorum vindicis, præterea minis supplicii. Quibus si nihil proficitur, ad supplicia veniendum, sed leviora, quæ medeantur malo, non quæ tollant hominem. Quod si nihil horum procedit, tum denique ceu membrum deploratum, & immedicabile ab invito legibus resecandum, ne pars sincera trahatur in vitium.

Sero ad supplicia veniendum.

ed. 1750
1751
1752
1753

Quemadmodum fidus ac doctus medicus non adhibet sectionem, aut uersionem, si malagmate, aut potione tolli malum possit, nec unquam ad illa descendit, nisi morbo coactus, ita Princeps omnia tentabit remedia, priusquam ad capitale supplicium veniat, ita cogi-

Saranda mala, non rollendi homines.

cogitans Remp. unum esse corpus: at nemo membrum amputat, si diversa via possit sanitati restitui.

Ut probus medicus in apparandis remediis haud alio spectat, quam ut quam minimo ægrotantis periculo morbus pellatur, ita bonus Princeps in condendis legibus non alio respiciet, quam ad publicam utilitatem, utque populi malis, quam minimo medeatur incommodo.

Occasio
maleh-
ciorum
profliganda.

Bona facinorum pars hinc potissimum nascitur, quod ubique plurimi fiant divitiæ, contempta sit paupertas. Dabit igitur Princeps operam ut sui cives virtute, ac moribus æstimentur, non censu, idque primum in seipso, ac suis exhibeat, Quod si conspexerint Principem ostentare divitias, & apud illum ut quisque ditissimus est, ita plurimi fieri, ad magistratus, ad honores, ad officia nummis patere viam, istis nimirum rebus incitantur animi multitudinis ad opes per fas, nefasque parandas.

Et ut

Et ut magis in genere loquamur, plæraque rerum publicarum omnium sentina ex otio nascitur, quod diversis rationibus affectant omneis, cui, qui semel assueti sunt, si desit quo alant illud, ad malas artes confugiunt. Hoc igitur aget Principis vigilantia ut quantum potest, minimam habeat inter suos turbam otiosorum, & aut ad opus adigat, aut expellat è civitate.

Otiosi
pellendi.

Plato mendicos omneis procul è sua Repub. pellendos putat. Quod si qui senio, morbove fracti suos non habent, à quibus aluntur, iis gerontotrophiiis, & non suntotrophiiis publicis consulendum erit. Qui parvo contentus est, non eget mendicitate.

Mendici.

Sacrificulos, qui ad quæstum sacra quædam circumferebāt oppidatim, Massylienses in civitatem suam non recipiebant, quo religionis prætextu sectarentur otium, & luxum. Et fortassis expedit Reip. monasteriorum esse modum. Est enim & hoc otii genus

Sacerdotes
super-
vacanei.Monasteria & collegia
super-
vacanea.

H

quod-

quoddam, præsertim quorum vita parum probata fuerit, & otiosam, & ignavam transigant vitam. Quod de monasteriis dico, idem de collegiis sentiendum.

Ad hoc genus pertinent redemptores, institores, fœneratores, proxenetæ, lenones, custodes villarum, ac vivariorum, grex ministrorum, ac stipatorum, qui apud nonnullos tantum ambitionis aluntur gratia. His cum non suppetit quod luxus otii comes efflagitat, ad malas artes degenerant.

Militum
genus
pesti-
mum.

Est & militiæ negotiosum otii genus, sed multo pestilentissimum ex quo semel omnium bonarum rerum exitium, & omnium malarum rerum colluvies proficiscitur. Hæc igitur flagitiorum seminaria si Princeps arcebit è suo regno, multo minus erit, quod legibus puniat.

Vera nobilitas.

Habendus igitur honos utilis artificii, nec iners otium nobilitatis titulo donandum, ut obiter & hoc indicem. Non quod bene

bene natis suum honorem detra-
 ham, si respondeant maiorum
 imaginibus, & iis rebus præcel-
 lant, quæ primum nobilitatem pe-
 pererunt. Alioqui si tales sunt,
 quales hodie plerisque videmus,
 molles otio, voluptatibus effœ-
 minati, omnium bonarum ar-
 tium imperiti, tantum belli co-
 messatores, strenui aleatores, ne
 quid dicam obscœnius, quid est
 obsecro cur hoc hominum genus
 calceariis, aut agricolis præferat-
 tur? Nam olim patriciis otium
 datum est à sordidioribus opifi-
 ciis, non ad nugandum, sed di-
 scendas eas disciplinas, quæ ad
 Remp. administrandam faciunt.
 Ne sit igitur turpe, si cives opu-
 lenti aut patricii suos liberos ar-
 tem doceant sedentariam. Pri-
 mum dum eius studio detinentur
 adolescentuli, cohercebuntur à
 multis flagitiis. Deinde si nihil
 erit opus arte, ea neminem one-
 rat. Sin (ut est instabilis rerum
 humanarum fortuna) decriet, tum

artem non modo quævis terra, sicut habet proverbium, sed quævis etiam alit fortuna.

Ex luxu
multa
mala.

Veteres illi quoniam intelligebant plurimum malorum nasci ex luxu & profusione, sumptuariis legibus occurrerunt, creatis in hoc censoribus, qui immodica impendia in conviviiis, in vestitu, aut in ædificiis cohiberent. Id si cui durum videtur non licere cuique suis rebus pro sua uti, & abuti libidine, cogitet multo durius esse civium mores per luxum eo delabi, ut capitis supplicio sit opus, & humanius esse cogi ad frugalitatem, quam vitiis ferri in perniciem.

Incorrupti
magistratus.

Nihil inutilius quam ex admisis civium lucrum redire ad magistratus. Nam qui dabit operam ut quamminimum existat malorum, cui expedit quamplurimos esse nocentes?

Et par est, & apud priscos fieri consuevit, ut multatitia pecunia potissimum ad eum rediret, qui læsus

PRIN. CHRISTIANI. 173
læsus esset. Nonnulla portio ad
ararium publicum, in vehemen-
ter odiosis nonnihil etiam ad de-
latorem. Verum hoc odii non pri-
vato cuiusquam affectu, sed Reip.
commodo, aut incommodo me-
tiendum.

Illuc in universum spectent le-
ges, ne cui fiat iniuria, nec pau-
peri, nec diviti, nec nobili, nec
obsuro, nec servo, nec libero,
neque magistratui, nec privato.
Verum in hanc partem magis
propendeant, ut imbecillioribus
subveniat, quod humiliorum
fortuna magis exposita sit iniuriis.
Quod igitur in fortunæ præfidiis
diminutum est, id legum exæquet
humanitas. Proinde acrius pu-
niant violatum pauperem quam
offensum divitem, corruptum
magistratum, quam perfidum ple-
beium, facinorosum patricium,
quam obscurum.

Infirmis
minime
nocen-
dum.

Cum iuxta Platonem duplex
sit pœnæ genus, in altero viden-
dum est ne supplicium acerbius

Pœna ex
empli ra-
ro uten-
dum.

H 3

sit,

fit, quam pro re commissa, ideoque non erit temere ad ultimum supplicium veniendum. Neque facinoris ratio nostris erit æstima-
 manda cupiditatibus, sed æquo atque honesto. Cur enim passim simplex furtum capite punitur, & adulterium pœnæ impunitum est? idq; contra veterum omnium leges? nisi quod apud omnes nimium in precio est pecunia? & huius iacturam, non ex re, sed ex suo metiuntur animo? Cur autem hodie minus sæviatur in adulteros, in quos olim vehementer sæviebant leges, non est huius loci rationem reddere.

Ad alterum genus, quod ille vocat exempli, perquam raro veniendum erit, nec tam agendum ut immanitate pœnæ deterreantur cæteri, quam novitate. Nihil est enim tam horrendum, quod non contemnatur assuetudine. Nec aliud inutilius, quam cives suppliciis assuescere. Ut in morbis non sunt tentanda nova remedia, si
 vete

veteribus succurri malo possit, ut non sunt condendæ novæ leges, si veteres ministrant aliquid, quo malis Reip. medearis. Leges inutilis si sine magno malo non queant abrogari, paulatim sunt antiquandæ, aut certe corrigendæ. Nam ut periculosum est temere novare leges, ita necesse est ut curationem pro corporum ratione, sic leges ad præsentem Reip. statum accommodare. Quædam salubriter instituta salubrius abrogantur.

Multæ leges recte quidem sunt institutæ, sed eas officiorum pravitas ad pessimos usus detorsit. Nihil autem perniciosius bona lege ad malas res deflexa. Ab his igitur tollendis, aut emendandis non oportet Principem fisci iactura deterreri. Nec enim compendium est cum honesti dispendio coniunctum, maxime cum sint eius generis, ut plausibilis etiam sit earum abrogatio. Neque vero sibi blandiatur, si leges huiusmodi

Abusus
legum
etiam bonarum.

compluribus in locis invaluerunt, ut diutina iam consuetudine inveteratæ sunt. Nec enim hominum numero constat honesti natura. & hoc diligentius est tollendum, quo magis inveteravit malum.

Et ut unam atque alteram exempli gratia commemorem, receptum est nonnullis in locis ut peregre mortui bona occupet præfectus aliquis regis nomine, id cum salubriter sit institutum, nempe ne hospitis res sibi vindicent, ad quos iure non pertinent, & tantisper sint in manibus præfecti, donec extant hæredes certi, nunc iniquissime huc detortum est, ut sive extet hæres, sive non extet, hospitis bona ad fiscum pertineant.

Abusus
bene con-
ditarum
legum.

Recte quondam institutum, ut quod apud furem deprehensum repertum esset rerum, id Princeps aut huius nomine magistratus occuparet, nimirum ob id, ne, si passim eas vindicandi ius esset, per fraudem

fraudem ad alienos dominos aberrerent, verum simul atque constaret cuius essent, tum illi restituerentur. At nunc quidam quicquid apud furem compererint, id non minus suum esse ducunt, ac si ex paterna hæreditate obvenisset.

Quod & ipsi satis intelligunt impudenter iniquum esse, sed honesti ratio, lucri ratione vincitur.

Olim bono consilio fuit indutum ut in confiniis ditionum essent præfecti, qui importationum aut exportationum curam agerent, nimirum quo negotiator, aut viator tutus à latrociniis commearer, ut siquid cui foret ereptum, Princeps intra suæ quisque ditionis limites curaret uti nec damno plecteretur negotiator, nec prædo esset impunitus. Et fortasse tum civilitatis gratia dari ceptum est nonnihil à negociatoribus. At nunc passim huiusmodi portoriis retinetur viator, vexantur hospites, expilantur negotia-

De portoriis.

H 5 tores,

tores, & cum indies crescat exactio, tamen de tuendis illis nulla mentio est. Ita cuius gratia primum constitutio nata fuit, penitus sublatum est, & res salubriter instituta vitio administrantium prorsus in tyrannidem versa est.

De nau-
fragio e-
iectis.

Constitutum est olim ut res naufragio eiectæ præfecto maris occuparentur, non ut in illius, aut in Principis ius caderent, sed ut per hos caveretur ne ab iniustis dominis occuparentur, & ita demum publicæ fierent, si nullus extaret, qui iure vindicaret. At hodie quibusdam in locis quicquid quocunque modo periit in mari, id veluti suum occupat præfectus, ipso mari immitior. nam quod tempestas reliquum fecit miseris, id ille velut altera tempestas eripit.

Leges de-
pravatæ
, n̄ diver-
sunt exi-
tum.

Vide igitur ut omnia in diversum exierint. Fur punitur, quod rem alienam occupavit. atqui idem facit magistratus, in hoc adhibitus, ne fieret, & per hunc bis spo-

spoliatur dominus rei, in hoc ipsum constitutum, ne quid cui periret. & per hos maxime vexantur, ac spoliantur negotiatores, qui hoc consilio sunt inducti, ne vexaretur aut spoliaretur viator. Et per hos fit ne bona redeant ad iustum dominum, quos lex in hoc adhibuerat, ne penes alienum dominum essent. Sunt huiusmodi plurimæ constitutiones apud multas nationes non minus iniquæ, quam ipsa iniquitas, verum non est huius instituti Remp. ullam taxare. Has ut omnium fere communes, & omnium iudicio damnatas docendi gratia recensuimus. Et sunt fortasse quæ citra tumultum antiquari non possint. At horum antiquatio favorem etiam conciliat Principi, & , qua nullum lucrum oportet videri maius, honestam opinionem.

Ut Principe, sic lege nihil oportet esse communius, aut æquius. Alioqui fit ut quod egregie græcus ille sapiens dixit, nihil

aliud sint leges, quam casses araneorum, quos maiores aves facile perumpunt, muscis duntaxat irretitis:

Quemadmodum Princeps, ita & lex semper esse debet propensior ad ignoscendum, quam ad puniendum, sive quod per se benignius, sive quod magis respondet ad mores Dei, cuius ira lentissime ad vindictam procedit, sive quod non recte elapsus ad pœnam repeti potest, iniuste damnato succurri non potest. Is etiam si non perit, quis tamen alterius æstimabit dolorem?

Crimen
læ læ ma-
iestatis
publico
commo-
do meti-
endum.

Legimus olim huiusmodi fuisse non Principes, sed tyrannos, à quorum factis oportet Christianum Principem quam longissime abesse, qui scelera commissa suis privatis incommodis æstimarent, ut iis leve furtum esset, si quis pauperculum bonis nudatum una cum uxore & liberis ad laqueum, aut mendicitatem adigat, gravissimum vero & multis dignum cruci-

PRIN. CHRISTIANI. 181
crucibus, si quis Principalem fiscum, aut rapacem quæstorem vel nummulo fraudasset. Item maiestatem læsam clamitarent, si quis de pessimo quoque Principe mutiret, aut de pestilente magistratu paulo liberius loqueretur. cum Adrianus Imperator ethnicus, alioqui nec inter bonos habendus Principes læsæ maiestatis crimen nunquam admiserit, & ne crudelissimus quidem Nero delationes huiusmodi admodum affectarit. Et alius quidam, qui neglectis in totum huiusmodi criminibus dixerit in civitate libera linguas item liberas esse oportere.

Nullis igitur commissis facilius, ac libentius ignoscer bonus Princeps, quam quæ ad privatam suam iniuriam pertinent. Nam cui facilius est eiusmodi contemnere, quam Principi? At huic ulcisci quam facile est, tam est invidiosum & indecorum. Cum enim ultio pusilli & humilis animi sit argumentum, nihil minus competit

petit in Principem, quem oportet animo esse excelso, magnoque.

Non satis est Principem ab omni crimine abesse, ni criminis etiam suspicione, specieque vacaverit. Quamobrem non solum perpendet quid mereatur is, qui deliquit in Principem, sed quid alii iudicaturi sint de Principe, & suæ dignitatis respectu nonnunquam ignosceret immerenti, & suæ consulens famæ veniam dabit venia indignis.

Neque statim illud occlamet aliquis hac ratione parum consuli Principum maiestati, quam sacrosanctam, & inviolatam esse è Rep. potissimum est. Immo non alia via rectius consulitur illius magnitudini, si populus intelligat eum tam vigilantem, ut nihil eum fallat, tam sapientem, ut intelligat quibus in rebus sita sit vera Principis maiestas, tam clementem, ut nihil suarum iniuriarum ulturus sit, nisi cogeret utilitatis publicæ ratio. Cæsaris Augusti maiesta-

PRIN. CHRISTIANI. 183
iestatem & clariorem, & tutiorem
reddidit Cynnæ donata venia,
cum tot suppliciis nihil profecif-
set.

Is demum Principis maiestatem
lædit, quisquis id imminuit, quo
vere magnus est. At animi bonis
magnus est, & populi rebus sua
sapientia florentibus magnus est.
Hæc qui deterit, maiestatis est ac-
cusandus. Plurimum enim aber-
rant, nec prorsus intelligunt ve-
ram Principis maiestatem, qui sic
eam putant augeri, si quam mini-
mum valeant leges, & publica li-
bertas, quasi duæ quædam res sint
Princeps, & Resp. Quod si facien-
da est collatio inter ea, quæ natu-
ra coniunxit, ne componat se rex
cum quolibet suorum, sed cum u-
niverso Reip. corpore, ita videbit
quanto pluris sit illa tot egregios
viros ac fœminas complectens,
quam unicum Principis caput.
Resp. etiam si Princeps desit, ta-
men erit Resp. Floruerunt enim
etiam amplissima imperia nullo
Principe.

Princeps
se cum
toto po-
puli cor-
pore com-
ferat.

Principe, velut in Democratia Romanorum, & Atheniensium. At Princeps esse nullo modo potest sine Rep. Denique Resp. Principem complectitur, non contra. Quid est enim quod Principem tantum facit, nisi consensus obsequentium? At qui suis bonis, hoc est virtutibus magnus est, is etiam adempto imperio magnus erit.

Verá pro-
ditio
principis.

Proinde palam est istos perversissime iudicare, qui Principis dignitatem his rebus metiuntur, quæ Principis amplitudine sunt indignæ. Proditorem vocant. nam id vocabulum odiosissimum esse volenti, qui Principem ad ea deflectentem, quæ nec ipsi decora sunt aut tuta, nec patriæ conducibilia, liberis consiliis ad meliora revocat. At qui illum plebeiis opinionibus corrumpit, qui in voluptates sordidas, qui in comestationes, in aleam, & alia id genus dedecora præcipitat, num is dignitati Principis consulit? Fidem
vocat.

PRIN. CHRISTIANI. 185
vocat, quoties per assentationem
stulto Principi mos geritur, pro-
ditionem, si quis turpibus cœptis
obsistat. Immo nemo minus a-
micus est Principi, quam qui tur-
piter assentando dementat, & ab-
ducit à recto, qui bellis involuit,
qui persuadet expilationes popu-
li, qui tyrannidis artem docet,
qui illum bonis omnibus facit in-
visum. Hæc est vera proditio, &
non uno supplicio digna.

Plato vult νομοφύλακας, hoc est,
qui servandis legibus præfecti
sunt, incorruptissimos esse. Et bo-
nus Princeps in nullos debet se-
verius animadvertere, quam in
eos, qui corrupte leges admini-
strant. Quanquam ipse Princeps
νομοφύλακων primus est.

Expedit igitur ut leges sint
quam paucissimæ, deinde quam
æquissimæ, & ad publicam utili-
tatem conducibiles, præterea po-
pulo quam maxime notæ, unde
veteres eas in tabulis & albo de-
scriptas publicitus exhibebant,
quo

paucæ
leges o-
ptimæ &
apertissi-
mæ.

quo cunctis essent conspicuæ. Fœdum est enim quosdam legibus cassium uti vice, nimirum hoc agentes, ut quam plurimos irriant, non consulentes Reipub. sed veluti prædam captantes. Postremo ut verbis aperis, minimeque perplexis descriptæ, ut ne magno pere sit opus quæstuosissimo isto hominum genere, qui se iureconsultos vocant, & advocatos, quæ sane professio quondam optimatibus viris fuit peculiaris, & dignitatis habebat plurimum, lucri quam minimum, nunc & hanc corrumpit quæstus nihil non vitians.

Plato negat ullum hostem existere posse pestilentio rem patriæ, quam eum, qui leges arbitrio subiiciat hominis, quæ sub optimo Principe valent plurimum.

De Magistratibus, & officiis.

Magistratum integritas.

PRinceps quam integritatem in se præstat, eandem debet, aut certe proximam à suis officariis

PRIN. CHRISTIANI. 187
riis exigere. Neque satis esse du-
cat mandasse magistratus, sed plu-
rimum refert quomodo mandet,
deinde vigilandum ut incorrupte
mandatis fungantur.

Prudenter & graviter admonet
Aristoteles frustra condi bonas le-
ges, nisi sint quorum opera bene
conditæ servantur, immo fit alio-
qui nonnunquam ut optime con-
ditæ leges vitio magistratum in
summam Reip. perniciem ver-
tantur.

Quanquam magistratus non
censu, non imaginibus, nec annis
est eligendus, sed potius sapientia
& integritate, tamen magis con-
venit ut natu grandes ad huiusmo-
di munia adhibeantur, unde Reip.
pendet incolumitas. non tantum
quod senibus & plus adest ex usu
rerum prudentiæ, & affectus sunt
moderatiores, verum etiam quod
apud populum nonnihil auctori-
tatis illis conciliet senectus. Pro-
inde Plato vetat ne legum custo-
des adhibeantur minores annis
quin.

Magistra-
tus è se-
nibus po-
tissimum
eligendi.

quingenta, maiores septuaginta. Sacerdotem non vult esse minorem annis sexaginta, nam ut est ætatis maturitas quædam, ita est ætatis processus, cui missio, muniumque omnium relaxatio debeat.

Ordo civitatis aut regni res elegantissima.

Quemadmodum chorus res est elegans, siquidem ordine constet & harmonia, contra ridiculum spectaculum, si gesticulationes una cum vocibus confundantur: Ita præclara quædam res est civitas, aut regnum, si suus cuique datur locus, si suo quisque fungitur officio, hoc est si Princeps quod se dignum est, agit, si magistratus suas obeunt partes, si plebes item bonis legibus, & integris magistratibus obtemperat. At ubi suum negotium agit Princeps, & magistratus nihil aliud quam compilant populum, ubi plebes non obtemperat honestis legibus, sed Principi ac magistratibus utcunq; res tulerit, adulatur, ibi turpissima quædam rerum confusio sit oportet.

oportet. Primum ac summum Principis studium oportet esse, ut quam optime mereatur de Rep. At non alia remelius potest mereri, quam si curet ut magistratus, & officia viris integerrimis ac publici commodi studiosissimis committantur.

Princeps quid aliud est quam medicus Reip.? At medico non satis est si ministros habeat peritos, nisi sit ipse peritissimus ac vigilantissimus. Ita Principi non sufficit, si magistratus habeat probos, nisi sit ipse probissimus, per quem illi & deliguntur, & emendantur.

Ut animi partes non omnes perinde valent, sed quædam imperant, aliæ parent, & tamen corpus tantum patet: Ita princeps summa Reip. pars, plurimum sapere, & ab omnibus crassis affectibus alienissimum esse oportet. At hunc proxime accedent magistratus, qui partim parent, partim imperant, parent Principi, imperant plebi.

Ergo

Princeps
medicus
Reip.

Princeps
summa
pars Rei-
pub.

Magistra-
tus pure
creandi.

Ergo præcipue Reip. felicitas in hoc sita est, ut pure creentur magistratus, & pure mandentur officia. Deinde sit actio male gesti muneris, quemadmodum antiquis erat actio repetundarum. Postremo statuatur in hos severissima animadversio, si convicti fuerint. Pure creabuntur magistratus, si Princeps eos asciscat, non qui plurimo emant, non qui improbissime ambient, non qui cognatione coniunctiores, non qui ad illius mores, aut affectus, cupiditatesque maxime sint accommodi, sed qui moribus sint integerrimis, & ad functionem mandati muneris aptissimi.

Quando
pure cre-
antur
magistra-
tus.

Cæterum ubi Princeps unum hoc agit, ut quam plurimo vendat officia, quid tandem ab iis expectet, nisi ut itidem revendant, & quomodocunque damnum suum sarciant, & cauponentur in administrando, quemadmodum negotiatione sunt consecuti. Nec hoc ideo minus perniciosum Reip. videri

PRIN. CHRISTIANI. 191
deri oportet, quia consuetudine
pessima apud plerasque nationes
receptum est, cum ethnicis etiam
fuerit improbatum, & Cæsareæ
leges iubeant eos, qui iudiciis præ-
sunt, Principali salario esse invi-
tandos, nequa sit illis ansa facien-
di quæstus.

Olim gravissimum erat crimen <sup>Corru-
ptus iu-
dex.</sup> corrupti iudicii. At qua fronte
puniet Princeps iudicem, qui mu-
neribus corruptus pronuntiavit,
aut pronuntiare noluit, cum ipse
iudicandi munus ære vendiderit,
& hanc corruptelam prior suum
docuerit iudicem? Hoc præstet
Princeps erga magistratus, quod
illos præstare vult erga plebem.

Prudenter admonet in Politicis
Aristoteles super omnia cavend-
um esse, ne ex magistratibus lu-
cra proveniant iis, qui ea gerunt.
Alioqui geminum incommodum
hinc sequi. Nam primum hac ra-
tione fieri ut avarissimus quisque,
& corruptissimus ambiat, immo
occupet & invadat magistratum,
& po-

192 I N S T I T U T I O
& populus duplici discrucietur
molestia, tum quod ab honoribus
excluditur, tum quod lucro pri-
vatur.

De Fœderibus.

Debeat
esse quis
fœderum
scopus.

IN pangendis fœderibus quem-
admodum & cæteris in rebus,
non alio spectabit bonus Prin-
ceps, quam ad publicam utilita-
tem. Alioqui cum hoc agitur ut
commodius habeant Principes
populi rebus attenuatis, non fœ-
dus est appellandum, sed conspira-
tio. Si quidem qui hoc sunt ani-
mo, duos populos ex uno faciunt,
procerum & plebis, quorum alter
alterius malo melius habeat, ve-
rum id ubi fit, ibi non est Resp.
Inter omnes Christianos Princi-
pes arctissimum simul, & sanctif-
simum fœdus est vel ob hoc ip-
sum, quod Christiani sunt. Quor-
sum igitur attinet quotidie tot fœ-
deribus agere? perinde quasi o-
mnes omnium sint hostes, & hu-
manis pactis sit impetrandum,
quod

quod non impetrat Christus? Ubi multis syngraphis res agitur, argumentum non optima agi fide. & sæpenumero fieri videmus ut ex his plurimæ nascantur lites, quæ in hoc adhibebantur, nequid existeret litium. cum fides intercedit, & inter bonos agitur, non est opus admodum multis & anxiiis syngraphis; cum inter improbos, & malæ fidei homines res agitur, syngraphæ pariunt etiam litis materiam. Itidem inter bonos, ac sapientes Principes, etiam si nullum intercedat fœdus, constat amicitia. Inter stultos ac malos ex ipsis fœderibus, quæ in hoc adhibebantur ne bellum exoriretur, bella nascuntur, dum inter innumeros articulos hunc, aut illum violatum queritur aliquis.

Fœdus in hoc feriri solet, ut bello finis imponeretur. At hodie fœdus appellant in hoc initum, ut moveatur bellum. Nec aliud est istorum fœderatio, quam belli mollimina. Et utcunq; se res incli-

Fœderum
incom-
moda.

I

nant,

194 I N S T I T U T I O
nant, ita ambulant fœdera.

Principum ea debet esse fides in præstandis iis, quæ recipiunt, ut simplex horum promissum sanctius sit quovis aliorum iureiurando. Quam igitur fœdum non præstari, quæ solennibus fœderibus pacta sunt, interpositis etiam iis rebus, quibus apud Christianos nihil potest esse sanctius? Et tamen videmus id quotidie usu venire, nihil addo, quorum vitio. Certe sine vitio non potest accidere.

Siquid in fœdere violatum videbitur, non statim huc inclinandum ut universum fœdus irritetur, ne videatur occasio captata recedendi ab amicitia. Quin magis adnitendum ut quam minimo incommodo sarciatur id, quod ruptum est. Quin expedit aliquoties ad quædam connivere, quandoquidem nec inter privatos homines diu cohæret necessitudo, si cuncta ad vivum, quod aiunt, exigant. Neque statim id sequaris,
quod

quod dicitur ira, sed quod publica
suadet utilitas,

Dabit operam bonus ac sapiens
Princeps ut cum omnibus pacem
habeat, sed præcipue tamen cum
finitimis, qui plurimum noceant
infern, profint amici, & sine quo-
rum mutuo commercio ne durare
quidem possit Resp. Et facile coit
& cohæret amicitia inter eos,
quos lingua communis, regionum
propinquitas, ingeniorum ac mo-
rum similitudo conciliat. Est tan-
ta inter quasdam nationes rerum
omnium dissimilitudo, ut prorsus
ab illorum abstinuisse commercio
longe consultius sit, quam arctif-
simis etiam astringi fœderibus.
Sunt quædam ita procul distitæ,
ut etiam si bene velint, prodesse
nihil possint. Postremo sunt quæ-
dam adeo morosæ, ac fœdifragæ,
& insolentes, ut etiam si finitimæ
sint, tamen inutiles sint ad o-
mnem amicitiam. Cum his con-
sultissimum fuerit nec bello dissi-
dere, nec arctioribus fœderum,

Cum fi-
nitimis
haben-
da pax.

196 INSTITUTIO
aut affinitatum vinculis alligari,
quod & bellum semper sit exitia-
le, & quorundam amicitia non
multo bello tolerabilior.

Princeps
omnium
ingenia
gentium
habeat
perspecta,
& con-
suetudi-
nes co-
gnitas.

Hæc erit igitur una regię sa-
pientiæ pars, gentium omnium
ingenia, moresque cognoscere. id
partim è libris, partim è sapien-
tum & expertorum commemora-
tione consequetur, ne sibi necesse
putet cum Ulysse per omneis ter-
ras, mariaque circumagi. Ac de
cæteris quidem haud facile sit cer-
zum aliquid præscribere. Illud in
genere licet pronuntiare, non o-
portere arctius astringi his, quos
religio diversa à nobis alienat, ve-
luti cum ethnicis, aut quos natu-
ræ providentia Alpibus, aut fretis
interiectis à nobis separat, aut
quos immensum locorum spatium
penitus à nobis semovit, hi nec ad
nos accersendi, nec à nobis impe-
tendi sunt. cuius rei cum plurima
suppetant exempla, tamen unum,
quod è proximo sese offert, pro o-
mnibus suffecerit. Est quidem
Fran-

Franciae regnum rebus omnibus omnium multo florentissimum. At multo esset florentius, si ab Italia impetenda temperasset.

De Principum affinitatibus.

Equidem multo saluberrimum iudicari Reip. si Principum affinitates intra regni fines continerentur, aut si quid recedendum sit à limitibus, cum proxime finitimis duntaxat iungerentur, sed iis, qui ad amicitiae fidem sint idonei. Atqui non decet (inquiunt) regis filiam nisi cum rege, aut regis filio copulari. At isti privatorum sunt affectus, suos quantum possint evehere, à quibus oportet Principem alienissimum esse. Minus potenti nubet Principis soror, quid tum postea, si id magis expediat universis? Et illi plus dignitatis, afferat neglecta sororii conjugii dignitas, quam si mulierculæ affectum publicis commodis prætulisset.

Princeps
affinitatem cum
suis aut
suis proximis
iungat.

Qualis
uxor sit
ducenda
Principi.

Privata quædam res est Principum matrimonium. At huc rerum humanarum summam pene vocari cernimus, ut sæpenumero nobis eveniat, quod olim Græcis ac Troianis in Helena. Quod si placet adhibere delectum Principe dignum, feligatur ex omnibus integritate, modestia, prudentiaque commendata, quæ optimo Principi morigera sit uxor, & illi liberos utroque parente, patriaque dignos generet. Satis honesta est quocunque sanguine nata, quæ bono Principi bonam præstat uxorem.

Illud in confesso est, nihil æque expedire in rem omnium, atque ut Princeps vehementer amet suos, & ab iisdem vicissim ametur. Ad quos ingens habet momentum patria communis, corporum & animorum similitudo, & nescio quid nativæ fragrantia, quam arcana quædam geniorum affinitas addit. At hinc magna pars pereat oportet, si hæc omnia

confun-

PRIN. CHRISTIANI. 199
confundant imparia matrimonia.
Vix enim fieri potest, ut sic natos
toto pectore agnoscat patria, aut
sic nati toto pectore sint dedi-
ti patriæ.

Et tamen vulgus hæc velut ada-
mantina publicæ concordiæ vin-
cula putat, cum hinc res ipsa do-
ceat maximos rerum humanarum
tumultus exoriri, dum hic queri-
tur ex sponsalium pactis præteri-
tum nescio quid, hic offensus re-
quapiam sponsam abducit, ille mu-
tato consilio renuntiat priori, &
aliam ducit in thalamum, alius
aliud quippiam causatur. Sed quid
hæc ad Remp.? Si Principum in-
ter se affinitas præstaret orbi tran-
quillitatem, optarem omnes sex-
centis affinitatibus esse colligatos.
At quid ante paucos annos profuit
affinitas, quo minus Iacobus Sco-
torum rex infestis copiis invade-
ret Angliæ fines? Et fit aliquoties
ut post diutinos bellorum tumul-
tus, post innumeras clades tandem
affinitate contracta, res compona-

Ex affi-
nitatibus
mala.

tur, sed utraque parte iam malis delassata.

Illud agendum Principibus, ut æterna quædam pax coëat inter omnes, & in hoc conferant sua consilia, ut affinitas pacem conciliet, certe perpetuam non potest. altero defuncto, solvitur concordie vinculum. Quod si veris rationibus pax conflaretur, ea stabilis esset ac diuturna. Sed dixerit aliquis, liberorum propagatione coniunctionem eam perpetuam reddi. Cur igitur inter hoc maxime bellatur, inter quos summa propinquitas est? Immo per hanc propagationem potissimum oritur regnorum commutatio, dum ditionis ius aliunde alio transfertur, dum huic decedit aliquid, & illi accrescit, quibus ex rebus gravissimi tumultus exoriri solent.

Igitur hisce rationibus non fit ne cooriantur bella, sed fit ut atrociora moveantur, & crebriora. Dum enim regna regnis affinitate
conne-

connexa sunt, quoties unusquis-
 quam offensus est, is affinitatis
 iure concitat & cæteros, ut ex qua-
 libet levi offensa magna pars or-
 bis Christiani statim ad arma mo-
 veatur, & immensa Christiani san-
 guinis iactura placatur unius ho-
 minis stomachus. Ab exemplis
 consulto tempero, nequid offen-
 dam quenquam. In summa, hu-
 iusmodi affinitatibus Principum
 res fortassis augentur, at populi
 res atteruntur, & affliguntur. Cæ-
 terum bonus Princeps non aliter
 iudicat suas res prospere habere,
 nisi cum Reip. commoditatibus
 consulitur. ut ne dicam interim
 quod hac via non admodum hu-
 maniter agitur cum ipsis puellis,
 quæ nonnunquam in procul se-
 motas regiones ad homines lin-
 gua, specie, moribus, ingeniis
 dissimillimos velut in exilium re-
 legantur, felicius apud suos vi-
 cturæ, ut aliquanto minore stre-
 pitu. Quamquam autem hanc con-
 suetudinem video receptiorem,
 I s quam.

quam ut sperem posse convelli, tamen visum est admonere, siquid forte præter spem evenerit.

*De Principum occupationibus
in Pace.*

Princeps
populum
suum a-
met.

Princeps igitur Christi decretis, & sapientiæ præsiidiis instructus nihil omnium habebit carius, immo nihil aliud habebit carum, quam populi sui felicitatem, quem oportet velut unicum corpus ex æquo tum diligere, tum curare. Et in hoc unum omnes cogitationes, omnes conatus, omnia studia destinabit, ut ad eum modum administret provinciam sibi creditam, ut & Christo rationem exacturo probetur, & apud mortales omnes honestissimam sui memoriam relinquat.

Sive domi sit Princeps, aut in secessu, laudatum illum Scipionem imitetur, qui negabat se unquam minus esse solum, quam cum solus esset, aut minus otiosum

otiosum esse, quam cum esset in otio, quod is quoties vacaret à Reip. negociis, semper animo secum agitabat aliquid, quod ad civitatis salutem aut dignitatem pertineret. Imitetur Aeneam Virgilianum, quem prudentissimus poëta frequenter aliis dormientibus multa per noctem suo cum animo volventem facit, quo rectius suis consuleret. Et Homericum illud omnibus regiæ parietibus, sed magis regum animis inscribi decet.

ἔχρη παυνούχιον ὄνειρον βελιφόρον ἄνδρα,
 ᾧ λαοίτ' ὄπι τετραφέται, καὶ τόσσα μέμνηε.

Quorum carminum hæc ferme sententia est.

*Haud decet hunc solidam noctem indulgere sopori,
 Cui populi commissi, & tanta negotia cura.*

Sive versetur in publico, semper aliquid agat, quod ad rem communem faciat, hoc est nusquam non principem agat.

At magis decet Principem in
 I 6 publi-

Non la-
tendum
Principi.

Reges
Persarum
publico
abstine-
bant.

publicis versari functionibus, quã
abditum agere. Quoties autem
prodit, advigilet ut ipse vultus,
incessus, & præcipue sermo talis
sit, ut populum reddat meliorem,
memor quicquid fecerit, aut dixe-
rit, ab omnibus observari, cogno-
scique. Nec enim probatum est
sapiantibus viris Persarum institu-
tum, apud quos domi abditum vi-
tam exigebant. Et hac una via
studebant à suis magnificeri, quod
nunquam conspicerentur, & ra-
rissime sui copiam facerent popu-
lo. Quod si quando prodibant,
nihil aliud, quam fastum barbari-
cum, & opes malo populi immo-
dicas ostentabant. Reliquum æ-
vum aut lusibus, aut furiosis ex-
peditionibus transigebant, perin-
de quasi deesset quod pacis tem-
poribus agat egregius Princeps,
cum tanta semper pateat pulcher-
rimorum facinorum seges, si mo-
do adsit Principe dignus animus.

Et sunt hodieque nonnulli, qui
putent id esse parum regium, quod
solum

solum est regibus pulcherrimum, in publicis functionibus versari. Quemadmodum & episcopi non nulli nihil minus suum esse ducunt, quam id quod unum episcopo dignum est, docere populum, ac miro cōsilio quod peculiare est episcoporum, id veluti dignum in alios relegant, quod sordidissimum, id sibi potissimum vindicant. At non puduit Mithridatem non minus eruditione quam imperio nobilem regem suo ore, nulloque interprete populo ius reddere, quod ut faceret viginti duas linguas ad plenum legitur perdidicisse. Nec Philippus Macedonum rex parum decorum regi iudicavit, quod quotidie cognoscendis causis sederet. Nec Alexander magnus huius filius, quanquam aliàs ad insaniam usque ambitiosus, cui morem hunc fuisse proditum est, ut altera aure manu obturatâ cognosceret, dicens sese alteram illam integram servare diversæ parti.

In publicis versari functionibus regi pulcherrimum.

Ve-

Curâ pu-
blicis
functio-
nibus &
cogno-
scendis
causis ab-
horreant
Princi-
pes.

Verum quo magis ab hisce re-
bus abhorreant nonnulli, perva-
sa educatio Principum in causa
est. Etenim iuxta vetus prover-
bium, quam quisque novit artem,
in hac se libenter exercet, refu-
giens ab iis, in quibus intelligit
se parum valere. Qui fiat igitur,
ut qui inter assentatores & mulier-
culas primum paucis opinionibus,
deinde voluptatibus corruptus
primos illos annos in alea, cho-
reis, & venatu consumpserit, po-
stea gaudeat in his versari functio-
nibus, quarum usus diligentissi-
mam requirebat meditationem?

Principi
nunquam
deest
quod a-
gat.

Homerus negat Principi tan-
tum esse otii, ut totam noctem
dormiat, & isti nihil aliud student,
nisi ut novis subinde voluptatibus
totius vitæ tædium fallant, per-
inde quasi nihil omnino sit, quod
agant Principes. Bono patrifami-
lias nunquam deest, quod curet in
una domo, & Principi deest, quod
agat in tam vasta ditioe?

Bonis legibus occurrendum est
malis

malis moribus, corrigendæ leges depravatæ, tollendæ malæ, prospiciendi magistratus integri, puniendi aut cohibendi corrupti. Exquirendæ rationes, quibus tenuem plebeculam quã minimum grauet, quibus ditionem suam latrociniis ac maleficiis liberet, idque quam potest minimo sanguine, quibus suorum perpetuam concordiam alar, ac stabiliat. Sunt his minutiora quædam, sed non indigna, quamvis magno Principe, lustrare civitates, sed hoc animo, ut omnia reddat meliora, quæ parum tuta sunt communiat, publicis ædificiis ornet, item pontibus, porticibus, templis, ripis, aqueductibus, loca pestilentia obnoxia purget vel mutatis ædificiis, vel desiccatis paludibus: Amnes incommode fluentes alio derivet: Mare pro commoditate publica vel admittat, vel arceat. Neglectos agros colendos curet, quo magis superet annonæ vis. Parum utiliter cultos aliter coli iubeat.

Quid agendum principi.

beat, velut ne illic vineta sint, ubi vinum cultura indignum provenit, & frumenta gigni possunt. Huius generis sex millia sunt, quæ curare Principi sit pulcherrimum, bono Principi etiam iucundum, ut nihil unquam sit opus vel otii tædio bellum quærere, vel alea fallere noctem.

Princeps
in Reip.
rebus sit
spendendus,
in
privatis
frugalis.

In his, quæ ad Remp. pertinent, convenit Principem esse non luxuriosum, aut profusum, sed splendidum, velut in publicis ædificiis, aut ludis, in excipiendis legationibus, si quæ populi causam agant. In his, quæ privatim ad illum pertinent, erit frugalior & contractior, partim ne publico sumptu sibi vivere videatur, partim ne cives suos luxuriæ doceat, multorum malorum parentem.

Danda
Principi
opera
non ut
maio-
rem,
sed ut
melio-
rem
ditionem
suam
reddat.

Video veterum permultos in hoc errore fuisse, & utinam hodie nullos idem habeat error, ut huc omneis conatus suos intenderent, non ut meliorem redderent suam ditionem, sed ut maiorem, quibus

bus illud sæpenumero videmus evenisse, ut dum propagando student imperio, etiam id perderent, quod possederant. Non ab re tantopere laudata est illa Theopompi vox, qui negavit sua referre quam ingens relinqueret liberis suis imperium, modo melius ac stabilius. Et Laconicum illud proverbium dignum mihi videtur, quod omnium Principum insignibus ascribatur. *σπάρταν ἔλαχε, ταύτῳ κόσμῳ*, hoc est Spartam fortitus es, hanc orna.

Hoc sibi penitus persuasum habeat bonus Princeps, nihil à se geri posse magnificentius, quam si quicquid est hoc regni, quod fors dederit, florentius reddat, ac modis omnibus ornatus. Laudatus est à doctissimis viris Epaminundæ ducis animus, cui cum per invidiã magistratus esset delegatus, humilis ac vulgo contemptus ita gessit, ut deinceps inter honestissimos habitus à maximis viris ambiretur, negans magistratum digni-

Epami-
nundas.

210 INSTITUTIO
dignitatem afferre viro, sed virum
magistratui.

Quo pa-
cto re-
gnum flo-
rentius
reddatur.

Id consequetur, si, quemadmo-
dum ex parte demonstravimus,
eas res curet maxime, per quas
Rep. stabilitur & illustratur, eas
rursus excludat, & arceat, quæ
Reip. statum reddunt deteriore.
Adiuvatur enim maxime boni
Principis exemplo, sapientia, vigi-
lantia, magistratuum & officio-
rum integritate, sacerdotum san-
ctimonia, ludimagistrorum dele-
ctu, æquis legibus, & ad virtutem
conducentibus studiis. In his igi-
tur augendis & confirmandis sit o-
mnis boni Principis cura. Lædi-
tur autem diversis, quæ facilius
excludentur à Rep. si stirpes ipsas
ac fontes conabimur tollere pri-
mum, unde hæc nasci deprehen-
dimus. In huiusmodi rebus solli-
citem & ingeniosum esse, Chri-
stiani Principis est Philosophia. In
hæc salubriter conspirare, in hæc
sua simul conferre consilia, id de-
mum Christianis dignum Princi-
pibus.

Quem

Quemadmodum corpora cœlestia, si vel paululum tumultuentur, aut recto cursu divarient, non sine gravi rerum humanarum pernicie id faciunt, id quod palam videmus in defectibus solis ac lunæ: ita summi Principes, si quid aberrant ab honesto, aut siquid ambitione, ira, stultiave peccent, id pro-
ομοίως
 οτις.
 tinus ingenti totius orbis malo faciunt. Nec enim ulla unquam eclipsis sic afflixit hominum genus, ut Iulii Pontificis, & Ludovici Galliarum regis dissidium, quod nuper & vidimus, & flevimus.

De Bello suscipiendo.

Cum nusquam oporteat Principem præcipiti esse consilio, tum haud alibi cunctantior erit aut circumspectior, quam in suscipiendo bello, quod aliis ex rebus alia nascantur incommoda, ex bello semel omnium bonarum rerum naufragium oriatur, omnium malarum rerum pelagus exundet.

Cunctanter & circumspere suscipiendum bellum.

Deinde

Deinde quod non aliud malum hæret tenacius, bellum è bello feritur, è minimo maximum, ex unico geminum, ex ludicro ferium & cruentum nascitur, & alibi nata belli pestis in proximos etiam, immo in procul etiam diffitos propagatur.

Quando tandem suscipiendum bellum.

Quæ sint ante cogitanda Principi bellum suscepturo.

Bonus Princeps nunquam omnino bellum suscipiet, nisi cum tentatis omnibus nulla ratione vitari potuit. Hoc animo si fuerimus, vix unquam exister inter ullos bellum. Denique si vitari non potest res tam pestilens, tum proxima cura fuerit Principis ut quamminimo suorum malo, quamminimo Christiani sanguinis impendio geratur, & quam potest ocysime finiatur. Primum illud expendat Princeps vere Christianus, quantum intersit inter hominem, paci ac benevolentiaë natum animal, & inter feras ac bestias, prædationi, belloque natas. Ad hæc, quantum intersit inter hominem, & hominem Christianum.

num. Deinde contempletur, quam expetenda, quam honesta, quamque salutifera res sit pax. E diverso, quam calamitosa simul & scelerata res bellum, quantumque malorum omnium agmen secum trahat, etiam si iustissimum sit, si quod omnino bellum iustum vocari debet, postremo sepositis affectibus vel tantisper rationem in consilium adhibeat, dum vere supputarit, quanti constiturum sit bellum, & num id, quod bello denique petitur, tanti sit, etiam si certa sit victoria, quæ non semper optimæ causæ favere solet. Expende curas, sumptus, pericula, molestum & longum apparatus. Accersenda barbarica fex sceleratissimorum hominum, & dum Princeps erga Principem animosior videri vis, etiam data pecunia blandiendum ac serviendum militi mercenario, quo quidem hominum genere non est aliud vel abiecius, vel execrabilius. Nihil bono Principi carius, quam ut suos

habeat

habeat quam optimos. At quæ maior aut præsentior morum perniciēs, quam bellum? Nihil Principi magis in votis, quam ut suos incolumes, ac rebus omnibus florentes videat. At dum bellare discit, iuventutem tot periculis obicere cogitur, & una sæpe hora tot orphanos, tot viduas, tot orbos senes, tot mendicos, tot infelices reddit.

Non bello
lando
quam ma-
la res sit
bellum,
sed a-
liunde
discat
Princeps.

Nimio constabit orbi Principum sapientia, si quam tetra res sit bellum, pergant experimento discere, ut senex aliquando dicat: Non credebam bellum esse rem adeo pestilentem. Sed ô Deum immortalem, quam innumeris totius mundi malis istam didicisti sententiam! Intellet aliquando inutile fuisse regni propagasse fines, & quod initio lucrum videbatur, summum fuisse detrimentum, sed interim tot hominum millia vel extincta sunt, vel afflicta. Hæc è libris potius discenda sunt, è commemoratione seniorum,

PRIN. CHRISTIANI. 215
rum, è finitimorum periculis. tot
iam annos ille aut ille Princeps
protali ditione digladiatur. Quan-
to plus incommodi fuit illic, quam
commodi?

Eiusmodi res instituet bonus
Princeps, quæ perpetuo placeant.
Quæ affectu sumuntur, tantisper
probantur, donec eo tenemur af-
fectu. At quæ iudicio suscipiun-
tur, & iuveni placuerunt, eadem
placebunt & seni. Verum id nus-
quam magis observandum, quam
in suscipiendo bello.

Plato seditionem vocat non bel-
lum, quoties Græci cum Græcis
belligerarentur. idque si quando
incidisset, modestissime iubet geri.
Quonam igitur nomine vocan-
dum censemus, quoties Christiani
cum Christianis digladiantur
tot vinculis inter sese connexi?
Quid, cum id ob titulum nescio
quem, ob privatum odium, ob
stultam aut iuvenilem ambitio-
nem, & crudelissime geritur, &
in multos prorogatur annos?

Bellum
inter
Christia-
nos non
bellum
sed sedi-
tio est.

Sic

Sic Principes quidam imponunt sibi. Est omnino bellum aliquod iustum, & mihi causa iusta est suscipiendi. Primum an omnino iustum sit bellum, in medio relinquemus. cui non videtur sua causa iusta? Et inter tantas rerum humanarum mutationes ac vicissitudines, inter tot pacta fœderaque nunc inita, nunc rescissa cui possit deesse titulus, si qualiscunque titulus satis est ad movendum bellum?

Christus
& Apostoli bellum ubique detestantur.

At Pontificiæ leges non improbant omne bellum. Et Augustinus alicubi probat. Laudat & divus Bernardus milites quosdam. At Christus ipse, at Petrus, at Paulus ubique diversa docent. Cur horum auctoritas minus apud nos valet, quam Augustini, aut Bernardi? Augustinus uno aut altero in loco bellum non improbat. At tota Christi philosophia dedocet bellum. Apostoli nusquam non improbant. Atque illi ipsi sancti doctores, à quibus volunt uno aut altero

altero loco probatum bellum, quot locis idem improbant, ac detestantur? Cur his omnibus dissimulatis captamus quod alat nostra vicia? Postremo, si quis rem excutiat diligentius, is reperiet à nemine probatum hoc bellorum genus, quo nunc vulgo conflictamur.

Quædam artes ob hoc reiectæ sunt à legibus, quod nimium affines essent imposturæ, & plerunque dolo tractarentur, velut Astrologia, & Alchimistica, quam vocant, etiamsi fieri potest, ut aliquis hisce rebus recte utatur. Id longe iustius fiat in bellis, quorum etiamsi possit aliquod esse iustum, tamen ut nunc sunt res mortalium, haud scio an ullum eiusmodi reperire liceat, hoc est cuius auctor non sit ambitio, aut ira, aut ferocitas, aut libido, aut avaritia. Sæpenumero fit ut pro-

Cur à
Principi-
bus bella
suscipi-
antur.

K nibus

nibus rem augeant domi. Fit aliquoties ut Principes inter se colludant, & fictis titulis rem gerant, quo magis attenuent populi vires, & publicis malis partes suas stabi-
 liant. Quapropter bonus & Christianus Princeps omne bellum quantumvis iustum suspectum habere debet.

At inculcant non esse ius defendendum. Primum istud ius magna ex parte ad privatum Principis negotium pertinet, siquid illi accrevit ex affinitate. Ut iniquum sit hoc tam immensis populi malis persequi, & dum nescio quam ditionis accessionem persequeris regnum universum expilare, & in extremum discrimen adducere. Offendit Princeps Principem in re levicula, eaque privata, nempe in affinitate aut alia simili, quid hoc ad universum populum?

Omnia bonus Princeps publicis metitur commoditatibus, alioqui ne Princeps quidem fuerit. non idem est ius in homines, & in pecu-

Eundem
 ad arbi-
 tros si
 dissidium
 natum
 fuerit.

pecudes. Bona pars imperii consensus est populi. ea res primo reges peperit. Quod si quod diffidium ortum fuerit inter Principes, cur non potius ad arbitros itur? Sunt tot Episcopi, tot Abbates, & eruditi viri, tot graves magistratus, quorum sententia rem confici decebat, potius quam tot stragibus, tot expilationibus, tot orbis calamitatibus.

Primum suspectum esse debet Christiano Principi suum ius, deinde si maxime constet, expendere oportet an tantis totius orbis malis sit vindicandum, qui sapiunt, malunt aliquoties rem perdere, quam persequi, quod hic perspiciant minus esse dispendii. Mallet (opinor) Cæsar concedere de iure suo, quam monarchiam illam veterem persequi, & ius illud, quod illi deferunt iure consultorum literæ.

At quid erit tutum (inquiunt) si nemo ius suum persequatur? Persequatur sane, si id expediat

Reip. modo ne nimio constet civibus ius principis. At nunc quid usquam tutum est, dum suum quisque ius tam ad vivum persequitur? Videmus bella ex bellis nasci, bella bellis succedere, nec ullum tumultuandi modum, aut finem. Satis igitur constat hisce rationibus nihilagi. Proinde diversa tentanda remedia. Ne inter amiculos quidem constabit necessitudo, nisi alter alteri nonnunquam concesserit. Maritus sæpe quædam condonat uxori, ne scindat concordiam. Bellum quid gignat, nisi bellum? At civilitas civilitatem invitat, æquitas equitatem. Movebit & hoc Principem piæ, & clementem, quod perspiciat ex tam immensismalis, quæ bellum omne secum invehit, maximam partem ad eos redire, ad quos bellum nihil attinet, quique his calamitatibus sunt indignissimi.

Quid cogitandum Principi bellaturo.

Posteaquam Princeps universorum malorum subductis calculis summam

summam collegit (si tamen unquam colligi possit) tum ita secum cogitet. unus ego tot malorum auctor fuero? Tantum humani sanguinis, tot viduæ, tot luctu funestæ domus, tot orbi senes, tot indigne egentes, tanta morum, legum, ac pietatis pernicies mihi uni imputabitur? Hæc mihi lueda Christo?

Non potest Princeps ulcisci hostem, nisi prius hostilia fecerit in suos. Expilandus populus, accipiendus miles, non sine causa Maroni dictus impius. Excludendi cives ab hisce regionibus, quibus antea suo bono fruebantur. Includendi cives, ut includas hostem. Et sæpenumero fit ut atrociora committamus in nostros, quam in hostem.

Ut difficilius, ita pulchrius est extruere præclaram civitatem, quam demoliri. Videmus autem ab idiotis & privatis condi florentissimas urbes, quas Principum ire demoliuntur. Et sæpenumero ma-

Bellum
sumptuo-
sius pace.

iore negotio & impensa demolitur oppidum, quam aliud novum condi poterat, ac bellum tanto sumptu, tanto dispendio, tanto studio, curaque molimur, ut decima earum rerum portione pax constare potuerit.

Eam gloriam semper affectet bonus Princeps, quæ sit incruenta, & cum nullius coniuncta malo? In bello ut optime res eveniat, tamen alterius partis felicitas, alterius est pernices. Sæpenumero flet & victor nimio emptam victoriam.

Abstinendum à bellis vel ob Christiani nominis honorem.

Si non movet nos pietas, si non orbis calamitas, certe moveat honos Christiani nominis. Quid censemus loqui de nobis Turcas, & Saracenos, cum videant tot iam sæculis adeo nihil convenire inter ullos Principes Christianos? Nullis fœderibus cohærere pacem? Fundendi sanguinis nullum esse modum? & minus esse tumultus inter ethnicos, quam inter eos, qui ex Christi doctrina sum-

PRIN. CHRISTIANI. 223
summam profiteantur concor-
diam?

Quam fugax, quam brevis,
quam fragilis est hominum vita,
& quot obnoxia calamitatibus,
quippe quam tot morbi, tot casus
impetunt assidue, ruinæ, naufra-
gia, terræmotus, fulmina. Nihil
igitur opus bellis accersere mala,
& tamē hinc plus malorum quam
ex omnibus illis.

Concionatorum partes erant Officio
conciona-
torum.
diffidorum affectus ex animis
vulgi penitus revellere. Nunc fere
Gallum odit Anglus non ob a-
liud, nisi quod Gallus est, An-
glum Scotus, tantum quia Scotus
est, Germanum Italus, Elvetium
Suevus, atque item de cæteris.
regio regioni invisa, civitas civi-
tati. Cur hæc stultissima nomi-
na magis nos distrahunt, quam
conglutinat omnibus commune
Christi vocabulum?

Ut donemus aliquod bellum Sacerdo-
tum par-
tes.
esse iustum, tamen quoniam vi-
demus in hanc pestem insanire

mortales omnes, sacerdotum prudentię fuit in diversam partem avocare plebis ac Principum animos. Nunc videmus hos nonnunquam esse belli faces. Non pudet episcopos versari in castris. Illic crux, illic Christi corpus, & cum re plusquam tartarea miscent cœlestia sacramenta, & in tam cruento dissidio adhibent summæ charitatis symbola. Quodque magis est absurdum, in utriusque castris adest Christus, velut ipse secum pugnans. Non sat erat inter Christianos tolerari bellum, nisi summus etiam haberetur honos?

A bellis
deterrent
euange-
lia.

Si non tota undique Christi doctrina cum bello pugnat. si unum proferre possint illi belli nomine commendatum, bellemus Christiani. Permissum erat Hebræis bello conflictari, sed consulto Deo. At nostrum oraculum, quod assidue nobis in Evangelicis literis resonat, à bello deterret, & tamen belligeramus insanius,

nus, quam illi. David aliis virtutibus Deo fuit gratissimus, & tamen vetuit ab hoc sibi conditum templum, non ob aliud, nisi quod sanguinarius, hoc est bellator esset. Solomonem pacificum in hoc delegit. Si hæc acta sunt inter Iudæos, quid de nobis fiet Christianis? Illi Solomonis umbram habebant, nos verum Solomonem, pacificum illum Christum omnia conciliantem, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra.

Ego nec in Turcas bellum temere suscipiendum censeo. Bellum in Turcas. Primum illud mecum reputans Christi ditionem longe diversa via natam, propagatã, & constabilitam. Neque fortasse convenit aliis rationibus vindicari, quam quibus orta, propagataque est. Et videmus huiusmodi bellorum prætextibus iam toties expilatam plebem Christianam, nec aliud quicquam actum. Iam si fidei negotium agitur, ea martyrum tolerantia non militũ copiis aucta, illustra-

lustrataq; est, sin de imperio, de opibus, de possessionibus pugna est, etiam atque etiam videndum est nobis, ne res ea parum sapiat Christianismum. Quin ut nunc sunt fere, per quos huiusmodi bella geruntur, citius fiat, ut nos degeneremus in Turcas, quam illi per nos redantur Christiani. Primum hoc agamus, ut ipsi simus germane Christiani, deinde si visum erit, Turcas adoriamur.

Principes
sint stu-
diofi
paci.

Verum de belli malis aliâs plura conscripsimus, quæ non est huius loci repetere. Tantum illud hortabor Principes Christiani nominis, ut omissis fictis titulis & fucatis prætextibus serio, totoque pectore hoc agant, ut tam diutina, tamque fœda bellandi rabies inter Christianos finiatur, & inter eos, quos tot copulant pignora, pax & concordia coeat. In hoc ingenium explicent suum, in hoc vires expediant, in hoc consilia conferant, in hoc nervos omnes intendant, qui magni videri student.

dent, sic se magnos probent. Id si quis præstiterit, is rem longe splendidiorē confecerit, quam si totam Africam armis subegerit. Nec admodum difficile factu fuerit, si suæ quisque causæ blandiri desinat, si sepositis affectibus privatis rei communis negotium agamus, si Christus nobis sit in consilia, non mundus. Nunc dum suum quisque negotium agit, dum Pontifices & Episcopi de ditione, & opibus anxii sunt, dum Principes ambitione, aut ira feruntur præcipites, dum his obsequuntur sui compendii gratia omnes, in has nimirum rerum procellas incurrimus stultitiæ ductu.

Quod si communi consilio commune negotium ageremus, etiam ea, quæ cuique privata sunt, magis flourerent. Nunc & hoc perit, pro quo solo digladiamur.

Neque mihi dubium est Principum illustrissime, quin hoc sis animo. Sic natus es, sic ab optimis
& in-

per ora
 eiuncula
 ad Caro-
 lum Prin-
 cipem
 Maximi-
 liani Cz-
 saris ne-
 potem.

& integerrimis viris institutus.
 Quod superest, precor ut Christus
 optimus maximus tuos egregios
 conatus bene fortunare pergat.
 Dedit ille incruentum imperium.
 Idem velit semper esse incruen-
 tum. Ille Princeps pacis dici gau-
 det. Faxit idem ut tua bonitate,
 tuaque sapientia tandem ab insa-
 nissimis bellis liceat feriari. Pacem
 nobis commendabit etiam præte-
 ritorum malorum recordatio,
 & tui beneficii gratiam su-
 periorum temporum
 calamitates con-
 duplicabunt.

F I N I S.

ENCHIRIDION
MILITIS
CHRISTIANI,

Auctore

DESIDERIO ERASMO
Roterodamo.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE.
c1o 1o c xli.

M. I. L. I. T. A. R. S.

CHRISTIAN

Author

Дистрикото Евангели

Роттердам.

Людвиг Ватерман,
Ex Officio Јованис Малле,
с. 10 с. х. л.

3

Reverendo in Christo Pa-
tri ac D. D.

PAULO VOLSIO

religiosissimo Abbati mona-
sterii, quod vulgo dici-
tur Curia Hugonis,

DES. ERASMUS

ROTTERODAMUS

S. D.

*Vanquam libellus il-
le, cui titulum feci-
mus, Enchiridion
militis Christiani,
quem olim uni mihi,
& amico cuidam
provsus ἀναλαφάτω scripseram, minus
displicere cœperit pater integerrime,
posteaquam tibi tuique similibus vi-
deo probari, quibus ut estis ipsi pia do-
ctrina, & docta pietate pradii, scio
nihil probari quod non iuxta pium
sit atque eruditum, tamen propemo-
dum etiam placere cœpit, ubi video
toties iam excusum formulis, semper
A 2 velut*

velut novum efflagitari, si modo mihi non blandiuntur typographi. Verum illud rursus saepenumero male habet animum meum, quod olim amicis quidam eruditus falsissime dixit, ludens quidem ille, sed utinam non perinde vere ac false, in libello plus conspici sanctimonia quam in libelli autore. Idque eo gravius etiam fero, quod idem usu venit in eo, cui mutando potissimum hoc laboris suscipiebatur. Siquidem & is adeo se non revulsit ab aula, ut multo altius in dies immergatur, qua pietate nescio, sed omnino, quod ipse fatetur, magna calamitate. Nec me tamen admodum miseret amici, quo vel fortuna magistra resipiscat aliquando, qui nostris monitis parere noluerit. Me vero licet semper huc enitentem, tot casibus, tot tempestatibus meus exercuit genius, ut Vlysses Homericus praeme Polycrates quispiam videre possit. Et tamen eius laboris me non omnino poenitet, si tam multos extimulat ad vera pietatis studium. Nec ipse tamen modis omnibus insectandus,

Adversa
fortuna
quosdam
corrigit.

Polycra-
tes Sa-
miorum
tyrannus
perpetua
prosperi-
tate usus.

dus, si monitis meis parum respon-
 deo. Primum, est aliqua pietatis
 pars, ex animo velle pium fieri, neque
 reiiciendum opinor peccus, talibus in-
 tentum cogitationibus, etiamsi cona-
 tum aliquando destituat successus.
 Semper hoc agendum in omni vita,
 & crebro retentatum, succedet ali-
 quando. Bonam autem itineris per-
 plexi partem confecit, qui viam pro-
 be didicit. Nihil igitur me movent
 quorundam scommata, qui libellum
 hunc ceu parum eruditum aspernan-
 tur, & qui vel ab elementario quo vis
 scribi possit, quod nihil tractet Scoti-
 carum questionum, quasi sine his ni-
 hil omnino sit eruditum. Sit sane pa-
 rum acutus, modo sit pius. Non red-
 dat instructos ad palestram Sorboni-
 cam, modo reddat instructos ad tran-
 quillitatem Christianam. Non fa-
 ciat ad disputationem Theologicam,
 modo faciat ad vitam Theologicam.
 Quorsum autem attinet hoc tracta-
 re, quod nemo non tractat? Quis hodie
 non versatur in questionibus Theolo-
 gicis, aut quid aliud agunt gymna-
 siorum

Summu-
larii
pharma-
copolarum
similes.

si-
orum examina? Tot pene sunt in
Sententiarum libros commentarii,
quot Theologorum nomina. Quis
Summulariorum modus aut nume-
rus, aliud ex alio miscentium ac re-
miscentium, & pharmacopola-
rum ritu, ex novis vetera, ex ve-
teribus nova, è pluribus unum, ex
uno plura subinde fingentium ac re-
fingentium? Qui fiet ut huiusmodi
voluminum moles, nos ad recte vi-
vendum instituant, qua ne per o-
mnem quidem vitam vacet evolve-
re? Veluti si medicus morbo presenta-
neo laboranti prescribat, ut Iacobi à
Partibus libros, ac reliquos his adsi-
mileis omnibus evolvat, illic repertu-
rus, quo valetudinem sarciat. At
hunc interea mors occupavit, nec erit
cui possit succurri. In tanta ætatis
fugacitate, parato promptoque reme-
dio est opus. Quot voluminibus præ-
cipiunt de restitutione, de confessione,
de scandalis, deque aliis innumeris?
Cumque minutatim excutiant sin-
gula, singula sic definiant quasi cate-
rorum omnium ingeniis diffidant,
imo

Temeri-
tas sin-
gula defi-
niendi.

imo quasi Christi diffidant bonitati, dum p̄t̄c̄c̄ prescribunt, quid ille cuique facto vel pramii debeat vel supplicii, tamen nec inter se consentiunt, nec aliquoties rem liquido explicant, si propius consulantur, tanta est vel Dissensio. ingeniorum vel circumstantiarum varietas. Porro ut omnia vere, ut omnia recte definierint, praterquam quod ieiune frigideq; tractantur ista, quoto cuique vacat tantum voluminum evolvere? aut quis possit secum Aquinatis Secunda secundam circumferre? Et tamen nullius non refert bene vivere, ad quod Christus omnibus aditum facilem esse voluit, non inexplicabilibus disputationum Labyrinthis, sed fide sincera, charitate non ficta, quam comitatur spes que non pudefit. Postremo versentur in magnis illis voluminibus magni Rabbini, qui pauci sint oportet. At nihilo secius interim imperit & multitudi- Theologia paucorum, Salus omnium. ni pro qua mortuus est Christus, consulendum est. Precipuan autem Christiana pietatis portionem docuit, quisquis ad huius inflammavit amo-

rem. Sapiens ille Rex filium insti-
tuens ad veram sapientiam, non pau-
lo plus opera sumit in adhortando
quam in docendo, quasi sapientiam
amasse, propemodum parasse sit. Quod
turpe est iurisperitis ac medicis, quo-
rum utrique de industria suam ar-
tem reddidere difficillimam, quo simul
& questus sit uberior, & gloria ma-
ior apud imperitos, id longe turpius
fuerit fecisse in philosophia Christi.
Imo contra conniti par est, ut eam
quam fieri potest, reddamus facilli-
mam, & omnibus expositam. Neque
illud sit nobis studio, ut ipsi literati
videamur, sed ut quamplurimos ad
Christianam vitam pelliciamus. A
dornatur iam bellum in Turcas, quod
quocunque consilio institutum, pre-
candum est, non ut paucis quibusdā,
sed ut in commune bene vertat omni-
bus. Sed quid futurum arbitramur,
si victis (neque enim universos opinor
ferro trucidabimus) ut Christum
amplectantur, Occamos, aut Du-
randos, aut Scotos, aut Gabrieles, aut
Alvaros proposuerimus? Quid cogi-
tabunt,

Bellum
in Tur-
cas.

tabunt, aut quid sentient (sunt enim & illi, ut nihil aliud, certe homines) ubi audierint spinosas illas & inextricabileis argutias de instantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de relationibus? praesertim ubi viderint de iis adeo non convenire inter magnos illos religionis professores, ut frequenter usque ad pallorem, usque ad convicia, usque ad sputa, nonnunquam & usque ad pugnos invicem digladiantur: ubi Praedicatores pro suo Thoma cominus atque eminus dimicantes, Minoritas contra subtilissimos ac seraphicos doctores iunctis umbonibus tuentes: alios ut nominales, alios ut reales loqui? Si viderint rem usque adeo difficilem esse, ut nunquam satis discussum sit, quibus verbis de Christo sit loquendum: perinde quasi cum moroso quopiam agas demone, quem in tuam ipsius perniciem evocaris, si quid te fefellerit in verbis praescriptis, ac non potius cum clementissimo servatore, qui à nobis praeter puram simplicemque vitam nihil exigit. Obsecro te per Deum

Discordia Theologorum.

Christus animum exigit, non verba.

Vita
Christiana.

Quibus
rebus potissimum
expugnandi Turca-
rum.

Christianum est
servare, non per-
dere.

immortalem, quid istis agetur rebus, maxime si superciliosa doctrina mores & vita similis respondeat? Si ex strepitu nostro plusquam tyrannico, perspexerint ambitionem nostram, si ex rapacitate avaritiam, si ex stupris libidinem, si ex oppressionibus savitiam, qua fronte ingeremus illis Christi doctrinam, ab hisce rebus longe lateque discrepantem? Efficacissima Turcas expugnandi ratio fuerit, si cōspexerint in nobis elucere, quod docuit & expressit Christus, si senserint nos non ipsorum inhiare imperiis, non sitire aurum, non ambire possessiones, sed præter eorum salutem & Christi gloriam nihil omnino quarere. Hac est illa Theologia vera, germana, efficax, qua olim & philosophorum supercilia, & principum invicta sceptra Christo subegerit. Hoc agentibus nobis, aderit ipse CHRISTUS. Neque vero convenit, ut hoc argumento nos valde Christianos declaremus, si quam plurimos occiderimus, sed si quam plurimos servaverimus, non si multa impiorum millia sacrificaveri-

verimus Orco, sed si quamplurimos
 ex impiis reddiderimus pios: non si il-
 los diris execrationibus devoteamus,
 sed si piis votis salutem illis ac melio-
 rem mentē à superis optemus. Quod
 si hic non adsit animus, citius futu-
 rum est, ut nos in Turcas degenerere-
 mus, quam ut Turcas in nostras par-
 tes pertrahamus. Et ut feliciter cadat
 Martis semper ancipitis alea, fiet ut
 latius fortasse regnet Pontifex, aut
 huius Cardinales, non ut latius re-
 gnet Christus, cuius regnum ita de-
 mum floret, si vigeat pietas, si chari-
 tas, si pax, si castitas, id quod optimi
 Leonis decimi ductu atque auspiciis
 fore confidimus, ni quod optimum est
 conantem aliorsum rapiat rerum hu-
 manarum astus. Ipse Christus sese
 regni cœlorum vindicem ac principem
 profitetur, quod non aliter splendi-
 dum est, quam si triumphent cœle-
 stia. Neque enim ideo mortuus est
 Christus ut opes, ut copia, ut arma,
 reliquaque illa mundani regni Tra-
 gœdia, quæ quondam penes ethnicos
 aut certe prophanos principes fuit,
 A 6 ethnicis

Belli exi-
 tus in-
 certus.

Christi
 regnum.

Docendi
& hor-
tandi
prius
Turce
quam op-
pugnadi.

Difficul-
tas scri-
pturæ sa-
cræ.

Compen-
dium do-
ctrinæ
Christia-
næ.

ethnics non ita multum ab similes,
nunc sit penes sacerdotes aliquot. Ac
mea sententia consultum fuerit, mul-
to ante, quam armis experiamur, il-
lorum animos epistolis ac libellis so-
licitare. Sed qualibus epistolis? Non
minacibus, non tyrannicis, sed que
spirent vere paternam charitatem,
que Petri Paulique pectus referant,
que non titulum modo præferant A-
postolicum, sed ἐπίστολιον respiciant a-
postolicam. Non quod nesciam fontem
omnem ac venam Christiana philo-
sophia reconditam esse in Euangelicis
& apostolicis literis, sed sermo pere-
grinus, ac sæpenumero perturbatus,
tum figura tropique obliqui, tantum
habent difficultatis, ut nobis etiam
non raro sudandum sit, priusquam
intelligamus. Commodissimum ita-
que mea sententia fuerit, si muneris
hoc viris aliquot iuxta piis ac doctis
delegetur, ut ex purissimis fontibus
Euangelistarum & apostolorum, ex
probatissimis interpretibus univer-
sam Christi philosophiam in compen-
dium contrahant, ita simpliciter, ut
tamen

tamen erudite: ita breviter, ut tamen dilucide. Quae pertinent ad fidem, quam paucissimis articulis absolvantur. Quae ad vitam, item paucis tradantur, & sic tradantur, ut intelligant Christi iugum blandum & commodum esse, non asperum, ut intelligant sese patres esse nactos non tyrannos, pastores non praedones, ad salutem vocari, non ad servitutem pertrahi. Homines sunt & illi, nec ferrum aut adamantem gestant in pectore, possunt mollescere, possunt officiis adiungi, quibus mansuescunt & fera. Et efficax in primis res est Christiana veritas. Sed quibus Romanus Pontifex hoc negotii volet delegare, eadem opera mandabit, ne quid deflectant ab archetypo Christo, nec usquam ad hominum affectus aut cupiditates respiciant. Tale quiddam utcunque mihi tum parturiebat animus, cum hoc Enchiridii cuderem. Videbam Christianorum vulgus non affectibus modo, verum etiam opinionibus esse corruptum. Perpendebam eos qui pastores ac doctores se

pro-

Homines
sunt &
Turca.

Corru-
ptela se-
culi.

profitentur, plerosque ad suum com-
 pendium CHRISTI titulis abu-
 ti, ne quid interim commemorem de
 his, quorum nutu ac renutu res hu-
 mana sursum deorsum ἀνωθεν καὶ κάτωθεν,
 ad quorum vitia quantumvis ma-
 nifesta vix licet ingemiscere. Et in
 tanta rerum caligine, in tantis mun-
 di tumultibus, in tanta humanarum
 opinionum varietate, quo potius con-
 fugiendum quam ad vere sacram an-
 choram Evangelicæ doctrinæ? Quis
 vere pius non videt ac suspirat, hoc
 seculum longe corruptissimū? Quan-
 do unquam tyrannis, quando avari-
 tia regnavit, aut latius aut impuni-
 tius? Quando unquam plus tribu-
 tum caremoniis? Quando licentius
 exundavit iniquitas? Quando sic re-
 frixit charitas? Quid affertur, quid
 legitur, quid auditur, quid decerni-
 tur, nisi quod ambitionem quæstum-
 que sapiat? O infelices nos, nisi
 CHRISTUS nobis aliquot suæ do-
 ctrina scintillulas, suæque mentis cen-
 vivas & æternas venulas reliquis-
 set. In hoc igitur enitendum, ut
 omis-

omissis hominum prunis, has scintillas ἀναζωοποιῶμεν; nam Paulino verbo libenter utimur, has venas scrutemur, donec reperiamus aquam vivam salientem in vitam eternam. Hanc nostram terram altissime scrutamur, ut vitiorum eruamus alimenta, & Christi ditissimam terram non rimamur, ut eliciamus salutem animarum? Nunquam ulla vitiorum hyems sic extinguit charitatis ardorem, quin ex hoc silice possit restitui. Petra CHRISTUS: sed hæc 1. Cor. 10. petra seminarium habet ignis celestis, venas habet aquæ vivæ. Fodit olim puteos Abraham in omni terra, ubique scrutans venas aquæ vivæ. Sed eosdem à Philistinis terra oppletos refodit Isaac cum pueris suis, nec contentus instaurasse pristinos, fodit & novos. Ac rursus movent iurgium & rixas philistai, neque tamen ille desinit fodere. Ne his temporibus omnino desunt Philistai, quibus terra gratior est vitalibus fontium scatebris, quippe ii qui terrena sapiunt, & ad terrenos affectus detorquent

Rebus confusis, ad Evangelia recurrendū.

Gen. 16.
26.

Philistæi nostrorū temporū.

quent doctrinam Evangelicam, quam
 cogunt humana servire ambitioni,
 cogunt lucris turpibus & tyrannidi
 sue obsecundare. Quod si quis I-
 saac, aut si quis ex huius familia fo-
 derit, repereritque venam aliquam
 puram, protinus obstrepunt ac recla-
 mant, intelligentes eam venam offe-
 cturam lucris, effecturam ambitio-
 ni, etiamsi pro Christi gloria faciat.
 Mox terram iniiciunt, & corrupta
 interpretatione venam obturant,
 fossorem depellunt, aut ita certe luto
 sordibusque conspurcant aquam, ut
 qui inde biberit, plus hauriat limi
 sordiumque, quam liquoris. Nolunt
 sitientes iustitiam, de puro laticebi-
 bere, sed adducunt ad suas cisternas
 contritas, quæ rudera habent, aquam
 non habent. Sed tamen non oportet
 germanos pueros Isaac, hoc est, veros
 Christi cultores ab hoc labore defati-
 gari. Nam inter hos quoque volunt
 haberi, qui terram ingerunt Euange-
 licis fontibus, adeo ut inter Christia-
 nos iam minime tutum sit, Christum
 pure docere. Tantum invaluerunt
 Phil-

Hiere. 2.

Philistai, pro terra belligerantes, pro
 cœlestibus terrena, pro divinis huma-
 na predicantes, hoc est, non ea qua
 faciunt ad Christi gloriam, sed qua ad
 illorum questum, qui condonationes, Redem-
ptores
veniarû.
 qui compositiones, similesque caupo-
 nationes redimunt. Idque faciunt
 hoc periculosius, quod suis cupiditati-
 bus, magnorum principum, summi
 Pontificis, atque ipsius etiam Christi
 titulos pratexunt. Atqui nemo ve-
 rius summi Pontificis agit negocium,
 quam qui cœlestem Christi philoso-
 phiam pure tradit, cuius ille primus
 est doctor. Nemo de principibus me-
 lius meretur, quam qui dat operam,
 ut populi res quam maxime floreat,
 & quam minima tyrannide pre-
 mantur. Sed reclamabit hic aliquis
 è scholarum agminibus. Facile est
 cuivis in genere præcipere, quid se-
 quendum, quid fugiendum. At quid
 interim respondebitur iis qui de tot
 eventis, tot casibus consulunt? Pri-
 mum, plures sunt rerum humana-
 rum species: quam ut ad singulas
 possint haberi certa responsa. Deinde
 tanta Non po-
test certo
respon-
deri ad
singula.

tanta est circumstantiarum varietas, ut nisi his cognitis ne possit quidem certum responderi. Postremo haud scio an isti certum habeant quod respondeant, praesertim cum de plerisque inter se dissentiant. Et qui in hoc genere cordatiores sunt, non ita respondere solent: Hoc facies, hoc fugies, sed, hoc tutius est mea sententia, hoc arbitrator tolerabile. Quod si nobis adsit simplex ac lucidus ille oculus ex Evangelio, si domus animi pura fidei lucernam habeat candelabro impostam, facile minuta ista ceu nebula discutientur. Si adsit Christiana charitatis regula, ad hanc omnia facile exaequabuntur. At quid facias, cum hac regula pugnabit cum his, quae sunt publico seculorum usu recepta, quaeque principum legibus sancita: nam hoc non raro usu venit. Ne damnaris, quod pro suo officio gerunt principes. At rursus: Noli contaminare caelestem illam Christi philosophiam humanis decretis. Maneat Christus id quod est, centrum, ambientibus circulis aliquot. Noli scopum suum move-

Lumen
fidei.

Obiectio.

Solutio.

Christus
centrum.
Circuli
tres, Pri-

movere loco. Qui proximi Christo mus Ec-
clesiasti-
corum.
 sunt, Sacerdotes, Episcopi, Cardina-
 les, Pontifices, & quorum est sequi a-
 gnum quocunque ierit, purissimam
 illam partem amplectantur, & quo-
 ad licet in proximos transfundant.
 Secundus circulus habeat principes Secundus
circulus.
 prophanos, quorum arma legesque
 suo quodam modo Christo serviunt,
 sive dum iustis bellis profligant ho-
 stem, publicamque tuentur tranquil-
 litatem, sive dum legitimis suppliciis
 coercent facinorosos. Et tamen quo-
 niã necessario versantur in his rebus,
 qua cum infima feceterra, quaque
 cum mundi negociis coniuncta sunt,
 periculum est ne prolabantur longius:
 Ne bellum non pro republica, sed pro
 sua libine gerant: Ne iustitia prate-
 tu saviant & in eos, quos clementia
 sanare poterat: Ne titulo dominii po-
 pulam expilent, quorum res tueri de-
 buerant. Porro ut Christus velut
 ignis aeterni fons, sacerdotum ordinem Sacerdo-
tum offi-
cium.
 proxime ad se trahit, ac velut igneos
 reddit, puros ab omni terrena fecis
 contagio: ita sacerdotum est & pra-
 sertina

sertim summorū, principes quoad liceat ad sese vocare. Sicubi bellum ingruerit, adnitantur pontifices, ut aut componantur res citra sanguinem, aut si id non potest, ut sunt rerum humanarum procella, certe id agant, ut minus cruenta geratur bellum, neve in longum propagetur. Olim & iniustis suppliciis intercedebat Episcoporum auctoritas, & subinde nocentem è iudicum manibus extorquebat, ut palam in epistolis suis testatur Augustinus. Sunt enim quaedam ita necessaria ad ordinem reipublica, ut ea tamen Christus partim dissimularit, partim à se reiecerit, partim nec improbens, nec approbens velut ad ea conniveat. Non agnoscit nummum Caesaris nec inscriptionem. Censum ita dari iubet, si debeatur, quasi ad se non multum pertineat, modo detur Deo quod illi debetur. Adulteram nec damnat, nec palam absolvit, tantum iubet, ne repetat admissum. De damnatis à Pilato, quorum sanguinem miscuerat cum illorum sacrificiis, non pronunciat recte

an

Augustinus,

Quæ, & quatenus ad Eccefix proceres pertinet.

an secus hoc passi sint, tantum simile exitium comminatur omnibus, nisi resipiscant. Porro vocatus arbiter dividunda hereditatis palam reiicit, velut indignum se de rebus tam crassis pronunciare, qui cœlestia doceret. Contra sunt quæ palam detestatur. In Phariseos avaros, in hypocritas, in divites elatos, va intonat: Apostolos nunquam acrius redarguit, quam ubi vindictæ cupiditate, aut ambitionis affectu tanguntur. Rogantibus an iussuri essent ignem è cœlo descendere, qui exureret civitatem unde excludebantur: Nescitis, inquit, cuius spiritus sitis. Petrũ à cruce ad mundum revocare conantem, Satanam appellat. De primatu disputantes, quot modis & quoties revocat ad diversum affectum? Sunt item quæ palam docet ac præcipit: Non resistere malo, bene mereri de inimicis, animi mansuetudinem, aliaque consimilia. Distinguenda sunt hæc, & in suum quaque digerenda locum. Ne protinus igitur horum quæ geruntur à principibus aut prophanis magistratibus

Quæ
 Christus
 palam
 damna-
 rit.

Quæ palam
 docet.

Principũ
 leges me-
 diæ sunt.

22 ERASMI EPISTOLA
bus CHRISTUM faciamus aucto-
rem, aut, ut nunc loquuntur, iuri
divino asseramus. Crassa quadam ab
illis tractantur, nec omnino Christia-
na puritatis, sed quæ tamen insectan-
da non sint, utpote necessaria ad re-
rum ordinem tuendum. Nec enim
horum ministerio fit, ut boni simus,
sed ut minus mali, utque qui mali
sunt, minus noceant reipublica. De-
betur igitur & his suus honos, quod
utcumque serviant iustitia divina,
publicaque tranquillitati, sine qua
turbantur aliquoties & ea, quæ sunt
pietatis. Honorandi sunt ubi suo fun-
guntur officio, tolerandi fortassis ubi
gerunt potestatem, ne quid deterius
exoriatur. Sublucet enim in his quo-
que imago vel umbra verius divina
iustitiæ, quam tamen oportet longe
expressius, evidentius, ac purius in sa-
cerdotum moribus ac legibus elacere.
Aliter in ferro relucet imago, aliter in
vitreo speculo. In tertio circulo pro-
miscuum vulgus collocemus, veluti
crassissimam huius orbis partem, sed
ita crassissimam, ut tamen ad Christi
per-

Mali
principes
aliquan-
do tole-
randi,

Circulus
tertius.

pertineant corpus. Neque enim oculi tantum corporis membra sunt, verum etiam surae, pedes, ac pudenda. His sic est indulgendum, ut semper quoad fieri poterit, vocentur ad ea quae Christo sunt potiora. Nam in hoc corpore, qui modo pes erat, oculus fieri potest. Et tamen ut principes si sint impii, non sunt exacerbandi conviciis, ne provocati graviores excitent Tragœdias, iuxta sententiam Augustini: ita populus imbecillus exemplo Christi, qui tanta lenitate tulit ac fovit suos discipulos, ferendus erit, ac paterna fovendus indulgentia, donec paulatim grandescat in Christo. Habet enim & pietas suam infantiam, habet ætatis accessus, habet perfectum & vegetum robur. Omnibus tamen pro sua cuique portione ad Christum est enitendum. Elementorum suus cuique locus est. Sed ignis qui summam tenet sedem, omnia paulatim ad se rapit, & quoad licet in suam transformat naturam. Aquam eliquatam vertit in aërem, aërem extenuatum in se transformat.

Tolerandi infirmi, donec proficiat.

Multa

Multa Paulus indulget Corinthiis, distinguens interim, quæ domini nomine proponeret perfectis, & quæ suo nomine indulgeret infirmis, hac spectamen ut proficerent. Galatas iterum parturit, donec in eis formetur Christus. Iam qui putabit hunc circulum principibus magis tribuendum, cum hoc non fuerit magna contentio. Quicquid autem extra tertium circulum erit, id semper & in omnibus detestandum, quod genus sunt ambitio, studium pecunia, libido, vindicta, invidia, obtrectatio, reliquæque pestes: sed quæ tum demum fiunt immedicabiles, cum pietatis & officii persona commendata, in superiores circulos irrepunt, hoc est, cum iustitia iurisque prætextu nostram exercemus tyrannidem, cum per religionis occasionem consulimus quæstui, cum Ecclesiæ defendendæ titulo mundanum venamur imperium: cum præcipiuntur velut ad Christi rem faciendâ, quæ longissime absunt à Christi doctrina. Proinde scopus omnibus est ingerendus, ad quem enitantur. Scopus

Scopus
non est
mutandus.

Scopus

pus autem unicus est, videlicet Christus, & huius doctrina purissima. Quod si pro cœlesti scopo terrenum proponas, non erit ad quod recte eni- tatur qui contendit proficere. Quod summum est, id omnibus est destinandum, ut saltem assequamur medio- cria. Nec est quod ullum vitæ genus ab hoc scopo submoveamus. In affe- ctibus est Christi perfectio, non in vitæ genere: in animis est, non in palliis aut cibis. Sunt inter monachos, quos vix recipit extremus circulus, & tamen de bonis loquor, sed infirmis. Sunt in- ter digamos, quos Christus primo di- gnatur circulo. Neque vero fit inte- rim ulli vitæ professioni iniuria, si quod est optimum ac perfectissimum omnibus proponitur. Nisi forte Plato contumeliosus fuisse putatur in om- nneis civitates, quoniam in politica sua eiusmodi reipublica proposuit ex- emplar, quale hæctenus videre non li- cuit: Aut Quintilianus universum oratorum ordinem læsit, qui tale fin- xerit oratoris exemplar, qualis adhuc nullus extitit. Procul abes ab arche-

Omnibus
ad perfe-
ctionem
est eni-
tendum.

B

typo?

typo? non reiiceris, sed extimularis ut proficias. Non multum abes? admoneris, ut accedas propius. Neque enim quisquam usque adeo processit, ut non habeat quo proficiat. Habes autem unumquodque vitæ genus cognata quadam degenerandi pericula: ea qui commonstrat, non derogat ordini, sed rem ordinis agit. Veluti, principū felicitas obnoxia est tyrannidi, obnoxia est stultitia, obnoxia adulationi: hac qui commonstret vitanda, benemeretur de principum ordine. Nec derogat illorum maiestati qua gloriantur, qui demonstrat, quibus in rebus sita sit vera principum maiestas: qui illos admonet, quid iurarint in suscipiendo principatu, quid debeant populo suo, quid magistratibus. Ecclesiastici pracones fere affines sunt duabus potissimum pestibus, avaritia & ambitioni. Quod ceu praesentiens primus ille secundum Christum pastor, admonet Episcopos ut pascant gregem suum, non autem expilent aut deglubant: nec pascant turpis lucri gratia, sed ex animi prompta voluntate:

Principum vitia
communia.

3. Petri.
5.

te: nec dominantur in suos, sed exemplo vite provocent ad pietatem potius, quam minis aut imperio. An igitur derogare videbitur ordini sacerdotali, qui commoneat, quibus rationibus Episcopi vere magni sint, vere potentes, vere divites? Porro monachorum genus fere comitatur præter alios morbos, superstitio, supercilium, hypocrisis, obtrectatio. Non damnat igitur protinus horum institutum, qui monet quibus in rebus sita sit vera religio, & quantum absit à supercilio vere Christiana pietas, quantum absit à fūco germana charitas, quam pugnet cum sincera religione linguæ virulentia, præsertim si tali moderate commonestret quid sit vitandum, ut nec hominem ullum notet, nec ordinem attingat. Quid autem est in rebus humanis tam felix, cui non sua pestes sint additæ? Sicut igitur adiuvat non lædit sanitatem corporis, quisquis indicat quæ res vitient, aut tueantur veram sanitatem: Ita non avocat à religione, sed adhortatur potius qui demonstrat vera religionis

Monachorum
vulgus.

gionis corruptelas, ac remedia. Nam audio quosdam sic interpretari, quasi preceptiones huius libelli, quoniam minus tribuunt caremoniis, quam vellent quidam, qui plus nimio tribuunt, nec ita multum humanis constitutionibus, hominum animos alienent à vita monastica. Usque adeo nihil tam circūspecte dici potest, quod non rapiatur ab improbis vel in aliquam calumniam, vel in ansam peccandi, ut iam vix tutū sit quicquam recte monere. Si quis à bellis, quæ iam seculis aliquot ob res nihili, plusquam ethnice gerimus, deterreat, notatur à sycophantis, quasi sentiat cum iis qui negant ullum bellum gerendum Christianis. Nam hæreticos fecimus auctores huius sententia, quod Pontifex nescio quis bellum approbare videatur. Neque tamen notatur, qui contra Christi & Apostolorum doctrinam, ad bellum quibuslibet de causis suscipiendum, classicum canit. Si quis admoneat, vere Apostolicū esse, Turcas Christi præsidis ad religionem pertrahere, potius quam armis,

con-

Nihil nō
obnoxiiū
calum-
nia.

Bellum.

continuo vocatur in suspitionē, quasi doceat, Turcas si impetant Christianos, nullo modo coercendos. Si quis predicet Apostolorum frugalitatem, & in horum temporum luxum dicat aliquid, non desunt à quibus notetur, velut Ebionitis favens. Si quis impensius adhortetur, ut qui coniugio copulati sunt, magis pietate, & animorum consensu, quam complexu cohaereant, & ita pure colant matrimonium, ut virginitati quoad potest, simillimum sit, in suspitionē vocatur, quasi cum Marcionitis omnem coitum spurcū ducat. Si quis admoneat, in diatribis, praecipue Theologicis, absit ambitiosa vincendi suaque tuendi pertinacia, absit theatrica illa ostentandarum virium ambitio: non recte defertur, quasi scholas in totum damnet. Neque enim divus Augustinus, admonens dialecticis cavendā esse rixandi libidinē, damnat dialecticam, sed pestem illius ostendit, ut vitetur. Item, si quis preposterum vulgi iudicium taxet, inter virtutes primas tribuentis iis, quae sunt extremae classis,

Preposterum iudicium de virtutibus ac vitiis.

& contra: item inter vitia vehemen-
 tissime detestantis, quæ levissima sunt
 mala, cum sint atrocissima, ac retror-
 sum, protinus in ius vocatur, quasi
 vitiiis faveat, quibus gravius vitium
 anteposit, aut quasi damnet benefa-
 cta quibus alia præfert ut sanctiora.
 Veluti si quis admoneat, tutius esse
 benefactis fidere, quam pontificiis con-
 donationibus, non utique damnat il-
 lius condonationes, sed præfert id quod
 ex Christi doctrina certius est. Itidem
 si quis admoneat, rectius facere eos,
 qui domi liberis & uxori moderanda
 dent operam, quam si visendi gratia
 Romam, Hierosolymam, aut Compo-
 stellam adeant, eamque pecuniã quam
 insumunt in longam ac periculosam
 profectiõnem, sanctius in bonos ac ve-
 ros pauperes erogari, nõ damnat pium
 illorum affectum, sed antefert id quod
 propius est verae pietati. Iam vero non
 nostrorum modo temporum est, quæ-
 dam vitia sic detestari, quasi sola sint,
 cum cæteris ita blandiamur, quasi vi-
 tia non sint, cum sint illis quæ sic exe-
 cramur atrociora. Queritur in epi-
 stolis

*stolis suis Augustinus, unum libidinis
 crimen apud Afros imputari sacerdo-
 tibus, ceterum avaritia temulentiaq;
 vitium pene laudi verti. Vnum illud
 tragicis modis exaggeramus, terque
 quaterque horrendum facinus, iisdem
 manibus tractare corpus Christi, qui-
 bus attrectaris corpus meretricis. Nec
 desunt qui nimium tragice ausint
 publicitus asseverare, leviozem esse
 culpam, si mulier habeat rem cū bru-
 ta pecude, quam cum sacerdote. Ho-
 rum impudentiam qui refellit, non
 continuo favet impudicis sacerdoti-
 bus, sed admonet ea negligi qua magis
 erant exaggeranda. Est sacerdos alea-
 tor, est bellator aut gladiator, est to-
 tus indoctus, totus prophanis rebus
 immersus, malorum principum malis
 obsequiis deditus, in hunc non itidem
 vociferantur, qui totus prophanus
 tractet sacrosancta mysteria. Est sa-
 cerdos sycophanta qui lingua viru-
 lenta, mendaciisque confictis lacerat
 famam hominis nihil commeriti, imo
 bene meriti, cur hic non vociferamur:
 O scelus horrendum! Tun lingua*

Sacerdos
malus.

Tartareo veneno tin̄cta, tun ore quo iugulas innocentem, & conficis & sumis corpus illus, qui pro impiis etiã mortuus est? At hoc mali sic negligimus, ut hinc pene laudem ferant, qui religionem religiosissimam profitentur. Reprehendi merentur qui pernicioso populi exemplo palam concubinas domialunt. Quis neget? Sed hic morbus non paulo est invisior Christo. Non damnat igitur butyrum qui illi præfert mel, nec probat febrim qui monet phrenesim esse magis vitandam. Neque facile dictu sit, quanta morum lues ex huiusmodi præposteris iudiciis nascatur. Iam quedam ita recepta sunt in ordinẽ virtutum, ut personam pietatis habeant verius quam vim pietatis, adeo ut nisi circumspẽcte agas, pietatem veram prorsus extinguant. Si mediocris religionis pestis latuisset in caremoniis, Paulus non tam acriter in omnibus suis epistolis in eas destomacharetur.

Ceremonie in rebus mediis.

Neque tamen usquam damnamus moderatas caremonias, at non ferimus in his puppim ac proram (quod dici

dici solet) sanctimonia constitui. Divus Augustinus vetuit etiam ne clerici quos domi alebat, notabili vestitu uterentur, sed si commendari vellent populo moribus commendarentur, non vestibus. Nunc quam novi, quam prodigiosi cultus? Neque tamen hoc insector. Illud demiror, plus satis his tribui, qua fortassis iure reprehendi poterant, rursus tam parum tribui his, qua sola conveniebat spectari. Nō insector convitiis, quod Franciscani suam, Benedictini suam amplectantur regulam, sed quod quidam illorum plus illis tribuunt, quam Evangelio. Quod utinam non in plerosque istorum competat. Non insector quod alii piscibus victitant, alii leguminibus aut herbis, alii ovis, sed admoneo, vehementer errare eos, qui Iudaico animo ex his iustitia persuasionem induunt, ex huiusmodi nugis ab homuncionibus repertis se ceteris anteponunt, cum iisdem pro nullo vitio habeatur famam alienam mendacis incessere. De ciborum delectu nihil usquam precipit Christus, nihil Apo-

Regulæ
hominū.

stoli. Paulus saepe dehortatur. Virulentam obtrectationē execratur Christus, detestantur Apostolica litera: & tamen illic volumus religiosuli videri, hic fortes sumus & intrepidi. Hac qui admonet, cum in genere, tum amanter, quaso num is religionem videtur ledere? Quis autem tam demens sit, ut proferendis in lucem monachorum vitiis, velit haberi disertus? At metuunt isti, ne suos habeant minus dicto audientes, tum ne pauciores ambiant in illorum cooptari gregem. Imo nemo magis obedit, atque ut verbo utar Paulino, πειθαρχῶν, quā qui hausto Christi spiritu liber esse coeperit. Vera charitas omnia boni consulit, omnia suffert, nihil detrectat, obedit prepositis non solum benignis, verum etiam asperis ac difficilibus. Sed tamen hoc interim cavendum prepositis ne alienam obedientiam in suam vertant tyrannidem, & ideo malint eos superstitiosos quam pios, quo magis ad omnem nutum observiant. Patres appellari gaudent. Atqui quis est patrū carnalium, qui suos

Non abutendum
aliena obedientia.

suos liberos optet semper infantes esse, quo magis regnum in illos exerceat pro sua libidine? Rursus qui proficiunt ad Christi libertatem, hoc in primis cavere debent, ne quod admonet Paulus, libertatem faciant pretextū carni, aut ne iuxta Petri doctrinam, libertatem faciant velamen malitia. Quod si unus aut alter hac libertate sit abusus, non continuo par est ob id omneis in perpetuo Iudaismo continere. Comperiet quisquis observarit, nullum inter istos arctius astringere laqueos caeremoniarum, quam qui sub hoc pretextu regnant, & ventri suo vivunt, non Christo. Iam vero non est quod metuant, ne non propagetur Es-senorum genus, in tanta ingeniorum & animorum varietate: qua fit, ut nihil etiam sit usquā tam absurdum: quod non expetatur à multis. Quamquam magis optandum istis, ut ingenuos ac veros habeant religionis professores quam ut multos. Atque utinam id lege cautum esset, ne quis ante trigesimum annum eiusmodi laqueis implicaretur, antequam ipse sibi no-

Matt. 23.

tus sit, aut cognita vera religionis vis. Caterum iis qui Pharisaorum exemplo suum agunt negotium, obeuntes terras ac maria, quo faciant unum profelytum, nusquam deerunt adolescentes rerum imperiti, quos in nassam illectent, & quos captent. Ingens ubique stultorum ac simplicium est numerus. Ego certe sic optarim, nec dubito quin idem optent omnes verè pii, Evangelicam religionem sic omnibus esse penitus cordi, ut hac contenti, Benedictinam aut Franciscanam nullus ambiat, nec dubito quin idem optet ipse Benedictus ac Franciscus. Applaudit Moses Christi gloria obscuratus: applauderent & ii, si nobis amore legis Evangelica sorderent humana constitutiones. Vellem universos Christianos ita vivere, ut qui nunc soli religiosi vocantur, parum religiosi viderentur: quod & hodie in non paucis verum est, cur enim manifesta dissimulemus? Et tamen olim prima monastica vita origo, secessus erat ab idolatrarum sevitia. Mox, hos sequentium monachorum instituta, nihil aliud.

Omnia
cedunt
Christi
gloriae.

aliud erant quam revocamenta ad Christum. Principum aula titulo magis quam vita quondam erant Christiana. Episcopos mox ambitionis & avaritia morbus corripuit. Vulgus item à primitiva illa charitate refrigit. Hinc secessum captavit Benedictus, & post hunc Bernhardus, deinde alii atque alii. Conspiratum est à paucis non in aliud, quam in purum ac simplicem Christianismum. Deinde temporis progressu paulatim cum opibus accreverunt caeremonia, refrigit germana pietas ac simplicitas. Et cum videamus passim monasteria ad mores plus quam prophanos degenerasse, tamen novis institutionibus oneratur mundus, quasi non & ii paulo post eodem sint prolapsuri. Olim, ut dixi, secessus erat monachorum vita. Nunc ii vocantur monachi, qui toti in meditullio negotiorum mundanorum versantur, plane tyrannidem quandam in rebus humanis exercentes. Et tamen ii ob cultum, ob titulum, nescio quem, tantum arrogant sibi sanctimoniam, ut ceteros

præ

Vnde caeremonia.

pre se non habeant pro Christianis. Cur sic arctamus Christi professionem, quam ille latissime voluit patere? Si magnificis vocabulis commovemur, quaso te, quid est civitas, quam magnum monasterium? Monachi abbati suo parent, aut prapositis, cives Episcopo ac pastoribus suis obsequuntur, quos ipse CHRISTUS profecit, non hominum auctoritas. Illi vivunt in ocio, & aliena liberalitate saginantur, in commune possidentes, quod citra sudorē illis obvenit (nihil enim interim dicam de vitiosis) isti, quod sua pepererunt industria, pro suis quisque facultatibus impertiunt egentibus. Iam vero quod ad castitatis votum attinet, non ausim explicare quantulum intersit inter cœlibatum & castum matrimonium, Postremo non admodum in eo desiderabimus tria illa vota ab hominibus reperta, qui primum illud & unicum votum, quod in baptismo non homini sed Christo nuncupavimus, synceriter pureque servarit. Iam si ex utroque genere malos cum malis conferas, ex-

tra

tra controversiam potiores sunt hi:
 sin bonos cum bonis, minimum est di-
 scrimen, si tamen est ullum, nisi quod
 religiosiores videntur, qui minus co-
 acti praestant religionem. Superest igi-
 tur, ut nemo vel sibi stulte placeat ob
 vita genus ab aliis diversum, vel alie-
 num institutum despiciat damnet ve.
 Verum in omni vita genere sit hoc o-
 mnium commune studium, ut pro sua
 quisque virili, ad Christi scopum o-
 mnibus praefixum enitamur, & ad id
 invicem nos cohortemur, atque etiam
 adiutemus, nec invidentes iis qui nos
 in hoc stadio praecurrunt, nec fastidien-
 tes imbecilles, qui nos assequi nondum
 possunt. Denique cum quisq; quod po-
 tuit praestitit, ne fiat similis Evangelico
 illi Phariseo, qui sua benefacta iactat
 apud Deū: Ieiuno bis in sabbato &c.
 sed iuxta Christi consilium dicat, &
 dicat ex animo, dicat sibi non aliis
 modo: Servus inutilis sum: quod de-
 bui facere, feci. Nemo verius fidit,
 quam qui sic diffidit. Nemo longius
 abest à vera religione, quam qui sibi
 valde videtur religiosus. Nec unquam
 peius

Nullū vi-
 tz genus
 reprehē-
 dendum.

peius agitur cum pietate Christiana, quam cum quod est mundi, ad Christum detorquetur, cumque hominum auctoritas divina praefertur. In unum illud caput conspiremus oportet, si vere Christiani esse volumus. Porro qui ad Christum vocanti homini paret, Christo paret, non homini. Et qui fucatos homines, sevos & imperiosos, non docentes ea quae faciant ad religionem, sed ad suam tyrannidem, tolerat, is Christianam praestat patientiam, modo quae praecipunt, calamitosum faciant tantum, non etiam impium. Alioqui conveniet Apostolicum illud responsum habere in promptu: Deo obedire oportet potius quam hominibus. Sed iam dudum epistolarem modum excessimus, adeo nos fallit tempus cum amico suavissimo iucundissime confabulanteis. Liber Frobenianis formulis veluti renatus, multo que quam antea nitidior & emendatior in tuum sinum advolat. Adiecta sunt fragmenta quadam veterum studiorum nostrorum. Visum est autem tibi potissimum hoc quicquid est
adi-

Quate-
nus pa-
rendum
malis
praelatis.

aditionis adiungere, ut qui ex Erasmo recte vivendi praeceptiones sumpserit, à Volzio protinus ad manum habeat exemplum. Bene vale pater optime, ac vera religionis eximium decus. Admone Sapidum meis verbis, ut sibi vere sapiat, hoc est, sui similis esse pergat, VVimphelingium, ut adornet τὴ πανοπλίαν, mox cum Turcis confliturus: quandoquidem iam satis diu bellum gerit cum concubinariis. Spes est fore, ut illum aliquando videamus Episcopum, mitra bicorni pedoque conspicuum, sublimen mula vehi. Sed extra iocum, & hos, & Ruse- rum, ceterosque amicos meo nomine multum salvere iubebis. Erasmi tui salutem interdum puris votis piisque precibus Christo Optimo Max. commendato. Basilea, pridie Virginis matris assumpta. Anno M. D. XVIII.

Ἀρχὴ ἀπάντων καὶ τέλος ποιῶ Θεός.

LIBEL.

LIBELLUS LOQUITUR.

Nil moror aut laudes, levis aut
convitia vulgi:

Pulchrum est, vel doctis, vel pla-
cuisset piis.

Spe quoque maius erit, mihi si con-
tingat utrumque.

Cui Christus sapit, huic si placeo,
bene habet.

Vnicus ille mihi vena largitor Apollo,
Sunt Helicon, huius mystica ver-
ba, meus.

EN-

ENCHIRIDION
MILITIS
CHRISTIANI,

Auctore

DESIDERIO ERASMO

Roterodamo.

Efflagitasti non mediocri studio, frater in domino dilectissime, ut tibi compendiarium quandam vivendi ratio-

nem præscriberem, qua instructus, posses ad mentem Christo dignam pervenire. Ais enim te iam pridem aulicæ vitæ pertæsum, hoc tecum agitare, quo pacto queas Ægyptum unacum suis & vitiis & delitiis effugere, ac Mose duce ad virtutum iter feliciter accingi. Quo mihi charior es, hoc impensius gratulor tuo tam salutari proposito, quod spero, vel citra nostram operam fortunabit provehetque ipse.

ipse, qui dignatus est excitare. Ego tamen nimis quam libens parui vel homini tam amico, vel tam pia postulanti. Tu modo annitere, ne vel ipse nostrum officium sine causa videre flagitasse, vel ego sine fructu tuæ morem gessisse voluntati. Immo votis communibus benignum illum Iesu Spiritum imploremus, ut & mihi scribenti suggerat salubria, & tibi ea reddat efficacia.

Vigilandum esse in vita.

PRincipio etiam atque etiam memineris oportet, nil aliud esse vitam mortalium, nisi perpetuam quandam militiam, teste

Cap. 7. Iob, milite longe tum exercitissimo, tum invictissimo, nimisque falli vulgus hominum, quorum animos mundus hic præstigiator blandissimis ludibriis tenet occupatos, qui perinde ac si iam debellatum sit intempestivas agunt ferias: neque prorsus aliter, quam in certissima pace, mirum quan-

Præstigiæ
mundi.

Pax pax,
& non
est pax.

quanta vivant securitate, quam-
 que ociosi in utramque dormiant
 aurem, cum sine fine tot ferratis
 vitiorum copiis oppugnemur, tot
 captemur artibus, tot appetamur
 insidiis. Ecce tibi superne in tuum Hofles
varii è
sublimi.
 exitium pervigiles excubant, ne-
 quissimi dæmones, mille dolis,
 mille nocendi artibus in nos ar-
 mati, qui mentes nostras telis igni-
 feris, lethalique tinctis veneno,
 moliantur è sublimi configere,
 quibus quidem neque Herculi,
 neque Cephalo fuit ullum iacu-
 lum certius, nisi impenetrabili fi-
 dei scuto excipiantur. Tum rur- Vicini.
 sus à dextra levaque, à fronte pa-
 riter atq; à tergo mundus hic nos
 oppugnat, qui iuxta Ioannis vo-
 cem, totus in vitiis est constitutus,
 eoque Christo tum infestus, tum
 etiam invisus. Neque vero simplex Varia op-
pugnandi
via.
 oppugnandi ratio: interim enim
 rebus adversis, velut aperto Marte
 sæviens, animi mœnia gravi quatit
 ariete: interim ingentibus qui-
 dem, sed vanissimis promissis ad
 pro-

Hostes
inferi.

Mulier
affectus.

Hostis
domestici-
cus.

proditionem sollicitat: interim a-
ctis oblique cuniculis, inexpecta-
tus adrepat, ut inter oscitantes ac
securos opprimat. Postremo infer-
ne quoque lubricus ille anguis,
primus pacis nostræ proditor, nunc
in virenti gramine concolor abdi-
tus, nunc in cavernis illis suis deli-
tescens, centenis contortus volu-
minibus, non desinit mulieris no-
stræ semel corruptæ calcaneis infi-
diari. Mulierem autem carnalem
hominis partem intellige: Hæc est
enim Eva nostra, per quam versu-
tissimus serpens, ad mortiferas vo-
luptates mentem nostram illectat.
Porro autem quasi parum sit sic
undique tantum hostium immine-
re, intus denique in ipsis animi pe-
netralibus hostem ferimus plus-
quam familiarem, plusquam do-
mesticum, quo ut nihil interius, ita
nihil potest esse periculosius. Hic
est vetus ille & terrenus Adam,
consuetudine plusquam civis, stu-
dio plusquam hostis, quem neque
arcere vallo licet, neque castris exi-
gere

gere fas est. Hic nobis centenis est observandus oculis, ne forte Dei præsidium aperiat demonibus. Ergo cum tam formidabili, tamque difficili bello distringamur omnes, cumque nobis res sit cum hostibus tam multis, tam in nostram perniciem iuratis atque devotis, tam vigilantibus, tam armatis, tam perfidis, tam exercitatis: nos male sani, contra non arma capimus? non excubias agimus? non omnia suspecta habemus? Sed perinde ut in rebus bene pacatis, supini stertimus, cessamus, voluptamur, atque cuticulam (ut aiunt) curamus ociosi. Neque omnino secus, quam si ista vita nostra Græca sit compositio, non bellum, ita pro castris & pellibus, in cubilibus voluptamur. Pro duris armis, rosas & Adonidis deliciis redimimur, pro militaribus studiis, luxu & ocio indulgemus, pro Martiis telis, citharam imbellem tractamus, quasi vero non ista pax bellum sit omnium teterrimum. Etenim qui
cum

cum vitiis pacem iniit, cum Deo in baptifmate percuffum fœdus violavit. Et tu vefane clamas pax pax, cum Deum habeas inimicum, qui folus & pax eft, & paciſ auctor.

Non eft
pax im-
piis.

Clareq; reclamât ipſe per os Prophetæ, non eft, inquiens, pax impiis. Neque enim prorfus alia eft cum illo paciſ conditio, niſi dum in hoc præſidio corporis militamus, odio capitali ſummaque vi, cum vitiis belligeremur. Alioqui ſi cum iis nobis conveniet, eum qui folus poteſt, amicus beare, inimicus perdere, bis hoſtem ſumus habituri, ſimul quod ab illis ſtamus, cum quibus ſolis nihil convenit Deo (quid enim conveniat luci cū tenebris?) ſimul quod ingratiſſimi, pactam illi fidem non præſtamus, & ſanctiſſimis cæremoniis ictum fœdus nefarie ſolvimus. An nescis ô Christiane miles, iam tum cum vivifici lavacri myſteriis initiabaris, nomen dediſſe te duci Chriſto, cui bis vitam debebas, pariter & donatam & reſtitu-

stitutam, cui plusquam teipsum debebas? Non succurrit te verbis conceptis, in tam benigni imperatoris iurasse sententiam, eius sacramentis, veluti donariis auctorum, tuumque ipsius Diris devovisse caput, si minus pacto stares? Quorsum attinebat crucis characterem imprimi fronti tuæ, nisi ut quoad viveres, sub illius signo militares? Quorsum pertinebat sacro illius perungi ceromate, nisi ut cum vitis æternum luctamen ingredereris? Quantus pudor, quanta pene publica humani generis execratio, cum à duce principe deficit homo? Tu cur ludibrio habes Christum ducem tuum? neque metu illius coërcitus, cū sit Deus, neque amore prohibitus, cum tua causa sit homo? Cuius etiam vocabulum præ te ferens, admoneri debebas, quid illi promiseris. Cur ad hostem, unde te semel precio sanguinis sui redemit, perfidus desciscis? cur bis transfuga in hostilibus castris meres? Qua fronte aude

Symbola
baptismi.

Christia-
ni titu-
lus.

C

des

Luc. cap.
11.

des contra tuum regem signa infesta tollere, qui pro te vitam impendit? Nam qui pro illo non stat, ut dixit ipse, contra illum stat, & qui cum illo non colligit, dispergit. Meres autem non solum fœdo titulo, sed etiam infelicissimo stipendio. Vis audire stipendium tuum, tu quisquis mundo militas? En tibi Paulus Christianæ militiæ signifer respondet, Stipendium inquit peccati mors. Quis vel speciosam militiam suscipiat, si mors proposita sit corporis? Tu vero tam fœdam toleras, animæ mortem mercedis loco reportaturus? In bellis istis insanis, quæ cum hominibus homines, vel ferina rabie, vel certe misera necessitate gerunt, nonne vides si quando militum animos, vel prædæ promissæ magnitudo, vel formidata victoris crudelitas, vel opprobriatæ pudor ignaviæ, vel laudum denique cupido stimulavit, quâ alacribus studiis, quicquid est laboris exhauriant, quam vilem habeant vitam, quan-

quanto ardore certatim in hostem
 adversum rapiantur? Et quantula,
 quæso te, merces miseris tanto di-
 scrimine, tantoque studio petitur?
 Nempe ut ab homunculo impera-
 tore collaudati, militari fremitu,
 castrensi que atque incondita can-
 tiuncula celebrentur, ut corolla
 graminea, aut quernis frondibus
 cingantur, ut peculii plusculum
 domum referant. Nos contra, ne-
 que pudore, neque præmio accen-
 dimur, cum eundem habeamus
 nostri certaminis spectatorem, quem
 habituri sumus & remunerato-
 rem. Quæ vero victori præmia
 proposuit noster Agonothetes?
 profecto non tripodas, aut mulos,
 qualia apud Homerum Achilles,
 apud Maronem Æneas, sed quæ
 neque oculus vidit, neque auris
 audivit, neque in cor hominis a-
 scenderunt, & hæc quidem inte-
 rim veluti laborum solatia impar-
 tit adhuc dimicantibus. Quid de-
 inde? felicem immortalitatē. Sed
 in ludicris illis certaminibus, in

quibus potissima præmii pars gloria est, & victi sua munera fortiuntur: Nobis summo atque ancipiti periculo res geritur, neque de laude, sed de capite certatur. Et ut summa merces proposita gnaviter operam navanti: ita summa decreta pœna desertori. Cœlum promittitur strenue pugnanti, & non incalescit generosæ mentis vivida virtus, tam felicitis præmii spe? Præsertim promissi auctore illo, qui tā fallere non potest, quam non esse nequit. Geruntur omnia sub oculis cuncta contuentis Dei, habemus universum cœli cœtum nostri conflictus spectatorem, & non vel pudore accendimur? Collaudabit ille virtutem nostram, à quo probari suprema felicitas est. Quin hanc gloriam, vel vitæ dispendio petimus? Ignavū pectus est, quod nullis præmiiis excitatur, at solent & ignavissimi malorum metu expergefieri. Et illic quidem hostis, ut sit violentissimus, in fortunas atque in corpus sævit. Quid autem

tem

tem amplius in Hectorem potuit crudelissimus victor Achilles? At hic sævitur in immortalem tui partem. Neque cadaver tuum circum sepulchrum trahitur, sed corpus pariter atque anima ad inferos demergitur. Illic extrema calamitas, ut animam à corpore victor gladius auferat, hic ipsi animæ sua vita eripitur Deus. Naturæ est interire corpus, quod etiamsi nullus occidat, tamen non emori non potest. At animam mori, infelicitatis extremæ est. Corpusculi vulnera quanta cautela depellimus, quanta sollicitudine medemur, & animæ vulnera negligimus? Corporis interitum immane quantum horremus, propterea quod oculis videatur corporeis: Animam vero morientem quoniam nemo videt, pauci credunt, paucissimi formidant, cum sit hæc mors illa morte tanto atrocior, quanto corpori præstat anima, quanto animæ Deus. Vis tibi coniecturas quasdam commonstrem, quibus ani-

mæ deprehendas vel morbum, vel interitum? Male concoquit stomachus, cibum non continet: corporis morbum intelligis. Non tam panis cibus est corporis, quam animæ cibus verbum Dei. Id si tibi amarum est, si nauseam sapit, quid adhuc dubitas, quin animæ tuæ palatum, morbo sit infectum? Si non continet, si non concoctum in viscera traiecit, evidens habes argumentum valetudinariam esse animam. Cum genua labant, & membra vix ægra trahuntur, corpus male habere cognoscis, & non colligis animi morbum, cum ad omnia pietatis officia languet, nauseatque, cum ne levi quidem contumeliæ ferendæ robur suppetit, cum paululo pecuniolæ dispendio frangitur? Posteaquam oculos destituit visus, ubi desierunt audire aures, posteaquam constupuit omne corpus, nemo dubitat, quin emigrarit anima. Tu cum habeas cordis oculos obscuratos, & evidentissimum lumen, quod est veritas,

Languor
animæ.

Mors
quid agat.

veritas, non videas, cum vocem
 divinam internis auribus non per-
 cipias, cum omni prorsus sensu
 careas, vivere credis animam? Vi-
 des fratrem indigna patientem, ni-
 hil commoverur animus, modo
 tua res sit incolumis. Cur nihil hic
 sentit anima? Nempe quia mor-
 tua. Quare mortua? Quia non ad-
 est illius vita, Deus. Siquidem ubi
 Deus, ibi charitas. Deus enim
 charitas est. Alioqui si vivum es
 membrum, cur ulla pars corporis
 dolet, te non modo non dolente,
 verum ne sentiente quidem. Ac-
 cipe signum, non paulo etiam cer-
 tius. Defraudasti amicum, com-
 misisti adulterium, capitale vulnus
 accepit anima, & tamen a deo tibi
 non dolet, ut etiam quasi de lucro
 gaudeas, iactesque, quod turpiter
 admisisti; certum habe mortuam
 iacere animam. Non vivit corpus,
 si punctiorem aciculæ non sen-
 tiat, & vivet anima, quæ tanti vul-
 neris sensu vacat? Audis quem-
 piam sermones impios, tumidos,

Cadaver
 animæ.

maledicos, impudicos, obscœnos proferentem, verbis rabiosis in proximum debacchantem, cave putes isti homini vivam esse animam: iacet in sepulchro pectoris putre cadaver, unde eiusmodi fœtores exhalantur, & proximum quenque inficiunt. Christus Phariseos sepulchra dealbata vocat. Quid ita? Nempe quia mortuam animam secum circumferebant. Et rēgius ille propheta: Sepulchrum, inquit, patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Piorum corpora templa sunt Spiritus sancti. Impiorum, sepulchra cadaverum, ut potissimum in eos quadret illa grammaticorum etymologia, *σῆμα* quasi *ὄμμα*. Sepulchrum pectus, guttur & os, hiatus sepulchri. Neque ullum corpus mortuum tam est destitutum anima, quam mortua est anima relicta à Deo. Neque ullum corporeum cadaver sic obolet naribus hominum, ut fœtor animæ sepultæ iam quatrimum offendit nares divi-

divinas omniumque cœlitum. Ergo cum verba mortua proficiscuntur è pectore, cadaver intus cubet necesse est. Nam cum iuxta vocem Euangelicam, ex abundantia cordis os loquatur, nimirum viva verba Dei loqueretur, si illic adesset vita Deus. Contra in Euangelicis literis Christo dicunt discipuli: Domine quo ibimus? verba vitæ habes. Cur ita tandem verba vitæ? Nempe quod ab ea manerent anima, à qua nunquam vel momento discesserat divinitas, quæ & nos vitæ restituit immortalis. Sed ægrotanti corpori paulo succurrit medicus. Corpus exanime non raro revocarunt ad vitam & homines pii. Animam vero mortuam, non nisi singulari gratuitaq; virtute resuscitat Deus, ac ne resuscitat quidem, si mortua corpus reliquerit. Tum corporeæ mortis aut nullus, aut certe brevissimus est sensus, animæ sempiternus. Et cum alioqui plus quam mortua sit, tamen ad mortis sensum

Remedia.

sum quodammodo est immortalis. Proinde cum tam novo periculo nobis sit dimicandum, quis ille stupor, quæ securitas, quæ supinitas animi nostri, quem tanti mali metus non acuit? At è diverso nihil est quod te vel periculi magnitudo, vel hostium copiæ, vires, artes, consternent animo. Succurrat quam gravem habeas adversarium, succurrat è regione, quam præsentem habeas opitulatorem. Innumerabiles adversum te, sed qui pro te stat, unus plus potest omnibus. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Si ille sustinet, quis deiiciet? Tu modo victoriæ votum toto pectore concipe. In mentem veniat, non tibi cum integro hoste rem esse, sed cum eo qui iam olim fractus, fusus, exutus atque adeo triumphatus sit à nobis, sed in Christo capite nostro, à quo procul dubio vicissim vincetur & in nobis. Tu modo cura ut sis in corpore, & omnia poteris in capite. In teipso quidem nimis es imbecillis,

cillis, in illo nihil non vales. Proinde ne anceps quidem est nostri Martis exitus, propterea quod neutiquam à fortuna pendeat victoria, sed ea omnis in manu sita fit Dei, ac per eum nostris quoque in manibus. Nemo hic non vicit, nisi qui vincere noluit. Auxiliatoris benignitas nulli defuit unquã: si caveris ne benignitati illius desis ipse, vicisti. Pro te pugnabit, & liberalitatem suam tibi pro merito imputabit. Victoriã omnem illi feras acceptam oportet, qui primus & solus à peccato immunis, peccati tyrannidem oppressit, verum ea tibi non sine tua continget industria. Nam qui dixit, confidite, quia ego vici mundum, magno te vult animo esse, non securo. Ita demum per illum vincemus, si illius exemplo pugnabimus. Quare sic inter Scyllam Charybdimque medius quidam cursus est obtinendus, ut neque divina gratia fretus, securius agas atque solutius, neque belli difficultatibus exanimatus,

Ioan. 16.

60 MILITIS CHRIST.
matus, animum simul cum armis
abiicias.

De armis Militiæ Christiana.

ATque illud in primis arbitror
ad huius militiæ disciplinam
pertinere, ut quam maxime cogni-
tum, meditatumque habeas, quo
potissimum armorum genere, qui-
bus cum hostibus oporteat con-
gredi. Tum ut ea semper in expe-
dito habeas, ne quando possit in-
fidiator ille versutissimus, inermē
opprimere atque inopinantem. In
vestris bellis non raro licet inter-
quiescere, vel cum hybernat ho-
stis, vel cum intercedunt induciæ.
Nobis donec in hoc corpore mili-
tamus, ne digitum quidem, ut
aiunt, transversum licet ab armis
discedere. Nunquam non stan-
dum pro castris, nunquam non ex-
cubandum, quia nunquam cessat
hostis noster. Immo cum tranquil-
lus est, cum fugam aut inducias si-
mulat, tum vel maxime molitur
insidias, neque unquam cautius
excu-

Nunquā
cessandū
Christia-
no,

excubias oportet agere, quam cum pacis speciem exhibet, nunquam minus trepidandum, quam cum aperto Marte nos adoritur. Ergo prima cura fit, ne inermis sit animus. Armamus corpusculum hoc, ne timeamus sicam latronis, non armabimus mentem, ut in tuto sit? Armati sunt hostes ut perdant, nos piget arma capere ne pereamus? Vigilant illi ut perimant, nos non vigilamus, quo simus incolumes? Sed de armatura Christiana speciatim suo loco dicetur. Interim ut summatim dicam, duo præcipue paranda sunt arma ei, cui sit cum septem illis gentibus Chanaanæ, Cethæo, Amorræo, Pherezæo, Gergezæo, Evæo, Iebusæo, hoc est, cum universa vitiorum cohorte pugnandum, quorū septem capitalia potissimum numerantur, precatio, & scientia. Semper armatos esse vult Paulus, qui sine intermissione iubet orare. Precatio pura in cœlum subducit affectum, arcem videlicet hostibus in-

acces-

Horatius.

accessam. Scientia salutaribus opinionibus communit intellectū, ita ut neutram alteri deesse oporteat. Alterius sic altera poscit opem res, & coniurat amicæ. Illa quidem exorat, sed hæc suggerit quid sit orandum: ut ardentiores, & iuxta Iacobum, nihil hæsitans, fides spesque præstant: ut in nomine Iesu, id est, salutaria petas, scientia commonstrat. Audierunt & filii Zebedæi à Christo, nescitis quid petatis. Sed precatio quidem potior, ut quæ cum Deo sermones misceat, at scientia non minus necessaria tamen. Aegypto profugus, nescio an satis tuto te tam longo, tamque difficili itineri commissurus sis, nisi duobus his ducibus, Mose, & Aaron. Aaron sacris præfectus, precationis gerit typum. Moyses legis cognitionem significat. Sed ut scientiam oportet non esse mancā, ita precationem non convenit esse ignavam. Precationis armis pugnat cum hostibus Moyses, sed manibus in al-

tum

rum sublatis. Quas simul atque demiserat, fit inferior Israël. Tu fortasse cum oras, hoc modo spectas, quantum psalmodum permurmuraris, & multiloquium orandi virtutem arbitraris. Quod vitium potissimum est eorum, qui adhuc in litera sunt infantes, neque ad spiritus maturitatem adoleverunt. Sed audi quid apud Matthæum nos doceat Christus: Orantes autem, inquit, nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt, putant enim quod in multiloquio suo audiantur: nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Et Paulus decem mil- 1. Cor. 14. lia verborum in spiritu, hoc est, oretenus pronuncianda contemnit præ quinque in sensu proferendis. Moyses nullam edebat vocem, & tamen audiebat, quid clamas ad me? Non strepitus ille labiorum, sed ardens animi votum, tanquam intentissima quæpiam vox ferit aures divinas. Tum igitur hoc ti- Allegoria Mofi. bi fa-

bi familiare facias, simul atque in-
 gruerit hostis, ubi te relicta vitia
 sollicitant, ut statim mentem cum
 certa fiducia ad cœlum erigas, un-
 de veniet auxilium tibi, sed eodem
 tollantur & manus. Tutissimum
 est pietatis officiis occupari, ut o-
 pera tua non ad terrena studia, sed
 ad Christum referantur. Sed ne
 scientiæ subsidia contempnas, illud
 considera. Antea satis erat Israël
 hostem effugere, at non prius sibi
 fidit, ut Amalechiten provocet, ut
 cominus experiatur, quam esset
 manna cœlesti, & aqua de petra
 scatente reffectus. His epulis con-
 firmatur egregius ille bellator Da-
 vid, universam hostium cohortem
 contemnit. Parasti, inquit, in
 conspectu meo mensam adversus
 omnes qui tribulant nos. Crede
 mihi frater animo meo charissi-
 me, nulla tam vehemens hostium
 impressio, id est, nulla tam valida
 tentatio quam ardens sacrarum li-
 terarum studium non facile retun-
 dat, nulla tam tristis adversitas,
 quam

quam non reddat tolerabilem. Atqui ne videar audaculus interpres (quanquam possem me magnis auctoribus tueri) quid aptius arcanæ legis scientiam adumbrare queat, quam manna? principio enim quod non è terra provenit, sed cœlitus depluit, discrimen vides inter humanas & divinas literas: omnis enim scriptura sancta divinitus est inspirata, atque à Deo auctore profecta. Quod minutum; sermonis est humilitas, sub verbis pene sordidis, ingentia mysteria cludentis. Quod candidum; nulla mortalium doctrina est, quæ non sit aliquo nigrore erroris vitata: Sola Christi doctrina tota nivea, tota candida, tota sincera est. Quod rigidulum est atque subsperum, mysterium litera obtectum exprimit. Superficiem & quasi siliquam si quis attrectet, quid durius atque insuavius? Non nisi tunicam manna gustaverant, qui dicebant: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Joan. 6.

Erue

66 MILITIS CHRIST,
 Erue sensum spiritalem, iam nihil
 suavius, nihil succulentius. Deni-
 que manna Hebræis sonat, quid
 est hoc, quod & ipsum pulchre
 quadrat in divinam scripturam,
 quæ nihil habet ociosum, imo ne
 apicem quidem non dignum ve-
 stigatione, non dignum admira-
 tione, non dignum hac voce, quid
 est hoc. Aquarum vero nomine,
 scientiam divinæ legis significare
 familiare est Spiritui sancto. Legis
 aquas refectionis, super quas se
 gloriatur educatum David, legis
 aquas, quas sapientia derivat in ca-
 pita viarum omnium, legis flumen
 illud mysticum, in quod ingressus
 Ezechiel, vado transire non pote-
 rat, legis puteos quos foderat A-
 braham, quos terra oppletos à Phi-
 listæis, denuo restituit Isaac. Legis
 fontes duodecim, ad quos pera-
 gratis quadraginta mansionibus,
 iam fatiscentes respirant Israëlita.
 Legis & in Euangelio puteum, su-
 per quem itinere fessus assedit Je-
 sus. Legis aquas Syloë, ad quas
 idem

Allegoria
 de aquis.

Ezech. 47

Gen. 26.

Exod. 15.

idem mittit cæcum, ut visum recipiat. Legis aquam in pelvim missam, abluendis Apostolorum pedibus. Et ne singula recenseam hoc significatu, frequens mentio est in arcanis literis puteorum, fontium, fluminum, qua nobis nihil aliud quam mysticæ scripturæ diligens vestigatio commendatur. Quid enim aqua in terræ venis abdita, nisi mysterium obductum litera? Quid eadem ad scatebram elicita, nisi mysterium erutum atque explanatum? quod ubi ad auditorum ædificationem, longe lateque propagatur, quid iam prohibet flumen appellare? Ergo si te totum studio scripturarum dedicabis, si in lege domini meditaberis die ac nocte, non timebis à timore nocturno, sive diurno, sed ad omnem hostium insultum munitus atque exercitatus eris. Neque equidem usquequaque improbaverim ad hanc militiam, velut tyrocinio quodam præludere in literis poëtarum, & philosophorum gentili-
studia -
prima.
lium,

lium, modo modice ac per ætatem quis eas attingat, & quasi in transcurso arripiat, non autem immoretur, & veluti ad scopulos Sirenaeos consenscat. Nam ad hæc quoque studia vocat divus Basilius adolescentulos, quos ad Christianos mores instituit: & ad Musas revocat Licentium suum noster Augustinus. Neque pœnitet adamatæ captivæ Hieronymum. Laudatur Cyprianus, quod Aegyptiis spoliis templum Domini locupletarit. Verum nolim te cum gentilium literis, gentilium & mores haurire. Alioqui permulta reperies & illic ad recte vivendum conducibilia: neque aspernandum, quod etiam ethnicus auctor bene monet, quando quidem nec Moses Iethro soceri consilium est aspernatus. Fingunt illæ literæ vegetantque puerile ingenium, atque ad divinarum scripturarum cognitionem mirè præparant, ad quas illico pedibus manibusque illotis irrumpere, pene sacrilegii
genus

genus est. Hieronymus eorum impudentiam taxat, qui modo à secularibus studiis profecti, audent divinas tractare scripturas. At quanto faciunt impudentius, qui ne gustatis quidē illis, istuc ipsum audent. Sed uti divina scriptura non multum habet fructus, si in litera persistas hæreasque: Ita non parum utilis est Homericæ Vergilianæque poësis, si memineris eam totam esse allegoricam: Id quod nemo negabit, qui modo veterum eruditionem, vel summis labiis degustarit. Obscœnos autem poëtas suaferim omnino non attingere, aut certe non introspicere penitius, nisi forte noveris descripta magis horrere vitia, & contentione turpium, vehementius amare honesta. E philosophis autem Platonicos te sequi malim, propterea, quod cum plerisque sententiis, tum ipso dicendi charactere, quam proxime ad propheticam euangelicamque figuram accedunt. Breviter omnem ethnicam

Poëtarum
quomodo
legendi.

philosophia.

lite-

literaturam delibare profuerit, si quidem id fiat, ut dixi, & annis idoneis, & modice, tum cauti & cum delectu: deinde cursim, & peregrinantis non habitantis more: postremo, quod est præcipuum, si omnia ad Christum referantur.

Sic enim mundis omnia munda sunt, cum immundis contra nihil sit mundum. Neque vitio tibi vertetur, si Salomonis exemplo, sexaginta reginas, octoginta concubinas, & innumerabiles secularis sapientiæ puellas domi alas, modo divina sapientia præter cæteras sit unica tua, formosa tua, columba

Deut. 21. tua. Et Israëlites amat alienigenam barbaramque, forma captus, sed capillis derasis, unguibus præfectis, ex allophyla facit Israëlitidem.

Ozee. 1. Et Ozee fornicariam ducit, verum ex ea liberos tollit non sibi, sed domino Sabaoth, sanctumque prophetæ stuprum dominicam auget familiam. Hebræi posteaquam Aegyptum reliquerant,

Conspersum. aliquandiu consperso vivebant, sed

sed hic cibus temporarius erat, neque ad tantam profectiōem poterat suppetere. Ergo eo mox fastidito, ad manna quantum potest properandum cœlestis sapiētiæ, quæ te affatim alet animabitque, donec propositi victor peruenias ad palmas illas præmii, nunquam desituri. Sed interim etiam atque etiam memineris, non oportere nisi lotis manibus, hoc est, summa animi puritate tractari divinas literas, ne tibi antidotus tuo vitio vertatur in venenum, & manna tibi putrescat, nisi in viscera affectus traieceris: eveniat autem quod & illi Osæ, qui non veritus est arcæ nutanti prophanas admoliri manus, & improbum officium subita morte luit. Primum est ut de eis literis digna sentias. Oracula mera (ut sunt) esse puta, de divinæ mentis adyto profecta. Afflari te numine, affici, rapi, transfigurari ineffabili modo senties, si religiose, si cum veneratione, si humiliter adieris. Videbis sponsi
 beati

1 Paralip.
 13.

Fides
scripturæ
divinæ.

beati delicias, videbis opes ditissimi Solomonis, videbis abditos thesauros æternæ sapientiæ. Sed cave improbe irrumpas in conclave. Humile est ostium, vide ne capite impingas ac resilias. Sic porro existima, nihil tam verum esse eorum quæ vides oculis, quæ manibus contrectas, quam quæ ibi legis. Ut cælum, ut terra intereant: certe de verbis divinis ne unum quidem iota aut apiculus interiturus est, quin omnia fiant. Ut mentiantur, ut errent homines, veritas Dei neque fallit, neque fallitur. Ex interpretibus divinæ scripturæ eos potissimum delige, qui à litera quam maxime recedunt. Cuiusmodi sunt in primis post Paulum Origenes, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus. Video enim Neotericos Theologos literæ nimium libenter inhærere, & captiosis quibusdam argutiis, magis quam eruendis mysteriis operam dare, quasi vero non vere dixerit Paulus, legem nostram spiritua-

Theologi
interpre-
tes.

tualem

tualem esse. Audivi ego nonnullos, qui sibi usque adeo humanis illis commentatiunculis placebant, ut veterum interpretamenta pene pro somniis contemnerent, tantumque illis fiducia Scotus faciebat, ut ne lectis quidē unquam sacris literis, se tamen absolutos Theologos putarent. Qui etiam si argutissima dicant, an spiritu sancto digna dixerint, aliorum esto iudicium. Tu si mavis spiritu esse vegetior, quam ad contentionem instructior, si saginam animæ quæris, magis quam ingenii pruritus, veteres potissimum evolve, quorum & pietas spectatior, & eruditio uberior antiquiorque, & oratio neque ieiuna neque sordida, & interpretatio sacris mysteriis accommodatior. Neque vero hoc dixerim, quod Neotericos contemnam, sed quod utiliora præferam tuoque proposito conducibilia. Habet autem spiritus ille divinus suam quandam linguam, suasque figuras, quæ tibi sunt in primis diligenti

Scotistæ.

Sermo
scripturæ
sacræ.

D

ligenti

ligenti observatione cognoscenda. Balbutit nobis divina sapientia, & veluti mater quæpiam officiosa, ad nostram infantiam voces accommodat. Lac porrigit infantulis in Christo, holus infirmis. Tu vero festina adulescere, & ad solidum propera cibum. Demittit illa sese ad tuam humilitatem, at tu contra ad illius sublimitatem assurge. Monstri simile est, semper infantem esse, nimis ignavum, non desinere esse infirmum. Magis sapiet, magis pascet, unius versiculi meditatio, si rupta siliqua medullam erueris, quam universum Psalterium ad literam tantum decantatum. Quod quidem ego hoc diligentius admoneo, quod re ipsa cognitum habeam, errorem hunc non vulgi modo animos passim occupasse, sed & eorum qui vestitu & nomine perfectam religionem profitentur, ut putent summam pietatem hac una in re sitam, si quam plurimum psalmodiarum vix etiam ad literam intellectorem, quo-

quotidie percenseant: neque aliud
 in causa esse iudico quod videamus
 monasticam pietatem sic ubique
 frigere, languere, evanescere,
 quam quod in litera consenescent,
 neq; ad spiritualem scripturarum
 cognitionem elaborant. Neque
 audiunt Christum in Evangelio
 clamantem: Caro non prodest
 quicquam, Spiritus est qui vivifi-
 cat: Non Paulum magistro astru-
 entem, litera occidit, spiritus est
 qui vivificat. Et scimus quoniam IOAN. 4.
 lex spiritualis est, non carnalis. Et
 spiritualibus spiritualia compa-
 randa, Olim in monte, nunc in
 spiritu vult adorari pater spirituum.
 Quanquam haud asperror eorum
 imbecillitatem, qui mentis inopia
 quod unum possunt faciunt, my-
 sticos psalmos simplici puraque fi- 1. COR. 12.
 de pronunciantes. Immo quem-
 admodum in precaminibus magi-
 cis voces quædam ne ab iis quidem
 qui eas pronunciant intellectæ, ef-
 ficaces tamen esse creduntur: Ita
 divina verba quanquam parum
 D 2 cogni-

cognita, tamen prodesse credendum est, iis, à quibus sincera fide, puroque affectu vel dicuntur, vel audiuntur: Angelosque qui adsunt, atque intelligunt, ad opem ferendam invitari. Neque vero Paulus contemnit eos, qui spiritu psallunt, vel qui linguis loquuntur, sed ad sectanda Charismata meliora hortatur. Ad quæ si cui non contigit eniti vitio non animi, sed naturæ, certe non obstrepat iis, qui potiora conantur. Et iuxta Pauli vocem, qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Te vero qui ingenio tam felici præditus es, omnino nolim in sterili litera lentum esse, sed ad reconditiora mysteria festinare, & improbum conatum industria, crebris precibus adiuvare, donec aperiat tibi librum septem signaculis ob-signatum is qui habet clavem David, qui claudit, & nemo aperit, arcaena patris, quæ nemo novit nisi filius, & cui voluerit filius revelare.

re. Sed quonam nostra delabitur oratio? Propositum erat, ut tibi vitæ, non studii formam præscriberemus: verû huc defleximus, dum tibi conamur officinam idoneam commonstrare, unde debeas novæ militiæ tuæ nova arma petere. Ergo ut ad institutum revertamur, si ex libris gentilium optima quæque decerpseris, atque apiculæ exemplo, per omnes veterum hortulos circumvolitans præteritis venenis, succum modo salutarem ac generosum exfluxeris, animum tuum ad communem quidem vitam, quam ethicam vocant, reddideris non paulo armatiorem. Sunt enim profecto & illorum Palladi sua quædam arma neutiquam contemnenda. Christi autem esse puta, quidquid usquam veri offenderis. Verum divina illa & (ut Poëtæ loquuntur) Vulcania panopolia, nullo telo violabilis, non nisi ex arcanarum literarum armamentario depromitur: In quo David noster Imperator,

tor, universum belli apparatus
 suis militibus reposuit, quibus co-
 minus, eminusque pugnent cum
 præputiatis Philisteis. His armis
 nec Achilles Homericus tectus
 erat, etsi fingitur, neque Aeneas
 Virgilianus, quorum alter ira, al-
 ter amore tam turpiter vinceba-
 tur. Neque absurde dictum, quod
 ea non in humanis officinis excu-
 duntur, sed in ea quæ Vulcano est
 cum Minerva communis. Nam
 Minervam artibus atque ingeniis,
 Vulcanum igni præficiunt, Deo-
 rum figuli Poëtæ. Id quod ego
 tum demum vere fieri existimo,
 cum videlicet honestis artibus ex-
 cultum ingenium, sic divini amo-
 ris ignis communit, ut etiam si fra-
 ctus illabatur orbis, impavidum
 feriant ruinæ. Sed ante superbi
 Saulis arma reiicias oportet, quæ
 magis oneri sunt quàm usui, & cum
 Goliad congressurum David gra-
 vant non iuvant. Deinde de ripa
 torrentis mysticæ scripturæ, quin-
 que colligas lapillulos (quæ forte
 quin-

Poëtæ fi-
 guli deo-
 rum,

quinque sunt verba Pauli, qui loquitur in sensu.) Postremo fundibula dextram armes. His demum armis prosternitur unicus ille noster hostis, superbiæ pater, Satanus. Quem & caput nostrum Christus Iesus, quomodo tandem devicit? Nonne cum tentanti divinæ scripturæ verbis respondet, quasi petitis de torrente lapillis, frontem inimici percussit? Vis autem audire Christianæ Palladis arma? Et Sapient. 5. accipiet, inquit, armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum, induet pro thorace Iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum. Sumet scutum inexpugnabile, equitatem: acuet autem diram irā in lanceam. Legis & apud Esaiam, indutus est Esa. 59. iustitia ut lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus est vestimentis ultionis, & opertus est, quasi pallio zeli. Iam si libet Pauli non 1. Cor. 10. instrenui ducis adire promptuarium, nimirum invenies & illi arma nostræ militiæ, non carnalia,

fed potentia Deo , ad destructionem munitionum , cogitationes destruentia , & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei. Inuenies armaturam Dei qua possis resistere in die malo. Inuenies arma Iustitiæ à dextris & à sinistris. Inuenies laterum munimentum, veritatem , & lorica iustitiæ, scutum fidei, in quo possis uniuersa maligni tela ignea extinguere. Inuenies & Galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Quibus omnibus si quis erit diligenter tectus, atque munitus, is denique poterit animosam illam Pauli vocem intrepidus emittere. Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? vide quantos hostes, quam omnibus formidatos ipse pro nihilo ducat. Sed audi quiddam etiam fortius. nam sequitur. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus

Rom. 8.

tus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. O felicem fiduciam, quam præstant Paulo, id est, pusillo homini, arma lucis, qui se etiam proiectamentum huius mundi appellat. Talis igitur armaturæ vim, sacræ literæ tibi supeditabunt, si toto pectore in eis versaberis, ita ut nostris monitis nihil sit opus futurum. Sed quoniam tu ita vis, ne tibi non morigeri fuisse videamur: Enchiridion, hoc est, pugiunculum modo quendam excudimus, quem nunquam de manu deponas, ne in convivio quidem, aut in cubiculo, ut etiam si quando cogeris in huius mundi negociis peregrinari, iustamque istam armaturam gravaberis circumferre, non committas tamen, ut ullo momento insidiator ille

1. Cor. 4.

Enchiridion. quid.

D 5 oppri-

opprimat te prorsus exarmatum, saltemque non pigeat, hunc gladiolum tecum habere, qui neque onerosus erit gestatu, neque inutilis ad tutelam. Est enim perpuillus, quo tamen si adhibita fidei parmula, scite uteris, facile sustinebis tumultuarium hostis assultum, ne quod letale vulnus accipias. Sed iam tempus est, ut utendi rationem quandam experiamur tradere, quam si tu diligenter ad exercitationem accommodabis, fore confido, ut te victorem imperator noster Christus, ex hoc praesidio, in suam civitatem Hierusalem transferat ovantem, ubi nullus omnino belli tumultus, sed pax immortalis ac perfecta tranquillitas, cum interim omnis spes salutis in ferro sita sit.

Transi-
tio, *noch*
abip

Caput

*Caput esse sapientia ut temetipsum
noris, deque duplici sapientia,
falsa & vera.*

PAx igitur summum illud est bonum, ad quam omnia sua studia, mundi quoque amatores referunt, sed falsam, ut dictum est. Eandem & philosophi suorum dogmatum sectatoribus falso pollicebantur. Christus enim unus eam donat, quam mundus non potest dare. Ad hanc perveniendi una ratio est, si cum nobis ipsis bellum geramus, si cum vitiis nostris acriter depugnemus. Cum his enim hostibus implacabili odio dissidet Deus, pax nostra, cum natura sit virtus ipsa, virtutumque omnium parens & auctor, atque ex omnium vitiorum genere contracta colluvies, à Stoicis fortissimis assertoribus virtutis, stultitia vocatur, in nostris literis malitia dicitur. Itidem ut omnibus suis numeris absoluta probitas, utriusque sapientia nominatur. Malitiam

tiam autem nonne (iuxta Sapientis oraculum) vincit sapientia? Malitiæ pater atque princeps est, rector ille tenebrarum Belial, cuius ductum quisquis sequitur, in nocte ambulans, ad noctem properat æternam. Contra sapientiæ auctor, atque ipsa adeo sapientia Christus Iesus, qui verum est lumen, stultitiæ mundanæ noctem solus discutiens, splendor paternæ gloriæ, qui nobis in se renatis, uti factus est redemptio atque iustificatio, teste Paulo, ita factus est & sapientia. Nos, inquit, prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, ac Dei sapientiam: per quã ipsius exemplo, nos quoque de hoste malitia triumphum referre queamus, si modo in eo sapuerimus, in quo & vincemus. Hanc tu contempta seculi sapientia amplectere, quæ mendacissimo titulo sese venditat stultis, cum
iuxta

iuxta Paulum, nulla verior sit stultitia apud Deum quam terrena sapientia, dediscenda ei qui vere cupiat sapere. Si quis videtur (inquiens) inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Deum. Et Paulo superius. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nec dubito quin iam nunc odiose tibi obstrepant stulti isti sapientes, & cæci cæcorum duces, delirare te, desipere, insanire clamitantes, quod ad Christum pares desciscere. Hi sunt nomine duntaxat Christiani, cæterum doctrinæ Christum irrisores, tum oppugnatores. Vide ne quid istorum blateramenta te permoveant, quorum miseranda cæcitas, deploranda potius quam imitanda. Quod est enim istud præposterum sapientiæ genus,

nus, in rebus nugatoriis nihilq; ,
 imo ad turpitudinem tantum esse
 catum & callidum, in iis vero quæ
 sola ad salutem nostram pertinent,
 non ita multo plus pecude sapere?
 Paulus vult nos esse sapientes, sed
 in bono, simplices autem in malo.
 Sapiunt isti ut inique agant, bene
 autem facere nesciunt. Et cum fa-
 cundus ille Poëta Græcus, ad ni-
 hil utilem hominem censeat, qui
 neque ipse per se sapiat, neque be-
 ne monenti obtemperet, qua tan-
 dem in classe ponentur isti, qui
 cum turpissime desipiant, tamen
 non desinunt obturbare, ridere,
 deterrere eos, qui iam resipuerunt?
 Verum irrisor nonne irridebitur?
 Qui habitat in cœlis, vicissim irri-
 debit eos, & dominus subsannabit
 eos. Legis in libro sapientiæ, Vi-
 debunt enim, & contemnent eum,
 illos autem Deus irridebit. Ab
 improbis rideri, pene laudari est,
 certe religiosum, capitis nostri &
 Apostolorum æmulos fieri. At
 horrendum profecto, à Deo irri-
 deri.

Hesio-
 dus.

deri. Ego quoque, inquit Sapien-
 tia, in interitu vestro ridebo, &
 subsannabo, cum vobis id quod
 timebatis, advenerit, videlicet,
 cum sero iam experrecti, dicent,
 Hi sunt quos aliquando habui-
 mus in derisum, & in similitudi-
 nem improperii. Nos insensati vi-
 tam illorum æstimabamus insa-
 niam, & finem sine honore. Ani-
 malis ista, & ut Iacobus ait, diabo-
 lica est sapientia, ac Deo inimica,
 cuius finis interitus, quippe quam
 semper affectatur pedissequa pesti-
 lens arrogantia, arrogantiam ani-
 mi cæcitas, cæcitatem affectuum
 tyrannis, affectuum tyrannidem
 universa vitiorum seges & licentia
 quidvis peccandi, licentiam istam
 sequitur consuetudo, consuetudi-
 nem infelicissimus animi stupor,
 quo fit, ut & mali sensu careant:
 stupentes mors occupat corporis,
 quam mors excipit secunda. Vi-
 des ut summi mali mater est, mun-
 di sapientia. De Christi vero sa-
 pientia, quam mundus stultitiam
 pu-

putat, ita legis: Venerunt autem mihi pariter omnia bona cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & lætatus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam, quoniam bonorum omnium mater est. Hæc enim modestiam & mansuetudinem comitem ducit. Mansuetudo nos divini Spiritus reddit capaces. Super humilem enim & mansuetum gaudet requiescere, qui simul atque septeno illo chrismate mentem nostram imbuerit, tum demum pullulascit felix illa seges virtutum omnium cum fructibus illis beatis, quorum præcipuus, gaudium internum, gaudium arcanum, gaudium solis iis cognitum, quibus contigit, quod denique cum mundi gaudiis nec evanescit, nec aufertur, sed cumulatur in gaudium æternum. Eam mi frater, & iuxta Iacobi monita, ardentissimis votis oportet à Deo postulare, & iuxta Sapientem quendam, è divinæ scripturæ venis, veluti thesau-

Esa. 11.

Dona
Spiritus.

Prov. 2.

thesaurus effodere. Caput autem huius sapientiæ esse puta, ut temetipsum noris, quod verbi è cœlo profectū credidit antiquitas, & magnis auctoribus usque adeo placuit, ut in eo omnem sapientiæ vim summarim contineri iudicaverint. Sed leve pondus huius dogmatis apud nos fit, nisi congruit cum literis nostris. Minatur sponsæ suæ mysticus ille amator in Canticis, ac foras abire iubet, nisi semet cognorit. Si ignoras te ô pulchra inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. Proinde ne quis sibi temere rem tantam arroget, ut ipsi sibi satis sit cognitus. Corpus suum haud scio an quisquam ad plenum norit, & mentis habitum cognoscet quilibet? Paulus cui contigerat vel tertii cœli mysteria discere, semetipsum tamen non audent iudicare, ausurus utique, si sibi sat esset notus. Si homo tam spiritualis, qui omnia diiudicat, iudicandus à nemine, sibi adhuc parum perspicuus erat,

erat, nos carnales quid confidimus? Porro miles nimis inutilis videatur, cui neque suæ copiæ, neque hostium cohortes satis habeantur cognitæ. At homini non cum homine, verum secum ipso bellum est, atque adeo ex ipsis visceribus hostilis acies nobis ultro suppullulat, quemadmodum de terrigenis fratribus Poëtæ fabulantur. Usque adeo autem tenui discrimine ab hoste distat amicus, ut ingens periculum sit, ne parum cauti, vel inimicum pro amico tueamur, vel amicum pro hoste lædamus. Hæret etiam in angelo lucis Dux ille egregius. Noster es, inquires, an adversariorum? Ergo quoniam tecum ipse bellum suscepisti, & in hoc prima victoriæ spes fita est, si tute tibi sis quam maxime cognitus, simulachrum quoddam tui, tibi velut in tabula proponam, ut quid intus, quid in cute sis plane pernoscas.

Gigantes
è terra
nati.

Isue 5.

De

*De homine exteriori &
interiore.*

ESt igitur homo prodigio-
sum quoddam animal ex dua-
bus tribusve partibus multo di-
versissimis compactum, ex ani-
ma veluti numine quodam, & cor-
pore tanquam muta pecude. Si-
quidem corpore usque adeo reli-
quo brutorum generi non præsta-
mus, ut omnibus eius dotibus in-
veniamur inferiores. Secundum
animam vero, adeo divinitatis su-
mus capaces, ut ipsas etiam angeli-
cas mentes liceat prætervolare, &
unum cum Deo fieri. Si tibi cor-
pus additum non fuisset, numen
eras: si mens ista non fuisset indita,
pecus eras. Has duas naturas tam
inter se diversas summus ille opi-
fex felici concordia colligarat, at
serpens pacis inimicus, infelici rur-
sus discordia dissecuit, ut iam ne-
que dirimi queant sine maximo
cruciatu, neque coniunctim vive-
re sine assiduo bello, planeque
(quod

Homo ex
diversis-
simis cõ-
pactus.

(quod dici solet) utrunque in altero auribus lupum tenet, possetque mutuo competere versiculus ille lepidissimus, Nec tecum possum vivere, nec sine te. Adeo perplexa seditione inter sese tumultuantur, veluti diversa, quæ unum sunt. Corpus enim ut est ipsum visibile, rebus visibilibus delectatur, ut est mortale, temporalia sequitur, ut est grave, deorsum sedit. Contra anima generis ætherei memor, summa vi sursum nititur, & cum terrestri mole luctatur, contemnit ea quæ videntur, scit enim esse caduca, quærit quæ vere, quæ semper sunt. Immortalis amat immortalia, cœlestis cœlestia: Similis similibus capitur, nisi penitus fuerit corporis immerfa sordibus, atque à nativa generositate eius contagio degenerarit. Neque vero hanc discordiam, vel fabulosus ille Prometheus in se vit, admixta menti nostræ de quoque animante particula: neque primitiva conditio indidit, sed peccatum quod bene

Vnde
propensio
ad vitia.

bouy)

bene conditum erat, male depravavit, inter bene concordēs diffensionis virus ferens. Antea enim & mens corpori sine negotio imperabat, & corpus animo lubens volensque parebat, nunc contra perturbato rerum ordine, affectus corporis rationi præire certant, cogiturque illa in corporis sententiam pedibus discedere. Quare non absurde pectus hominis cum seditiosa quapiam republica componas licebit, quam quoniam ex variis hominum generibus constat, propter diffensionem studiorum oportet crebris motibus & factionibus collidi, ni penes unum sit imperii summa, isque sit eiusmodi, ut nihil imperet, nisi reipublicæ salutaria. Quare necesse est, ut plus in ea valeat, quo plus sapit, pareat, qui minus. Nihil est autem infima plebe vecordius, eoque magistratibus obtemperare debet, nullum ipsa gerere magistratum. Qui vero optimates sunt, aut natu maiores, audiendi sunt
 illi

illi quidem in consultationibus, at ita si statuendi arbitrium penes unum maneat regem, quem admoneri quidem oportet nonnunquam, cogi vero aut præiri non convenit.

Rex uni
legi pa-
ret.

Porro Rex ipse nulli paret nisi legi, lex responderet honestatis ideæ. Quod si præposteris vicibus vulgus indomitum, & fex illa civitatis tumultuosa, natu maioribus præire contendit, aut si primates regis imperium negligunt, cooritur in republica nostra periculosa seditio, & nisi divina dictatura succurritur, ad extremam perniciem res omnis spectat. In homine vero ratio regis vice fungitur. Optimates accipias licet, affectus quosdam corporeos quidem illos, sed tamen non proinde brutos: quod genus sunt, genuina pietas erga parentes, charitas in fratres, benevolentia in amicos, misericordia in afflictos, metus infantia, cupido honestæ opinionis, & si qua sunt consimilia. Eos porro motus animorum, qui à rationis decretis
quam

Optima-
tes qui.

quam maximè dissident, suntque infime ad pecorum humilitatem abiecti, plebis quasi ultimam fecem esse puta, cuiusmodi sunt libido, luxus, invidentia, hisque consimiles animi morbi, qui ad unum omnes, veluti servi sordidi & improbi, ergastulis sunt coërcendi, ut si queant, pensum operamque domino præscriptam præstent: sin minus, nihil certe damni dent. Quæ omnia Plato divinitus intelligens, scripsit in Timæo, filios Deorum ad sui similitudinem duplex animæ genus in homine fabricatos fuisse, alterum divinum & immortale, alterum quasi mortale & variis perturbationibus obnoxium: quarum prima sit voluptas, esca malorum (ut ait) proxima dolor, fuga, impedimentumque bonorum: deinde metus atque audacia, consultores amentes: quibus accedit & implacabilis iracundia: Præter ea spes blanda, cum irrationabili sensu, amoreque omnium invasore. Hæc enim ferme

Plebs
quæ.

Quatuor
affectus
animi.

me verba Platonis. Nec ignoravit in huiusmodi perturbationibus coërcendis, vitæ beatitudinem consistere. Scribit enim eodem in opere, eos qui ista superassent, iuste victuros: iniuste autem, qui ab his victi fuissent. Et divinæ quidem animæ, hoc est, rationi, tanquam regi in cerebro, velut in arce civitatis nostræ sedem statuit, corporis videlicet parte editissima, cœloque proxima, tum minime bruta, quippe quæ & osse sit pertenui, neque nervis neque carne onerata, sed sensibus intus forisque longe munitissima, ut illis quasi renunciantibus, nihil tumultus in republica cooriretur, quod non protinus ille persentisceret. At mortalis animæ partes, hoc est affectus, ut quæque rationi vel morigerata est, vel obstrepera, ita ab ea semovit. Nam inter cervicem, & diaphragma, partem animæ constituit, fortitudinis atque iræ participem, affectum videlicet seditiosum quidem illum & cohibendum,

Vis ira
scibilis.

dum, at non perinde brutum, eoque mediocri intervallo à summis imisque semovit, ne vel nimia vicinitate regis ocium perturbet, vel infimæ plebis contagio corrupta, simul in eum coniuret. Vim porro concupiscibilem quæ esculenta & poculenta appetit, quaque in Venerem impellimur, porro infra præcordia procul à regia, in iecur & alvum relegavit, ut quasi ferum quoddam & indomitum animal, illic ad præsepe habitaret, propterea quod ea violentissimos excitare motus consuevit, minimeque præsidis imperiis audiens esse. Huius infima pars, quam pecuina sit, quamque rebellis, vel illa pudenda corporis portio, in qua potissimum tyrannidem obtinet, documento potest esse: quæ membris ex omnibus una, frustra reclamante rege, obscœnis motibus subinde rebellionem parat. Vides nimirum ut hac superne divinum animal homo, plane in pecudem desinat. At consultor ille divinus,

Vis concupiscibilis.

E

Ratio est sub. quâ rex.

sublimi in arce præsidens, memor originis suæ, nihil sordidum, nihil humile cogitat. Sceptro autem insignis eburno propterea, quod nihil non rectum imperet, in cuius fastigio aquilâ insidere scripsit Homerus, quod ad cœlestia subvolans, quæ humi sint aquilinis oculis despicit. Postremo aurea redimitus corona. Aurum enim in mysticis literis sapientiam fere significat, circulus autē perfectam, & omnibus numeris absolutam. Hæ sunt enim propriæ regum dotes. Primum, ut quam plurimum sapiant, ne quid peccent per errorem, tum uti quæ recta sunt, ea modo velint, ne quid contra animi iudicium perperam corrupteque faciant: quarum altera qui careat, eum non regem, sed latronem existimato.

Sceptro
cur aquila
addita,

De

De varietate affectuum.

Noster autem Rex propter æternam legem, sibi divinitus insculptam, opprimi quidem potest, corrumpi non potest, quin reclamet, quin revocet. Cui si reliqua plebs parebit, nihil ille unquam neque pœnitendum, neque perniciosum committet, sed summa moderatione, summaque tranquillitate gerentur universa. Ac de affectibus quidem Stoici Peripateticique nonnihil diversa sentiunt, quanquam illud convenit inter omnes, ratione vivendum, non affectu. Sed illis placet, ubi affectibus, qui à sensibus proxime excitantur, tanquam pædagogis usus ad iudicium, verumque discrimen expetendorum & fugiendorum perveneris, tum eos prorsus esse relinquendos: Iam enim non solum utiles non esse ad sapientiam, verum etiam perniciosos. Atque ob id perfectum illum sapientem suum omnibus eiusmodi motibus,

Ratio
semper
reclamās.

tibus, tanquam morbis animi, vacare volunt: vixque humaniores quidam primos illos impetus, rationem prævertentes, sapienti concedunt, quas illi phantasias appellant. At peripatetici non extirpandos affectus, sed coërcendos docent: esse enim nonnullum eorum usum, propterea quod hos à natura additos opinentur, uti quædam ad virtutem incitabula, atque exhortamenta, sicuti fortitudinis iram, industriæ invidiam, & item de reliquis. Socrates autem in Phedone Platonis, cum nihil aliud putat esse Philosophiam, quam mortis meditationem, hoc est, ut animus quantum potest abducat sese à rebus corporeis, & sensibilibus, transferatque ad ea, quæ ratione, non sensibus percipiuntur, cum Stoicis nimirum sentire videntur. Oportet igitur primum omnes animi cognitos habere motus, deinde scire nullos esse tam violentos, quin à ratione vel compesci, vel ad virtutem deflecti queant.

Au-

Audio enim vulgo hanc pestiferam opinionem, ut se dicant ad vitia cogi. Alii contra imperiti sui, motus huiusmodi pro rationis dictamine sequuntur, atque adeo quod suavit ira aut invidia, id zelū Dei vocant. Atque ut est alia Respublica alia factiosior, ita alius alio ad virtutem propensior. Quæ differentia, non ex animorum discrimine, sed vel influxu cœlestium corporum, vel progenitoribus, vel ex educatione, vel ex ipso corporis habitu proficiscitur. Non anilis est illa Socratis fabula, de aurigis & equis bonis ac malis. Videas enim nonnullos ita moderato ingenio natos, ita tractabiles ac faciles, ut sine ullo negotio ad virtutem instituantur, ac sine calcaribus ultro præcurrant. Aliis Rebellio naturæ nemini imputanda. contra corpus rebelle, tanquam equum indomitum & calcitrosum contigisse, ut multum sudans domitor ille, vix tamen asperrimo freno, vix fuste, calcaribusque subigat ferocientem. Qualis si tibi

E 3

forte

forte obtigit, ne protinus abiicias
 animum, immo tanto acrius eni-
 tere, sic existimans, non tibi inter-
 clusam ad virtutem viam, sed ube-
 riorem virtutis materiam oblatam
 esse. Quod si bonam mentem na-
 ctus es, non hoc protinus alio me-
 lior es, sed felicior. At rursus ita
 felicior, ut obligatior. Quanquam
 quis est ingenio usque adeo felici,
 ut non abunde multa sint, in qui-
 bus luctari oporteat? Ergo qua
 maxime turbari sentiet, hac quam
 maxime advigilet Rex oportet.
 Sunt vitia quædam pene gentili-
 tia, quemadmodum gentibus
 nonnullis perfidiam aiunt esse fa-
 miliarē, aliis luxum, aliis libidinē.
 Quædam corporis habitum comi-
 tantur, sicut sanguineos mulierosi-
 tas, & voluptatum amor: Choleri-
 cū, ira, ferocitas, maledicētia: Phle-
 gmaticum inertia, somnolentia:
 Melancholicum, invidia, tristitia,
 amaritudo. Nonnulla cum ætate,
 aut remittuntur, aut invalescunt,
 quemadmodum libido in iuven-
 ta,

ta, itē profusio, temeritas: In senecta tenacitas, morositas, avaritia. Sunt & quæ sexui videantur adnata, ut in viro ferocitas, in muliere vanitas, & vindictæ cupido. Fit interim ut natura veluti paria faciens, morbum animi dote quæpiam diversa compenset. Est hic quidem propensior ad voluptatem, sed neutiquam iracundus, neutiquam invidus. Est alius incorrupta pudicitia, sed elatior, sed iracundior; sed attentior ad rem. Neque desunt qui prodigiosis quibusdam ac fatalibus vitiis sollicitentur, furto, sacrilegio, homicidio, quibus quidem omni conatu obviam est eundum, contraque eorum insultum, certi propositi murus quidam aheneus obiiciendus. E diverso sunt nonnulli affectus, ita vicini virtutibus, ut periculum sit, ne ambiguo discrimine fallamur. Erunt hi corrigendi, & ad proximam virtutem commode deflectendi. Est exempli gratia quispiam excandescensior, iniiciat

animo frenum, & erit alacrior, erit
 erectus, minimeque languidus,
 erit liber ac simplex. Est alius pau-
 lo tenacior, adhibeat rationem, &
 fuerit frugalis. Qui blandior est,
 fiet comis & commodus. Qui præ-
 fractus, constans. Qui tristior, se-
 verus. Qui ineptior, morigerus,
 atque ad eundem modum de reli-
 quis animi levioribus morbis. Hoc
 modo cavendum, ne naturæ vi-
 tium virtutis nomine palliemus,
 tristitiam gravitatem, asperitatem
 severitatem, invidiam zelum, sor-
 des frugalitatem, assentationem
 comitatem, scurrilitatem urbani-
 tatem appellantes. Hæc igitur est
 unica ad beatitudinem via. Pri-
 mū, ut te noris. Deinde, ut ne quid
 pro affectibus, sed omnia pro iudi-
 cio rationis agas. Sana sit autem
 & sapiat ratio, hoc est, tantum ho-
 nesta spectet. At difficile est, in-
 quies, quod præcipis. Quis negat?
 Atqui verum est illud apud Plato-
 nem adagium: quæ pulchra sunt,
 eadem esse difficilia. Nihil for-
 tius,

tius, quam ut quis seipsum vincat, sed nullum maius præmium, quam beatitudo. Præclare illud Hieronymus, ut cætera omnia: Nihil Christiano felicius, cui promittitur regnum cælorum. Nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur. Nihil fortius, qui vincit diabolum. Nihil imbecillius, qui à carne superatur. Si tuas perpendaris vires, nihil difficilius, quam^{est} carnem subigere spiritui; si Deum auxiliatorem respereris, nihil facilius. Tu modo ingenti animo, perfectæ vitæ propositum concipe, conceptum urge. Nihil unquam vehementer imperavit sibi humanus animus, quod non effecerit. Magna pars Christianismi est, toto pectore velle fieri Christianum. Quod aditu videbitur inexpugnabile, id fiet successu mollius, usu facile, consuetudine demum etiam iucundum. Scitum est illud Hesiodium: Arduam initio esse virtutis viam: Verum ubi ad cacumen erepseris,

Velle fieri Christianum pars est Christianismi.

106 MILITIS CHRIST.
tutissimum ocium te manet. Nul-
lum animal tam ferum, quod non
mansuescat humana cura, & ani-
mi domitoris omnium nulla erit
domandi ratio? Ut corpore valeas,
potes in annos aliquot imperare
tibi, ut abstemius sis, ut à Venere
temperes, quæ præscripsit homo
medicus: & ut omnem vitam tran-
quille transigas, non potes vel
menses pauculos imperare affecti-
bus, quod conditor præcipit Deus?
Ut corpus morbo subducas omnia
facis. Ut corpus & animam ab æ-
terna morte subtrahas, non illa fa-
cis, quæ fecerunt & Ethnici?

*De Homine interiore, & de dua-
bus partibus hominis, ex
litteris sacris.*

Pudet me profecto Christiano-
rum nomine, quorum maxi-
ma pars veluti muta pecora servit
affectibus suis, adeoque in hac di-
micatione non sunt exercitati, ut
nenorint quidem rationis atque
perturbationum discrimen. Hoc

tan-

tantum hominem esse putant, quod vident, quod sentiunt. Imo nihil esse putant, nisi quod sub sensum cadat, cum nihil sit minus. Quicquid impense cupiunt, id rectum existimant. Pacem appellant, certam comploratamque servitatem, dum obruta ratio, quocumque vocat affectus, nihil renitens, sequitur. Hæc pax est illa misera quam Christus veræ pacis auctor, qui fecit utraque unum, venit dirimere, bellum salutare excitaturus inter patrem & filium, inter maritum & uxorem, inter ea quæ turpis concordia male conciliavit. Iam vero Philosophorum levis sit auctoritas, nisi eadem omnia, tametsi verbis non iisdem, sacris in literis præcipiuntur. Quod Philosophi rationem, id Paulus modo Spiritum, modo interiorem hominem, modo legem mentis vocat. Quod illi affectum, hic interim carnem, interim corpus, interim exteriorem hominem, interim legem membrorum appellat.

Spiritu, inquit, ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus Spiritum, & Spiritus adversum carnem, ut non quæcunque vultis, illa faciatis. Et alibi: Quod si secundum carnem vixeritis, moriemini. Si Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Nova profecto rerum commutatio, ut in bello pax quærat, in pace bellum, in morte vita, in vita mors, in servitute libertas, in libertate servitus. Scribit enim alibi Paulus: Castigo corpus meum, & in servitutum redigo. Libertatem audi: Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Et: Non iterum concepimus spiritum servitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei. Idem alibi: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Legis apud eundem de exteriori homine qui corrumpitur, & interiori qui renovatur de die in diem.

Plato

Plato duas uno in homine animas ^{Duplex homo.} constituit. Paulus eodem in homine duos homines facit adeo conglutinatos, ut neuter sine altero, neque in gloria neque in gehenna sit futurus, adeo rursus diiunctos, ut unius mors, vita sit alterius. Eodem, opinor, pertinent, quæ scribit Corinthiis: Factus est primus homo in animam viventem, novissimus Adam in animam vivificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cælo cœlestis. Atque ut evidentius esset, ista non solum ad Christum & Adam, sed ad nos omnes pertinere, subiicit: Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur si portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Vides lique-

re,

PIO MILITIS CHRIST.

re, quod alibi carnem, & exterio-
rem, qui corrumpitur, hominem
dixit, hic terrenum Adam nomi-
nasse. Hoc ipsum nimirum est, &
corpus illud mortis, quo gravatus
exclamabat Paulus: Infelix ego
homo, quis me liberabit de corpo-
re mortis huius? Porro fructum
longe diversissimum carnis & spi-
ritus aperiens, alibi scribit: Qui se-
minat, inquit, in carne sua, de car-
ne & metet corruptionem, qui au-
tem seminat in spiritu, de spiritu
metet vitam æternam. Hoc igitur
illud est vetus dissidium gemino-
rum Iacob & Esau, qui & ante-
quam in lucem ederentur, iam
intra materni ventris claustra lu-
ctabantur. At Esau quidem præ-
occupavit exortum, sed Iacob præ-
ripuit benedictionem. Prius enim
carnale, sed quod spiritale potius
est. Alter erat rufus & pilis obfi-
tus, alter levis. Alter inquietus &
venator, alter domestico gaudens
ocio. Et ille quidem famelicus, ius
vendidit primogenitorum, dum
vili

Fructus
carnis &
spiritus
differunt.

Iacob &
Esau,
sunt fi-
gura spi-
ritus &
carnis.

vili voluptatis auctramento ille-
ctus, à nativa libertate excidit in
servitutem peccatorum: hic quod
iure non debebatur, arte gratiæ si-
bi vendicat. Inter hos fratres, quã-
quam uterinos, quanquam ge-
mellos, nunquam perfecta coit
concordia. Odit enim Esau Iacob,
Iacob contra, etsi non respondet
odio mutuo, fugit tamen suspe-
ctumque semper habet Esau, ne-
que sese illi credit. Tibi quoque
quicquid suaserit affectus, suspe-
ctum sit propter dubiam auctoris
fidem. Iacob solus vidit domi-
num. Esau ut sanguinarius, gla-
dio vivit. Postremo dominus à
matre consultus respondit, Maior
serviet minori. Pater vero adiecit:
Fratri tuo servies, tempusque ve-
niet, cum excutias & solvas iugum
eius de cervicibus tuis. Dominus
de piis vaticinatur, pater de repro-
bis. Ille quid ab omnibus oporteat
fieri commonstrat, hic quid
plerique facturi sint, prædicit. Pau-
lus vult mulierem subditam esse

VIRO

Mulier
affectus.

viro suo. Melior enim est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Eva nostra carnalis est affectus, cuius oculos callidus ille coluber quotidie sollicitat, ea corrupta pergit & virum ad communionem mali sollicitare. Sed quid legis de muliere nova, id est, ea quæ viro suo morigera est? Inimicitias ponam inter te (nempe serpentem & mulierem) & semen tuum, & semen illius, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius. Deiectus est coluber in pectus, impetum eius fregit mors Christi: tantum calcaneo insidiatur clancularius. Cæterum gratia fidei, tanquam in viraginem versa mulier, venenatum caput animosa conterit. Aucta est gratia, imminuta carnis tyrannis. Sara imminuta, auctore Deo, crevit Abraham, iamq; illa non maritum, sed dominum vocat. Neque prius tamen illa partum meretur, quam illi defuissent muliebria. Quid vero tandem peperit domino suo Abraham.

brahæ , iam anus , iam effœta?
 Nempe Isaac, hoc est gaudium.
 Simul atque in homine consenuerunt affectus , tum demum exoritur felix illa tranquillitas innocentis animi, & mentis securitas quasi iuge convivium. Et ut pater ipse non indulset uxori, ita in liberis suspectam habet collusionem, Isaac cum Hismaële. In ea ætate non vult convenire filio ancillæ , cum filio liberæ. Dum adhuc fervet adolescentia, procul ab oculis ablegetur Hismaël, ne sub blandimenti specie , puerum adhuc Isaac, ad suos mores pelliceat. Iam senuerat Abraham, iam anus erat Sara, iam ediderat Isaac, adhuc diffidit, nisi uxoris consilium divinum oraculum comprobasset. Non est securus de muliere, donec audit à domino: Omnia quæ dixerit tibi Sara , audi vocem eius. O felicem senectam eorum , in quibus sic præmortuus est ille terrenus homo, ut nullum negotium exhibeat spiritui, qui consensus an per
 omnia

Stimulus
carnis
prodest.

omnia perfectus homini contingat in hac vita, haud equidem affirmaverim: fortasse ne expediat quidem. Nam & Paulo datus est stimulus carnis, angelus Satanae, qui illum colaphizaret, ac iam tertium dominum rogans, ut à se tolleretur, hoc tantum audivit: Paule sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Novum profecto remedii genus. Paulus ne superbiret, tentatur à superbia: ut solidus sit in Christo, in se cogitur esse infirmus. Portabat enim thesaurum revelationum caelestium in vase fictili, ut sublimitas esset virtutis Dei, & non ex ipso. Quod unum exemplum Apostoli multorum pariter nos admonet: Primum cum à vitiis sollicitamur, mox iteratis precibus implorandum esse auxilium divinum. Deinde tentationes viris perfectis interdum non solum periculosas non esse, verumetiam ad custodiam virtutis necessarias. Postremo reliquis omnibus perdomitis,
solum

Tentatus
orect.

solum inanis glorię vitium, in me-
 diis etiam virtutibus insidiari, &
 hanc esse velut Hydram illam Her-
 culanam, monstrum vivax, & suis
 vulneribus fœcundum, quod om-
 nibus exantlatis laboribus, su-
 premo fine vix demum queat con-
 fici. Verum labor omnia vincit
 improbus. Interim dum vehemen-
 tibus perturbationibus æstuat ani-
 mus, tu modis omnibus preme,
 urge, immine, ac Proteum istum
 vinclis stringe tenacibus, dum O-
 mnia transformat sese in miracula
 rerum, Ignemque, horribilemque
 feram, fluviumque liquentem, do-
 nec in nativam speciem redeat.
 Quid autem tam Proteus, quam
 affectus & cupiditates stultorum,
 quę cum eos nunc in belluinam li-
 bidinem, nunc in iram ferinam,
 nunc in venenatam invidiã, nunc
 in alia atque alia vitiorum porten-
 ta trahunt, nonne pulchre qua-
 drat, quod eruditissimus Poëta di-
 xit: Tum varię illudent species,
 atque ora ferarum. Fiet enim su-
 bito sus

bito sus horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco & fulva cer-
 vice leæna: Aut acrem flammæ fo-
 nitum dabit. Hic vero memento
 quod sequitur. Sed quanto ille
 magis formas se vertet in omnes,
 Tanto nate magis contende tena-
 cia vincla. Imo ne rursus ad fa-
 bulas revolvamur poëtarum, ex-
 emplo sancti patriarchæ Jacob lu-
 ctamen nocturnum constanter ur-
 ge, donec illucescat aurora opis
 divinæ, dicitoque, non dimittam
 te, nisi benedixeris mihi. Quod
 autem virtutis suæ præmium tulerit
 fortissimus ille palæstrites, ope-
 ræ pretium est audire: Primum be-
 nedixit ei in eodem loco. Semper
 enim post superatam tentationem
 præcipuum quoddam auctarium
 divinæ gratiæ adiicitur homini,
 qua sit ad futurum hostis assul-
 tum, multo quam fuerat muni-
 tior. Deinde tacto femore emar-
 cuit nervus victoris, & cœpit alte-
 ro claudicare pede. Execratur per
 os prophetæ Deus, eos qui utro-
 que

Præmiū
 victoriæ.

que claudicant pede, id est, qui simul & in carne esse, & Deo volunt placere, & dum utrumq; male conantur, utroque claudicant. Felices autem illi, in quibus sic affectus carnis emortuus est, contingente Deo, ut dextro pedi potissimum, hoc est, spiritui innitantur. Postremo nomen illi commutatum: ex Jacob enim fit Israël, ex luctatore quietus. Ubi castigaris carnem tuam, & eam crucifixeris cum vitiis & concupiscentiis, iam nullo obstrepente, continget tibi tranquillitas & otium, ut vaces & videas dominum, ut gustes & videas, quoniam suavis est dominus. Hoc enim sonat Israël. Videtur autem non in igni, non in turbine ac tumultu tentationum, verum tempestatem diaboli, si modo perseveraris, consequitur sibilus auræ tenuis consolationis spiritualis. Ea simul atque leniter aspiraverit, tum intende acriter internos oculos, & eris Israël, dicesque cum eodem: Vidi dominum, & salva facta est

118 MILITIS CHRIST.
est anima mea. Videbis eum qui
dixit: Non videbit me omnis ca-
ro. Excute te ipsum: Si caro es, non
videbis dominum: si non videris,
non salvabitur anima tua. Cura
igitur ut sis spiritus.

*De tribus hominis partibus spi-
ritu, & anima, & carne.*

ERant hæc vel nimio plus satis,
verum ut fias tibi paulo etiam
perspectior atque excussior, libet
& Origenicam hominis sectionem
breviter referre. Is enim Paulum
secutus tres partes facit, spiritum,
animam, & carnem, quas omnes
coniunxit Apostolus scribēs Thes-
salonicensibus, ut integer, inquit,
corpus vestrum, anima, & spiritus,
in die domini nostri Iesu Christi
servetur. Esaias autem omissa par-
te infima, duarum meminit: Ani-
ma, inquit, mea desiderabit te in
nocte, sed & spiritu meo in præcor-
diis meis, de mane vigilabo ad te.
Daniel item: Laudate, inquit, spi-
ritus & animæ iustorum domi-
num.

Origenes
libro
primo
super e-
pist. ad
Ro.

num. Quibus ex locis non absur-
 de colligit triplicem hominis por-
 tionem: Corpus sive carnem, infi- ^{Caro.}
 mam nostri partem, cui per geni-
 talem culpam legem inscripsit pec-
 cati serpens ille veterator, quaque
 ad turpia provocamur, ac victi dia-
 bolo connectimur: Spiritum vero ^{Spiritus.}
 qua divinæ naturæ similitudinem
 exprimimus, in qua conditor opti-
 mus, de suæ mentis archetypo, æ-
 ternam illam honesti legem in-
 sculpsit digito, hoc est spiritu suo.
 Hac Deo conglutinamur, unum-
 que cum eo reddimur. Porro ter- ^{Anima.}
 tiam, & inter istam mediam, ani-
 mam constituit, quæ sensuum ac
 motuum naturalium sit capax. Ea
 velut in factiosa republica non po-
 test non alterutri partiùm accede-
 re. Hinc atque hinc sollicitatur, li-
 berum habet ūtro velit inclinare.
 Si carni renūncians ad spiritus par-
 tes sese traduxerit, fiet & ipsa spi-
 ritualis. Sin ad carnis cūpiditates
 semet abiecerit, degenerabit &
 ipsa in corpus. Hoc enim est quod
 sensit

fenfit Paulus, scribens Corinthiis:
An nescitis, quoniam qui adhæret
meretrici, unum corpus efficitur.

Caro me-
retrix est
animam
seducens.

Qui autem adhæret domino, unus
spiritus est. Meretricem lubricam
hominis partem appellat. Hæc est
illa illex & blanda mulier, de qua
legis Proverbiorum capite secun-
do: Ut eruaris à muliere aliena, &
ab extranea, quæ mollit sermones
suos, & relinquit ducem puberta-
tis suæ, & pacta Dei sui oblita est.
Inclinata est enim ad mortem do-
mus eius, & ad inferos semitæ
ipsius. Omnes qui ingredientur ad
eam, non revertentur, nec appre-
hendent semitas vitæ. Et capite
sexto: Ut custodiant te à muliere
mala, & à blanda lingua extraneæ.
Non concupiscat pulchritudinem
eius cor tuum, ne capiaris nutibus
illius. Precium enim scorti, vix
unius est panis, mulier autem viri
pretiosam animam rapit. Nonne
cum de scorto, corde, & anima
meminit, nominatim tres hominis
partes expressit? Rursum capite
nono:

nono: Mulier stulta & clamosa,
 plenaque illecebris, & nihil omni-
 no sciens, sedet in foribus domus
 suæ super sellam in excelso urbis
 loco, ut vocaret transeuntes per
 viâ, & gentes in itinere suo. Quis
 est parvulus declinet ad me. Et ve-
 cordi locuta est: Aquæ furtivæ dul-
 ciores sunt, & panis absconditus
 suavior, & ignoravit quod ibi sint
 gigantes, & in profundis inferni
 convivæ eius. Qui enim applica-
 bitur illi, descendet ad inferos.
 Nam qui abscefferit ab ea, salvabi-
 tur. Quæso te, quibus coloribus
 magis graphice depingi, fucarive
 poterant, vel venenatæ carnis ille-
 cebræ, ad turpitudinem sollicitan-
 tes animam, vel improbitas spiri-
 tui reclamantis, vel exitus infelix
 superantis? Ergo spiritus Deos nos
 reddit, caro pecora. Anima con-
 stituit homines: spiritus pios, caro
 impios, anima neutros. Sponsus
 quærit cœlestia, caro dulcia, anima
 necessaria. Spiritus evehit in cœ-
 lum. Caro deprimit ad inferos.

F

Animæ

Animæ nihil imputatur. Quicquid carnale, turpe est. Quicquid spirituale, perfectum. Quicquid animale, medium & indifferens. Visne pinguiore, quod aiunt, Minerva, tanquam digito tibi demonstrari partium istarum discrimen? Equidem experiar: Vereris parentes, amas fratrem, amas liberos, diligis amicum. Non tam virtutis est ista facere, quam sceleratum non facere. Cur enim non facias Christianus, quod naturæ instinctu faciunt & gentes, immo quod faciunt & pecora? Quod naturæ est, non imputatur ad meritum. Sed incidisti in eum locum, ut aut patris contemnenda pietas, vincenda charitas liberorum, benevolentia negligenda amici, aut offendendus Deus. Quid facis? In bivio stat anima. Solicitat hinc caro, illinc spiritus. Dicit spiritus: Potior est parente Deus: Illi corpus modo debes, huic omnia. Suggestit caro: Nisi pares, exhereditat te pater, vulgo diceris impius.

Con-

Amor
parentū
naturalis.

Consule rei, consule famæ. Deus
 aut non videt, aut connivet, aut
 certe facile placabitur. Iam hæret,
 iam nutat anima. Utrocunque se
 flexerit hoc erit, quod est id, cui
 accesserit. Si contempto spiritu,
 meretricæ carnem audierit, unum
 corpus est. Sin sprete carne ad spi-
 ritum erigatur, transfiguratur in
 spiritum. Ad hunc modum con-
 suesce te metipsum solerter excu-
 rere. Ingens enim hominum er-
 ror, qui non raro absolutam pie-
 ratem putant, quod est naturæ.
 Imponunt incautis affectus qui-
 dam, in speciem honestiores, &
 quasi virtutum larvis personati.
 Sævit iudex in fontem, severus &
 incorruptus sibi videtur. Vis &
 hunc discuti? Si animo indulget
 suo, servitque rigori cuidam ge-
 nuino: nullo animi dolore, non-
 nulla fortassis cum voluptate, ni-
 hil tamen à iudicis officio divari-
 cans, ne sibi protinus placeat, me-
 dium est quod facit. Quod si lege,
 vel ad odium privatum, vel ad cu-

piditatem abutitur, iam carnale
 est quod gerit, & homicidium
 committit: sin ingentem animo
 percipit dolorem, quod eum cogi-
 tur perdere, quem mallet emenda-
 tum & incolumem, & pœnam
 commeritam irrogat eo pectoris
 sensu, quo pater filium charissi-
 mum secari urique iubet, ita de-
 mum spirituale erit quod agit. Ple-
 rique propensione naturæ, atque
 ingenii proprietate, rebus non-
 nullis vel gaudent, vel abhorrent.
 Sunt quos nihil titillet Venerea
 voluptas. Ne protinus sibi ad vir-
 tutem arrogant, quod est indiffe-
 rens. Non carere libidine, sed vin-
 cere libidinem, virtutis est. Alius
 gaudet ieiunare, gaudet adesse sa-
 cris, gaudet frequens esse in tem-
 plis, gaudet quam plurimum psal-
 morum dicere, sed in spiritu. Exi-
 ge ad hanc regulam quod facit. Si
 ad famam, si ad emolumentum
 spectat, carnem sapit, non spiri-
 tum. Si tantum ingenio indulget
 suo, facit enim quod animo lubet,
 non

Regula
 veræ pie-
 tatis.

non habet quod sibi magnopere placeat, imo quod timeat haber. En tibi periculum. Oras, & non orantem iudicas. Ieiunas, & fratrem manducantem condemnas. Quisquis non facit, quod tu, eo te meliorem iudicas. Vide ne ad carnem pertineat ieiunium tuum. Eget frater ope tua, tu interim preculis tuis Deo obmurmuras, fratris egestatem dissimulans: averfabitur istas preces Deus. Quomodo enim te orantem audiet Deus, cum tu non audias homo hominem? Accipe & illud: Amas uxorem, hoc tantum nomine quod uxor est. Nihil magni facis. Nam istud quidem est tibi cum Ethnicis commune. At amas, non ob aliud, nisi quia tibi voluptati est. Ad carnem tendit amor tuus. Sed amas ob hoc potissimum, quod in ea perspexeris imaginem Christi, puta pietatem, modestiam, sobrietatem, pudicitiam, iamque non illam in ipsa, sed in Christo, imo in ea Christum amas, ita demum spiri-

Amor
uxoris
castus.

126 MILITIS CHRIST.
tualiter amas. Verum his de rebus
plura, sed suo loco.

*Regula quaedam generales ve-
ri Christianismi.*

Nunc quoniam ad id quod
propositum est, utcunque
viam aperuisse, & quasi sylvam
quandam comparasse videmur, ad
reliqua properandum, ne non En-
chiridion, sed ingens fiat volumē.
Conabimur autem breviter regu-
las quasdam quasi nexus quosdam
palæstricos tradere, quarum du-
ctu, tanquam fili Dædalei, facile
queas è mundi huius erroribus,
velut è labyrintho quodam inex-
tricabili emergere, atque ad pu-
ram lucem vitæ spiritualis pertin-
gere. Nulli disciplinæ sui canones
desunt, & sola beate vivendi ratio
nullis præceptis adiuvabitur? Est
autem omnino virtutis ars quæ-
dam & disciplina, in qua qui se
gnaviter exercent, iis denique a-
spirat ille sanctorum conatum
provector spiritus. Qui vero di-
cunt,

cunt, Recede à nobis, scientiam
 viarum tuarum nolumus, hos reii-
 ciet misericordia divina, propterea
 quod ipsi reiecerunt scientiam. Su-
 mentur autem hi canones partim
 à persona Dei, diaboli, & nostra:
 partim à rebus, id est, virtutibus ac
 vitiis, & quæ sunt his coniuncta:
 partim à materia virtutum & vi-
 tiorum. Conducent potissimum
 adversus tria mala, reliquias culpæ
 genitalis. Nam etsi labem abster-
 sit baptismus, tamen hæret adhuc
 quiddam veteris morbi, relictum
 in nobis, tum ad custodiam humi-
 litatis, tum materiam segetem-
 que virtutis. Ea sunt cæcitas, ca-
 ro, & infirmitas. Cæcitas ignoran-
 tiæ nebula, rationis obscurat iudi-
 cium. Lumen enim illud purissi-
 mum divini vultus, quod condi-
 tor infuderat super nos, cum non-
 nihil obfuscavit culpa primorum
 parentum, tum corrupta educa-
 tio, improbus convictus, perversi
 affectus, vitiorum tenebræ, con-
 suetudo peccandi, tanta obduxit

Reliquiæ
 peccati
 origina-
 lis.

Cæcitas.

rubigine , ut divinitus insculptæ
 legis vix vestigia quædam appa-
 reant. Ergo (ut cœperam) cæcitas
 facit , ut in delectu rerum fere cæ-
 cutiamus, pro optimis pessima se-
 quentes , potiora minus utilibus
 posthabentes. Caro sollicitat af-
 fectum , ut etiamsi quid sit opti-
 mum intelligamus , diversa tamen
 amemus. Infirmitas facit , ut vir-
 tutem semel arreptam , vel tædio,
 vel tentatione victi deseramus: cæ-
 citas officit iudicio: caro depravat
 voluntatē: infirmitas frangit con-
 stantiam. Primum igitur est, ut fu-
 gienda dignoscas ab expetendis,
 atque ideo tollenda cæcitas, ne in
 rerum delectu hallucinemur. Pro-
 ximum ut malum cognitum ode-
 ris, bonum ames, & in hoc vincen-
 da caro, ne contra mentis iudicium
 dulcia pro salutaribus amemus.
 Tertium ut in bene cœptis perse-
 veres , atque idcirco fulcienda in-
 firmitas , ne turpius virtutis viam
 deseramus , quam fueramus non
 ingressuri. Ignorantiæ meden-
 dum,

Caro.

Infirmitas.

dum, ut videas qua sit eundum. Caro domanda, ne à cognita via seducat in devia. Infirmetas animanda, ne viam artam ingressus, vel vacilles, vel resistas, vel deflectas, neve semel aratro manum admolitus, respicias, sed exultes ut gigas ad currendam viam, semper in ea quæ sunt ante temet extendens, eorum quæ retro sunt oblitus, donec apprehendas bravium, & coronam promissam perseverantibus. Ad hæc itaque tria canones quosdam pro nostra virili accommodabimus.

Contra malum ignorantia, Canon primus.

Quoniam vero fides unica est ad Christum ianua, primam oportebit esse regulam, ut de ipso atque illius spiritu traditis scripturis quam optime sentias. Credasque non ore tenus, non frigide, non oscitanter, non hæsitanter, quemadmodum vulgus facit Christianorum, sed toto pectore, penitus

Bene sentiendū de scriptura.

tus infixum immotumque sedeat, ne unum quidem in eis iota contineri, quod non magnopere ad tuam salutem pertineat. Nihil quicquam te moveat, quod bonam hominum partem sic vides vivere, quasi cœlum & inferi, fabulæ quæpiam essent aniles, terricula aut illectamenta puerorum. Tu vero credens, ne festinaveris. Et si ad unum universus insaniat mundus, vertantur elementa, desciscant angeli, non potest mentiri veritas, non potest non evenire, quod Deus eventurum esse prædixit. Si Deum esse credis, veracem credas oportet. Sic prorsus habeto, nihil tam verum esse, nihil tam certum atque indubitatum eorum quæ auribus hauris, oculis coram intueris, manibus tenes, quam quæ legis in his literis quas cœleste numen, hoc est, veritas inspiravit, sancti Prophetæ prodiderunt, tot martyrum sanguis comprobavit, quibus tot iam seculis, piorum hominum consensus subscripsit, quas

quas Christus ipse in carne, & sermone tradidit, & moribus expressit, testantur miracula, confitentur & dæmones, adeoque credunt, ut & contremiscant: denique quæ sic consentaneæ sunt æquitati naturæ, quæ sic inter se constant, sic rapiunt attentos, sic movent atque transformant. Si hæc tanta argumenta in eas solas competunt, quæ malum, vesania est, in fide hæsitare? Vel ex præteritis futurorum coniecturam facito: quanta, quam incredibilia dictu de Christo prædixerant Prophetæ. Quid horum non evenit? Qui in illis non fefellit, in aliis faller? Postremo non mentiti sunt Prophetæ, & mentietur Christus prophetarum dominus? His atque huiusmodi cogitationibus, si subinde flammam excitaris fidei, tum ardentem roga-veris Deum, ut adaugeat tibi fidem, mirabor, si diu malus esse poteris. Quis enim usque adeo scelestus est, ut non resiliat à vitiis, si modo penitus credat, momentaneis his

132 MILITIS CHRIST.
voluptatibus, præter infelicem illum conscientiaë mentis cruciatum, æternos quoque emi cruciatum? Piis contra, pro temporaria, ac levi vexati uncula centuplum gaudium puræ conscientiaë, ac vitam denique reddi immortalem?

Canon secundus.

Primum igitur esto, nihil hæsitare de promissis divinis: proximum autem, ut viam salutis, non cunctanter, non timide, sed certo proposito, toto pectore, animo fidenti, atque (ut ita dixerim) gladiatorio capeffas, paratus vel rei, vel vitæ dispendium pro Christo subire. Piger vult, & non vult. Non oscitantibus contingit regnū cœlorum, sed plane vim pati gaudet, & violenti rapiunt illud. Huc festinantem non te charorum affectus rerardet, non revocent illecebræ mundi, non remorentur curæ domesticaë. Incidenda est secularium negotiorum catena, quandoqui-

doquidem explicari non potest. Sic deferenda est Aegyptus, ne quando redeas animo ad ollas carnum. Raptim ac semel tota deferenda Zodoma, non est fas respicere: respexit mulier, & versa est in simulachrum saxeam. Viro non vacat ulla usquam in regione morari, sed iubetur properare in montem, nisi malit perire. Clamat propheta: ut fugiamus de medio Babylonis. Exitus ab Aegypto fuga vocatur. E Babylone fugere iubemur, non sensim, atque cunctanter emigrare. Videas plerosque comperendinantes, & consiliis nimium lentis molientes fugam vitiorum: ubi his me curis, inquit, extricavero, ubi illud atque illud negotii confecero. Stulte, quid si hodie à te repetant animam tuam? An nescis negotium è negotio seri? Vitium vitio invitari? Quin hodie potius facis, quod quo maturius feceris, hoc factu fuerit facilius? Alibi diligens esto, hic utilissima præcipitatio. Ne reputa, ne pensulare.

Nō respiciendum.

Fides.

ficulare, quantum relinquas, certus, Christum unum tibi satis futurum pro omnibus. Aude modo te illi toto pectore credere. Aude tibi diffidere, aude omnem tui curam in illum transferre. Desine inniti tibi, & plena fiducia abiice te in eum, & excipiet te. Iacta cogitatum tuum in dominum, & ipse te enutriet, ut canas illud eiusdem prophetæ: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam refectiois educavit me, animam meam convertit. Ne velis temetipsum partiri duobus, mundo & Christo. Non potes duobus dominis servire: nulla societas Deo cum Belial: non fert eos qui utroque genu claudicant: evomit eos, qui neque frigidi sunt, neque calidi, sed tepidi. Nimis quam zelotypus animarum amator Deus est, solus ac totum possidere vult, quod sanguine suo redemit. Non patitur consortium diaboli, quem semel morte sua devicit. Duæ tantum.

Dux vix: mel morte sua devicit. Duæ tantum.

tum viæ sunt: altera quæ per obsequium affectuum ducit in exitiû: altera quæ per mortificationem carnis ducit ad vitam. Quid tecum hæres? tertia nulla est. Harum alteram velis nolis adeas oportet: quisquis es, hæc carta tibi ineunda semita est, per quam pauci mortaliū ambulant. Sed hanc ipse calcavit Christus, calcarunt ab orbe condito, quicumque Deo placuerunt. Hæc est profecto Adrastei numinis inevitabilis necessitas: cum Christo, mundo crucifigaris necesse est, si voles cum Christo vivere. Quid inepti nobis ipsi blandimur? Quid tanta in re nobis ipsis imponimus? Hic dicit, non sum clericus, mundanus sum, non possum non uti mundo. Alius cogitat, etsi sacerdos sum, monachus non sum, viderit ille. Invenit & monachus, quo sibi palpetur: Non tam, inquit, monachus sum, quam illi aut illi. Alius dicit: adolescens sum, generosus, dives, aulicus, denique princeps, ad me
 nihil

nihil attinent, quæ dicta sunt Apostolis. Miser, ergo ad te nihil attinet ut vivas in Christo? Si in mundo es, in Christo non es: si mundum appellas cœlum, terram, mare, & hunc communem aërem, nemo non est in mundo: sine ambitionem, delicias, cupiditatem, libidinem, mundum dicis, profecto si mundanus es, Christianus non es. Omnibus dixit Christus, qui crucem suam non tolleret, ac sua vestigia sequeretur, non esse se dignum. Mori carni cum Christo, nihil ad te, si vivere illius spiritu nihil ad te pertinet. Crucifigi mundo, nihil ad te, si vivere Deo, nihil ad te: consepeliri cum Christo, nihil ad te, si resurgere in gloriam, nihil ad te. Christi humilitas, paupertas, tribulatio, contemptus, labores, agones, dolores, nihil ad te, si regnum illius nihil ad te. Quid autem improbius, quam præmium tibi cum aliis commune ducere, at labores quibus paratur præmium, in paucos quosdã rejicere?

cere? Quid autem delicatius, quam cum capite conregnare velle, cum nolis compati? Noli igitur mi frater circumspicere quid alii faciant, & eorum collatione tibi blandiri. Ardua quædam, & paucissimis, etiam monachis cognita res est, mori peccato, mori desideriis carnalibus, mori mundo. Et hæc est communis omnium Christianorum professio. Hoc iam olim in baptismo deierasti. Quo voto, quod possit accedere sanctius, aut religiosius? aut pereundum, aut sine exceptione, hac via grassandum ad salutem, sive reges, sive inopes erimus coloni. Quod si non omnibus contingit ad perfectam imitationem capitis pertinere, omnibus tamen huc manibus, pedibusque est enitendum. Bonam Christianismi partem habet, qui certo animo decrevit fieri Christianus.

Mori
mundo.

Canon

Canon tertius.

Verum ne te illud à virtutis via deterreat, quod aspera videatur ac tristis, tum quod commoditatibus mundi sit renunciandum, tum quod iugiter configere oporteat cum tribus improbissimis hostibus, carne, diabolo, & mundo. Hanc tertiam regulam tibi proponito, univèrsa terricula, & phantasmata, quæ tibi statim velut in ipsis Averni faucibus occurrunt, pro nihilo ducenda esse exemplo Aeneæ Vergiliani. Quod si ludibriis inanibus contemptis rem ipsam pressius fixiusque inspexeris, profecto videbis, Christi via, præterquam quod sola ducit ad felicitatem, etiam omisso præmii respectu, nullam tamen aliam esse commodiorem. Quod enim (quæso te) vitæ genus iuxta mundum tibi deliges, in quo non sint abunde multa tristitia atque aspera subeunda, tolerandaque? Aulicam vitam quis nescit esse ærumnarum plenam,

plenam, nisi vel inexpertus, vel certe stultissimus? Deum immortalem, quæ illic, quam diutina, quam indigna servitus perferenda, quanta sollicitudine ambienda principis gratia, eblandiendus favor eorum, qui vel nocere possunt, vel prodesse, fingendi vultus subinde novi, mussitanda iniuria potentiorum. Porro autem quod tandem mali genus, quo non sit referata militia? Utriusque rei tu testis esse optimus potes, qui utrumque tuo periculo didicisti. Iam vero quid vel non facit vel patitur mercator, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes? In coniugio quanta moles curarum familiarium? quam non ibi miseriam vident, qui experiuntur? In publicis obeundis muneribus, quantum sollicitudinis, quantum laboris, quantum periculi? Quoquo versum flexeris oculos, ingens turba incommodorum occurret. Ipsa per se vita mortalium mille ærumnis obnoxia est, quæ sunt improbis
cum

Mercatorum molestiæ.
Coniugii miseriam.

cum probis communes. Eæ omnes tibi cesserint in cumulum meritum, si te deprehenderit in via Christi: sin minus, cum maiore molestia, tum nullo fructu ferendæ tamen. Qui mundo militant, primum quam multos annos anhelant, sudant, tumultuantur? Deinde pro quam caducis, nihilque rebus? Postremo quam ancipiti spe. Adde quod illic adeo nullus est miseriarum finis, ut quo laboratum est diutius, hoc laboretur molestius. Finis denique tam anxæ, tamque laboriosæ vitæ, qui tandem? Nempe cruciatus æternus. I nunc, & cum hac vita compone viam virtutis, quæ statim desinit esse aspera, fit progressu mollior, fit iucunda, per quam certissima spe itur ad summum bonum. Nonne extremæ dementiæ sit, mallem pari labore parare mortem æternam, quam vitam immortalem? At isti faciunt, vel hoc insanius, qui præligunt summis laboribus ire ad labores perennes, quam me-

mediocribus ad otium immortalē. Ad hæc si maxime laboriosior esset pietatis via quam mundi, tamen hic laboris asperitas, præmii spe lenitur, nec deest unctio divina, quæ facit, ut omne fel in mel vertatur. Illic cura curam trahit, dolor ex dolore nascitur: nec mora, nec requies: foris labor & afflictio, intus gravior ægrotudo: Ipsa lenimenta exasperant. Hæc ita habere, ne gentiles quidem poëtas fugit, qui per Tityi, Ixionis, Tantali, Sisyphi, Pentheique supplicium, improborum hominum ærumnosam vitam adumbrant.

Improb-
borum
vita.

Quorum est & illa fera in libro sapientiæ confessio, Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, ambulavimus vias difficiles, viam autem domini ignoravimus. Quid Aegyptia servitute vel fœdus, vel laboriosius? quid Babylonia captivitate tristius? quid iugo Pharaonis & Nabuchodonosor intolerabilius? Christus autem quid

Christia-
norum
vita.

dicit? Tollite iugum meum super
VOS,

vos, & invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, & onus meum leve. In summa nulla deest voluptas, ubi adest tranquilla conscientia. Nulla non adest miseria, ubi cruciatur infelix conscientia. Hæc iam plus quam certa esse oportet. Quod si etiam dubitas, consule eos qui aliquando de medio Babylonis conversi sunt ad dominum, & vel illorum experimento crede, nihil esse vitiis turbulentius tristiusque, nihil virtute expeditius atque hilarius. Verum age, fingito paria stipendia, pares labores, at quanto tamen optabilius militare sub signis Christi, quam sub vexillis diaboli? Imo quanto optabilius affligi cum Christo, quam delitiis affluere cum diabolo? Iam vero non erit velis & equis fugiendus dominus, non tantum turpissimus, verum etiam durissimus & fallacissimus? qui tam iniquum pensum exigit: qui tam futilia promittit, quibus ipsis non raro frustratur

misc-

Cū Christo
affligi.

miseros. Aut si præstat, rursus ubi
 lubitum est tollit, ut maiore ægri-
 tudine amittant parva, quam labo-
 re pepererint. Mercator postea-
 quam fasque nefasque cumulandę
 rei studio miscuit, famam, vitam,
 animam mille periculis obiecit, si
 quidem bene ceciderit fortunę a-
 lea, quid tandem aliud sibi para-
 vit, quam miserę sollicitudinis ma-
 teriam, ut servet: cruciatum, si
 perdat. Sin male, quid reliquum
 est, nisi ut bis fiat miser, & quod
 re sperata frustratus est, & quod
 tantum irriti laboris exhaustum,
 non sine dolore meminit? Nemo
 ad bonam mentem certo animo
 contendit, qui non pervenerit.
 Christus ut non irridetur, ita nec
 irridet. Cogita & illud, cum à mun-
 do fugis ad Christum, non te re-
 linquere, si qua commoda mun-
 dus habet, sed leviora cum potio-
 ribus commutare. Quis non oppi-
 do lubens argentum auro, silicem
 gemma commutaverit? Offendun-
 tur amici, quid tum? Invenies iu-
 cundio-

cundiores. Carebis voluptatibus? sed frueris internis, quæ sunt vel suaviore, vel synceriores, vel certiores. Minuenda res? At crescunt opes illæ, quas neque tineæ demoliuntur, neque tollunt fures. Desinis esse in pretio apud mundum? At probaris auctore Christo. Places paucioribus, sed melioribus. Macrescit corpus, sed saginatur animus. Macrescit nitor cutis, sed enitescit decus animi. At si per cætera eodem modo cucurre-
ris, intelliges nihil, vel falsi boni relinqui mundo, quod non longe præstantiore compendio compensetur. Quod si qua sunt, quæ quamquam non possunt non vitiose desiderari, sine vitio tamen possideri possunt, quod genus opinio popularis, favor vulgi, gratia, auctoritas, amici, honos virtuti habitus: fere fit, ut primum quærentibus regnum Dei, ultro hæc omnia adiciantur, id quod promisit Christus, & Deus præstitit Solomoni. Fortuna plerunque sequitur fugien-

gientes, fugit sequentes. Certe Omnia
bonis
prospera.
 quicquid acciderit diligentibus, nihil non esse prosperum potest, quibus dispendia in compendium, flagella in solatium, opprobria in gloriam, cruciatus in voluptatem, tristitia in dulcia, mala vertuntur in bona. Hanc igitur viam dubitas capeffere, & illam relinquere? cum tam iniqua sit collatio, immo tam nulla, Dei ad diabolum, spei ad spem, præmii ad præmium, laboris ad laborem, solatii ad solatium.

Canon quartus.

Sed ut certiore cursu queas ad felicitatem contendere, hæc tibi quarta sit regula, ut totius vitæ tuæ Christum, velut unicum scopum præfigas, ad quem unum omnia studia, omnes conatus, omne ocium ac negocium conferas. Christum vero esse puta, non vocem inanem, sed nihil aliud, quam Christus
quid. charitatem, simplicitatem, patientiam, puritatem, breviter quicquid
 G ille

Diabolus
quid.

ille docuit. Diabolum nihil aliud
intellige, quam quicquid ab illis
avocat. Ad Christum tendit, qui
ad solam virtutem fertur. Diabo-
lo se mancipat, qui servit vitiis.
Simplex ergo sit oculus tuus, &
totum corpus tuum lucidum erit:
ad solum Christum tanquam ad
unicum & summum bonum spe-
ctet, ut nihil ames, nihil mireris,
nihil expetas, nisi aut Christum,
aut propter Christum. Nihil ode-
ris, nihil horreas, nihil fugias, præ-
ter unam turpitudinem, aut pro-
pter turpitudinem. Ita fiet, ut quic-
quid egeris, sive dormias, sive vi-
giles, sive edas, aut bibas, ipsi de-
nique lusus tui & otia, dicam au-
dacious, imo & vitia quædam le-
viora, in quæ nonnunquam ad
virtutem properantes incidimus,
omnia tibi cedant in cumulum
præmii. Quod si nequam erit o-
culus tuus, & alio quam ad Chri-
stum spectaris, etiam si qua recta
feceris, infrugifera fuerint, aut
etiam perniciofa. Vitium enim
est,

est, rem bonam non bene agere. Tum ad summi boni metam recta festinanti, quæcunque obiter occurrunt, eatenus sunt aut reiicienda, aut assumenda, quatenus cursum tuum aut adiuvant, aut impediunt. Earum rerum ferme Triples ordo rerum. triplex est ordo. Quædam enim ita sunt turpia, ut honesta esse non possint, velut ulcisci iniuriam, male velle homini. Hæc semper aspernanda, quanto vis etiam emolumento proposito, aut cruciatu. Nihil enim est, quod bonum virum queat lædere, præter unam turpitudinem. Quædam è regione ita sunt honesta, ut turpia esse non possint. Quod genus sunt, bene velle omnibus, iuvare honestis rationibus amicos, odisse vitia, gaudere piis sermonibus. Quædam vero media, veluti valetudo, forma, vires, facundia, eruditio, & his similia. Ex hoc igitur postremo genere rerum, nihil propter se expetendum, neque magis minusve adhibendæ sunt, nisi quate-

nus conducunt ad summam metam. Sunt enim & Philosophis quidam fines imperfecti, medii, in quibus non oporteat consistere, quibusque conveniat uti, non frui. Verum quæ media sunt, non eodem modo omnia aut conferunt aut officiunt ad Christum euntibus: proinde pro momento quod habent, sunt assumenda, aut repudianda. Scientia plus adfert adiumenti ad pietatem quam forma, aut vires corporis, aut opes. Et quanquam omnis eruditio potest ad Christum referri, alia tamen alia propiore via conducit. Ab hoc fine, mediorum omnium utilitatem, aut inutilitatem, metire. Literas amas, recte, si propter Christum. Sin ideo tantum amas, ut scias, ibi consistis, unde gradum facere oportebat. Quod si literas expetis, ut illis adiutus, Christum in arcanis literis latentem clarius perspicias, perspectum ames, cognitum atque amatum communices, aut fruaris, accinge te ad studia

dia literarum. Verum non ultra
 quam ad bonam mentem arbitre-
 re profuturas. Si tibi confidis, &
 ingens in Christo lucrum speras, Quate-
nus gen-
tilium
literarum le-
gendarum.
 perge tanquam audax mercator,
 longius etiam in gentilium literis
 peregrinari. Atque Aegyptias o-
 pes ad dominici templi honesta-
 mentum convertere. Sin metuis
 plus dispendii quam speras com-
 pendii, ad primam illam regulam
 redi: Nosce teipsum, & tuo te mo-
 dulo metire. Satius est minus sa-
 pere & amare magis, quam magis
 sapere, & non amare. Ergo scien-
 tia in mediis principatum obtinet.
 Deinde sunt valetudo, dotes in-
 genii, facundia, forma, vires, di-
 gnitas, gratia, auctoritas, prosperi-
 tas, fama, genus, amici, res familia-
 ris: horum unumquodque ut pro-
 ximo cursu ad virtutem conducet,
 ita maxime erit adhibendum, sed
 si quidem currentibus nobis offe-
 rantur. Sin minus, non erit tamen
 horum gratia à proposito cursu
 deflectendum. Obvenit pecunia, pecuniarum
quomodo
amandarum.
 G 3 si ni-

si nihil obstat ad bonam mentem,
 administra, para tibi amicos de
 mammona iniquitatis. Sin bonæ
 mentis times dispendium, con-
 temne damnosum lucrum, & vel
 Cratem illum Thebanum imitare,
 molestam sarcinam in mare potius
 præcipita, quam te retardet à Chri-
 sto. Id erit tibi factu proclivius, si
 quemadmodum diximus, assuêris
 nihil mirari eorum, quæ sunt extra
 te, id est, quæ non pertinent ad ho-
 minem interiorem. Ita enim fiet,
 ut neque insolescas, si hæc conti-
 gerint: neque discrucieris animo,
 si vel negata fuerint, vel erepta,
 quippe qui felicitatem tuam uno
 Christo metiris. Quod si circa
 tuum studium contingunt, solici-
 tior esto, non securior: id cogitans,
 datam tibi divinitus virtutis exer-
 cendæ materiam, sed periculosam.
 Quod si suspectam habes fortunæ
 benignitatem, Prometheus imi-
 tare. Nereceperis dolosam pyxi-
 dem, & expeditus ac nudus ad u-
 nicum illud bonum contende.

Qui

Qui vero pecuniam, ut rem magnam ingenti sollicitudine expectant, & in ea statuunt præcipuum vitæ præsidium, qui se beatos putant ea incolami, qui miseros clamitant cum periit, ii nimirum plures Deos sibi finxere. Aequasti Christo pecuniam, si ea te potest felicem, aut infelicem reddere. Quod dixi de pecunia, idem de honoribus, voluptatibus, valetudine, immo & de ipsa vita corporis accipe. Tanto ardore ad unum Christum scopum nostrum oportet eniti, ut horum nihil vacet magnopere curare, sive cum dantur, sive cum tolluntur. Tempus enim breve est, ut ait Apostolus. Reliquum est, ut qui utuntur hoc mundo, sint tanquam non utentes. Hanc mentem (scio) mundus ut stultam, ac male sanam, rider, verum per hanc unam stultitiam placuit Deo salvos facere credentes. Et quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Ad hanc itaque regulam, quicquid & agis,

Labor.

Ieiuniū.

Supersti-
tiosi cul-

exiges. Exerces artem recte, si sine fraude. Verum quo spectas? Ut alas familiam. At quorsum tibi familiam? Ut eam Christo lucrificas? Bene curris. Ieiunas, pium quidem opus in speciem. Sed quo refers tuum ieiunium? Ut parcas penui, aut ut religiosior habearis. Nequam est oculus tuus. At ieiunas, ne in morbum incurras. Cur morbum metuis? Ne te privet usu voluptatum. Vitiosus est oculus tuus. Sed valere vis, ut studio sufficias. Studium vero quo refers? Ut sacerdotium aliquod tibi pares. Sacerdotium quo animo ambis? Nempe ut tibi vivas, non Christo. Aberrasti à signo quod Christianum oportet ubique præfixum habere. Sumis cibum ut valeas corpore. Sed ideo valere vis corpore, ut sanctis studiis, sanctis vigiliis sufficias. Scopum attigisti. Curas autem valetudinem, ne fias deformior, ne libidini non sufficias, à Christo excidisti, alium Deum tibi facies. Sunt qui cer-

tos

ros divos certis quibusdam colunt ^{tus divo-}
 cæremoniis. Alius Christopho- ^{rum.}
 rum singulis salutat diebus, sed
 non nisi conspecta eius imagine,
 quo tandem spectans? Nempe huc,
 quod sibi persuaserit, sese eo die à
 mala morte tutum fore. Alius
 Rochum quendam adorat, sed
 cur? Quod illum credat pestem à
 corpore depellere. Alius Barbaræ,
 aut Georgio certas preculas ad-
 murmurat, ne in manus hostium
 veniat. Hic ieiunat Apolloniæ, ne
 doleant dentes. Ille visit divi Iob
 simulachra, ut scabie careat. Non-
 nulli de lucro certam portionem
 pauperibus nuncupant, ne merces
 naufragio intercidant. Hieroni
 cereolus accenditur, ut res quæ
 periit recipiatur. In summa ad
 hunc modum, quot res sunt quas
 vel timemus vel cupimus, totidem
 iis divos præfecimus: qui & ipsi
 diversis nationibus diversi sunt, ut
 id apud Gallos valeat Paulus,
 quod apud nostrates Hieron, ne-
 que passim id valeat Iacobus aut

Dii auxi-
liares &
autelares.

Ioannes, quod illo atque illo loco. Quæ quidem pietas, nisi à respectu commodorum atque incommodorum corporalium ad Christum referatur, adeo Christiana non est, ut non ita multum absit à superstitione eorum, qui quondam Herculi decimam bonorum partem vovebant, ut discescerent, aut Aesculapio gallum, ut à morbo revalescerent, aut qui Neptuno taurum cædebant, ut feliciter navigarent. Nomina quidem commutata sunt, sed finis utrisque communis. Oras Deum, ne tibi mors accidat præmatura, & non oras potius, ut tibi mentem meliorem largiatur, ut quocunque loco te mors oppresserit, non offendat imparatum. Tu non cogitas de mutanda vita, & Deum rogas ne moriaris. Quid igitur oras? nimirum ut quam diutissime pecces. Oras divitias, & nescis uti divitiis: nonne tuam ipsius perniciem oras? oras bonam valetudinem, & abuteris sanitate, nonne
peitas

pietas tua impia est? Reclamabitur hoc loco protinus à quibusdam religiosulis, qui quæstum existimant pietatem, & ut idem ait, per dulces quasdam benedictiones seducunt corda innocentium, ventri suo servientes, non Iesu Christo. Ergone, inquierent, tu vetas cultum sanctorum, in quibus Deus honoratur? Ego vero non tam damno eos, qui hæc simplici quadam superstitione faciunt, quam qui emolumentum suum secuti, ea quæ tolerabilia fortasse sunt pro summa & absoluta pietate efferunt, & suo commodo foyent imperitiam plebis, quam ne ego quidem omnino contemno, verum non feram, ut media pro summis, minima pro maximis habeant. Laudabo quod à Rocho suo petant incolumem vitam, si eam vitam consecrent Christo. Magis autem laudabo, si nihil aliud orent quam ut cum odio vitiorum augeatur amor virtutum. De moriendo ac vivendo Deo in manum dent, dicant-

que cum Paulo: Sive vivimus, sive morimur, domino vivimus ac morimur. Perfectum erit, si dissolvi cupiant, & esse cum Christo, si in morbis, damnis, reliquisque fortunæ incommodis gloriam & gaudium suum constituent, quod digni habeantur, qui vel hoc modo capiti suo conformentur. Ergo non tam reprehendendum istiusmodi facere, quam perniciosum in eis consistere atque inniti. Tolerare infirmitatem, sed cum Paulo viam demonstro excellentiorem. Ad hanc regulam si studia & actus omnes tuos excusseris, neque usquam constiteris in mediis, donec perveneris usque ad Christum, nec aberrabis unquam a via, neque rem ullam in vita aut facies, aut patieris, quæ tibi non vertatur in materiam pietatis.

Canon

Canon quintus.

ADdamus & quintam regulam huic quasi subsidiariam, ut in hoc uno constituas perfectam pietatem, si coneris semper à rebus visibilibus, quæ fere vel imperfectæ, vel mediæ sunt, ad invisibilia proficere, iuxta superiorem hominis divisionem. Hoc præceptum adeo ad rem pertinet, ut eius sive neglectu, sive incitia, plerique Christiani pro piis sint superstitionosi, & præter cognomen Christi, non admodum absint à superstitione gentilium. Duos igitur quosdam mundos imaginemur, alterum intelligibilem tantum, alterum visibilem. Intelligibilem, quem & angelicum licebit appellare, in quo Deus cum beatis mentibus: Visibilem, cœlestes sphaeras, & quod in his includitur. Tum hominem veluti tertium quendam mundum utriusque participem, visibilis secundum corpus, invisibilis secundum animam. In mundo

perfecta
pietas.

mundo visibili quoniam peregrini sumus, nusquam oportet con-
 quiescere, sed quicquid occurrit
 sensibus id apta quadam collatio-
 ne, vel ad mundum angelicum, vel
 (quod est utilius) ad mores, & ad
 illi respondentem hominis par-
 tem, referre. Quod sol hic in mun-
 do visibili, id divina mens in mun-
 do intelligibili, & in ei cognata tui
 parte, puta spiritu. Quod illic lu-
 na, hoc in illo cœtus angelorum,
 & animarum piarum, quam vocant
 ecclesiam triumphantem, hoc & in
 te spiritus. Quicquid agit mun-
 dus superior in sibi subiectam ter-
 ram, hoc agit Deus in tuam ani-
 mam. Occidit sol, oritur, æstuat,
 temperatur, vivificat, producit,
 maturat, attrahit, extenuat, pur-
 gat, durat, emollit, illustrat, sere-
 nat, exhilarat. Ergo quicquid in
 eo vides, quicquid in hoc crassiore
 mundo, qui constat ex elementis,
 quem nonnulli à reliquis distinxe-
 re: denique quicquid in crassiore
 tui parte, id asuescas ad Deum, at-
 que

Sol mens
 divina.

que invisibilem tui portionem referre. Ita fiet, ut quicquid usquam sese sensibus obiecerit, id tibi fiat occasio pietatis. Cum delectat oculos corporeos, quoties sol hic visibilis novo lumine sese terris infundit, tu protinus cogita, quæ sit illa voluptas cœlitum, quibus æternus ille sol semper oritur, nec unquam occidit: quantum illud gaudium puræ mentis, cui divinum lumen irradiat. Atque admonente creatura visibili, ora verbis Paulinis, ut qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse elucescat in corde tuo, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. Repete consimiles locos è sacris libris, in quibus passim gratia spiritus divini, Lumen gratia Dei dicitur. lumini comparatur. Tristis tibi nox ac terra videtur. Animam cogita divino lumine destitutam, ac Noctis mysticæ perceptio. vitiis caligantem. Et si quid noctis intra te deprehenderis, ora ut tibi exoriatur sol iustitiæ. Sic autem existima, adeo non esse nullas

res

res invisibiles, ut cæ quæ videntur, præ illis vix umbræ quædam sint, tenuem modo quandam imaginem illarum oculis repræsentantes. Proinde quicquid in corporeis rebus sensus, aut appetunt, aut horrent, idem conveniet in internis spiritum longe magis amare, aut odisse. Arridet oculis decora species corporis. Cogita quam honesta res sit species animæ. In sua ve quiddam videtur, deformis vultus. Memento quam odiosa res sit, mens vitiis deturpata. Atque idem de reliquis facito: est enim animæ, ut sua quædam venustas, aut deformitas, qua vicissim Deo placet ac diabolo, similis simili: ita est illi & sua quædam iuventa, senectæ, morbus, sanitas, mors, vita, paupertas, opulentia, voluptas, dolor, bellum, pax, frigus, calor, sitis, potus, fames, cibus: breviter quicquid sentitur in corpore, id intelligendum est in anima. Ergo in hoc est, iter ad vitam spiritualem ac perfectam, si sensim assue-

affueſcamus abduci ab iis, quæ vere non ſunt, ſed partim apparent eſſe quod non ſunt, ut voluptas turpis, honor mundi, partim fluunt, atque in nihilum redire feſtinant, rapiamurque ad illa quæ vere ſunt æterna, incommutabilia, ſyncera. Id quod vidit & Socrates, vir non tam lingua, quam vita philoſophus: ait enim ita de mun animam feliciter emigrare è corpore, ſi prius per philoſophiã mortem fuerit diligenter meditata, & multo ante per rerum corporaliũ contemptum, & ſpiritualiũ amorem ac contemplationem aſſueverit tanquam à corpore abeſſe. Neque aliud eſt crux illa, ad quam nos vocavit Chriſtus, neque aliud mors, qua nos capiti commori vult Paulus, quemadmodum dicit & propheta. Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis: & quod aliis verbis ſcribit Apoſtolus: Quæ ſuſum ſunt quærit, non quæ ſuper terram, quæ

Turpis
voluptas,

Cruz
quid.
Quid
mors.

rur-

sursum sunt sapite: quam ut ad res
 corporeas obstupescamus, & tan-
 quam insensibiles reddamur, ut
 tanto magis sapiamus in his quæ
 sunt spiritus, quanto magis in illis
 desipuerimus. Tanto verius intus
 incipiamus vivere, quanto minus
 vixerimus foris. Denique ut di-
 cam planius, eo minus nos mo-
 veant res caducæ, quo magis co-
 gnitæ fuerint æternæ: hoc minus
 miremur umbraticas, quo magis
 suspicere cœperimus veras. Ergo
 hæc regula semper ad manum ha-
 benda, nec ubi in rebus temporariis
 restitemus, sed inde veluti gradu
 facto ad spiritualium amorem, ad-
 hibita collatione, assurgamus, aut
 præ his quæ sunt invisibilia, id quod
 est visibile, contemnere incipia-
 mus. Tolerabilior erit morbus
 corporis, si cogitaris eum reme-
 dium esse animæ. Minus eris so-
 licitus de valetudine corporis, si
 totam curam ad tuendam animi
 valetudinem converteris: Terret
 temors corporis, multo magis
 for-

formidanda mors animæ. Horres
 venenum visibile, quod perniciem
 adfert corpori: longe magis hor-
 rendum virus, quod interimit ani-
 mam. Cicuta venenum corporis,
 at multo præsentius venenum a-
 nimæ voluptas. Horrescis, exal-
 bescis, metuens, ne te feriat ful-
 men, quod è nubibus emicat: &
 quanto magis formidandum, ne
 veniat in te fulmen invisibile iræ
 divinæ: Ite maledicti in ignem æ-
 ternum? Rapit te venustas corpo-
 ris, cur non magis ardes eam spe-
 ciem quæ latet? In eam transfer
 amorem tuum quæ perpetua est,
 quæ cœlestis, quæ incorrupta, &
 moderatius amabis formam cadu-
 cam & fugacem corporis. Oras ut
 compluatur ager ne sitiatur, magis
 ora, ut Deus compluat mentem
 tuam, ne à virtutum fruge sterile-
 scat. Magna cura resarcis dispen-
 dium rei pecuniariæ, maxima cura
 resarcienda iactura mentis. Pro-
 spicis in senectam, ne quid desit
 corpori, & non consulendum, ne
 quid

quid desit animo? Atque hoc quidem faciendum in his rebus, quæ quotidie sunt obviæ sensibus nostris, atque eos pro varietate speciei, varie afficiunt, spe, metu, amore, odio, dolore, voluptate. Idem observandum in omnibus literis quæ ex simplici sensu & mysterio, tanquam corpore atque animo constant, ut contempta litera, ad mysterium potissimum spectes: cuiusmodi sunt literæ poëtarum omnium, & ex philosophis Platoniorum: maxime vero scripturæ divinæ, quæ fere Silenis illis Alcibiadeis similes, sub tectorio sordido ac pene ridiculo, merum numen claudunt. Alio qui si sine allegoria legeris, Adæ simulachrum de argilla uda formatum, eique inspiratam animam, Evam de costa subductam, interdictum ne de ligno ederent: serpentem suaforem, Deum inambulans ad auram, conscios latitantes: angelum cum romphæa versatili foribus paradisi additum, ne eiectis pateret reditus,

Mysteriū
in literis
omnibus
spectetur.

tus, breviter totam orbis conditi
 historiam, si nihil ultra superficiem
 quæsieris, non video quid ita mul-
 to magis operæpretium sis factu-
 rus, quam si cantaveris luteum si-
 mulachrum Promethei, ignem
 dolo subductum, cum simulachro
 inditum, lurum animasse. Immo
 fortasse plusculo fructu legetur fa-
 bula poëtica cum allegoria, quam
 narratio sacrorum librorum, si con-
 sistas in cortice. Si te legentem ad-
 monet fabula gigantum, non esse
 pugnandum cum superis, aut ab-
 stinendum esse ab iis studiis, à qui-
 bus natura abhorret, adiiciendum
 animum ad ea (modo honesta
 sint) ad quæ natura propensior es,
 uti ne coniugio te impedias, si tuis
 moribus cœlibatus magis conve-
 nit: rursus, ne cœlibatui te addi-
 cas, si coniugio videris utilior: fere
 enim infeliciter evenire, quæ ten-
 tes invita Minerva. Si te Circes
 pocula docent, homines volupta-
 tibus tanquam veneficiis demen-
 tari, vertique prorsus ex homini-
 bus

Gigantū
 fabula.

bus in pecudes. Si Tantalus fitiens, miserrimum esse, opibus congestis inhiantem, uti non auctere. Si Sisyphi saxum, laboriosam, & miseram esse ambitionem. Si Herculis labores admonent, honestis studiis, & industria infatigata parari cœlum: nonne hoc discis in fabula, quod præcipiunt Philosophi, & Theologi vitæ magistri? At si citra allegoriam legaris, infantes in utero colluctantes, vendita pulmento primogenita, benedictionem patris dolo præreptam, Goliad funda David ictum, Sampsoni dera sum capillum, non ita magni refert, quam si poëticum legas figmentum. Quid interest, regum aut iudicum libros legas, an Livianam historiam, modo in neutra spectes allegoriam? Nam in illa multa insunt, quæ mores communes emendent; in hac nonnulla etiam absurda in speciem, & quæ summa cute intellecta, moribus officiant: veluti latrocinium David: adulterium homicidio

Citra allegoriam sterilis est scriptura.

In literis sacris nonnulla etiam absurda in specie.

micidio emptum : Sampson per-
 dite amans, furtivus filiarum cum
 Loth concubitus, atque id genus
 alia mille. Proinde ubique con-
 tempta carne scripturæ, maxime
 veteris testamenti, spiritus mysti-
 cum rimari conveniet. Hoc tibi
 sapiet Manna, quod palato tecum
 attuleris. Sed in eruendis myste-
 riis non oportet animi tui conie-
 cturas sequi, verum cognoscenda
 ratio, & velut ars quædam, quam
 tradit Dionysius quidam in libro
 de divinis nominibus, & divus Au-
 gustinus in opere de doctrina Chri-
 stiana. Paulus autem Apostolus
 post Christum fontes quosdam a-
 peruit allegoriarum, quem secutus
 Origenes, in hac parte Theologiæ
 facile principatum obtinet. Eam
 vero nostri Theologi, aut asper-
 nantur fere, aut oppido quam fri-
 gide tractant, in acumine differen-
 di veteribus vel pares, vel superio-
 res, in huius muneris tractatione
 ne conferendi quidem cum istis.
 Idque duabus potissimum (ut
 coniicio)

Arte my-
 steria
 tractada.

coniicio) de causis. Altera quod non potest non frigere mysterium, quod non eloquentiæ viribus, ac dicendi lepore quodam conditur, qua iure præcelluerunt veteres, nos ne attingimus quidē. Altera, quod uno Aristotele contenti, Platonicos & Pythagoricos arcent à ludis. At hos posteriores præfert Augustinus, non solum quod plerasque sententias habent admodum consentaneas nostræ religioni, verumetiam quod ipsum dictionis genus figuratum, ut diximus, & allegoriis frequens, propius accedit ad sermonem sacræ scripturæ. Non igitur mirum si commodius tractaverunt allegorias Theologicas, qui dicendi copia rem quamlibet, etiam ieiunam ac frigidam locupletare & convestire poterant, tum qui omnis antiquitatis doctissimi, quod in mysteriis divinis erat faciendum, id fuerant olim in poëtis & Platonicis libris meditati. Horum igitur commentationes te malo evolve-
re,

Veteres
ob elo-
quentiã
commo-
de tracta-
runt alle-
goriam.

re, utpote qui non ad scholasticam concertationem, sed ad bonam mentem te instituas. Quod si non assequeris mysterium, memineris tamen subesse, quod quidem vel incognitum sperare præstabilius est, quam in litera occidente con- quiescere. Neque id modo in ve- teri testamento, verum etiam in novo. Habet Evangelium carnem suam, habet & spiritum. Nam etiam si detractum est velum à facie Moysi, tamen adhuc Paulus videt per speculum & in ænigmate. Et ut apud Ioannem ipse dixit Chri- stus: Caro non prodest quicquam, spiritus est qui vivificat. Mihi qui- dem religio fuisset dicere non pro- dest quicquam, satis fuerat futu- rum, caro non nihil prodest, sed multo amplius spiritus: nunc ipsa dixit veritas, non prodest quic- quam. Adeoque non prodest, ut iuxta Paulum mortifera sit, nisi ad spiritum referatur. Alioqui vel hoc utilis est caro, quod infirmitatem quasi gradibus quibusdam ducit

Evange-
liū habet
suam car-
nem &
spiritum.

H

ad

170 MILITIS CHRIST.
ad spiritum. Corpus sine spiritu
non potest subsistere, spiritus cor-
pore nihil eget. Quod si Christo
auctore tanta res est spiritus, ut so-
la vivificet, huc tendendum, ut in
omnibus literis, omnibus actibus
spiritum respiciamus non carnem.
Et si quis observaverit, animadver-
tet hoc unum esse, quo nos vocant
inter prophetas præcipuus Esaias,
inter Apostolos Paulus, qui nulla
pene epistola non hoc agit, non
inculcat, nihil fidendum esse car-
ni, in spiritu esse vitam, liberta-
tem, lumen, adoptionem, & fru-
ctus illos optabiles, quos enume-
rat. Carnem ubique contemnit,
damnat, dissuadet. Attende, &
deprehendes passim hoc idem a-
gere præceptorem nostrum Iesum,
dum in tollendo de puteo asino,
in illuminando cæco, in confri-
candis aristis, in non lotis mani-
bus, in conviviiis peccatorum, in
parabola pharisæi & publicani, in
ieiuniis, in fratribus secundum
carnem, in gloria Iudæorum, quod
essent

essent filii Abrahæ, in muneribus offerendis, in precationibus, in phylacteriis dilatatis, multisque similibus locis, contemnit carnem legis & superstitionem eorum, qui malebant esse Iudæi in manifesto, quam in occulto. Et cum dicit mulierculæ Samaritanæ: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Sed venit hora, & nunc est, cum veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Idem factò significavit, cum in nuptiis aquam frigidæ & insipidæ literæ vertit in vinum spiritus, ad vitæ contemptum animas inebrians spirituales. Et ne magnum putes, quod ista contempserit Christus, quæ modo commemoravimus. Imo contempserit & carnis suæ manducationem, & sanguinis potum, nisi & spiritaliter

ter edatur atque bibatur. Quibus enim putas ista locutus est, Caro non prodest quicquam, spiritus est qui vivificat? Nempe non iis, qui Evangelio de collo suspenso, aut cruce ærea, se tutos ab omni malo putant, idque perfectam religionem existimant, sed quibus summum mysterium, de sumendo corpore sua aperuerat. Si res tanta nihil est, imo si perniciofa, quid est cur ullis aliis rebus carnalibus fidamus nisi adsit spiritus. Tu forte quotidie sacrificas, & tibi vivis, neque ad te pertinent incommoda proximi tui: adhuc in carne es sacramenti. Verum si sacrificans das operam id esse, quod illa sumptio significat puta idem spiritus cum spiritu Christi, idem corpus cum corpore Christi, vivum membrum Ecclesiæ. Si nihil amas nisi in Christo, si omnia tua bona putas omnibus esse communia, si omnium incommoda tibi perinde ut tua dolent, ita demum magno fructu sacrificas, nempe quia spiritualiter.

Quid spiritualiter
sumere
corpus
Christi.

Si

Si te sentis in Christum quodammodo transfigurari, & iam minus minusque in te ipso vivere, spiritui gratias age, qui solus vivificat. Multi quot quoque die sacris adfuerint numerare solent, atque hac re tanquam maxima freti, quasi iam nihil præterea debeant Christo, ita templis egressi, ad pristinos mores redeunt. Quod carnem pietatis amplectuntur, laudo: quod illic consistunt, non laudo: peragatur in te, quod illic oculis repræsentatur: repræsentatur mors capitis. Excute te intus in sinu, quod aiunt, quam prope tu mortuus mundo. Quod si te totum adhuc possident, ira, ambitio, cupiditas, voluptas, invidia, etiam si contingas altare, procul tamē abes à sacro. Occisus est pro te Christus: macta & tu pecudes istas. Sacrifica temetipsum illi, qui pro te semet immolavit patri. Hæc si ne cogitas quidem, & in illo confidis, odit Deus pinguem tuam & crassam religionem. Baptizatus es,

ne protinus te Christianum putes: mens tota nihil nisi mundum sapit: in manifesto Christianus es, in occulto gentili gentilior. Cur ita? quia corpus sacramenti tenes, spiritu vacas: ablutum est corpus, quid refert, dum animus manet inquinatus? Sale contacta est caro, quid tum, si insulsus manet animus? Unctum est corpus, at inunctus animus. Sin consepultus es Christo intus, & iam cum eo in novitate vitæ meditaris ambulare, agnosco Christianum. Aspergeris aqua consecrata, quorsum attinet, modo tu internas sordes non abstergas ab animo? Veneraris divos, gaudes eorum reliquias contingere. Sed contemnis, quod illi reliquerunt optimum, puta vitæ puræ exempla. Nullus cultus gratior Mariæ, quam si Mariæ humilitatem imiteris: nulla religio sanctis acceptior, magisque propria, quam si virtutem illorum exprimere labores. Vis tibi demereri Petrum aut Paulum? alterius fidem, alte-

Aspergio
aquæ cō-
secratæ.

Cōtactus
reliquia-
rum.

Divorum
cultus.

alterius imitare charitatem, & plus feceris, quam si decies Romam curfitaris. Vis summo honore Franciscum afficere? elatus es, admirator pecuniae es, contentiosus es: largire hoc divo: compesce animos, & exemplo Francisci, esto modestior, contemne sordidum lucrum, & inhia bonis animi. Remitte contentionem, & vince in bono malum. Istum honorem pluris faciet divus ille, quam si centum illi cereos accenderis. Magnū quiddam putas, si Francisci cucullo obvolutus, sepulchro inferaris. Nihil proderit vestis similis mortuo tibi, si mores fuerunt dissimiles vivo. Et quanquam universae pietatis exemplar à Christo commodissime petitur, tamen Christi cultus in sanctis eius te impendio delectat, Christum facito in sanctis imiteris, & ad singulorum honorem, singula vitia mutare, aut singulas virtutes amplecti stude. Hoc si accesserit, iam & illa quae foris fiunt, non improbabo. Sum-

ma veneratione complecteris cineres Pauli, non damno, si sibi constat tua religio. Si veneraris cinerem mutum & mortuum, & vivam illius imaginem adhuc loquentem, ac tanquam spirantem, quæ in illius literis superest, negligis, nonne præpostera est tua religio? Adoras ossa Pauli in loculis condita, non adoras mentem Pauli, in scriptis latentem? Magnificas fragmentum corporis per vitrum perspicuum, & non miraris totum animum Pauli per literas pellucētē? Cineres colis, ad quos nonnunquam vitia tolluntur corporum: cur non literas magis, quibus vitia sanantur animarum? Signa ista mirentur infideles, quibus data sunt: tu fidelis libros illius amplectere, ut qui non diffidis Deum omnia posse, discas illum super omnia diligere. Honoras imaginem vultus CHRISTI saxo, lignove deformatam, aut fuscata coloribus, multo religiosius honoranda mentis illius imago, quæ

Expres-
sissima
Christi
imago in
Euange-
lio.

hil est præ illo, si mysterium crucis in pectore conditum gestes. Alio- qui si ista faciunt religiosum, quid religiosius Iudæis, quorum impiis- simi plerique Iesum tamen in car- ne viventem oculis viderunt, auri- bus audierunt, manibus contre- ctarunt: quid Iuda felicius, qui ore os divinum pressit? Adeo sine spiritu non prodest caro quicquã, ut ne virgini quidem matri pro- futurum fuerit, quod eum de sua carne genuit, nisi & spiritu spiri- tum illius concepisset. Maximum hoc, sed audi maius. Apostoli do- nec corporeo Christi contubernio fruerentur, nonne legis quam fue- rint imbecilles, quam pingue quiddam adhuc sapuerint? Quis aliud ad absolutam salutem desi- deraret, quam tam diuturnum Dei atque hominis convictum? Et ta- men post ædita miracula, post tot annis exhibitam divini oris do- ctrinam, post argumenta resusci- tati, nonne suprema hora, iam re- cipiendus in cœlum, exprobrat
eis

Apostoli
Christo
præfente
semper
vacilla-
bāt fide.

eis incredulitatem illorum? Quid
 igitur in causa? Nempe obstabat
 caro Christi, atque inde est, quod
 ille dicit: Nisi ego abiero, paracle-
 tus non veniet. Expedit vobis ut
 ego vadam. Christi corporea præ-
 sentia inutilis ad salutem, & in illa
 præterea re corporali audebimus
 perfectam pietatem statuere? Pau-
 lus viderat Christum in carne.
 Quid hoc maius esse putas? At ille
 contemnit: dicens. Etsi Christum,
 inquit, novimus secundum car-
 nem, sed iam nunc non novimus.
 Quare non noverat? Quia profe-
 cerat ad meliora charismata spiri-
 tus. Verboſius forte hæc dispu-
 to, quam conveniat ei, qui regulas
 tradit: verum ideo facio accura-
 tius, neque sine gravi causa, quod
 re ipsa compertum habeam hunc
 errorem communem esse pestem
 totius Christianismi, quæ vel hoc
 graviorem perniciem adfert, quod
 specie quidem pietati proxima est.
 Nulla enim periculosiora vitia,
 quam quæ virtutem imitantur.

Nam præterquam quod bonis etiam lubricus in ea lapsus est, nulla difficilius corriguntur, propterea quod vulgus imperitum religionem violari credit, dum istiusmodi reprehenduntur. Reclamet illico mundus, & oblatrent clamosi quidam concionatores, qui ista libenter intus canunt, videlicet non ad Christum, sed ad suum compendium respicientes: ob quorum vel imperitam superstitionem, vel fictam pietatem, sæpius mihi testandum est, me nequaquam taxare corporales cæremonias Christianorum, & studia simplicium, præsertim ea quæ Ecclesiastica comprobavit auctoritas: sunt enim nonnunquam tum indicia, tum adminicula pietatis. Quæ quoniam fere necessaria sunt infantibus in Christo, donec grandescant & occurrant in virum perfectum, tamen ne à perfectis quidem convenit fastidiri, ne exemplo lædantur infirmi. Quod facis probo, si modo finis vitiosus non sit, tum si
ibi

Perfecti
non fasti-
diant cæ-
remo-
nias.

ibi non figis metam, unde gradum factum oportebat ad salutem propiora. Verum Christum visibilibus rebus, ob visibilia colere, & in his fastigium religionis ponere, hinc sibi placere, hinc alios damnare, his instupescere; atque adeo immori, & (ut semel dicam) his ipsis à Christo avocari, quæ ad hoc tantum adhibentur, ut ad eum conducant, hoc est, nimirum à lege Evangelii quæ spiritualis est, desciscere, & in Iudaismum quendam recidere, neque minus forte periculosum, quam sine hac superstitione, magnis & apertis animi vitis laborare. Capitalior hic quidem morbus esto, sed ille insanabilior. Quantum ubique sudavit præcipuus ille spiritus assertor Paulus, ut Iudæos à fiducia operum abductos, ad ea quæ sunt spiritualia promoveat. Atque huc denuo vulgus Christianorum video revolutum. Quid autem dixi vulgus? Ferendum hoc, nisi & sacerdotum & doctorum bonam partem, denique

Ne fistas
in cere-
moniis.

nique greges eorum, qui spiritalem vitam vocabulo & cultu profitentur, pene totos hic error occupasset. Si sal infatuatum est, unde salientur cæteri? Pudet me referre, quanta superstitione plerique istorum observent cæremoniolas quasdam ab homunculis, non tamen hoc animo iustitatas, quanto odio easdem ab aliis flagitent, quanta securitate his fidant, quanta temeritate alios iudicent, quanta contentione tueantur. His factis suis cælum deberi putant, in quibus si quando occaluerint, iã Pauli atque Antonii sibi videntur. Incipiunt magno supercilio alienæ vitæ censuram exercere ad imperitorum (ut ait Comicus) regulam illam, ut nihil nisi quod faciunt ipsi, rectum putent. Cæterum ubi in suo instituto consenuerunt, videbis eos nihil adhuc Christi sapere, sed animales, ac tristibus quibusdam vitiis madentes, in convictu morosos, ac vix etiam sibi tolerabiles, charitate frigidos, ira fervi-

Superstitiosi,

Vitia cæremoniosorum,

fervidos, odio pertinaces, lingua virulentos, in exercendis simultatibus invictos, pro re quavis nihili depugnare paratos, adeoque alienos à perfectione Christi, ut ne communibus quidem virtutibus sint præditi, quas etiam ethnicis, vel ratio natura insita, vel usus vitæ, vel philosophorum præcepta parant: indociles, intractabiles, rixosos, voluptatum avidos, ad verba divina nauseabundos, nulli commodos, de aliis male suspicaces, sibi blandientes. Huccine tot annorum laboribus denique perventum est, ut pessimus sis, & optimus tibi videare, ut pro Christiano sis Iudæus, mutis tantum elementis serviens, ut gloriam habeas non in occulto apud Deum, sed in manifesto apud homines? Quod si in spiritu ambulasti, non in carne, ubi fructus spiritus? ubi charitas? ubi gaudium illud animi? ubi pax erga omnes? ubi patientia? longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continen-
 tia,

tia, castitas, ubi Christi imago in
 tuis moribus? Non sum, inquis,
 scortator, non fur, non sacrilegus,
 & observo quæ sum professus. At
 quid est hoc aliud, quam non sum
 sicut cæteri homines, raptores, a-
 dulteri, & ieiuno bis in sabbato?
 Malo ad malo publicanū humilē,
 & misericordiā implorantē, quam
 istud iustorum genus, sua benefa-
 cta commemorantium. Quid au-
 tem professus es, an ne faceres
 quod olim in baptismo iurasti, te
 Christianum, hoc est, spirituales,
 non Iudæum futurum? Quippe
 qui propter traditiunculas homi-
 num transgredieris mandata Dei.
 An non Christianismus est vita spi-
 ritualis? Audi Paulum Romanis
 loquentem: Nihil ergo damnatio-
 nis est his, qui sunt in Christo Iesu,
 qui non secundum carnem ambu-
 lant. Lex enim spiritus vitæ in
 Christo Iesu, liberavit me à lege
 peccati & mortis. Nam quod im-
 possibile erat legi, quæ infirmaba-
 tur per carnem, Deus filium suum
 mit-

Hypocri-
 sis reli-
 giosorū.

Christia-
 nismus
 quid.

mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim in carne sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui vero in spiritu sunt, quæ spiritus sunt sentiunt. Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax. Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Quid dici poterat plenius? quid apertius? Verum hæc nihil ad se pertinere putant homines ad suis blandiendum vitiis arguti, ad aliena carpenda præcipientes, & quod Paulus dixit de secundum carnem ambulando, in adulteros modo & scortatores referunt, quod de sapientia carnis, quæ inimica est Deo, in eos detorquēt, qui literaturam secularem (quam vocant) didicerunt. In utroque sibi

Theologorum
expositio
tie.

fibi plaudunt, quod neque adulteri sunt, & omnium literarum egregie indocti. Cæterum in spiritu vivere, nihil aliud esse somniant, quam facere scilicet quod faciunt ipsi: qui si linguam Paulinam tam diligenter observassent, quam fortiter contemnunt Ciceronianam, intelligerent nimirum Apostolum vocare carnem, id quod visibile est, spiritum quod invisibile. Docet autem ubique visibilia oportere servire invisibilibus, non contra invisibilia visibilibus. Tu præpostere ad ista Christum accommodas, quæ conveniebat ad Christum applicari. An testimonium flagitas, carnis vocabulum, non tantum ad libidinem aut luxum pertinere? Accipe quod idem Apostolus hoc ipsum quod semper agens, scribit Colossensibus: Nemo vos seducat volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra, inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, id est, Christum,

ex

Quid
Paulo sit
Caro &
Spititus.

ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones sumministratum & constructum, crescit in augmentum Dei. Et ne quid dubites eum loqui de iis, qui cæremoniis quibusdam corporalibus freti, aliorum spiritualibus obstrepunt studiis. Attende quod sequitur: Si ergo mortui estis cum Christo, ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo discernitis? Ab his igitur nos avocans paulo post: Igitur, inquit, si confurrexistis cum Christo, quæ sunt sursum quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Deinde spiritualis vitæ præcepta tradens, quid tandem monet? Num ut his aut his cæremoniis utamur? num ut sic vestiamur? ut his aut his cibis victitemus? ut tantum psalmorum exhauriamus? nihil horum. Quid igitur? Mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscen-

Spiritualis
vitæ præ-
cepta.

piscentiam malam, & avaritiam,
 quæ est idolorum servitus. Ac pau-
 lo post: Nunc autem deponite &
 vos omnia, iram, indignationem,
 malitiam. Pauloque inferius: Ex-
 poliantes vos veterem hominem
 cum actibus suis, & induentes no-
 vum, eum qui renovatur in agni-
 tionem Dei, secundum imaginem
 eius qui creavit eum. **Quis est au-**
tem vetus homo? nempe Adam
 ille de terra terrenus, cuius con-
 versatio est in terra, non in cœlis.
 Terram intellige, quicquid visibi-
 le, eoque temporarium. **Quis no-**
vus homo? nempe de cœlo cœle-
 stis. Cœlum accipe, quicquid in-
 visibile, eoque æternum. Postremo
 ne Iudaico more certis quibusdam
 observationibus tanquam magicis
 cæremoniis Deum demereri veli-
 mus, docet eatenus opera nostra
 grata esse Deo, quatenus ad chari-
 tatem referuntur, in idem profe-
 cta. Super omnia autem hæc, in-
 quiens, charitatem habete, quod
 est vinculum perfectionis. Et pax
 Dei

Vetus
 homo.

Dei Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore. Dabo argumentum evidenti-
 us. Ad Galatas scribens, sæpe carnem, sæpe spiritum nominat, quos non tantum à libidine vocat ad castimoniam, sed à Iudaismo & operum fiducia, in quam erant à pseudapostolis inducti, conatur retrahere. Hic igitur opera carnis recensens, vide quæ vitia commemoret. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia. Neque multo post: Si spiritu vivimus, spiritu ambulemus. Deinde quasi pestem spiritui infestam indicans, addit: Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. De fructibus arbor cognoscitur. Quod vigi-
 lias, quod ieiunia, quod silentia,
 quod

*Pestis
 spiritui
 infesta.*

quod preculas, quod reliquas id genus observationes non præteris, nihil moror. In spiritu non credam esse, nisi videro fructus spiritus. In carne esse cur non affirmem, cum post secularem pene istarum rerum exercitationem adhuc in te deprehendam opera carnis? Invidentiam plus quam muliebrem, iracundiam & ferocitatem militarem, rixandi nunquam fatiatam libidinem, rabiosam maledicentiam, vipereum linguæ obtretractricis venenum, animum tumidum, cervicem præfractam, lubricam fidem, vanitatem, fictionem, assentationem? Tu fratrem in cibo aut potu, cultuve iudicas. At Paulus te iudicat ex factis tuis. An hoc te à carnalibus mundanis separat, quod tu levioribus quidem in rebus, sed iisdem tamen vitiis laboras? Num turpior est, qui ob hæreditatem interceptam, ob vitiatam filiam, ob læsum parentem, ob magistratum, ob principis gratiam, iras, inimicitias, æ-

mula-

mulationes suscipit, quam tu qui pudet dicere quam de nihilo multo hæc omnia facis acerbius? Causa peccandi levior non elevat crimen, sed exaggerat. Neque refert in quanto pecces, modo pari affectu. Imo refert adeo, hoc enim quisque sceleratior est, quo minore momento ab honesto abducitur. Non ego nunc loquor de iis Monachi. monachis, quorum mores & mundus detestatur, sed de his quos vulgus miratur, non ut homines, sed ut angelos. Quos ipsos tamen offendi non oportet hoc sermone, qui vitia notat, non homines. Quod si boni viri sunt, gaudeant etiam à quocunque admoneri in his quæ ad salutem pertinent. Neque clam me est, inter eos esse plurimos, qui literis & ingenio adiuti, spiritus mysteria degustarunt. Sed (quod ait Livius) fere fit ut maior pars vincat meliorem. Cæterum si verum fateri fas est, nonne videmus arctissimum quodque monachorum genus fastigium religio-

ligionis aut in cæremoniis, aut in certa lege psalmodum, aut in corporum labore ponere? Quos si quis excutiat, atque de spiritualibus percontetur, vix perpaucos invenerit, qui non in carne ambulent. Et hinc ista tanta animorum infirmitas illic trepidantium, ubi timor non est, illic oscitantium ubi summum est periculum. Hinc illa perpetua in Christo infantia, ut ne quid dicam gravius, quod præposterè rerum æstimatores, ea facimus plurimi, quæ sola nihili sunt, iis neglectis, quæ sola sufficiunt, semper sub pædagogis agentes, semper sub iugo: nec unquam ad libertatē spiritus aspirantes, nunquam ad amplitudinem charitatis crescentes: cum clamet Paulus ad Galatas: State & nolite iterum iugo servitutis contineri. Atque alio loco: Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem,

dem, quæ est in Christo Iesu. Neque multo inferius: Ita nos, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra, clamantem: Abba pater. Itaque iam non est servus, sed filius. Iterum alibi: Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod si invicem mordeatis, & comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Rursum ad Rom. Non enim accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba pater. Eodem pertinet & illud quod Timotheo

motheo scribens : Exerce autem, inquit, teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicū utilis est, pietas ad omnia est utilis. Et ad Corinthios: Dominus spiritus est, ubi autē spiritus, ibi libertas. Sed quid nos unum aut alterū locum referimus? Totus in hoc est Paulus, ut caro quę contentiosa est cōtemnatur, & in spiritu, qui charitatis & libertatis est auctor, nos constituat. Individuæ enim inter se comites sunt, caro, servitus, inquietudo, contentio : Rursum, spiritus, pax, amor & libertas. Hęc passim inculcat Apostolus. Num meliorem religionis magistrum requirimus, præsertim cum huic omnis divina scriptura concinat? Hoc erat maximum mandatum in lege Mosaica, hoc iterat ac perficit in Evangelio Christus. Ob hoc potissimum natus ac mortuus est, ut nos doceret non Iudaizare, sed amare. Post cœnam illam supremam quam sollicitè, quanto affectu mandat Apostolis suis non de cibo

cibo aut potu , sed de charitate mutuo servanda. Quid aliud docet; imo rogat huius symmystes Ioannes , ut nisi diligamus invicem? Paulus cum passim , ut dixi, charitatem commendans , tum ad Corinthios scribens, & miraculis, & prophetiæ , & angelorum linguis anteponit charitatem. Ne tu mihi ilico charitatem esse dicas, in templo frequentem esse, signis divorum procumbere, cereolos accendere, numeratas preculas iterare. Nihil istis opus habet Deus. Charitatem Paulus vocat, ædificare proximum , omnes eiusdem corporis membra ducere, omnes unum in Christo putare, de fraternis commodis, perinde ut de tuis in domino gaudere, incommodis mederi, veluti propriis: mansuete corripere errantem , docere nescientem , erigere lapsum, consolari deiectum , adjuvare laborantem, subvenire egenti: in summa omnes opes tuas, omne studium, omnes curas ad hoc referre, ut

Quid
charitas
Paulo.

quam plurimis profis in Christo, ut quemadmodum ille neque sibi natus est, neque sibi vixit, neque sibi mortuus est, sed totum se donavit usibus nostris, ita & nos fratrum commoditatibus inserviamus, non propriis. Quod si fieret, nihil esset religiosorum vita neque lætius neque facilius, quam nunc contra tristem fere videmus & laboriosam, ac Iudaicis superstitionibus plenam, nec ab ullis laicorum vitiis immunem, in nonnullis contaminatiorem. Quod hominum genus, si nunc revivisceret Augustinus, quo auctore vitæ plerique gloriantur, profecto ne agnosceret quidem, clamaretque, nihil se minus probaturum fuisse, quam hoc vitæ genus: neque ad superstitionem Iudæorum, sed ad Apostolorum regulam, vivendi rationem instituisse. Sed audio iam dudum quid mihi respondeant quidam paulo saniores: in minimis vigilandum, ne paulatim defluatur in maiora vitia. Audio &

& approbo, verum non paulo magis advigilandum, ne sic inhæreas minimis, ut à maximis penitus excidas. Ibi periculum evidentius, sed hic gravius: ita Scyllam fugito, ne in Charybdim incidas. Ista facere salutare est, sed eis inniti perniciosum. Paulus non te vetat elementis uti, sed servire non vult elementis eum, qui liber est in Christo. Non damnat legem factorum, sed si quis ea legitime utatur. Sine his fortasse pius non eris, sed non ista te pium faciunt: Conducent ad pietatem, ita si quidem in hoc utare. Sin frui cœperis, pietatem omnem semel extinguunt. Apostolus contemnit opera Abrahæ, quæ summa fuisse nemo nescit, & tu tuis confidis: Deus averfatur victimas & Sabbata, & neomenias populi sui, quorum omnium ipse fuerat auctor. An audebis tuas observatiunculas, cum divinæ legis præceptis conferre? Audi tamen ad ista nauseantem ac stomachantem Deum: Quo

mihi multitudinem victimarum
 vestrarum? plenus sum, holocau-
 sta arietum, & adipem pinguium,
 & sanguinem vitulorum, & agno-
 rum, & hircorum nolui. Cum ve-
 neritis ante conspectum meum,
 quis quæsit hæc de manibus ve-
 stris, ut ambularetis in atriis meis?
 Ne offeratis ultra sacrificium fru-
 stra incensum, abominatio est mi-
 hi. Neomeniam & sabbatum, &
 festivitates alias non feram. Ini-
 qui sunt cœtus vestri, Calendas
 vestras, & solennitates vestras odi-
 vit anima mea. Facta sunt mihi
 molesta, laboravi sustinens. Et
 cum extenderitis manus vestras,
 avertam oculos meos à vobis, &
 cum multiplicaveritis orationes
 vestras, non exaudiam vos. Nonne
 cum observationes & ritus sacro-
 rum commemorat, tum multipli-
 catas orationes, tanquam digito
 notat eos, qui religionem numero
 psalmorum, aut precum metiun-
 tur? Attende & illa, quam mire
 divinum fastidium propheta fa-
 cun-

cundus exaggerat, ut iam nec auribus, nec oculis ferre potuerit. Quæ tandem obsecro? nimirum quæ ipse tanta religione servanda tradiderat, quæ tanta veneratione, tot sæculis fuerant à regibus sanctis & prophetis observata. Et hæc detestatur adhuc in lege carnali, & tu tuis domi tibi natis observatiunculis fidis in lege spirituali? Idē alio loco eundem prophetam clamare indefinenter, & instar tubæ vocem iubet intendere, videlicet in re seria & acri reprehensione digna, quæque fere non nisi magna contentione ab istis obtineri queat. Me, inquit, de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & quæ iudicium Dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare Deo volunt. Quare ieiunavimus, & non aspexisti, humiliavimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros reperitis.

Ecce ad lites & contentiones ieiunatis: & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare usque ad hanc diem, ut audiatur in excelsis clamor vester. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nunquid contorqueri quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? Nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem domino? Sed quid hoc esse dicemus? damnat Deus quod ipse mandarat? minime. quid igitur? sed in carne legis manere, & in re nihili confidere, id vero detestatur: proinde utroque loco quid velit accedere, demonstrat. Lavamini, inquit, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum **de oculis** meis. Cum audis mala cogitationum, nonne palam spiritum & internum hominem denotavit. Oculi domini non vident in manifesto, sed in occulto, neque secundum visionem oculorum iudicat, neque secundum auditum aurium

aurium arguit. Nescit fatuas virgines, foris expolitas, intus inanes. Non novit eos qui labiis dicunt, domine, domine. Deinde admonet usum vitæ spiritualis, non tam in cæremoniis, quam in proximi charitate situm esse. Quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Similia subtexit & alteri loco de ieiuniis: nonne, hoc est, magis ieiunium quod elegi? dissolve colligationes impietatis: solve fasciculos deprimentes: dimitte eos qui contracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Quid igitur faciet Christianus? negliget Ecclesiæ mandata? contemnet honestas maiorum traditiones? damnabit piæ consuetudines? Immo si infirmus est, fervabit ut necessarias: si firmus & perfectus, tanto magis observabit, ne sua scientia fratrem

Vitæ spiritalis.
usus.

offendat infirmum, & occidat eum pro quo mortuus est Christus. Hæc oportet non omittere, sed illa necesse est facere. Non damnantur opera corporalia, sed præferuntur invisibilia. Non damnatur cultus visibilis, sed non placatur Deus, nisi pietate invisibili: spiritus est Deus, & spiritualibus victimis flectitur. Turpe sit Christianis ignorare, quod gentilis quidam poëta non ignoravit: qui de pietate præcipiens: Si Deus, inquit, est animus, nobis ut carmina dicunt, Hic tibi præcipue sit pure mente colendus. Ne contemnamus auctorem, vel ethnicum, vel minutum: Sententia est magno etiam Theologo digna, & ut ego quidem deprehendi, tam intellecta à paucis, quam à nemine non lecta. Ea vero est huiusmodi. Similia similibus afficiuntur. Tu Deum tauro cæso, aut thureo vapore moveri magnopere credis, quasi corpus esset. Mens est, & quidem purissima, simplicissimaque,

que, proinde potissimum mente pura colendus est. Tu cereum accensum sacrificium putas. At David sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus. Et si despexit sanguinem hircorum, aut vitulorum, at cor contritum & humiliatum non despiciet. Si facis quod tribuitur oculis hominum, multo magis adhibe quod requirunt oculi Dei. Religioso cucullo regitur corpus, quid tum, si mundanam vestem gerit animus? Si nivea tunica velatur homo exterior, sint & interioris hominis vestimenta candida, sicut nix. Silentium agis foris, multo magis cura, ut vacet mens intus. In templo visibili demittis genu corporis: nihil agitur, si in templo pectoris stas erectus contra Deum. Veneraris lignum crucis, magis sequere mysterium crucis. Ieiunium agis, & abstines ab iis, quæ non coinquinant hominem, & non contines ab obscenis sermonibus, qui polluunt & tuam, & alienam conscientiam?

Corpori subducitur cibus, & anima siliquis porcorum sese ingurgitat? Exornas ædem faxeam, religioni habes loca sacra: quid refert si templum pectoris, cuius parietem perfodit Ezechiel, abominationibus Aegyptiis profanatum est? Sabbatum agis foris, & intus omnia vitiorum tumultibus perstrepunt. Non mœchatur corpus, sed avarus es, iam mœchus est animus. Pfallis lingua corporea, sed intus ausculta, quid dicat animus: Ore benedicis, & corde maledicis. Corpore angusta cellula contineris, & cogitatione per totum orbem vagaris. Audis verbum Dei corporeis auribus, magis audias intus. Quid enim dicit Propheta? Nisi audieritis intus, plorabit anima vestra. Quid autem legis in Evangelio? Ut videntes non videant, & audientes non audiant. Et rursus propheta, Aure audietis, & non percipietis. Beati igitur qui intus audiunt verbum Dei. Felices, quibus dominus

nus

nus intus dicit verbum, & salva-
 buntur animæ illorum. Hanc au-
 rem iubetur à David inclinare filia
 regis illa, cuius omnis decor ab
 intus in fimbriis aureis. Denique
 quid refert mala non facere, quæ
 affectu concupiscis? Quid refert
 bona foris agere, quibus diversa
 fiunt intus? An magnum est, quod
 corpore Hierosolymam adis, cum
 intra temetipsum sit Sodoma, sit
 Aegyptus; sit Babylon? Non ma-
 gnum est carnis calcaneis vestigia
 calcasse Christi, at maximum affe-
 ctu sequi vestigia Christi. Si ma-
 ximum est contigisse sepulchrum
 domini, non maximum erit ex-
 pressisse mysterium sepulturæ? Ac-
 cusas apud sacerdotem hominem
 tua peccata, vide quomodo accu-
 ses apud Deum. Nam apud illum
 accusare, intus odisse est. Tu for-
 te sigillis cereis aut pecuniola, aut
 peregrinatiuncula semel elui cul-
 pas credis: tota erras via. Intus ac-
 ceptum est vulnus, intus pharma-
 cum admoveatur necesse est. Cor-
 ruptus

ruptus est affectus, amasti, quod erat odio dignum, odisti, quod erat amandum. Dulce tibi fuit amarum, & amarum dulce. Nihil moror, quid exhibeas foris: sed si mutatis vicibus, quod modo amabas, odisse, fugere, horrere cœperis, si dulcescit affectui quod modo fel sapiebat, ita demum sanitatis argumentum accipio. Amavit multum Magdalena, & dimissa sunt ei peccata multa. Quo magis Christum amabis, hoc magis oderis tua vitia, nam odium peccati consequitur amorem pietatis, velut umbra corpus. Malo te semel mores tuos vitiosos intus ac vere odisse, quam decies verbo tenus testari apud sacerdotem. Ergo ut quædam exempli gratia retulimus, in toto theatro mundi huius visibilis, in veteri lege, in nova, in omni mandato Ecclesiæ, denique in teipso, atque in omni negotio humano, foris caro quædam est, intus spiritus. In quibus si non ordinem faciemus præposterum, sed

in his quæ videntur non ita multum fiducia ponentes, nisi quatenus ad meliora momenti quid adferunt, semper ad spiritum & ea quæ charitatis sunt, respiciamus, evademus non tristes, ut isti, & imbecilles, semper pueri (ut proverbio dicitur) animales, ossa arida (ut apud prophetam est) spiritum non habentia, lethargici, stupidi, rixosi, lividi, susurriones: sed excelsi in Christo, ampli charitate, robusti, & ad utramque fortunam stabiles: ad minima conniventes, ad summa enitentes, pleni alacritatis, pleni scientiæ, quam qui reiiciunt, eos reiicit & ille scientiarum dominus. Imperitia enim quam fere comitatur indocilitas, & quam Græci pulchre vocant *φιλαυτία*, sola facit, ut (quod ait Esaias) confidamus in rebus nihili, & loquamur vanitates. Concipiamus laborem, & pariamus iniquitatem: semper serviamus trepidi atque humiles cæremoniis Iudaicis. De cuiusmodi loquens

Paul-

Christus
finis le-
gis.

Paulus: Testimonium, inquit, perhibeo illis, quod zelum quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Quid autem ignorabant? nempe quod finis legis Christus, Christus autem spiritus est, charitas est. Apertius autem Esaias miseram & inutilem istorum servitutem in carne describit. Propterea, inquit, captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. Et nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Non mirum quod populus servit elementis huius mundi, videlicet vulgus indoctum, & non nisi de alieno pectore sapiens. Magis mirandum quod religionis Christianæ quasi primates in eadem captivitate fame intereunt, & siti exarescunt. Quare fame interierunt? quia non didicerunt à Christo frangere panes hordeaceos: siliquam modo asperam circumlingunt, medullam non eruunt. Quare siti exarescunt? quia non didicerunt à Mose aquam de spiri-
tuali

tuali petra elicere. Neque hauserunt de fluminibus quæ de ventre Christi fluunt aquæ vivæ. Hoc autem dictum est de spiritu, non de carne. Tu igitur mi frater, ne tristibus laboribus non multum promoveas, sed mediocri exercitio, cito grandis & vegetus evadas in Christo, hanc regulam diligenter amplexus, ne velis cum immundis animalibus humi reptare, sed semper alis illis nitens, quas Plato putat in animis amoris calore elicitas, denuo pullulascere, à corpore ad spiritum, à mundo visibili ad invisibilem, à litera ad mysterium, à sensibilibus ad intelligibilia, à compositis ad simplicia temetipsum quasi gradibus quibusdam scalæ Jacob erige. Ita ad se propinquanti, vicissim appropinquabit dominus: & si tu pro viribus de tua caligine, sensuumque strepitu conaberis assurgere, occurret ille commode è luce sua inaccessiblei, & silentio illo incogitabili, in quo non sensuum tantum

tum omnis tumultus, sed & intelligibilium omnium imagines con-
ticescunt.

Canon sextus.

ET quoniam ex tempore scri-
benti aliud ex alio in mentem
venit, subtextam & sextam regu-
lam, superioribus quodammodo
cognatam, tam necessariam ad sa-
lutem universis, quam à paucis cu-
ræ habitam. Ea est ut animus ad
Christum anhelantis, à vulgi tum
factis, tum opinionibus quam ma-
xime dissentiat, nec aliunde quam
ab uno Christo, pietatis exemplum
petatur. Hoc est enim unicum
archetypum, unde quisquis vel un-
guem discesserit, à recto discedit,
atque extra viam currit. Proinde
Plato graviter profecto ut plera-
que, in politica sua negat eum vir-
tutem constanter tueri posse, qui
de turpi atque honesto, nullis cer-
tis opinionibus mentem imbuerit.
At quanto perniciosius est, falsas
opinionibus de iis, quæ ad salutem
per-

Pietatis
exemplū.

pertinent, animo penitus insidere?
 Quare hoc vel in primis curan-
 dum putat, ut custodes illi, quos
 oportet omni turpitudine vacare,
 quam optimas opiniones de fugi-
 endis atque expetendis, easque
 quam certissimas tanquam leges
 quasdam sanctissimas animo in-
 sculpant suo. Quicquid enim per-
 suasione penitus inhæsit animo, id
 quisque moribus exprimit. Eoque
 præcipua Christianorum cura huc
 intendi deberet, ut pueri iam inde
 ab incunabulis, inter ipsas blandi-
 tias nutricum, & parentum oscu-
 la, inter literatorum manus per-
 suasiones imbibant Christo di-
 gnas, propterea quod nihil vel al-
 tius insidit animo, vel hæret tena-
 cius, quam quod rudibus (ut in-
 quit Fabius) annis inditur. Pro-
 cul procul ab auriculis infantibus
 amatorix cantiunculæ, quas domi
 forisq; cantillant Christiani, spur-
 ciores, quam unquam ethnicorum
 vulgus receperit. Non audiant
 accepta iactura rei materculam
 eiu-

Pueri
 Christia-
 ni educa-
 tio.

eiulantem : non amissa sorore , se miseram ac destitutam clamitantem. Non audiant patrem ignaviam opprobantem ei , qui iniuriã non cum fœnore retulit , non admirantem eos qui rem quocunq; modo fecerunt amplissimam. Ingenium hominis ad vitia proclive , perniciosum exemplum statim arripit , non aliter , quam ignem vicinum naphtha. Quanquam idem hoc nulla non ætate agendum , ut omnes vulgi errores ab ipsis usque radicibus ex animo revellantur , atque in eorum iocum salutare opinionones inserantur , adeoque roborentur , ut nullis rebus queant convelli. Quod qui fecerit , is nullo negotio virtutem sua sponte sequetur , & secus agentes miseratione , non imitatione dignos iudicabit. Huc enim pertinet illud à Socrate non absurde dictum , quanquam ab Aristotele reprehensum , virtutẽ nihil aliud esse quam scientiam fugiendorum atque expetendorum : non quod non viderit

derit discrimen inter cognitionem honesti atque amorem: sed quemadmodum Demosthenes pronuntiationem primum, secundum ac tertium in eloquentia respondit esse, videlicet adeo præcipuam partem significans, ut in ea totam esse duceret: itidem Socrates agens cum Protagora, argumentis evincit, tantum in omni virtute momenti scientiam adferre, ut peccata non aliunde proficiscantur, quã peccatũ à falsis opinionibus. à falsis opinionibus. Etenim & qui Christum amat, & qui voluptatem, pecuniam, honorem falsum amat, nimirum utrique dulce, bonum ac pulchrum sequuntur. At hi labuntur in scitia, pro dulci amplectentes, quod est acerbissimum, pro acerbis fugientes quod est dulcissimum, item pro bono ac lucro sequentes quod merum est detrimentum, pro damno timentes, quod unicum est lucrum, id pulchrum iudicantes, quod est fœdum, id pudendum opinantes, quod solum est gloriosum. Porro
 si cui

si cui penitus persuasum sit, ac iam
 veluti cibus in animi substantiam
 sit traiectum, solam virtutem opti-
 mam esse, dulcissimam, pulcherri-
 mam, honestissimam, utilissimam:
 contra, turpitudinem unicum esse
 malum, cruciatum, foedum, eru-
 bescendum, damnosum, atque hæc
 non opinione populari, sed ipsa
 natura rerum metiatur, fieri non
 potest, ut ea constante persuasio-
 ne, diu in malis hæreat. Pessimus
 enim iam olim tum vivendi, tum
 sentiendi auctor vulgus est. Neque
 unquam ita bene actum est cum
 rebus humanis, ut non pessima
 placuerint plurimis: cave sic cogi-
 tes: hoc nemo non facit: his vesti-
 giis maiores mei sunt ingressi: hac
 in sententia est ille tantus philoso-
 phus, tantus Theologus: sic vivi-
 tur à magnatibus: hoc regium est
 institutum: hoc & episcopi & pon-
 tifices summi factitant, hi profecto
 vulgus non sunt: nihil te moveant
 ingentia nomina, ego vulgum non
 loco, sed pectore metior. Vulgus
 sunt,

sunt, quicunque in specu illo Platonico vincti suis affectibus inanes rerum imagines pro verissimis rebus admirantur. Nonne præposterè faciat, si quis non lapidem regulæ, sed regulam lapidi conetur applicare? Nonne multo absurdius: si quis non hominum mores ad Christum, sed Christum ad hominum vitam laboret inflectere? Non ideo rectum puta, quia primores, quia maxima pars hominum factitat, sed ita demum rectum est, quod fit, si quadrat ad regulam Christi. Immo hoc ipso tibi suspectum quid esse oportet, quod plurimis placet. Pusillus grex est, & erit semper, cui cordi est Christiana simplicitas, paupertas, veritas. Pusillus est, sed beatus, quippe cui soli debetur regnum cælorum. Arcta est via virtutum, & à perpauca calcata, sed non alia ducit ad vitam. Prudens ædificator utrum tandem ab usitatissimo, an ab optimo opere petit exemplum? Pictores non nisi optimas tabu-

tabu-

tabulas sibi proponunt. Exemplum nostrum Christus est, in quo uno omnes insunt beate vivendi rationes: hunc sine exceptione licebit imitari. Cæterum in probatis viris, eatenus unumquodque in exemplum vocare conveniet, quatenus respondebit cum archetypo Christi. De vulgo autem Christianorum sic existima, nulum unquam fuisse corruptius, ne apud ethnicos quidem, quantum ad opiniones de moribus attinet.

Probati
viri imi-
tandi
quatenus.

Cæterum de fide, quid sentiant, viderint ipsi. Hoc certe indubitissimum est, fidem sine moribus fide dignis, adeo nihil iuvare, ut etiam in cumulum cedat damnationis. Evolve veterum annales, & confer horum temporum mores. Quando vera probitas despectior? quando sic in precio habitæ divitiæ undecunque partæ? Quo unquam seculo verius illud Horatianum: Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos, Et genus, & formam regina pecunia donat?
Et

Et illud eiusdem: Nam genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est. Quis iam non serio legit ironiam illam Satyricam? O cives, cives, quærenda pecunia primum: Virtus post nummos? Quando luxus solutior? Quando supra, adultèria vel latius patuerunt, vel impunitiora fuere, vel minus in probro? dum in aliis, suis vitiis indulgent principes, & quisque speciosum factu ducit, quicquid in aulicorum mores abiit? Cui non extremum malum ac probrum videtur pauperies? Olim in scortatores, in sordidos, in gloriosos, in admiratores pecuniæ, etiam de plaustris famosa scommata iaciebantur: in spectaculis gentilium, scite notatis vitiis, applaudebatur à vulgo; quibus nunc à Christianorum proceribus male laudatis applauditur. Non tulerunt theatra Atheniensium histrionem è tragœdia quæpiam Euripidis cantantē verba cuiusdam avari, unam pecuniam reliquis humanæ vitæ commodis

K

præ-

Antiqua
comœ-
dia.

preferentis: ac plane futurum erat, ut actorem cum tota fabula exploderent, eiicerentque, ni mox assurgens Poëta, paulisper etiam manere iussisset, ac spectare quorsum admirator ille auri esset evasurus. Quam multa sunt apud illos exempla eorum, qui è bene administrata Republica præter honestam opinionē, nihil in tenuem familiam retulerunt, qui fidem pecunia, qui pudicitiam vita potiorē habuerunt: qui neque prosperis rebus insolescere, neque adversis frangi potuerunt: qui honesta pericula voluptatibus anteposuerunt: qui sola conscientia recti contenti, neque honores, neque opes, neque reliqua fortunæ commoda desiderabant. Et ut ne commemorem Phocionis sanctitatem, Fabritii divitiis potiorē paupertatem, Camilli magnanimitatem, Bruti severitatem, Pythagoræ pudicitiam, Socratis inexpugnabilem continentiam, Cætonis integritatem: ac mille pulcherri-

cherrima omnium virtutum decora, quæ passim in Lacedæmoniorum, in Persarum, in Atheniensium, in Romanorum annalibus leguntur, magno quidem nostro pudore, Divus Aurelius Augustinus, ut ipse de se in commentariis confessionum suarum testatur, iam multo priusquam Christum indueret, contempserat pecuniam, pro nihilo habebat honores, gloria non commovebatur, voluptatibus autem usque adeo frena negarat, ut homo adolescens una muliercula contentus esset, cui & coniugii fidem servabat. Hos animos, hæc exempla, inter aulicos, inter Ecclesiasticos, addam & inter monachos, non temere quis invenerit. Aut si quis huiusmodi extiterit, ilico velut asinus inter simias ostentui ac risui erit, delirus, hebes, hypocrita, rerum imperitus, melancholicus, amens, omnium una voce dicetur, ac ne homo quidem iudicabitur. Sic Christiani Christi doctrinam vene-

Augusti-
ni conti-
nentia.

Nobiliū
vanitas.

neramur, sic exprimimus, ut nihil
vecordius, nihil abiectius, nihil
magis pudendum iam vulgo ha-
beatur, quam vere ac toto pecto-
re esse Christianum: quasi aut
Christus frustra versatus sit in ter-
ra, aut alius sit nunc, quam olim
Christianismus, aut non ex æquo
pertineat ad omnes. Ab his igitur
volo te toto animo dissentire, &
rerum omnium precia unius Chri-
sti communiōne metiri. Quis vul-
go non præclarum autumat, atque
inter præcipua bona ponendum,
claris maioribus prognatum esse,
id quod nobilitatem nominant?
Nihil te moveat, cum audis huius
seculi prudentes, viros graves,
summaque auctoritate præditos,
admodum serio de stemmatū gra-
dibus, adductis superciliis, tanquā
de re vehementer ardua differen-
tes, & magno conatu magnas nu-
gas effutientes, cum vides alios sic
avorum atq; atavorum imaginibus
tumentes, ut reliquos præ se vix
homines esse iudicent. Sed horum
erro-

errorem Democritico risu prosequens, id quod res est reputa, unicam ac summam esse nobilitatem in Christo renatum esse, illius insitum esse corpori, unum corpus & unum spiritum fieri cum Deo. Sint alii regum filii, tibi maximum sit, quod & es, & diceris filius Dei. Illi sibi placeant, quod in aulis principum versentur, tu elige cum David, abiectus esse in domo Dei. Attende quos elegerit Christus, infirmos, stultos, ignobiles secundum mundum. In Adam omnes ignobiles nascimur, in Christo omnes unum sumus: vera nobilitas est, inanem contemnere nobilitatem: vera nobilitas est servum esse Christi. Hos tibi maiores esse puta, quorum virtutes æmularis. Audi quid in Euangelio dixerit optimus æstimator nobilitatis adversus Iudæos, qui se iactabant de generis auctore Abraham: quali vero auctore? non tantum illustri, non solum opulento, non modo victore regum, sed ob divinas virtutes

Summa nobilitas esse in Christo renatum.

K 3. divinis

divinis ornato præconiis. Quis istud non insigne, non gloria dignum existimet? Audi quid audierint: Vos ex patre diabolo estis, & opera patris vestri facitis. En tibi Paulus & ipse ad magistri regulam generositatem æstimans, Non enim, inquit, omnes qui ex circūcisione sunt Israël, hi sunt Israëlitæ; neque qui semen sunt Abrahæ, omnes sunt filii. Pudenda ignobilitas, servire turpitudini, cum Christo nullam habere cognationem, qui non agnoscit, nisi qui faciunt voluntatem patris sui qui in cœlis est. Turpiter spurius est, qui patrem habet diabolum, habet autem qui illius opera facit, nisi mentitus est Christus: sed non novit mentiri veritas. Suprema generositas est & filium & hæredem esse Dei, fratrem autem & cohæredem esse Christi: illorum insignia quid sibi velint, ipsi viderint. Christianorum insignia sunt communia quidem omnibus, sed tamen illustrissima crux, corona

spinea,

spinea, clavi, lancea, stigmata Domini, quæ Paulus in corpore suo se gestare gloriatur. De nobilitate itaque vides, quanto alia te sentire velim, quam vulgus opinatur. Eum vero qui plurimum auri domi congeffit, quis non vulgo beatum divitem ac felicem vocat? Tu fat beatum, immo solum beatum iudica, qui Christum qui summum bonum possidet. Qui preciosam illam margaritam bonæ mentis, vel rerum omnium, vel corporis etiam dispendio mercatus est. Qui thesaurum invenit sapientiæ, cunctis opibus preciosioris: qui à Christo ditissimo aurum emit ignitum, probatum, ut locuples fiat. Quid igitur sunt ista quæ

Divites
non sunt
beati.

Quid di-
vitiæ.

multitudo miratur, aurum, gemmæ, prædia? Falso nomine divitiæ, vero spinæ, quæ semen divini verbi suffocant, iuxta parabolam Evangelicam: sarcinæ sunt, quibus onusti nec possunt per arctam viam Christum nudum sequi, nec per ostium humile intrare in regnum

cælorum. Ne pilo quidem temet-
 ipsum meliorem puta, si vel Mi-
 das, vel Cræsos opibus vincas, sed
 illigatiorem, impeditiorem, onu-
 stiolem: abunde sat habet, qui ista
 fortiter potest contemnere: satis
 prospectum est ei, cui nihil defu-
 turum promisit Christus: non esu-
 riet, cui sapit manna verbi divini:
 non erit nudus, qui Christum in-
 duit. Hoc solum damnum existi-
 ma, quoties aliquid de pietate de-
 cessit, & vitiis accrevit: ingens lu-
 crum puta, cum mens accessione
 virtutis facta est melior. Nihil ti-
 bi deesse puta, si eum possides, in
 quo sunt omnia. Quid autem hoc
est, quod miseri voluptatem no-
 minant? profecto nihil minus,
 quam quod dicitur. Quid igitur?
 mera insania est, & plane (quod
 Græci dicere solent) Aiacis risus,
 dulce venenum, blanda perniciēs.
 Vera & unica voluptas, gaudium
 est puræ conscientiæ: lautissimæ
 epulæ sunt, studium sanctarū scri-
 pturarum: iucundissimæ cantile-
 næ,

næ, psalmi spiritus sancti: festivissima societas, communio sanctorum omnium: summæ delitiæ, fruitio veri. Tu modo purga oculos, purga aures, purga palatum, & incipiet tibi adolescere Christus: quo vere gustato, etiam si Milesii, Sybaritæ asoti, Epicurei, breviter universi voluptatum architecti, omnes suas illecebras in unum conferant, præ uno illo nausea videbuntur. Non id protinus dulce est quod sapit, sed quod sano sapit. Si febrienti aqua vinum sapit, nemo istud voluptatem nominat, sed morbum. Erras si non credis piis hominibus longe iucundiores esse suas lachrymas, quam impiis risus, cachinnos, iocosque suos: non his dulcius esse ieiunium, quam illis attagines, phalides aves, perdices, accipenserres, aut rhombos suos: horum frugales mensulas, olusculis & leguminibus Pythagoricis instructas, non longe lautiores esse, quàm istorum sumptuosa fastidia. Deni-

Dulce est
quod sano
sapit.

K. 5

que

que vera voluptas est, amore Christi falsis delitiis non sollicitari. Iam amoris & odii vocabulis vide quã mundus abutatur. Cum adolescens insanus puellam deperit, id vulgus amorem appellat, cum nullum verius sit odium. Verus amor vel suo dispēdio commodis alienis cōsulere cupit. Ille quo nisi ad suam voluptatem spectat? igitur non illam, sed semetipsum amat, quanquam ne se quidem amat, nemo enim alium amare potest nisi se prius amarit, sed recte: nemo quenquam odisse potest, nisi se prius oderit: Verum bene amare, nonnunquam bene odisse est, & recte odisse, amasse est. Ergo qui ob tantillum commodum, ut putat, suum puellæ blanditiis & muneribus tendit insidias, ut illi quod habet optimum eripiat, integritatem, pudorem, simplicitatem, bonam mentem, famam, utrum hic odisse an amare tibi videtur? Profecto nullum hoc odio odium atrocius. Cum inepti parentes

rentes liberorum vitiis indulgent, vulgo aiunt, Quam tenere hi suos amant filios? Immo quam crudeliter oderunt, qui dum suis morem gerant affectibus, liberorum salutem habent neglectui. Quid aliud nobis precatur hostis invidentissimus diabolus, quam ut hic impune peccantes, in æternum incurramus supplicium? Lenem magistrum, & misericordem principem vocant, qui sceleribus quibusdam, vel connivet vel etiam favet, ut hoc peccent licentius, quo impunitius. At quid aliud minatur per prophetam Dominus iis, quos sua misericordia putat indignos? Et non visitabo, inquit, super filias vestras quando fornicantur, & super nurus vestras, quando adulterantur. David vero quid promisit? Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Vides ut in Christo noventur omnia, & rerum vocabula per-

mutentur: qui seipsum male amat, is capitaliter odit: qui in sese male misericors est, is crudelissime sævit: bene curare, negligere est: bene lædere, prodesse est: bene perdere, servare est. Ipse tibi curæ eris, si carnis desideria contempseris: si bene sævieris in vitia, hominē beneficio iuveris: si peccatorem occideris, hominem servaveris: si perdidideris quod fecit homo, restitueris quod fecit Deus. Age vero iam potentiam & imbecillitatem, fortitudinem & ignaviam quid esse putat error popularis? Nonne potentem nominant eum, qui quem velit, facile queat lædere?

Potentia
falſa.

Quamquam odiosa nimium potentia est, nocere posse, id quod est istis cum cantharidibus & scorpiis, atque ipso adeo diabolo cōmune, videlicet dare malum. Solus Deus vere potens est, qui nocere nec potest, si velit, nec vult si possit: quippe cuius natura est benefacere. Sed potens iste quomodo tandem lædet hominem? Eripiet pe-

pecuniam, pulsabit corpus, adimet vitam? Si pio homini id facit, beneficium pro maleficio dedit: sin improbo, hic occasionem quidem administravit, sed ille ipse sibi nocuit. Nemo enim nisi à seipso læditur. Nemo alium parat lædere, nisi longe gravius ipse sese lædat prius. Damnum pecunię mihi dare paras. Iam tu charitate amissa, damnum gravissimum tibi ipsi dedisti. Non potes mihi vulnus infligere, quin ipse prius vulnus multo atrocius acceperis. Non adimis mihi vitam corporis, nisi tute tibi prius animam iugularis. At Paulus ad inferendam iniuriam imbecillis, ad ferendam validissimus, nonne gloriatur sese in Christo posse omnia? Fortem & animosum vulgo nominant eum, qui ferox & impotentis animi, ad quantumvis levem iniuriam effervesceat iracundia, & convitium convitio, maleficio maleficio retaliat. Contra qui acceptam iniuriam mussitat ac dissimulat, hunc ignavum, pusillanimum,

Alterum
lædens
sibi nocet.

Fortis
quis vulgo.

nimem, instrenuum appellitant.
 Immo quid alienius à magnitudi-
 ne animi, quam verbulo dimoveri
 à statu mentis, & adeo alienam
 stultitiam non posse contemnere,
 ut hominem te non putes esse, nisi
 maleficio maleficio superaris? At
 quanto fortius, animo excelso &
 amplo nullam iniuriam non posse
 negligere, insuper & pro maleficio
 beneficium reddere? Non ego for-
 tem dixerim, qui in hostem au-
 deat, qui mœnia superet, qui vita
 contempta, omnibus periculis ob-
 sticiat caput, id quod est pene gla-
 diatoribus omnibus commune. At
 animum qui possit vincere, qui
 ex animo bene velle male volen-
 tibus, bene mereri de male meren-
 tibus, bene precari maleprecanti-
 bus, huic denique debetur cogno-
 men fortis atque magnanimi. Ex-
 cutiamus & illud, quid mundus
 gloriam, ignominiam ac pudorem
 nominet. Laudaris ob id? & à qui-
 bus? Si ob turpia, & à turpibus, ista
 vero falsa est gloria & vera igno-
 minia.

minia. Vituperaris, rideris: qua
 gratia, & à quibus? ob pietatem, Gloria
vera.
 ob innocentiam, utique à malis:
 non ista est ignominia, sed nulla
 verior gloria. Esto sane vel univer-
 sus mundus explodat, exhibet-
 que, non potest non esse glorio-
 sum, quod approbat Christus. Et si
 quicquid est mortalium, applaudit
 atque acclamet, euge, euge, non
 potest non esse pudendum, quod
 Deo displicet. Prudentiam vulgo Prudètia
mundi.
 vocant, rem parare strenue, partem
 probe constabilire, & porro in po-
 sterum prospicere. Sic enim passim
 & serio loquentes audimus. Frugi
 homo est, catus, cordatus, consul-
 tus, providus, de iis qui brevi rem
 faciunt lautiozem. Hoc mundus
 qui & mendax est ipse, & pater
 eius: at quid dicit veritas? Stulte,
 inquit, hac nocte repetent à te a-
 nimam tuam. Expleverat horrea
 messibus, instruxerat commeatu
 omnes apothecas, abunde mul-
 tum pecuniæ domi condiderat, ni-
 hil restare putabat, non (quod fe-
 ræ

ræ faciunt) ut congestis opibus
 inops custos incubaret, quemad-
 modum draconem vellus aureum
 servasse poëtæ fabulantur, sed uti
 partis frueretur, & tamen hunc
 stultum appellat Euangeliū. Quid
 enim stultius, quid vecordius, quā
 umbris inhiantem res veras amit-
 tere, id quod solemus in cane illo
 Aesopico ridere: & in Christiano-
 rum moribus non magis riden-
 dum est, vel flendum potius? Incal-
 lidus mercator habeatur, quem
 comicum illud fugerit: Pecuniam
 in loco negligere, maximum in-
 terdum est lucrum: qui præsens
 lacellū admittat, quod non igno-
 ret ingens dispendium consecutu-
 rum. Quanto inconsultius, huic
 umbraticę vitę omnibus horis nu-
 tanti, tanta sollicitudine prospice-
 re, quod tamen fuerat suppeditan-
 dum à Deo: & in futuram vitam
 nihil consulere, quam semper cala-
 mitosissimam exigamus oportet,
 nisi fuerit ingenti cura prospectū.
 Alium errorem accipe: solertem &
 rerum.

rerum peritum vocant, qui rumu-
 sculos omnes captans, novit toto
 quid fiat in orbe: quæ fortuna
 mercatum, quid Britannorum
 tyrannus moliat, quid novatum
 Rhomæ, quid ortum in Galliis,
 quomodo Dacæ victitent & Scy-
 thæ: quid consultant principes:
 breviter qui omni de negotio apud
 omne genus hominum garrere
 calleat, eum aiunt sapere. Quid
 autem incogitantius, quid insci-
 tius, quam quæ procul fiant & ad
 te nihil attinent, ea vestigare, quæ
 vero in tuo pectore gerantur, &
 vel sola ad te pertinent, de iis ne
 cogitare quidem. Narras mihi
 tumultus Britannicos, narra mag-
 is quid in tuo pectore tumultu-
 entur ira, invidia, libido, ambitio:
 quam prope iam istæ sub iugum
 missæ sint: quæ spes victoriæ: quã-
 ta belli pars profligata: quam in-
 structa ratio. In his si vigilans, si
 auritus pariter & oculatus, si sa-
 gax, si circumspectus fueris, soler-
 tem te pronuntiabo. Atque illud
 quod

quod in nos mundus solet iacere, in ipsum retorquebo: ne quicquam sapit; qui sibi nihil sapit. Ad hunc modum si omnes mortalium curas, gaudia, spes, metus, studia, sententias excusseris, invenies plena erroris omnia: dum bonum dicunt malum, & malum bonum, dum dulce faciunt amarum, amarum dulce, lucem faciunt tenebras, & tenebras lucem. Et hæc quidem hominum multo maxima turba est, verum oportet hos simul & contemnere, ne similis illorum esse velis, & miserescere, ut eos tui similes fieri cupias, atque (ut Augustini verbis utar) tum flere convenit irridendos, tum irridere fletuos. Noli in malis conformari huic seculo, sed reformare in novitate sensus tui, ut probes non quæ mirentur homines, sed quæ sit voluntas Dei bona & bene placens, & perfecta. Periculo proximus es, planeque labascis, si circumspicere cœperis quid agant plerique, si captare quid sentiant. Tu vitæ

Quæ probanda sint.

ac

ac lucis filius, sepeliant sine mortui mortuos suos, cæci cæcorum duces simul in foveam abeant. Cave quoquam ab exemplari tuo Christo cordis oculos dimoveas: non errabis, veritatis ductum sequens: non impinges in tenebris, post lumen ambulans: Hoc prælucente si fucata bona à veris, si vera mala à falsis secreveris, horrebis nō imitaberis cæcitatē multitudinis, ad inanissima rerū ludibria, vicibus quibusdam affectionum, iræ, invidia, amoris, odii, spei, metus, gaudii, doloris, quovis Euripo inquietius æstuantis. Bragmani, Cynici, Stoici, mordicus sua dogmata tueri solent, & reclamante mundo, explodentibus, exhibitantibus omnibus, tamen urgent pertinaces, quod sibi semel persuaserunt. Aude & tu sectæ tuæ decreta penitus in animo figere, aude securus ac totus in auctoris tui sententiam pedibus discedere.

Opinio.

*Opiniones Christiano
dignæ.*

Christia-
nus non
sibi na-
tus.

HÆc semper apud te constant
veri Christianismi paradoxa,
uti ne quis Christianus se sibi na-
tum esse putet, neque sibi velit
vivere, sed quicquid habet, aut est,
id omne non sibi tribuat, sed Deo
auctori ferat acceptum: omnia sua
bona omnibus existimet esse com-
munia. Proprietatem Christiana
charitas non novit. Pios amet in
Christo, impios propter Christum,
qui nos adhuc inimicos sic dilexit
prior, ut se totum nobis redimen-
dis impenderit, illos complectatur
quod boni sint, hos nihilominus
ut bonos reddat. Neminem pror-
sus hominem oderit, non utique
magis, quam fidelis medicus odit
ægotum. Vitiis tantum sit inimi-
cus. Quo gravior est morbus, eo
maiores curam adhibebit pura
charitas. Adulter est, sacrilegus
est, Turca est: excretur adulte-
rum, non hominem: sacrilegum
asper-

aspernetur, non hominem: Tur-
 cam occidat, non hominem. Det
 operam, ut impius pereat, quem
 ipse se fecit: sed ut servetur homo,
 quem fecit Deus. Omnibus ex ani-
 mo bene velit, bene precetur, bene
 faciat. Neque noceat commeri-
 tis, & profit immerentibus. O-
 mnium commodis perinde ut suis
 aggratuletur, omnium incommo-
 dis, non secus quam suis indoleat.
 Nimirum hoc est quod iubet Apo-
 stolus, flere cum flentibus, gaudere
 cum gaudentibus. Immo gravius
 alienum malum ferat, quam suum.
 De fraterno bono lætior sit, quam
 de proprio. Non est Christiani sic
 cogitare: Quid mihi rei cum isto?
 albus a terve sit, nescio, ignotus
 est, alienus est, nihil unquam bene
 de me meritus est: læsit aliquando,
 nunquam profuit. Nihil horum,
 tantum memineris, quo merito ti-
 bi quæ præstiterit Christus, qui
 suam in te beneficentiam, non in
 se, sed in proximo voluit retaliari.
 Tantum vide, quibus egeat ille, &
 quid

quid tu possis. Tantum hoc cogita, Frater est in Domino, coheres in Christo, eiusdem corporis membrum, eodem redemptus sanguine, fidei communis socius, ad eandem gratiam & felicitatem futuræ vitæ vocatus: quemadmodum dixit Apostolus, Unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, unus Dominus, & una fides, unum baptisma, unus Deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Alienus esse qui potest, qui cum tibi tam multiplex intercedit unitatis copula? Apud gentiles momenti non nihil adferant vel ad benevolentiam, vel ad malevolentiam illæ rhetorum circumstantiæ. Concivis est, affinis est, cognatus est: aut contra: familiaris, amicus paternus, bene meritus, gratus, honesto loco natus, opulentus, aut secus: In Christo aut nihil sunt, aut iuxta Paulum, unum & idem sunt hæc omnia. Hoc unum tibi
 obyer-

obversetur ob oculos , & satis fit: caro mea est , frater est in Christo: quod in membrum confertur, nonne in universum corpus redundat, atque inde in caput? Omnes sumus invicem membra: membra cohærentia constituunt corpus: corporis caput Iesus Christus , Christi caput Deus : tibi fit, singulis fit , Christo fit , Deo fit, quicquid uni cuilibet membro fit, seu bene, seu male : hæc omnia unum sunt, Deus, Christus, corpus & membra. Non recte inter Christianos locum habet illud : Pares cum paribus : & illud : Dissimilitudo mater odii. quorsum enim dissensionum vocabula , ubi tanta est unitas ? Non sapit Christianismum, quod vulgo aulicus oppidano, rusticus urbano, patricius plebeio , magistratus privato , dives pauperi, clarus obscuro , potens imbecilli, Italus Germano, Gallus Britanno, Britannus Scoto, grammaticus Theologo, grammatico Dialecticus , iurisperito medicus, doctus

doctus idiotæ, eloquens infacundo, cœlebs marito, iuuenis seni, clericus prophano, sacerdos monacho, minor Coletæ, Carmelita Iacobitæ, & ne omnia discrimina referam, nugatoria in re dissimilis dissimili est iniquior. Ubi charitas quæ & hostem diligit, quando cognomen commutatum, quando color vestis nonnihil diversus, quando cingulus, aut calceus, & similia deliramenta hominum, me tibi faciant invisum? Quin potius pueriles istas nugas mittimus, & illud quod ad rem pertinet, præ oculis habere consuescimus, quod multis locis inculcat Paulus, omnes nos in Christo capite, unius esse corporis membra, eodem animata spiritu, si tamen in illo vivimus, ut neque felicioribus membris inuideamus, & imbecillioribus libenter subveniamus: ut intelligamus nos ipsos accepisse beneficium, cum beneficium præstitimus proximo: nos læsos, cum nocitum est fratri. Neque quisquam

Sua quisque con-

quam proprie sibi studeat, sed pro sua virili quisque quod accepit à Deo, in commune conferat, ut illo refluant omnia, unde fluxerunt, puta à capite. Hoc videlicet est, quod Paulus scribit Corinthiis: Sicut enim inquit, corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus. Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, non sum oculus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit. Quod si essent omnia

L unum

ferat in
cōmune.

unum membrum, ubi corpus?
 Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarii. Sed multo magis, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt. Et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantio-rem circundamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantio-rem honestatem habent. Honestam autem nostram nullius egent. Sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantio-rem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Consimilia scribit Rom. Sicut enim, inquit, in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo,
 singuli

singuli autem alter alterius membra, habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes. Rursum ad Ephesios: Veritatem autem, inquit, facientes in charitate, crescimus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Et alibi iubet invicem alios aliorum onera gestare, quoniam sumus invicem membra. Vide igitur, num ad hoc corpus pertineant, quos passim audis ad hunc modum loquentes: Mea res mihi hæreditate obvenit, iure, non fraude possideo: cur ea non meo arbitrato utar, atque abutar? Cur iisdem inde quicquam, quibus nihil debeo? Profundo, perdo, meum est quod perit, aliorum nihil interest. membrum tuum ringeritur inedia, & tu ructas perdicum.

carnes. Frater nudus horret, tibi tantum vestium tineis & carie vi-
 tiatur. Tibi mille aureos unius noctis alea perdidit, dum interim misera quæpiam puella, adigente egestate, pudicitiam suam prostitu-
 tuit, & perit anima, pro qua Christus impendit animam suam. Tu dicis quid mea? Quod meum est pro meo arbitrio tracto. Et postea isto cum animo tibi videris Christianus, qui ne homo quidem sis? Audis in cœtu multorum lædi famam huius atque illius, tu taces, aut forte arrides obtrectanti. Cō-
 futassem, inquis, si quid ad me pertinuissent quæ dicebantur: at nihil mihi cum illo qui lædebat-
 tur. Ergo nihil tibi cum corpore, si nihil cum membro. Ne cum capite quidem aliquid, si nihil cum corpore. Vim vi, inquiunt, ius est repellere. Nihil moror, quid leges Imperatoriæ permittant, hoc de-
 miror, unde istæ voces in mores Christianorum pervenerint. No-
 cui, sed laceffitus. Malui dare ma-
 lum,

Studium
 sui cōtra
 charitatē.

lum, quam in me admittere. Esto, non puniunt leges humanæ, quod indulserunt: At quid facturus est Christus imperator tuus, si suæ legi fraudem feceris, quæ extat apud Matthæum? Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi alteram, & ei qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo: diligite inimicos vestros: & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persecutibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Respondes, non mihi ista dixit: dixit Apostolis, dixit perfectis. Nonne audisti, ut filii patris vestri sitis? si filius Dei non cupis esse, nihil ad te pertinet lex. Quanquam ne bonus quidem est, qui perfectus esse nolit. Acci-

Ne vindictam
expectas.

L. 3.

pe &

pe & illud, si mercedem non desideras, nihil ad te mandatum: sequitur enim: Si diligitis eos qui vos diligunt, quā mercedem habetis? quasi dicat, nullam: neque enim istud facere virtus est, sed non facere scelus est: neutri debetur quicquam, ubi par relatum est pari. Audi Paulum magnum Christianarum legum & consultum, & interpretem: Benedicite persecutibus vos: benedicite & nolite maledicere: nulli malum pro malo reddentes: si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius: noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Quid igitur futurum est, inquis, si procacitatem alienam mea lenitate aluero, & veterem

rerem ferendo iniuriam invitato
 novam ? Si potes malum sine tuo
 malo vel effugere, vel depellere,
 nemo te verat facere : sin minus,
 cave dixeris, facere satius est quam
 pati: si potes, emenda, vel benefi-
 ciiis obruens, vel mansuetudine
 vincens: sin aliter, præstat alterum
 perire quam utrunque, præstat te
 patientiæ lucro ditescere, quam
 inmutua talione mali, malos ambos
 fieri. Ergo Christianum decretum
 fit, cum omnibus amore, mansue-
 tudine, beneficio certare: conten-
 tione, odio, obtrectatione, contu-
 melia, iniuria, vel infimis etiam li-
 benter cedere. Sed indignus est,
 cui benefiat, cui concedatur. At
 dignum te ut facias, dignus Chri-
 stus, ad cuius gratiam fit. Neque
 lædere quenquam volo, aiunt: ne-
 que lædi me patiar: immo tu læ-
 sus, ex animo remitte noxam, ca-
 vens ne quid sit, quod quisquam
 tibi remittat. Tam observans esto
 in vitanda culpa tua, quam facilis
 ad remittendam alienam. Quo

Christia-
 no satius
 pati quã
 facere.

L 4

maiores,

maior es, hoc te magis magisque
 summittas, ut omnibus in charitate
 infervias. Si claro genere es, non
 obscurabunt, sed decorabunt no-
 bilitatem generis, mores Christo
 digni. Si doctus es, hoc modestius
 imperitorum inscitiam feras & e-
 mendes. Hoc fratri plus debes,
 quo plus tibi creditum est. Dives
 es, memineris dispensatorem esse
 te, non dominum: ac sollicitus vi-
 de, quomodo rem communem
 tractes. Tu credebas solis mona-
 chis interdictam esse propieta-
 tem? Indictam paupertatem? Erra-
 sti, utrumque ad omnes Christia-
 nos pertinet. Lex te punit, si quid
 alieni sustuleris: non punit, si tuum
 fratre egente subtraxeris: at utrū-
 que puniet Christus. Si magistra-
 tus es, ne te faciat honor ferocio-
 rem, sed onus sollicitiorem. Non
 gero, inquis, munus Ecclesiasti-
 cum, non sum pastor aut Episco-
 pus. Demus istud. At num etiam
 Christianns non es? Ipse videris
 cuias sis, si Ecclesiasticus non es.

Adeo

Adeo Christus in contemptum venit mundo, ut pulchrum existiment & regium, nihil cum eo habere commercii, hoc quenque contemptiorem esse, quo fuerit illi copulatio. An non audis quotidie ab iratis laicis, atrocis convicii loco nobis in os iaci, clerici, sacerdotis & monachi vocabula? Idque prorsus non alio animo ac voce, quam si incestum aut sacrilegium exprobrarent. Equidem demitor, cur non etiam baptismum obiiciant, cur non etiam cum Saracenis Christi cognomen probri vice impingant. Si malum clericum, aut indignum sacerdotem dicerent aut monachum irreligiosum, ferendi erant, quippe qui mores hominis notarent, non virtutis professionem contemnerent. Sed qui sibi supra virginum, res bello raptas, pecuniam alea vel partam, vel perditam, & id genus plurima facinora gloriæ ducunt, in alium vero nihil habent contemptius, aut probrosius, aut magis pudendum,

dum, quod obiectent, quam monachi aut sacerdotis vocabulum, nimirum obscurum non est, quid de Christo sentiant isti solo nomine Christiani. Non est alius Episcoporum, alius magistratum civilium dominus, eiusdem vices gerunt utrique: eidem utrique reddenda erit ratio. Si alio quam ad illum respicis, vel suscipiens magistratum, vel gerens, nihil refert si te mundus non vocat Simoniacum, ille certe ut Simoniacum puniet. Si publicum munus ambis, non ut pro fis in commune, sed ut privatim rei tuæ consulas, ut ulciscaris quibus male vis, magistratus tuus latrocinium est apud Deum. Insequeris prædones, non uti suum recipiat qui spoliatus est, sed ne non sit apud te, quod apud prædones est: Quantulum quæso inter te & illos interest? nisi forte, quod illi quidem mercatorum, tu prædonum es prædo. In summa nisi hoc animo geris magistratum, ut paratus sis non dicam
 rei,

Prædonū
 prædo.

rei, sed & capitis iactura, quod iustum est tueri, non approbabit Christus administrationem tuam. Addam & illud ex Platonis sententia, neminem esse magistratu dignum, qui libenter gerit magistratum. Si princeps es cave ne te incantent maleficæ illæ assentatorum voces: Dominus es, supra leges liberares, omnia tibi iusta, omnia honesta: tibi licet, quicquid libet: nihil ad te, quæ vulgo dicuntur à sacerdotibus. Immo id tu quod res est existima, unum omnium esse dominum Christum Iesum, cuius te quam simillimum esse oportet, quippe cuius vices geris. Huius disciplina nulli præstanda exactius, quam tibi, à quo severius ratione exacturus, quam ab aliis. Nō protinus ius esse putato, quod vis, sed id tantū velis quod ius est. Quod ulli mortaliū turpe futurū erat id ne tibi quidē putaris honestū. Immo ne illa quidē tibi permittite, quæ vulgo solent condonari. Quod in aliis delictū, in te flagitium fore pu-

Magistra-
tu di-
gnus, qui
invitus
fulcipit.

ta. Honorem, admirationem, dignitatem, gratiam, auctoritatem, non opes tibi concilient plebeis maiores, sed mores emereantur, popularibus meliores. Non ea discat in te mirari vulgus, quibus illa ipsa facinora invitantur, in quæ tu quotidie animadvertis. Tolle admirationem divitiarum, ubi fures, peculatores, sacrilegi, prædones? Tolle admirationem voluptatum, ubi raptores, atque adulteri? Quoties splendidior apud tuos videri vis, ne stultorum oculis opes tuas explices: cum felicior, ne luxum & voluptates ostentes. In te primum discant ista contemnerè, discant suspicere virtutem, in precio habere frugalitatem, applaudere temperantiæ, honorem habere modestiæ. Ne quid eorum tuis in moribus appareat, quæ tui fasces in populi moribus puniunt. Optime recideris maleficia, si materiam maleficiorum, divitias & voluptates in te non viderint magni fieri. Ne quem vel media de plebe

Vicia
Christiani
principis.

plebe præ te contempseris. Commune ex æquo precium est, quo utrique estis redempti. A contemptu te non strepitus ambitionis, non ferocitas, non arma atque satellites vendicent, sed vitæ integritas, severitas ac mores ab omnibus populi vitiis incorrupti. Nihil prohibet, in obeundo principatu summum tenere locum, & in charitate nullum discernere locum. Hoc principatum esse puta, non opibus præcedere, sed quam plurimum omnibus prodesse. Non ea quæ publica sunt, in tuum commodum verte, sed quæ tua sunt, teque ipsum totum, ad publicam utilitatem effunde. Multa tibi debet populus, at tu illi debes omnia. Ambitiosa nomina, invicti, sacrosancti, maiestatis, & si coguntur ferre aures, animus certe non agnoscat, sed hæc omnia in Christum, cui soli competunt, referas. Læsæ maiestatis crimen, quod alii tragica voce efferunt, apud te levissimum sit. Maiestatem principis

is ve-

Principatus Christianus.

is vere lædit, qui principis nomine, contra ius, crudeliter, violente, flagitiose quid facit. Nullius iniuria te minus moveat quam quæ privatim ad te pertinet. Publicam personam esse te memineris, nec oportere nisi de publico cogitare. Si cordatus es, reputa tecum, non quantus sis, sed quantum onus humeris sustineas. Et quo maiore in periculo versaris, hoc minus indulge tibi, non à maioribus tuis, aut assentatoribus formam administrandi imperii, sed à Christo petens. Quid enim absurdius, quam principem Christianum Hannibalem, Alexandrum magnum, Cæsarem aut Pompeium sibi proponere? In quibus ipsis cum quasdam virtutes nequeat assequi, ea potissimum imitabitur, quæ sola erant fugienda. Non protinus in exemplum trahatur, si quid approbantibus historicis fecit Cæsar, sed si quod fecit, non abhorret à doctrina Domini nostri, aut si est eiusmodi, ut quanquam imitandum non

non est, ad virtutis tamen studium
 possit accendere. Ne totum qui-
 dem imperium tanti sit, ut prudens
 velis à recto deflectere: exue po-
 rius illud, quam exuas Christum.
 Ne dubita, habet ille quod tibi re-
 ferat pro contempto imperio, lon-
 ge melius imperio. Nihil tam de-
 corum, tam magnificum, tam glo-
 riosum regibus, quam ad summi
 regis Iesu similitudinē quam pro-
 xime accedere, qui ut erat maxi-
 mus, ita & optimus erat. Sed quod Maximus
optimus.
 maximus esset, id in terris dissi-
 mulavit: quod optimus, id nos
 sentire maluit, quia hoc nos ma-
 luit imitari. Negavit regnum suum
 de hoc mundo esse, cum esset cœli
 terræque dominus. Sed principes
 gentium dominantur eis, Christianus
 non exercet potestatem in
 suos, sed charitatem: & qui maxi-
 mus est, omnium ministrum se co-
 gitet esse, non dominum. Quo
 magis admiror, potestatis & do-
 minii ambitiosa vocabula ad ipsos
 usque Pontifices summos, & Epi-
 scopos

scopos invec̄ta fuisse : nec pudere
 Theologos non minus indocte
 quam ambitiose magistros nostros
 vulgo appellitari , cum utrumque
 Christus interdixerit suis , ne vel
 Dominos, vel magistros vocari se
 finerent, unum enim esse tum ma-
 gistrum , tum Dominum , qui &
 caput omnium nostrum Christus
 Iesus. Apostolus, Pastor, Episco-
 pus, officii sunt vocabula, non do-
 minatus. Papa , Abbas charitatis
 cognomina sunt , non potestatis.
 Sed quid ego mare illud vulga-
 rium errorum ingredior? Ad quod-
 cunque hominum genus se con-
 verterit, multa ubique videbit ho-
 mo vere spiritalis quæ rideat, plura
 quæ fleat: plurimas opiniones de-
 prehendet depravatissimas , & à
 Christi doctrina longe lateque dis-
 fidentes , quarum bona pars inde
 proficiscitur, quod etiam in Chri-
 stianismo mundum quendam in-
 duximus. Et quod apud veteres
 Theologos de mundo legitur,
 hoc parum eruditi, ad eos referunt
 qui

qui monachi non sunt. Mundus in Euangelio, apud Apostolos, apud Augustinum, Ambrosium, Hieronymum dicuntur increduli, à fide alieni, crucis Christi inimici, blasphemi in Deum. Qui huiusmodi sunt, solliciti sunt de crastino, quippe qui diffidunt de Christo, pro opibus pro imperio, pro voluptatibus digladiantur, utpote qui sensibilibus rerum præstigiis occæcati, falsa bona pro veris amplectuntur. Hic enim mundus Christum verum lumen non cognovit. Hic totus in malo positus, se amat, sibi vivit, sibi studet, non enim induit Christum, qui vera charitas est. Ab hoc semovit Christus non solum Apostolos, sed omnes quos se dignos iudicavit. Quo tandem igitur modo, hunc semper in literis damnatum mundum, cum Christianismo miscemus? Et mundi inani vocabulo nostris vitiis blandimur? Augent hanc pestem plerique doctores, adulterantes verbum Dei, ut ait

Mundus
quid sit
apud ve-
teres.

Pau-

Paulus, & ad temporum mores scripturam divinā trahentes, cum magis conveniat mores ad scripturarum regulam emendari. Nul- lum autem exitius assentandi genus, quam cum verbis Euange- licis, aut prophetis animi mor- bis blandimur, non medemur. Au- dit princeps: Omnis potestas à Deo, protinus surgunt cristæ: cur magis tumidum re reddit scriptu- ra quam sollicitum? cogitas quod Deus tradidit tibi gerendum im- perium, & non cogitas quod idem gesti imperii exigit rationem. Au- dit avarus, interdictum Christia- nis, ne binas habeant tunicas: in- terpretatur Theologus, alteram tunicam esse quicquid necessitati naturæ superfit, & quod ad mor- bum cupiditatis pertineat. Bene habet, inquit Crassus ille, mihi ad- huc plurima desunt. Audit ani- malis & à charitate frigidus, hunc esse charitatis ordinem, ut tuam pecuniam alienæ, tuam vitam alie- næ, tuam famam alienæ antepo- nas.

Ordo
charita-
tis.

nas. Non dabo, inquit, igitur, ne forte mihi ipsi desit. Non tuebor illius famam, ne quid macule mee aspergatur famæ. Fratrem in periculo deseram, ne veniam & ipse in periculum: breviter mihi vivam totus, nequid ullius nomine ad me perveniat incommodi. Didicimus & à sanctis viris, si quid non imitandum fecerunt, id solum in vitæ exemplum trahere. Adulteri & sanguinarii David exemplo sibi blandiuntur: qui sacculis inhiant, divitem Abraham nobis obiiciunt. Principes, quibus pro ludo est passim vitiare virgines, Solomonis reginas & concubinas nobis annumerant. Quorum Deus venter est, Noë ebrietatem prætexunt. Incesti Loth concubitum prætexunt suæ turpitudini: Cur in istos à Christo declinamus oculos? Audeo dicere, ne in prophetis quidē aut Apostolis imitandum Christianis, si quid à Christi doctrina divaricetur. Quod si sanctos peccatores libet imitari, non reclamo,
 modo

modo totos imitentur. Secutus es David adulterantem, magis sequere pœnitentem. Expressisti Magdalenam peccatricem, exprime & amantem multum, exprime lachrymantem, exprime ad pedes Iesu sese abiicientem. Persecutus es Ecclesiam Dei cum Paulo, perierasti cum Petro, fac & cervicem porrigas pro pietate cum Paulo, crucem ne reformides cum Petro. Ideo patitur Deus & magnos viros in quædam vitia labi, ne nos lapsi desperemus, sed ita, si quemadmodum socii fuimus errantium, ita simus & emendantium errata. Nunc illud ipsum quod imitandum non erat, exaggeramus, & quædam recte ab illis facta depravamus: araneorum instar, tantum si quid inest veneni, exuentes, aut salutarem etiam succum nobis vertentes in venenum. Quid tibi cum divite Abraham, cui numisma numen est? quod ille proventu fœturæ, Deo rem illius fortunante, ditatus est, idque in lege carnali:

nali: ideone tibi Christiano licet
 per fas nefasque undecunq; Crœ-
 si opes congerere, quas vel male
 profundas, vel peius domi defo-
 dias? Ille divitiis sponte affluen-
 tibus quam non àdiecerit ani-
 mum, vel hoc argumento sit, quod
 statim ad iubentis Dei vocem, fi-
 lium unicum mactandum produ-
 xit. Quam credis contempisse
 boum armenta, qui contempsit &
 filium? Tu vero nihil aliud som-
 nians quam quæstum, nihil admi-
 rans nisi pecuniam, paratus simul
 atque inciderit exigui lucelli spes,
 vel fratrem fallere, vel Christum
 negligere: simile quiddam tibi pu-
 tas esse cum Abraham? Simples
 puellæ filiæ Loth, cum conspice-
 rent omnem quaquaversum re-
 gionem incendio conflagrare, hoc
 universum mundum arbitantes,
 quod oculis patebat, neque ullum
 iam usquam mortalium ex tam
 vasto incendio superstitem esse
 præter sese, non turpi, sed pio con-
 silio, patris concubitum suffuratæ
 sunt,

sunt , ne videlicet nullæ generis
 humani reliquæ superessent, præ-
 fertim cū adhuc vigeret divinū præ-
 ceptū: Crescite & multiplicamini.
 Et audebis tuas prodigiosas libidi-
 nes, cum harū puellarū factō con-
 ferre? Immo & coniugiū tuum ha-
 rum incestui non dubitē posthabe-
 re, siquidē in matrimonio nō proli-
 fervis sed tuæ libidini. David tot e-
 gregiis pietatis exēplis editis, semel
 incidit in adulterium, obiecta op-
 portunitate, nō captata: an ob hoc
 protinus tibi licebit impune totam
 etatē per alienos thalamos voluta-
 ri? Petrus semel metu mortis abne-
 gavit Christū, pro quo postea fuerat
 moriturus, num ideo tibi quavis de
 causa peierare fas erit? Paulus non
 affectu peccavit sed errore lapsus
 est: admonitus, statim resipuit. Tu
 prudens, sciens, videns in malis
 consenescis, & Pauli exemplo, tibi
 ipsi caput demulces: Matthæus
 verbo tantum iussus, nihil conta-
 tus, semel totum exiit telonen.
 Te pecuniis addictum, non tot
 sancto-

sanctorum exempla, non toties audita Euangelia, non tot conciones avellunt. Dicunt mihi Episcopi: Divus Augustinus duas amicas habuisse legitur: verum ille ethnicus nos in Christianismo educati: ille adolescens, nos cani. Egregia collatio, quoniã ille juvenis ethnicus, ne matrimonii pedicis irretiretur, unam mulierculam uxoris loco habuit, & non uxori, fidem tamen conjugii præstitit, ideo nobis Christianis, senibus, sacerdotibus, Episcopis, minus fœdum erit, per omnia libidinum volutabra conspurcari? Actum est de moribus, posteaquam vitia virtutum nominibus donavimus, & ad tuẽdum mala nostra argutiores, quã ad emendandum diligentiores esse cœpimus: maxime si pravæ opinioniones nostras falso patrocínio divinarum literarum alere ac fulcire condidicerimus. Tu igitur frater suavissime, in totum contempto vulgo, cum suis & opinionibus, & factis, sincere ac totus Christianam

Augusti-
ni concu-
binatus
excusa-
tur.

nam sectam arripe, quicquid in hac vita vel horrendum, vel appetendum obiicitur sensibus, id omne pietatis amore ex æquo negligens: unus Christus tibi satisfiat, unicus auctor & recte sentiendi, & beate vivendi. Et hanc quidem meram stulticiam amentiamque mundus existimat, sed per hanc placuit Deo salvos facere credentes. Feliciter desipit, qui sapit Christo, misere desipit qui Christum non sapit. Verum heus tu, quemadmodum te volo fortiter à vulgo dissentire, ita nolo Cynicum quiddam referentem, passim aliorum sententiis, aut factis oblatrare, superciliose damnare, odiose obstrepere omnibus, rabiose declamitare in vitam cuiuslibet, ne duo simul mala consciscas: alterum ut in omnium odium abeas: alterum, ut invisus, ne queas quidem ulli prodesse. Esto & tu omnibus omnia, ut omnes Christo lucrifacias, quoad licet, non offensa pietate. Foris omnibus remet accom-

Non passim oblatres aliorum factis.

commoda, ut intus quidem immotum sedeat propositum: foris autem comitas, affabilitas, facilitas, commoditas alliciat fratrem, quem blande convenit invitari ad Christum, non asperitate deterre-ri. Denique quod sentis, non tam sævis intonandum verbis, quam moribus exprimendum. Neque rursus sic indulgendum infirmitati vulgi, ut veritatem in loco fortiter tueri non audeas. Humanitate emendandi sunt homines, non decipiendi.

Canon septimus.

Porro si per infantiam & imbecillitatem animi nostri, nondum ad ista spiritalia licebit aspirare, nihilo tamen segnius danda erit opera, ut saltem in proximis consistamus. Alioqui vera compendiarique ad felicitatem via est, si semel totam mentem ita ad cœlestium rerum admirationem converterimus, ut veluti corpus umbram, ita amor Christi, amor

M ater-

æternorum & honestorum, natura
 secum adducat fastidium caduco-
 rum, & odium turpium. Utrun-
 que enim necessario consequitur
 alterum, & alterum cum altero vel
 crescit, vel decrescit. Quantum
 profeceris in amore Christi, tan-
 tum oderis mundum: quo magis
 miraberis invisibilia, hoc magis vi-
 lescent res fluxæ ac momentaneæ.
 Oportet igitur, quod in literis sua-
 det Fabius, idem & in virtutis fa-
 cere disciplina, ut statim ad optima
 nitamur. Quod tamen si nostro vi-
 tio non continget, proximum est,
 ut vel humana quadam prudentia,
 à magnis vitiis abstinenceamus, nos-
 que ipsos (quoad fieri potest) inte-
 gros divinæ beneficentiæ serve-
 mus. Nam ut saluti propius est
 corpus exhaustum quidem illud &
 inane, verum noxiis humoribus li-
 berum: ita mens capacior est divi-
 ni muneris, nondum gravibus cul-
 pis inquinata, tametsi vera virtute
 adhuc vacat. Si imbecilliores su-
 mus, quam ut Apostolos, ut mar-
 tyres

tyres ut virgines imitemur, saltem ne committamus, ut ethnici nos in hoc stadio videantur præcurrere. Quorum plerique, cum neque Deum nossent quem vererentur, neque inferos crederent quos formidarent, tamen ipsam per se turpitudinem modis omnibus fugiendam esse homini censuerunt, adeo ut nonnulli maluerint, famæ, rei, vitæ deniq; iacturam facere, quam ab honesto discedere. Si per se tale quiddam est peccatum, ut nullis commodis, aut incommodis propositis sit admittendum, profecto Christianum hominem, si non Dei vel iustitia deterret, vel dehortatur beneficentia, si non vel spes immortalitatis, vel æternæ pœnæ metus revocat, si ne ipsa quidem nativa peccati turpitudine retrahit, quæ potuit & gentilium animos retrahere, saltem mille incommoda deterreant, quæ etiam in hac vita peccantem consequuntur, infamia, dispendium rei, egestas, cōtemptus & odium bonorum, an-

M 2

xietas

xietas animi, inquietudo, & ille multo miserrimus consciā mentis cruciatus, quem etiamsi nonnulli in præsentiarum non sentiunt, si-
 ve ætatis hebetudine obscurati, si-
 ve peccati voluptate inebriati, ta-
 men sentient posterius, & omnino
 tanto sentient infelicius, quanto
 ferius. Quare iuvenes potissimum
 sunt admonendi, ut hanc esse pec-
 cati naturam, malint tot auctori-
 bus credere, quam infelici expe-
 rientia in semetipsis discere: neque
 prius vitam vitiis contaminent,
 quam plane quid sit vita, cogno-
 verint. Si tibi vilis est Christus, cui
 tu tanti constas, saltem tua ipsius
 causa temperato à turpibus. Et
 quanquam vehementer periculo-
 sum est, hoc in statu, velut in tri-
 vio, quod aiunt, diutius commo-
 rari, tamen iis qui nondum queunt
 ad heroicam assurgere virtutem,
 non paulo præstabilius est in poli-
 tica virtute consistere, quam in o-
 mne turpitudinis genus ire præci-
 pites. Non hic est felicitatis meta,
 sed

A politi-
 ca virtu-

sed hinc propior ad felicitatē gra-
 dus. Interim tamen semper oran-
 dus Deus, ut nos ad meliora di-
 gnetur arripere.

re gradus
 est ad fa-
 lutem.

Canon octavus.

SI crebrius ac gravius ingruet in
 te tentationum procella, ne
 protinus tibi incipias displicere,
 quasi ob id Deo tuo vel curæ, vel
 cordi non sis, aut parum pius, aut
 etiam minus perfectus. Imo po-
 tius gratias age, quod ut futurum
 hæredem erudit, ut charissimum
 filium flagellat, ut amicum explo-
 rat. Maximum est argumentum,
 hominem à divina misericordia
 reiectum esse, cum nullis tentatio-
 nibus incessitur. In mentem tibi
 veniat Paulus Apostolus, qui ad
 tertii cœli mysteria promeruit ad-
 mitti, tamen ab angelo Satanę co-
 laphizatus. Succurrat amicus Dei
 Iob, succurrat Hieronymus, Bene-
 dictus, Franciscus, cumque his in-
 numerabiles alii patres, maximis
 de vitiis sollicitati. Si cum tantis

M. 3. viris,

viris, si cum tam multis tibi commune est quod pateris, quid est cur animum deiicias? Magis enitere, ut cum illis vincas. Non destituet te Deus, & faciet etiam cum tentatione proventum, ut possis sustinere.

Canon nonus.

QUOD callidi solent imperatores facere, ut in tranquillis etiam rebus, tamen excubias agant, itidem tu quoque semper animum vigilantem ac circumspectum ad futurum hostis assultum habeas: nunquam enim ille non circuit, quærens quem devoret: quo paratior esse queas, ut irruentem statim fortiter retundas exhibilesque, statim pestiferi serpentis caput conteras. Nusquam enim ille vincitur vel facilius, vel perfectius. Proinde consultissimum est, parvulos Babylonis, illico ut nati sunt, ad petram quæ Christus est allidere priusquam grandescant.

Canon

Canon decimus.

Repellitur autem maxime tentator his modis, si vel vehementer averferis animo, statimque in suggerentem velut expuas, aut ardentem orem, aut ad sanctam aliquam occupationem toto pectore te conferas, aut si verbis è sacris libris petitis, tentatori respondeas, quemadmodum supra admonuimus. Qua quidem in re non mediocriter profuerit adversus omne tentationis genus, certas quasdam sententias habere paratas, eas maxime, quibus aliquando senseris animum tuum vehementer commoveri.

Remedia
contra
tentationem.

Canon undecimus.

Plos homines duplex potissimum habet periculū: alterum ne in tentatione succumbant: alterum ne post victoriam in consolatione & gaudio spiritali insolescant. Ut igitur tutus sis non solum à timore nocturno, verumet-

M 4 iam

272 MILITIS CHRIST.
iam à dæmonio meridiano , faci-
to, ut cum hostis te ad turpia solici-
tat, non tuam ipsius respicias im-
becillitatem , sed tantum memi-
neris, te in Christo omnia posse,
qui non Apostolis modo, sed & ti-
bi, sed omnibus suis membris et-
iam infimis dixit, Confidite, quia
ego vici mundum. Rursum cum
vel post superatum instigatorem,
vel in pio quopiam opere senseris
mentem tuam intus arcana qua-
dam voluptate perfundi, tum et-
iam atque etiam caveas, ne quid
inde tuis meritis arroges, sed to-
tum gratuitæ beneficentiæ Dei fe-
ras acceptum. Teque ipsum pro-
tinus verbis Pauli reprimas: Quid
habet quod non accepisti? & si ac-
cepisti, quid gloriaris, quasi non
acceperis? Itaque adversus duplex
hoc malum, duplex erit reme-
dium, si & in conflictu tuæ virtuti
diffusus, ad Christum caput tuum
confugias, atque in eius unius be-
nevolentia spem omnem vincendi
ponas, & in consolatione spiritali,
statim

statim gratias agas illi de suo beneficio, tuam indignitatem humiliter agnoscens.

Canon duodecimus.

CUM pugnas cum hoste, non satis tibi, si ictum illius declines aut etiam repellas, nisi fortiter arreptum telum in ipsum auctorem retorseris, suomet illum gladio iugulans. Id ita fiet, si ad malum sollicitatus, non solum non pecces, sed hinc tibi arripias occasionem virtutis. Et quemadmodum eleganter fingunt poëte, Herculem obiectis ab irata Iunone periculis animo crevisse atque induisse, itidem tu quoque da operam, ut hostis instigationibus non solum peior non fias, sed etiam evadas melior. Sollicitaris ad libidinem, imbecilitatem tuam agnosce, ac plusculum etiam tibi de licitis voluptatibus interdico, ad castas & pias occupationes apponito nonnihil auctarii. Instigaris ad cupiditatem, ad tenacitatem,

M s. auge

274 MILITIS CHRIST.
auge eleemosynas. Incitaris ad
inanem gloriam, tanto magis de-
mitte te in omnibus. Ita fiet, ut
unaquæque tentatio sit tibi reno-
vatio quædam sancti propositi
tui, & pietatis incrementum. Ne-
que enim prorsus alia ratio tam
efficax conficiendi, profligandique
hostem nostrum: verebitur enim
te denuo provocare, ne, qui impie-
tatis auctor esse gaudet, pietatis
ministret occasionem.

Tentatio
fit pro-
positi ti-
bi sancti
renova-
tio.

Canon decimus tertius.

Semper autem hoc animo, at-
que hac spe dimices, quasi ea
pugna sit tibi postrema futura, si
victor discesseris. Fieri enim po-
test, ut & istud præmii tuæ virtuti
largiatur benignitas divina, ut ho-
stis semel turpiter victus nunquam
postea te repetat, id quod legimus
piis aliquot viris contigisse. Nec
absurde credit Origenes, vincenti-
bus Christianis minui copias ho-
stium, dum semel fortiter repul-
sus, nunquam ad hominem solici-
tandum

tandum reverti permittitur. Ergo in conflictu aude perpetuam sperare pacem. At rursus ubi viceris, sic te geras, quasi mox in prælium rediturus. Semper enim alia post aliam expectanda tentatio, neque unquam discedendum ab armis, nunquam relinquenda statio, nunquam remittendæ excubiæ, donec in hoc corporis præsidio militamus. Semper illud propheticum in pectore cuique habendū: Super custodiam meam stabo.

Canon decimus quartus.

Magnopere cavendū, ne quod vitium, veluti leve contemnamus. Nullus enim hostis vicit sæpius, quam qui fuit contemptui. Qua in re non paucos mortalium misere falli comperio: fallunt enim seipso, dum sibi in uno aut altero vitio conniventes, quod pro suis quisque moribus veniale putat, reliqua graviter execrantur. Bona pars eorum quos vulgus in-

regros & incorruptos appellat, furtum, rapinam, homicidium, adulterium, incestum oppido detestantur: at simplicem fornicationem, & moderatum voluptatis usum, ut leve commissum, neutiquam refugiunt: alius ad reliqua fat incorruptus, bibosior est, in luxu intemperantior: alius linguæ licentioris: alius inanior & iactantior. Quo tandem vitio carebimus, si ad hunc modum suo quisque blandietur? Argumentum est, istos ne reliquas quidem virtutes vere possidere, quibus ullum vitium placet, sed potius simulachra quædam virtutum, quæ vel natura, vel educatio, vel consuetudo denique & gentilium animis indidit. At qui Christiano odio unumquodlibet vitium execratur, omnia detestetur necesse est. Cuius animum semel vera charitas occupavit, pari detestatione universam malorum cohortem persequitur, ac ne in venialibus quidem sibi blanditur, ne à minimis sensim

sim ad maxima dilabatur, & dum in levibus oscitat, excidat à summis. Et si nondum forte queas universam vitiorum stirpem evelere, tamen quotidie de malis nostris aliquid decerpendum, bonis moribus semper aliquid adiiciendum. Ad eum modum decrescet, aut crescet ingens ille cumulus Hesiodius.

Quotidie aliquid de malis decerpendum.

Canon decimus quintus.

SI te territabit labor quem oportet in conflictu tentationum subire, hoc erit remedium. Noli molestiã pugnæ conferre cum voluptate peccati. Sed præsentem amaritudinẽ pugnæ compone cum futura amaritudine peccati, quæ victum consequitur, tum præsentem dulcedinem culpæ, quæ te illectat, cum futura dulcedine victoria, & tranquillitate mentis, quæ consequitur strenue pugnantem, & mox videbis, quam iniqua sit collatio. Verum in hoc falluntur parum cauti, quod amaritudinem pugnæ

pugnæ comparant cum delectamento peccati: neque respiciunt, quid hoc atque illud consequatur. Consequitur autem victum multo tum gravior tum diuturnior molestia, quam vincenti fuerat in congressu futura, victorem item longe maior ac durabilior voluptas, quam victo fuerit, quæ trahit in culpam. Id quod facile iudicabit, qui fecerit utriusque rei periculum. Verum neminem Christianum oportet usque adeo ignavum esse, ut cum quotidie succumbat tentationi, non saltem aliquando vel curet experiri, quid sit vincere tentationem. Quod quo fecerit frequentius, hoc fiet victoria dulcior.

Canon decimus sextus.

Nō desperes
res vi-
ctus.

Quod si quando te contigerit lethale vulnus accipere, cave ne protinus abiecto clypeo, relictis armis, hosti te dedas. Id quod animadverti non paucis accidere, quibus animus natura est imbecillior,

lior, & muliebrior, ut semel pro-
 strati desinant reluctari, seseque
 totos permittant affectibus, ne-
 que cogitent de recuperanda li-
 bertate. Nimisquam periculosa
 est ista pusillanimitas, quæ cum in-
 terdum ingeniis non pessimis ad-
 iuncta sit, tamen ad id quod est o-
 mnium pessimum solet adducere,
 nempe desperationem. Adversus
 hanc igitur hac regula commu-
 nienda mens est, ut lapsi in pecca-
 tum non solum non desperemus,
 sed gnavos milites imitemur, quos
 non raro pudor ignominia, & ac-
 cepti vulneris dolor non modo
 non coniecit in fugam, verum ad
 fortius, quam antea pugnandum
 acuit redintegratque. Itidem nos
 quoque, simul atque in capitalem
 noxam fuerimus inducti, illico
 properemus redire ad cor, & la-
 psus ignominiam nova virtutis a-
 lacritate sarcire. Facilius uni vul-
 neri medeberis, quam multis, fa-
 cilis recentis, quam inveterato
 iam putrique. Anima temetipsum
 ver-

versiculo illo notissimo, quem u-
surpasse Demosthenes legitur: Vir
fugiens & denuo pugnabit. Co-
gita David prophetam, regem So-
lomonem, Petrum Ecclesię princi-
pem, Paulum Apostolum, tanta
lumina sanctimonix, in quæ scele-
ra tamen inciderint: quos fortasse
vel ob hoc cadere permisit Deus,
ne tu lapsus desperares. Erige te
igitur in pedes, sed statim magno-
que animo, atque in pugnam re-
dito tum ardentior, tum cautior.
Fit interim, ut capitalia commissa
piis hominibus cedant in cumu-
lum pietatis, dum ardentius amant
qui turpius errarunt.

Canon decimus septimus.

Sed adversus alios atque alios
Stentatoris incurfus alia atque
alia remedia sunt accommodatio-
ra. At unicum multoque omnium
efficacissimum remedium adver-
sus omne vel adversitatis, vel ten-
tationis genus est crux Christi,
quę eadem est & errantibus exem-
plum,

Cruz
Christi.

plum, & laborantibus refrigerium, & pugnantis armatura: hæc est una contra omnia tela nequissimi obiicienda. Proinde convenit in hac diligenter exerceri, non quidem vulgi more, quo quidam dominicæ passionis historiam quotidie relegunt, aut crucis imaginem adorant, aut millenis signis eius totum undique corpus communiunt, aut fragmentum aliquod sacrati ligni domi servant, aut ita certis horis supplicium Christi recolunt, ut ei tanquã homini iusto, & indigna patienti, humano affectu condoleant atque illachryment. Non hic est verus illius arboris fructus, verum interim sit isthuc lac infantium animarum: tu vero ascende in palmam, ut veros illius fructus apprehendas: Ii sunt præcipui, si membra capiti, in mortificandis affectibus, quæ sunt membra nostra super terram, conformes esse curemus: Id quod nobis non solum amarum esse non debet, verum etiam

etiam vehementer optabile ac iucundum, si modo spiritus Christi vivit in nobis. Quis enim vere amat eum, cui quam dissimillimus esse gaudeat? Verum quo maiore fructu mysterium crucis mediteris, oportebit unumquemque sibi rationem, ac piam quandam digladiandi artem parare, & in ea diligenter exerceri, ut simul atque res poposcerit, in promptu sit. Ea potest esse huiusmodi, ut singulis affectibus tuis crucifigendis, eam crucis partem applices, quæ potissimum respondeat. Nulla est enim omnino vel tentatio, vel adversitas, quæ non suum ac proprium habet remedium in ea. Veluti cum te titillat ambitio huius mundi, cum pudet ludibrio ac contemptui esse, cogita ô membrum infimum, quantus sit Christus caput tuum, & quo sese tua causa deiecerit. Cum incessit animum invidiæ malum, memento quam benigne, quã candide se totum ille nostris usibus impenderit, quam bonus fuerit

rit etiam pessimis. Cum sollicitaris à gula, recole illum felle & aceto potatum. Cum tentaris à voluptate turpi, recordare quam tota capitis vita ab omni abfuerit voluptate, quam omnibus incommodis, cruciatibus, ærumnis plena. Cum irritat ira, succurrat statim ille, qui velut agnus coram tondeute obmutuit, & non aperuit os suum. Si te male urit paupertas, aut habendi cupiditas sollicitat, protinus in mentem veniat ille dominus universorum, pro te factus egenus, ita ut non haberet ubi inclinaret caput suum. Atque ad eandem rationem si & in reliquis tentationibus feceris, non solum acerbum non erit vim attulisse tuis affectibus, verum etiam dulce, propterea quod intelliges isto modo te conformari capiti tuo, eique pro suis immensis doloribus, quos tua causa pertulit, quasi gratiam referre.

Canon.

ATque hoc quidem remedii, quanquam unum omnium longe præsentissimum est, iis qui mediocriter in via vitæ processerunt: tamen infirmioribus nonnihil profuerint & illa, si sollicitante ad impietatem affectu, statim ob oculos mentis revocent, quam fœda, quam execranda, quam exitialis res sit peccatum, contra quanta hominis dignitas. In futilibus etiam negociis paulisper apud nos ipsos consultamus, in hac re omnium maxima, priusquam nosmet assensu, veluti chirographo, diabolo astringimus, non nostro cum animo reputabimus, à quanto opifice simus conditi, in quam excellenti statu constituti, quam immenso precio redempti, ad quantam felicitatem vocati: hominem generosum illud esse animal, cuius unius gratia mirabilem hanc mundi machinam fabricatus est Deus, concivem angelorum,

rum, filium Dei, hæredem immortalitatis, membrum Christi, membrum Ecclesiæ : corpora nostra templa esse spiritus sancti, mentes simulachra simul & adyta divinitatis: At è regione peccatum esse pestem teterrimam ac tabem tum animi, tum corporis : utrunque enim in nativam speciem reflorescit innocentia, peccati vero contagio marcescit utrunque etiam in hoc seculo. Peccatum est lethale virus spurcissimi serpentis, auctoramentum diaboli, ac servitutis non turpissimæ modo, verum etiam miserrimæ. Hæc atque huiusmodi ubi tecum expendere, etiam atque etiam delibera, num factis consultum sit ob fucatam, momentaneam, venenatam peccati delectatiunculam, à tanta dignitate in tantam excidere indignitatem, unde te per teipsum nõ queas asserere.

Peccatū
quid.

Canon

Canon undevigesimus.

DEinde duos illos auctores inter se dissimillimos compara, Deum ac diabolum, quorum alterum peccando tibi facis inimicum, alterum constituis dominum. Per innocentiam & gratiam ascisceris in numerum amicorum Dei, adoptaris in ius & hæreditatem filiorum. Per peccatum vero constitueris & servus & filius diaboli: alter est æternus ille fons, & Idea summi pulchri, summæ voluptatis, summi boni, omnibus sese communicans: alter omnium malorum, extremæ turpitudinis, summæ infelicitatis pater: alterius in te beneficia, alterius maleficia recordare: ille qua bonitate te condidit? qua misericordia redemit? qua liberalitate locupletavit? qua lenitate quotidie sustinet delinquentem? qua lætitia recipit respicientem? Contra hæc omnia diabolus quanta invidentia iam olim insidiatur salutis tuæ? In quas ærumnas

mnas te coniecit? atque adeo quid aliud molitur quotidie, nisi ut uniuersum hominum genus secum in æternum exitium trahat? his omnibus hinc atque hinc recte pensulatis, ita tecum cogita: Egone oblitus originis meæ, oblitus tantorum beneficiorum, propter tantillum bolum falsæ voluptatis, à tam nobili, à tam amante, à sic merito parente desciscam ingratus, & me ultro turpissimo, crudelissimo domino mancipabo? Non saltem illi præstabo, quod homuncioni præstarem bene merenti? non illum fugiam, qui hominem fugero malum dare cupientem?

Canon vicesimus.

NEquè vero minus inæquale præmium, quam dissimilis auctor. Quid enim inæqualius, quam mors æterna, & vita immortalis: quam sine fine summo frui bono in contubernio cœlestium civium, & sine fine extremis excruciaci

cruciari malis in infelicissimo confortio damnatorum? Atque hac de re qui dubitat ne homo quidem est, nedum Christianus: qui non cogitat, vel ipsa est amentia amentior. Iam vero præter ista habent & in hac interim vita pietas & impietas fructus suos nimium dissimiles. Ex illa enim metitur secura tranquillitas animi, & beatum illud gaudium puræ mentis, quod quisquis semel degustarit, nihil tam pretiosum, nihil tam voluptarium mundus hic possidet, qui cum velit permutare. Hanc contra, cum mille alia mala, tum miserimus ille cruciatus animi sibi male conscii consequitur. Illud enim est centuplū spiritualis gaudii, quod Christus pollicitus est in Evangelio, velut arram quandam æternæ felicitatis. Hæc sunt illa apud Apostolum miranda munera, quæ neque oculus vidit, neque auris audivit, neque ascenderunt in cor hominis, quæ præparavit Deus diligentibus se, nimirum in
 hac

Fructus
 peccati.

hac vita : cum interim vermibus im-
 piorum non moritur, & inferos
 suos iam apud superos patiuntur.
 Nec alia est flamma, in qua crucia-
 tur dives ille comestator Euange-
 licus. Nec alia supplicia infero-
 rum, de quibus multa scripsere
 Poëtæ, quam perpetua mentis an-
 xietas, quæ peccandi consuetudi-
 nem comitatur. Tollat igitur
 qui velit futuri seculi tam diversa
 præmia, habet annexum sibi vir-
 tus propter quod abunde debeat
 expeti, habet adiunctum pecca-
 tum, cuius causa debeat horreri.

Canon vigesimus primus.

AD hæc cogita, quam ærumno- Vitæ fra-
 sa, quam fugax sit vita præ- gilitas.
 sens, quam undique imminens in-
 sidiosa mors, quæ passim oppri-
 mit inopinantes. Et cum nemo vel
 de momento vitæ sit securus, quam
 ingens periculum, eam comperen-
 dinatè vitam, in qua si te mors su-
 bitanea (ut sæpe accidit) depre-
 henderit, in æternum peristi.

N

Canon

Canon secundus & xx.

TUM semper erit formidanda impœnitentia, malorum extremum, illud nimirum perpendenti, ex quam multis quam pauci à peccatis vere ac toto pectore resipiscunt, præsertim iis qui funiculos iniquitatis in extremum usque vitæ protraxerunt. Lubricus quidem & facilis in turpitudinem lapsus, sed hinc revocare gradum, superasque evadere ad auras, hoc opus, hic labor est. Proinde vel hirci Aesopici casu admonitus, priusquam in peccati puteum descendas, cogita non perinde facilem esse reditum.

Remedia contra specialia quædam vitia, & primum contra libidinem.

ET hætenus quidem communia adversum omne vitiorum genus remedia utcunque demonstravimus. Nunc conabimur & speciatim quædam tradere, quibus

bus modis cuique peccato debeas
 occurrere, ac primum libidini, quo
 malo nullum aliud neque prius
 nos impetit, neque acrius urget,
 neque latius patet, neque plures in
 exitum trahit. Si quando igitur
 fœda libido stimulabit animum
 tuum, his armis protinus memen-
 to occurrere. In primis cogita quã
 immunda, quam spurca, quam
 quovis etiam homine indigna sit
 ea voluptas, quæ nos divinum
 plasma non pecudibus modo ve-
 rum etiam furbus, hireis, canibus,
 & brutorum brutissimis animalibus
 æquet, immo quæ porro infra
 pecudum conditionem deiiciat,
 qui sumus ad angelorum confor-
 tia, ad divinitatis communionem
 destinati. Succurrat ad hæc quam
 eadem sit momentanea, quam in-
 sincera, quam semper plus aloës
 quam mellis habeat: ediverfo quã
 generosa res sit anima, quam sacra
 res corpus hominis, quemadmo-
 dum in superioribus regulis osten-
 dimus. Quæ malum igitur vecor-
 dia,

Arms
 contra li-
 bidinem.

dia, ob tantillam, tam fœdã voluptatis momentaneæ titillationem simul & animum & corpus indignis modis polluere? Profanare templum, quod Christus sibi sanguine suo consecravit? Illud item reputa, blanda pestis quantum malorum agmen secum trahat: ante omnia famam, possessionem longe preciosissimam eripit: nullius enim vitii rumor spurcius olet, quam libidinis: patrimonium exhaurit: corporis, simul & vires, & speciem interimit: valetudinem vehementer lædit: morbos innumerabiles parit eosque fœdos, iuventæ florem ante diem devenustat: turpem senectam accelerat: ingenii vigorem tollit, mentis aciem hebetat, & quasi pecuinam mentem inserit: ab omnibus honestis studiis semel avocat, hominemque quantus est, totum cœno immergit, ut iam nihil nisi sordidum, humile, spurcum libeat cogitare: & quod hominis erat proprium eripit rationis usum: insanam

Incom-
 moda li-
 bidinis.

nam atque infamem adolescentiam, odiosam ac turpem, miseramque senectam facit. Sapias igitur, & sic nominatim tecum reputes. Illa & illa voluptas tam male cessit, tantum damni, tantum dedecoris, tædii, laboris, morborum attulit, & iterum stultissimum hamum vorabo prudens? iterum committam, cuius me denuo pœniteat? Item & aliorum exemplis temet reprime, quos cognoveris turpiter & infeliciter voluptatem esse secutos: è regione anima te ipsum ad continentiam exemplis tot adolescentium, tot delicatarum virginum, & collatis circumstantiis, tibi ipsi ignaviam approbrato. Qui minus tandem tu possis, quod illi atque illi, eo sexu, ea ætate, sic nati, sic educati, potuerunt possuntque? pariter ama, nec minus valebis. Cogita quam honesta, amœna, quam florida res sit corporis & animi puritas: hæc nos maxime facit familiares angelis, Spiritus sancti capaces. Etenim à

nullo prorsus vitio sic resilit Spiritus ille puritatis amator, ut impudicitiae, nusquam eque conquiescit ac deliciatur, ut in mentibus virgineis. Propone tibi ante oculos quam indecorum, quam totum hoc insanum sit amare, pallefcere, macerari, lachrymari, blandiri, ac turpiter supplicem esse scorto putidissimo. Occinere ad fores nocturnas, pendere de nutu dominæ, pati regnum mulierculæ, expostulare, irasci, rursus redire ingratiæ, & ultro te ridendum, pulsandum, mutilandum, spoliandum, lupæ præbere. Ubi quæso inter ista viri nomen? Ubi barba? Ubi generosus ille animus rebus pulcherri-
 mis natus? Considera & illud tecum, quantum scelerum gregem voluptas admiffa soleat adducere. Est aliis vitiis fortasse nonnulla cum quibusdam virtutibus societas, libidini nulla, sed cum maximis plurimisque peccatis semper copulata est. Sit sane leve scortari, at grave non audire parentes,
 olliæ negli-

negligere amicos, prodigere rem patriam, rapere alienam, peierare, perpotare, latrocinari, maleficum fieri, depugnare, homicidiū committere, blasphemare, in quæ omnia, & his graviora, domina voluptas te transversum rapiet, ubi semel tuus esse desieris, eiusque capistro os miserum porrexeris. Perpende præterea quā sit hæc vita fumo fugacior, umbra inanior: Brevitas vitæ. quot laqueos nobis struat mors, nullo non loco, nullo non tempore insidians. Hic non mediocriter profuerit, & nominatim recolere, si quos ex tibi quondam notis, ex familiaribus, ex æqualibus, aut etiam natu minoribus, maxime vero ex iis, quos aliquando turpium voluptatum participes habueris, mors inopinata rapuit. Estoque alieno periculo cautior. Cogita, quam dulciter vixerint, sed quam amare vita defuncti sint, quam sero sapuerint, quam sero cœperint odisse sua mortifera gaudia. Succurrat extremi iudicii severitas, & Extremi iudicii severitas.

non retractandæ illius sententiæ
 metuendum fulmen, in ignem æ-
 ternum mittentis impios, & quod
 hæc horaria, brevisque & exigua
 voluptas æternis cruciatibus luen-
 da sit. Hoc diligenter lancibus ex-
 amina, quam iniqua sit permuta-
 tio, pro turpissimo brevissimoque
 pruritu, & in hac vita multo dul-
 cius, præstantiusque animi gau-
 dium prodere, & in futura gaudiis
 fraudari perennibus, insuper nun-
 quam finiendos dolores, tam um-
 bratili delectatiuncula mercari.
 Porro si durum tibi videatur, tan-
 tillum delectamenti pro Christo
 contemnere, recordare, quos cru-
 ciatus ille tui charitate suscepit:
 præter communes humanæ vitæ
 iniurias, quantum sacrosancti san-
 guinis pro te effuderit, quã igno-
 miniosam, quã acerbam mortem
 pro te dependit, & tu horum o-
 mnium immemor, rursus filium
 Dei crucifigis, iterans insanas vo-
 luptates, quæ caput & dominum
 tuum ad tam diros adegere cru-
 ciatus?

ciatus? Tum iuxta superiorem regulam re- Beneficia
Dei.
 gula recale, quantum ille beneficiorum in te, nihil dum promeritum accumularit, pro quibus omnibus cum nulla par gratia rependi queat, tamen nullam reposcit aliam, quam ut exemplo ipsius à mortiferis illecebris coërceas animum, & ad summi boni summi- que pulchri convertas amorem. Componere inter se duas illas Venere- Duae Venere-
neres.
 res, & duos Cupidines Platonicos, hoc est honestum amorem, & foedum, sanctam voluptatem & turpem, confer utriusque dissimilem materiam, confer naturas, confer præmia. Et in omni quidē tentatione, maxime vero cum ad libidinem sollicitaris, proponito tibi ante oculos tuos angelum tui custodem, omnium quæ vel facis vel cogitas assiduum spectatorem, ac testem Deum inspectorem, cuius oculis omnia patent, qui sedet supra cælos, & intuetur abyssos. Et rem adeo foedam, ut hominione teste facere pudeat, non ve-

N 5 rebe-

reberis coram angelo tibi proximo, Deo, totoque cælitum choro spectante & execrante facere? Puta autem, id quod res est, & si tibi oculi essent plusquam Lyncei, plusquam aquilini, tamen istis non clarissima luce certius conspexeris, quod coram te facit homo, quam omnes animi tui latebræ perspicuæ sunt Dei & angelorum conspectibus. Quin & illud tuo cum animo reputa, cum libidini cedis, alterum è duobus futurum, aut uti semel gustata voluptas sic mentem tuam excantet obscuretque, ut de turpitudine eas in turpitudinem, donec excæcatus venias in sensum reprobum, & obstinatus in malo, ne tum quidem queas voluptatem turpem relinquere, cum illa te deseruit. Id quod plerisque videmus evenire, ut effæto corpore, extincta forma, frigente sanguine, deficientibus viribus, caligantibus oculis, tamen adhuc pruriat sine fine, & sceleratius turpiloqui sint quàm olim fuerint impudici.

Quare

Quare quid esse potest execrabilius, monstrosiusque? alterum, ut si forte contigerit te singulari favore divino resipiscere, maximo animi dolore, summis laboribus, plurimis lachrymis, brevis illa & fugitiva voluptas expianda sit. Quanto igitur consultius, omnino non admittere virus voluptatum carnalium, quam vel in tam deploratam induci cæcitatem, vel tantillam eamque falsam delectationunculam tanta molestia dependere? Iam vero & à personæ tuæ circumstantiis multa licebit sumere, quæ te à voluptatibus avocare queant. Sacerdos es, cogita te totum divinis rebus consecratum esse. Quam indignum tandem flagitium sit, eo ore, quo corpus illud adorandum sumis, putidam scorti carnem contingere: iisdem manibus, quibus ministrantibus angelis, ineffabile illud mysterium peragis, abominandas contrectare sordes. Quam non convenient, idem corpus, eundem spiritum

Sacerdos.

N 6

cum

Doctus.

cum Deo fieri, & unum corpus fieri cum meretrice. Si doctus es, tanto generosior Deoque similior animus, tanto hac contumelia indignior.

Nobilis.

Si nobilis, si princeps, quanto flagitium conspectius, tanto offendiculum gravius.

Coniugatus.

Si coniugatus, cogita quam honesta res sit thorus immaculatus, daque operam, ut (quoad fieri potest) tuum coniugium imitetur sanctissimas nuptias Christi & Ecclesiae, quarum gerit imaginē, id est, ut quam minimum habeat turpitudinis, plurimum fœcunditatis; in nullo enim vitæ statu non turpissimum est servire libidini.

Iuuenis.

Si iuuenis es, etiam atque etiam considera, ne florem ævi nunquam rediturum, temere polluas. Nec re fœdissima perdas annos optimos, vereque aureos, qui & fugiunt perniciosissime & recurrunt nunquam. Ne nunc per inscitiam, & incogitantiam ætatis committas, quod te in omnem usque vitam mordeat persequente scelerum conscientia, &

ama-

amarissimis illis aculeis, quos fugiens voluptas in animis nostris relinquit. Si mulier, istum sexum Mulier. nihil magis decet, quam pudor: si Vir. vir, tanto maioribus rebus dignus & istis tam frivolis indignior: si Senex. senex, opta tibi oculos alienos, ut videas quam te dedebeat voluptas, quæ in adolescentibus miseranda quidem est & coërcenda, in vetulo vero portentosa, & ipsis quoque voluptatum sectatoribus deridicula. Inter omnia monstra nullum monstruosius senili libidine. O delire & nimium oblite tui saltem ad speculum canos & capitis nives, aratamque rugis frontem, cadaverique simillimam faciem contemplare, ac iam capulo proximus alia annis tuis magis consentanea cura. Saltem quod ratione decuerat facere, hoc annis admonentibus vel cogentibus potius facito. Ipsa iam te voluptas repellit, neque ego, inquam, iam tibi decora sum, neque tu mihi idoneus: lusisti satis, edisti satis atque

que bibisti: tempus abire tibi est. Quid adhuc vitæ perpremissis deliciis, cum ipsa etiam te deserat vita? iam tempus est, ut aliquando incipiat in sinu tuo cubare mystica illa concubina Abyssus, ea sancto fervore calfaciat mentem tuam, huius amplexibus frigentia membra confove.

*Epilogus remedium contra
incentivum libidinis.*

I AM vero ut summarim perstringam, hæc sunt potissimum, quæ te à carnis illecebris tutum reddent: primū occasionum omnium cauta ac diligens fuga. Quod præceptum quanquam in reliquis quoque convenit observari, propterea quod qui periculum amat, dignus est qui in illo pereat, tamen hæc potissimum sunt illæ Sirenes, quas haud fere quisquam evasit, nisi qui procul aufugit. Deinde victus, & somni moderatio: temperantia à voluptatibus etiam permissis: respectus mortis tuæ, & mortis

Occasio-
nū fuga.

mortis Christi contemplatio. Iu-
 vabunt & illa si cum castis & inte-
 gris convixeris, si corruptorum &
 mollium colloquia, veluti pestem
 quandam vitaris. Si solitudinem
 ociosam, & ocium ignavum fuge-
 ris, sed animum cœlestium rerum
 meditatione, honestisque studiis
 gnaviter exercueris. Maxime ve-
 ro si sacrarum literarum vestiga-
 tioni, toto pectore te consecra-
 ris: si & frequenter & pure ora-
 veris, maxime irruente tenta-
 tione.

*Adversum irritamenta
 avaritia.*

Senseris te vel natura propen-
 sionem ad philargyriæ vitium,
 vel à diabolo instigari, recale iuxta
 superiores regulas dignitatem cõ-
 ditionis tuæ, qui ad hoc tantum
 creatus es, in hoc redemptus, ut
 summo illo bono semper fruaris:
 totam vero hanc mundi machi-
 nam fabricatus est Deus, ut omnia
 tuis servirent usibus. **Quam for-
 didum**

didum igitur, quam angusti animi, non uti, sed tantopere demirari res mutas & vilissimas. Tolle hominum errorem, quid erit aurum & argentum, nisi terra rubra & alba? Quod nemo gentilium philosophorum non contempsit, hoc tu pauperis Christi discipulus, & ad longe meliorem possessionem vocatus, ut magnum quiddam admiraberis? Non possidere divitias, sed contemnere divitias, magnificentum est. Sed reclamationi mihi vulgus nomine tantum Christianorum, & seipsum callidissime gaudet fallere. Ipsa, inquiunt, necessitas nos hortatur ut rem faciamus, quæ si fuerit nulla, ne vivere quidem liceat, si contractior, nimis incommode vivitur: si lautior, uberiorque, plurimum adfert commoditatis. Consulitur valetudini, prospicitur liberis, commodatur amicis, excluditur contemptus, denique & fama melior, cum res bene habet. Ex aliquot Christianorum milibus vix unum atque alterum

inve-

invenias, qui ista non & dicat & sentiat. Verum ut istis ad utrumque respondeam, primum quod cupiditatem suam necessitatis nomine prætexunt, obiiciam illis vicissim parabolam Evangelicam de liliis, & avibus in diem viventibus, ad quorum imitationem nos hortatur Christus. Obiiciam, quod idem ne peram quidem, aut sacculum suis gestandum permiserit. Obiiciam quod nos, reliquis ommissis, iubet ante omnia quærere regnum Dei, & hæc omnia nobis adiicienda promittit. Quando unquam non suppetierunt victui necessaria, iis qui toto pectore pietati studuerunt? Quantulum vero est illud, quod à nobis natura flagitat? Atqui tu necessitatem non usibus naturæ, sed cupiditatis terminis metiris. Piis autem & illud satis est, quod naturæ parum est. Quamquam equidem non ita valde miror istos, qui rem universam suam semel relinquunt, ut impudentius mendicent alienam. Non est cul-

pa possidere pecuniam, sed mirari
 pecuniam, cum vitio coniunctum
 est. Si affluit, fungere boni dispen-
 satoris officio. Sin eripitur, ne ma-
 cerare, tanquam re magna spolia-
 tus, immo gaude tibi detractam
 sarcinam periculosam. Verum qui
 præcipuum vitæ studium in coa-
 cervandis opibus consumit, qui
 eas uti præclarum quiddam & ex-
 petendum suspicit, & porro in lon-
 gum, inque Nestoris usque sene-
 ctam recondit, is fortasse bonus
 mercator recte dicetur, bene
 Christianum equidem non dixe-
 rim, qui totus de se pendeat, & de
 Christi promissis diffidat: cuius
 bonitas cum passeruculos benigne
 & pascat & vestiât, hominem piûm
 sibi que fidentem destituet scilicet.
 Sed iam commoditatum quas ad-
 ferre creduntur, rationem inea-
 mus. Primum etiam gentilium
 philosophorum consensu, inter
 utilia bona divitiæ postremum lo-
 cum obtinent, & cum iuxta Epi-
 cteti partitionem, præter unam
 ani-

Divitiæ
 inter uti-
 lia extre-
 mæ sunt.

animi virtutem, reliqua omnia
 extra hominem sint, nihil tamen
 tam extra nos est quam pecunia,
 nihil tam exiguam adfert com-
 moditatem. Etenim si quicquid
 usquam est auri, quicquid gem-
 marum, id omne tu solus possi-
 deas, num ideo tua mens fuerit
 vel pilo melior, num prudentior,
 num doctior? num corporis vale-
 tudo prosperior? num valentio-
 rem, formosior, iunior reddet?
 at voluptates parat: verum,
 sed moriferas. sed honorem con-
 ciliat: at quem tandem? nempe
 quem falsum tribuunt illi, qui non
 nisi stulta mirantur, & quibus pla-
 cuisse, pene vituperari est. Verus
 honos est laudari à laudatis, sum-
 mus honos est placuisse Christo:
 verus honor non opum, sed virtu-
 tis est præmium. Cedit tibi, suspi-
 cit te plebecula, stulte, vestes illi
 tuas mirantur, non te. Quin tu in
 te ipsum descendis, & animi tui
 miseram pauperiem consideras?
 quam vulgus si videret, tam mise-
 randum

Cōparat
amicos.

randum iudicaret, quam nunc be-
atum prædicat. Verum amicos
res comparat: fateor, sed falsos,
neque tibi eos comparat, sed sibi.
Atque adeo isto titulo vel infeli-
cissimus est dives, quod amicos ne
dignoscere quidem queat. Alius in
sinu odit, ut tenacem: alius invi-
det, ut opulentiori: alius ad se spe-
ctans, assentatur & arridet, ut ar-
rodar: quorum qui est amantissi-
mus, maturam mortem precatur:
nemo tam amat, quin mortuum
malit quam vivum: nemo tam fa-
miliaris, à quo verum audiat.
Quod si maxime sit qui divitem
sincere diligit, ille tamen non po-
test quenquam non habere suspe-
ctum: omnes vultures iudicat, ca-
daveri inhiantes, omnes muscas,
ad suum compendium advolan-
tes. Quicquid igitur commodi-
tatis videntur adducere, id fere fu-
catum, umbraticum, præstigiosum-
que est: at verorum malorum plu-
rimum adferunt, verorum bono-
rum plurimum adimunt. Pro-
inde

inde si bene accepti atque expen-
 si rationem subduxeris, profecto
 reperies, nunquam tantum adfer-
 re commoditatis, quin nimio plus
 incommodorum secum trahant:
 quam miseris laboribus parantur,
 quantis periculis, quanta sollicitu-
 dine servantur, quanto dolore a-
 mittuntur. Quibus de causis &
 spinas appellat Christus, quod o-
 nem animi tranquillitatem, qua
 nihil homini dulcius, mille curis
 dilaniant. Neque unquam firim
 sui sedant, verum magis ac magis
 irritant. In omne nefas præcipi-
 tes agunt. Neque tibi frustra blan-
 diare, dicens, nihil prohibet pari-
 ter & divitem esse, & pium. Me-
 mento quid dixerit veritas: Faci-
 lius esse, camelum transire per fo-
 ramen acus, quam divitem intra-
 re in regnum cœlorum. Planeque
 verum est illud apud divum Hie-
 ronymum, divitem hominem, ini-
 qui aut dominum esse, aut hære-
 dem. Ingens opulentia nunquam
 sine peccato vel paratur, vel serva-
 tur.

Divitem
 esse &
 piū, diffi-
 cile.

310 MILITIS CHRIST.
tur. Cogita, quanto melioribus o-
pibus te spolient. Odit enim vir-
tutis indolem, odit honestas artes,
quisquis admirator est auri. Præ-
terea unum avariciæ vitium, ido-
latria nominatur à Paulo, neque
cum ullo prorsus alio minus con-
venit Christo. Nec idem potes &
Deo servire & mammonæ.

*Epilogus remediorum contra
vitium avaritia.*

DEsines igitur mirari pecu-
niam, si vera bona cum fal-
sis, si fucata commoda cum veris
incommodis diligenter expende-
ris. Si summum illud bonum
contemplari, atque amare condi-
diceris, quod unum cum adest,
etiam si reliqua omnia defuerint,
abunde explet animum hominis,
qui capacior est quam ut vel uni-
versis huius mundi bonis queat
satiari. Si crebro tibi revocaris ob
oculos, qualem te primum terra
nascentem exceperit, qualem item
receptura sit morientem. Si sem-
per

Nudus
venisti,
nudus ex-
ibis vitâ.

per cogitationi obversetur tuæ stultus ille Evangelicus, cui dictum est: Hac nocte repetunt à te animam tuam, & hæc quæ congregasti, cuius erunt? Si mentem à depravatis vulgi moribus ad Mariæ, Apostolorum, martyrum, maxime Christi capitis tui paupertatem flexeris, semperque væ illud tibi metuendum esse statuas, quod ille divitibus huius seculi minatus est.

Contra ambitionem.

SI quando incantamentis suis tentabit animum tuum ambitio, his remediis eum præmunies. Statim iuxta ea quæ superius tradidimus, hoc mordicus teneto, solum eum honorem esse, qui à vera virtute proficiscitur, quem ipsum tamen oportet interdum fugitare, quemadmodum & sermone, & exemplo nos docuit Christus Iesus. Unicum autem honorem, & homini Christiano expetendum esse, non ab hominibus, sed à Deo collau-

A sola
virtute
bonum.

collaudari. Etenim quem ille commendat, ut inquit Apostolus, is demum probatus est. Honor autem si ab homine defertur ob rem inhonestam, utique à turpibus, non honor iste, sed ingens est probrum. Si ob mediam, puta formam, vires, opes, genus, ne tum quidem honor recte dicetur. Nemo enim promeretur honorem ea re, qua non meretur laudari. Si ob honestam, honos quidem erit, at non appetet qui promeretur, ipsa nimirum virtute & conscientia recti contentus. Vide igitur quam ridiculi sint honores isti, quorum cupiditate tantopere vulgus æstuat. Primum enim à quibus tandem dantur? nempe ab iis, quibus nullum discrimen honesti atque inhonesti: ob quæ? plerumque ob media, nonnunquam ob turpia: cui? indigno. Quisquis igitur honorem exhibet, aut metu facit, & vicissim est metuendus: aut ut pro-
 sis, & ridet te: aut quia miratur res nihili, nulloque honore dignas,
 &

& miserandus est: aut quia te iudicat his rebus ornatum, quibus honos debeat: quod si falso opinatur, cura ut fias id, quod ille te putat esse: si vere, omnem honorem tuum in eum refer, cui debes & illa quibus honos tribuitur. Tam non convenit tibi arrogare honorem, quam non debes tibi arrogare virtutem. Alioqui quid amentius, quam tui precium de hominacionum opinione metiri? quibus in manu est simul atque colubuit, hoc ipsū honoris quod largiuntur, rursus auferre, ac te modo honestatum dehonestare. Proinde nihil stultius, quam talibus honoribus, vel gestire cum contingunt, vel ringi cum auferuntur: quos veros non esse, vel hoc intelliges argumento, quod sunt cum pessimis & sceleratissimis communes. Immo nullis fere contingunt copiosius, quam iis qui sunt veris honoribus indignissimi. Cogita quam beata tranquillitas modestæ privatæque, & ab omni superbix strepitu

Privatæ
vitæ trā-
quillitas.

O

pitu

pitu semotæ vitæ : contra , quam
 spinosa, quam plena curarum, pe-
 riculorum, dolorum, vita poten-
 tium. Quam difficile secundis in
 rebus, non oblivisci sui. Quam ar-
 duum in lubrico stantem, non ca-
 dere. Quam capitalis ex alto rui-
 na. Omnem honorem summo
 cum onere coniunctum esse. Quã
 severum iudicium supremi iudicis
 in eos futurum sit, qui hic sese in
 honoribus usurpandis, cæteris an-
 teposuerunt. Etenim qui sese de-
 miserit, ei ut pusillo succurret mi-
 sericordia. Qui vero sese uti spe-
 ctatum erigit, is sibi ipsi gratiæ
 subsidium intercludit. Christi ca-
 pitis exemplum semper animo in-
 hæreat tuo. Quid illo secundum
 seculum ignobilius, despectius, in-
 honoratius? Quam fugit honores
 etiam oblatos, qui quovis honore
 maior erat. Quam derisit a fello
 sedens. Quam damnavit palla te-
 ctus, & spinis coronatus. Quam
 non gloriosam mortem elegit. Sed
 quem mundus contempsit, hunc
 glo-

glorificavit pater. Tua gloria sit in cruce Christi, in qua & salus est tua. Quorsum tibi humani honores, si te reiiciat, despiciatq; Deus, execrentur angeli?

Contra elationem & tumorem animi.

NON intumesces animo, si iuxta tritissimum illud adagium, cognosce te metipsum, id est, si quicquid in te magnum, quicquid pulchrum, quicquid preclarum, id Dei munus, non tuum bonum esse ducas. Contra, quicquid humile, quicquid sordidum, quicquid pravum, id totum ad te solum referas. Si memineris, quantis in sordibus conceptus sis, quantis natus, quam nudus, quam inops, quam brutus, quam miserandus in hanc lucem prorepseris. Corpusculum istud quot undique morbis, quot casibus, quot erumnis expositum sit. Immanem istum gigantem, & immenso turgentem spiritu, quantula res possit repente

Cogno-
sce te-
metipsum.

Vide
quare tibi
placeas.

conficere. Expende & illud, cuiusmodi sit istud, unde tibi placeas. Si medium, stultitia est: si turpe, dementia: si honestum, ingratitude. Memineris nullum aliud esse certius stoliditatis insipientiæque documentum, quam si quis sibi vehementer placeat: præterea, nullum stultitiæ genus esse deploratius. Si turgescit animus, quod se tibi submittit homuncio, cogita, quanto maior, quantoque potentior tuo immineat capiti Deus, qui omnem cervicem elatam deprimit, & omnes colles in planâ deducit, qui ne angelo quidem superbienti pepercit. Conducent & illa, licet leviora, si te semper componas cum præstantioribus. Places tibi de forma corporis, confer te cum iis qui te forma præcedunt. Cristas erigit tibi doctrina, ad eos refer oculos, ad quos tu nihil didicisse videaris. Deinde si reputaris, non quantum adsit bonorum, sed quantum desit, & cum Paulo oblitus eorum quæ à tergo sunt,

sunt, enitaris ad ea quæ à fronte restant. Præterea non inscitum fuerit & illud, si afflante superbiæ vento, mox nostrâ ipsorum mala vertamus in remedium, quasi venenum veneno pellentes. Id ita fiet, ubi si quod ingens corporis vitium, si quid insignis incommodi nobis vel fortuna dedit, vel attulit stultitia, quod animum vehementer mordeat, id ante oculos statuamus, & pavonis exemplo, ea nostri parte nosmetipsos potissimum contemplemur, qua sumus deformatissimi, ita fiet ut statim subsidant cristæ. Adhæc præterquam quod non aliud vitium Deo invisius est, & apud homines in primis ubique odiosa atque irrita arrogantia, cum contra modestia & divinum favorem conciliet, & hominum benevolentiam adglutinet. Ergo, ut summatim dicam, duo præcipue prohibebunt à superbia, si consideres quid ipse sis in te, putredo in exortu, bulla in omni vita, esca vermium

Arrogantia invisius vitium.

318 MILITIS CHRIST.
in morte, & quid Christus factus
sit pro te.

*Adversus iram, & vindictam
cupiditatem.*

Ira res
mulie-
bris,

CUM te vehemens animi dolor
ad ultionem extimulat, me-
mineris nihil esse minus iram,
quam quod falso imitatur, puta
fortitudinem. Nihil enim æque
muliebre, nihil tam imbecillis pro-
iectique animi quam vindicta læ-
tari. Animosus videri studes, qui
inultam iniuriam non pateris, at
isthoc demum pacto prodis pueri-
litatem tuam, qui (quod est viri
proprium) animo temperare non
queas. Quanto fortius, quanto
generosius, alienam stultitiam
contemnere, quam imitari. At no-
cuit, ferox est, insultat. Quo tur-
rior est, hoc magis cave ne fias illi
similis. Quæ malum vesania est,
ut alienam improbitatem ulci-
scaris, te fieri improbiorem? Si
contempseris contumeliam, intel-
ligent omnes indigno factam. Sin
com-

commoveare, iam inferentis causam feceris meliorem. Deinde illud reputa quod res est, si quod est acceptum incommodum, id ne utquam tolli vindicta, sed propagari. Quis enim denique finis fuerit mutuarum iniuriarum, si suum quisque dolorem perrexerit vindicta retaliare? Crescunt utrinque inimici, incrudescit dolor, qui quo inveteratior est, hoc nimirum insanabilior. At lenitate, tolerantiaque sanatur nonnunquam etiam is qui fecit iniuriam, & ad se reversus, ex inimico fit certissimus amicus. Per ultionem vero malum ipsum quod à te cupis depellere, id in te recipiatur, non sine malo fœnore. Erit & illud non inefficax iræ remedium, si iuxta superiorem rerum partitionem consideres, hominem homini non posse nocere, si nolit, nisi in his quæ sunt extraria bona, nec ad ipsum hominem magnopere pertinent. Nam vera animi bona solus Deus potest eripere, quod

Tolerantia vincit
sepe iniurias.

non solet, nisi ingratissimus: solus potest largiri, quod non consuevit immitibus & ferocibus. Nemo igitur Christianus læditur, nisi à semetipso: nulli nocet iniuria, nisi suo auctori. Adiuvant & hæc, tamen si leviora, ne dolori mentis obsequare, si commode collectis rectorum circumstantiis, pariter & tuum incommodum extenues, & alienam elevas iniuriam his ferme modis: Læsit, sed facile resarcitur: tum puer est, rerum imperitus: adolescens, mulier est, alieno fecit instinctu, imprudens, probe potus, æquum est ignoscere. At contra, graviter quidem læsit, sed pater est, frater, præceptor, amicus, uxor. Par est, hoc doloris, illius vel charitati vel auctoritati condonari. Aut paria faciens iniuriam cum aliis illius in te beneficiis compensabis, vel cum tuis in illum offensis exæquabis. Hic quidem læsit, sed alias quam sæpe profuit? Illiberalis est animi, benefactorum oblivisci, iniuriolæ meminisse.

Nunc

Nunc me offendit, sed quoties à me offensus. Ignoscam illi, ut mihi, meo exemplo, ignoscat & ipse delinquenti. Porro multo præsentius remedium fuerit, si in peccato hominis in te cogites, quæ, quanta, quoties tu peccaris in Deum, quam multis nominibus illi sis obnoxius. Quantum tu remiseris debitori fratri, tantum tibi condonabit Deus. Hanc dissolvendi æris alieni rationem nos docuit creditor ipse. Non recusabit legem, quam ipse statuit. Tu ut à culpis exolveris Romam cursitas, navigas ad divum Iacobum, emis condonationes amplissimas. Equidem non damno quod facis, sed ut omnia facias, nulla tamen commodior ratio qua post offensam reconcilieris Deo, quam si tu offensus reconciliere fratri. Condone levem culpam proximo (leve enim est quicquid homo peccat in hominem) ut tibi tot millia culparum condonet Christus. At durum est, inquis, animum excan-

Remitte
debitori.

O 5 descen-

322 MILITIS CHRISTI.
descendentem comprimere. Non tibi
succurrit, quanto duriora pro te
tulerit Christus? Quid eras, cum
pro te impenderet animam pre-
ciosam? nonne inimicus? Qua leni-
tate quotidie te tolerat, veteres
iterantem noxias? Postremo qua
mansuetudine ille pertulit probra,
vincula, verbera, denique mortem
probrosissimam? Quid te iactas de
capite, si non curas esse in corpo-
re? Non eris membrum Christi, nisi
sequaris vestigia Christi. Sed indi-
gnus est cui ignoscatur. Itane tu
dignus eras cui ignosceret Deus?
In teipso vis experiri misericor-
diam, & in fratrem vis exercere se-
veram iustitiam? Magnum est si
peccator ignoscas peccatori, cum
Christus pro crucifixoribus suis o-
raverit patrem? Arduum est non
referire fratrem, quem iuberis &
amare: Durum est non remetiri
maleficiū, pro quo nisi beneficium
retuleris, non hoc eris in conser-
vum tuum, quod fuit Christus in
servum suum. Postremo si indi-
gnus

Indigno
ignoscē-
dum.

gnus hic cui beneficium pro maleficio repondatur, at tu dignus qui facias, dignus Christus pro quo fit. Sed veterem ferendo iniuriam, invito novam: repetet iniuriam si hanc abstulerit impune. Si citra culpam potes vitare, vita: si mederi, medere: si refarcire, refarci: si sanare furentem, sana: sin minus, peccet ille solus potius quam tecum. Istum qui se damnum dedisse putat, commiseratione non poena dignum puta. Vis cum laude irasci? Irascere vitio, non homini. Sed quo natura, propensiores ad hoc vitii, tanto diligentius temet multo ante præmunito, semelque hoc decretum penitus animo insculpato, ne quid unquam vel dicas, vel facias iratus. Nihil tibi credideris commoto. Suspectum habeto, quicquid impetus ille animi dictaverit, etiam si sit honestum. Memineris inter phreneticum, & ira bacchantem nihilo plus interesse, quàm inter brevem & perpetuam insaniam. Succurrat quam multa per iram.

Irascere
vitio.

Nihil dicas
iratus.

iram vel dixeris, vel feceris pœnitenda, quæ iam frustra mutata cupias. Proinde cum tibi bilis effervescit, si te non potes ilico totum ab ira vindicare, saltem eatenus resipisce, ut te memineris sanum non esse. Hoc meminisse, sanitatis pars est nonnulla. Sic tecum cogita: Nunc quidem ita sum affectus, at paulo post multo alia mente fuero. Cur ego interim dicam in amicum iratus, quod postea placatus mutare non queam? Cur nunc faciam insanus, quod mihi redditus magnopere doleam? Cur non hoc potius à me impetret ratio, cur non impetret pietas, denique cur non impetret Christus, quod tempus ipsum paulo post impetrabit? Nemini (opinor) tantum atræ bilis addidit natura, quin saltem hactenus sibi possit imperare. Optimum autem fuerit, sic instituto, ratione, assuetudine durare animû, ut omnino non commoveare. Perfectum erit, si vitio tantum indignatus, pro contumelia reponat

off.

officium charitatis. Postremum & humanæ temperantiæ, ne te totum animo permittas. Prorsum non irasci, Deo simillimum est eoque pulcherrimum. Malum in bono vincere, est perfectam Christi Iesu charitatem æmulari. Irâ premere, frenoque coërcere, hominis est cordati. Indulgere bili, ne hominis quidem est, sed plane ferarum, idque immitium. Quod si iuvat cognoscere, quam vehementer sit indecorum homini ab ira superari, fac sanus cum es, vultum irati contemplare, aut ipse iratus speculum adeas. Cum sic flammantes ardent oculi, pallent genæ, distortur os, spumant labia, tremunt membra, fremit vox, non constant sibi gestus, quis te existimet hominem esse? Vides amice suavissime, quam immensum pateat equor, de reliquis vitiis consimili modo differendi. Sed nos medio in cursu vela colligemus, id quod reliquum est tuæ solertiæ relicturi. Neque enim propositi nostri erat, & sane quam

Tuū irati
vultū cō-
templere.

quam infinitum fuerit, ita ut cœ-
 pimus, singula vitiorum genera
 singulis quasi declamationibus
 dissuadere, atque ad his oppositas
 virtutes adhortari. Tantum volui,
 quod tibi satis fore credebam, ra-
 tionem & artem quandam novæ
 militiæ commonstrare, qua te pos-
 ses adversus pristinæ vitæ repullu-
 lantia mala communire. Itaque
 quod nos in uno atque altero, ex-
 emplī causa fecimus, id te ipsum
 oportebit facere, cum in singulis,
 tum potissimum in his, ad quæ co-
 gnoveris te, sive naturæ, sive con-
 suetudinis vitio peculiariter insti-
 gari. Adversus hæc certa quædam
 decreta in albo mentis nostræ de-
 scribenda sunt, atque ea ne desue-
 tudine obsolescant, subinde reno-
 vanda. Veluti contra malum ob-
 trectationis, turpiloquii, inviden-
 tiæ, gastrimargiæ & id genus reli-
 qua. Hi soli sunt hostes militum
 Christianorū, in quorum assultum,
 oratione, sententiis sapientium,
 dogmatibus divinæ scripturæ, ex-
 emplis

emplis piorum hominum & maxime Christi, multo ante est præmuniendus animus. Hæc omnia tamen non dubitem, quin affatim tibi suppeditatura sit sacra lectio, tamen fraterna charitas nos est adhortata, ut saltem hac extemporali scriptiuncula, pro mea virili sanctum tuum propositum promoverem adiuveremque. Id quod eo feci maturius quod non nihil metuerem, ne in superstiosum istud religiosorum genus incideres, qui partim quæstui servientes suo, partim ingenti zelo, sed non secundum scientiam, circumeunt mare & aridam, & sicubi nacti fuerint hominem à vitiis ad meliorem vitam iam resipiscentem, eum illico improbissimis hortamentis, minaciis, blandiciis in monachatum conantur detrudere, perinde quasi extra cucullum Christianismus non sit. Deinde ubi scrupulis meris & inextricabilibus spinis pectus illius expleverint, ad humanas quasdam traditiunculas astringunt, planeque

Quare
hæc ma-
turius
scripsit.

que in Iudaismum quendam præcipitant miserum, ac trepidare docent, non amare. Monachatus non est pietas, sed vitæ genus pro suo cuique corporis ingenique habitu, vel utile, vel inutile. Ad quod equidem ut te non adhortor, ita ne dehortor quidem. Hoc modo commoneo, ut pietatem neque in cibo, neque in cultu, neque in ulla re visibili constituas, sed in iis quæ tradidimus. In quibuscunque vero deprehenderis veram imaginem Christi, cum iis te copula. Porro ubi desunt homines, quorum convictus te reddat meliorē, abducito te quantum potes ab humano consortio, & prophetas sanctos, Christum, Apostolos, in colloquium ascisce. In primis autem Paulum tibi facito familiarem: hic tibi semper habendus in sinu, nocturna versandus manu, versandus diurna, postremo & ad verbum ediscendus: in quem nos iam pridem enarrationem magno studio molimur, audax quidem facinus, sed

Monachus
quid.

Paulus
legatur.

sed tamen divino auxilio freti sedulo dabimus operam, ne post Origenem, Ambrosium, Augustinum, ne post tot recentiores interpretes hunc laborem omnino vel sine causa, vel sine fructu suscepisse videamur. Atque ut intelligant calumniatores quidam, qui summam existimant religionem, nihil bonarum literarum scire, quod politio rem veterum literaturam per adolescentiam sumus amplexi, quod utriusque linguæ, Græcæ pariter ac Latinæ mediocrem cognitionem non sine multis vigiliis nobis peperimus, non ad famam inanem aut puerilem animi voluptatem spectasse nos, sed multo ante fuisse præmeditados, ut Dominicum templum, quod nonnulli inscitia barbarieque sua nimis dehonestarunt, exoticis opibus pro viribus exornaremus, quibus & generosa ingenia possent ad divinarum scripturarum amorem inflammari. Sed hac tanta re pauculos dies intermissa, hunc labo-

Literæ
bonæ ad
pietatem
profunt.

330 MIL. CHR. ENCHIR.
laborem tua causa assumpsimus,
ut tibi veluti digito viam, quæ cõ-
pendio ducit ad Christum indica-
remus. Precor autem Iesum istius
(uti spero) propositi parentem, ut
salubribus tuis cœptis benignus
aspirare dignetur, immo ut suam
in te mutando munus augeat per-
ficiatque, quo cito grandescas in
eo, & occurras in virũ perfectum.
In eodem bene vale frater & ami-
ce, semper quidem animo dilecte
meo, at nunc multo quam ante-
hac tum charior, tum iucundior.
Apud divi Audomari, Anno à
Christo nato supra millesimum
quingentesimo primo.

ENCHIRIDII FINIS.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Q U E R E L A
P A C I S

*Vndique gentium ejeçta,
profligataeque.*

Auctore

DESIDERIO ERASMO
Roterodamo.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE.
c 1 5 1 5 c x l i .

UNIVERSITÄT
PARIS

Faculté des lettres
bibliothèque
Littérature

Desiderio Erasmus
Rotterdam

THEODORUS BATAVORUM
FRANCIS JOANNIS MAIR
c. 15. 15. 15.

Præstantissimo Viro,
 GASPARI VIDUANO

*Illustrissimi Consilii X. à secre-
 tis Primario.*

FRANCISCUS ASULANUS

S. D.

I, quibus quisque ma-
 xime delectatur, iis
 etiam donari consue-
 vit, ut militibus equi
 nobiles & operosa ar-
 ma mittuntur, jure mihi videor fe-
 cisse Gaspar Viduane, quod pacem,
 & quæ pacis sunt, tibi mittenda
 curaverim. tibi inquam gravissimo
 ac ornatissimo viro, pacisque stu-
 diosissimo, atque in iis, quæ in to-
 ga geruntur maxima atque amplif-
 sima, nemini hodie secundo. Nam
 (ut omittam quæ foris gessisti mul-
 A 2 tis,

tis, atque iis honestissimis, legationibus summa fide ac diligentia functus ita ut non minorem apud externos quam apud tuos sis laudem consecutus) jam quadraginta amplius annos augustissimi Senatus Veneti secreta sedatissimi pectoris tui penetralibus condens, ac ubi oportet prudentissime promens, dandisque præterea publico nomine literis ad omnes propemodum & reges & principes universi orbis terrarum eam opinionem adeptus es, ut ubique sapientissimus rerumque gerendarum consultissimus habearis. id quod ego superioribus annis, cum agerem Mediolani, magnopere sum admiratus. Tot enim tum aliunde, tum etiam ab extrema Gallia viri illustres de me quotidie quærebant quampridem esset posteaquam te vidissem? num re-
 cte

5
ēte valeres? solliciti adeo ut tibi af-
fines aut cognati esse viderentur.
Ac sane mitissimo candidissimoque
ingenio virum omnes diligant ne-
cesse est. Itaque munusculum hoc
te maxime decens eo animo acci-
pe, ut tametsi perexiguū est, ma-
gnū tamen amoris & observan-
tiæ meæ monumentum esse existi-
mes, neq; vero mireris quod, cum
totum hoc volumē tibi dicetur,
primi tantum libri fecerim men-
tionem. siquidem palam esse arbi-
tror, quo centurio primipili sese
inferat, eo totum manipulum verti
folere: adde quod nulla in re fieri
videmus quin reliquæ corporis
partes suū caput ultro sequantur.
Vale.

A 3

Cl-

Clarissimo Praesuli Traiectensi

P H I L I P P O

ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

*G*ratularer tibi Philippe praesul, non minus vita ornamentis, quam summorum Ducum imaginibus clarissime, quod tanti muneris honore sis auctus, ni compertum haberem quam invitus susceperis, quamque gravate optimi maximique Principis CAROLI auctoritate fueris adactus, cuius alioqui charitati nihil non eras daturus. Atque hac ipsa res spem nobis certissimam facit fore, ut cum laude perfungaris suscepto, quandoquidem Plato vir exquisitissimi, planeque divini iudicii, non alios existimat ad rempublicam gerendam idoneos, quam eos, qui huc nolentes pertrahuntur. Auget autem nostram de te fiduciam, quoties in mentem venit, & cui tu succedas fratri, & quo patre sitis ambo profecti. Nam David vir eruditus iuxta ac prudens, permultis annis sic locum istum tenuit, ut suis ornamentis plurimum splendoris,

doris, ac dignitatis addiderit ipsi muneri, per se licet amplissimo. Multis modis magnus ac suscipiendus, sed in hoc precipue salutaris reipublica, quod nihil ducebat antiquius sibi pace publica, hac quoque in parte patrem PHILIPPUM Burgundia Ducem referens, virum nulla non re maximum, sed tamen pacis artibus cum primis insignem, & aeterna hominum memoria commendatum. Qui tibi hoc etiam impensius erit exprimendus, non tantum ut filius patri, sed ut PHILIPUS Philippo respondeas. Intelligit jam dudum tua prudentia quid abs te populus universus expectet. Triplex onus humeris sustines, patris exemplum ac fratris, tum horum temporum fata (quid enim aliud dicam?) nescio quomodo ad bellum pertrahentia. Vidimus ipsi nuper ut quidam amicis quam hostibus graviores, nihil intentatum reliquerint, ne bellorum aliquando finis esset; rursus ut vix expresserint alii, qui Reipub. Principique ex animo bene volunt, ut pacem cum Francis semper optandam, hisce vero temporibus etiam necessariam amplecteremur. Cuius sane rei indignitas movit animum meum, ut tum pacis undique profligata querimoniam scriberem, quo nimirum

*hac ratione , justissimum animi mei dolorem
 vel ulciscerer , vel lenirem. Libellum ad te,
 seu primitiolas novo Episcopo debitas , mit-
 to, quo diligentius tueatur Tua Celsitudo pa-
 cem utcunque partam , si non patiar eam ob-
 livisci quanto negotio nobis constiterit. Be-
 ne vale.*

QUE.

Q U E R E L A
P A C I S,

*Vndique Gentium ejecte,
profligataeque,*

Auctore

DESIDERIO ERASMO
Roterodamo.

I me, licet immerentem, suo tamen commodo sic averfarentur, ejicerent, profligarentq; mortales, meam modo injuriam, & illorum iniquitatem deplorarem, nunc cum me profligatam protinus fontem omnis humanæ felicitatis ipsi à semet arceant, omniumque calamitatum pelagus sibi accersant, magis illorum mihi deflenda est infelicitas, quam mea injuria, & quibus irasci tantum maluissem, horum dolere vicem, hos commiserari compellor. Nam utcunque amantem ab se propellere inhumanum est, bene merentem averfari ingratum, parentem ac servatricem omnium affligere, impium. Cæterum tot

A 5 egregias

egregias commoditates , quas mecum affero , sibimetipsis invidere , próque his ultro tam tetram malorum omnium lernam accersere , an non hoc extremæ cujusdam dementiæ videtur? Sceleratis irasci par est , at sic furiis actos quid aliud quam deflere possumus? Qui non alio sane nomine magis deflendi sunt , quam quod ipsi sese non deflent , nec alio magis infelices , quam quod infelicitatem suam non sentiunt. Quando non nullus gradus est ad sanitatem , morbi sui magnitudinem agnoscere. Etenim si ego Pax illa divorum simul & hominum voce laudata , fons , parens , altrix , ampliatrix , tutatrix rerum bonarum omnium , quas vel cœlum habet , vel terra , si sine me nihil usquam florens , nihil tutum , nihil purum aut sanctum , nihil aut jucundum hominibus , aut gratum superis : si contra hæc omnia bellum semel omnium malorum , quicquid usquam est in rerum natura , oceanus quidam , si huius vitio subito marcescunt florentia , dilabuntur aucta , labascunt fulva , pereunt bene condita , amarescunt dulcia , denique si res est adeo non sancta , ut omnis pietatis ac religio-

ligionis sit maxime præsentanea pestis, si nihil hoc uno infelicius hominibus, nihil invisius superis, quæso per Deum immortalem, quis credat istos homines esse? quis credat ullam sanæ mentis micam inesse, qui me talem tantis impendiis, tantis studiis, tanto molimine, tot technis, tot curis, tot periculis student ejicere, tantumque malorum velint tam care emere? Si me ad istum modum spernerent feræ, levius ferrem, & in me admissam contumeliam naturæ imputarem, quæ ingenium immite insevisset: si mutis pecudibus essem invisâ, condonarem inscitiam, propterea quod his ea vis animi negata sit, quæ sola dotes meas queat perspiciere. At ô rem indignam, ac plusquam prodigiosam, unum animal ædidit natura ratione præditum, ac divinæ mentis capax, unum benevolentiam, concordiamque genuit, & tamen apud quantumlibet efferas feras; apud quantumvis brutas pecudes mihi citius locus sit, quam apud homines. Iam tot orbium cœlestium licet nec motus sit idem, nec vis eadem, tamen iis tot iam sæculis constant, videntque fœdera. Elementorum

A 6 pugnans.

pugnantes inter se vires æquabili libra-
mine pacem æternam tuentur, & in tan-
ta discordia consensu, commercioque
mutuo concordiam alunt. In animantium
corporibus quam fidus membrorum in-
ter ipsa consensus, quam parata defensio
mutua! Quid tam dissimile, quam corpus
& anima? Et tamen quam arcta necessi-
tudine connexuerit hæc duo natura, ni-
mirum declarat ipsa divulsio. proinde
ut vita nihil aliud est, quam corporis &
animæ societas, ita sanitas omnium cor-
poris qualitarum concentus est. Animantia
rationis expertia in suo quæque ge-
nere civiliter, concorditerque degunt.
Armentatim vivunt elephanti, gregatim
pascuntur sues & oves, turmatim volant
grues, & graculi, habent sua comitia ci-
conix, pietatis etiam magistræ, mutuis
officiis sese tuentur delphini. Nota est
formicarum, & apum inter ipsas concors
politia. Sed quid de his loqui pergo? quæ
tamen si ratione vacant, sensu non vacant.
In arboribus, in herbis amicitiam possis
agnoscere. Steriles sunt quædam, nisi
marem adjungas. vitis ulmum amplecti-
tur, vitem amat persica. Usque adeo quæ
nihil.

nihil sentiunt, tamen pacis beneficium sentire videntur. Sed hæc rursus ut sentiendi vim non habent, ita quod vitam habeant, iis, quæ sentiunt, finitima sunt. Quid æque brutum atque saxorum genus? Dicas tamen his quoque pacis, & concordiaë sensum esse. Ita Magnes ferrum ad sese trahit, attractum tenet. Quid, quod inter immanissimas etiam feras convenit? Leonum inter ipsos feritas non dimicat: Aper in aprum non vibrat dentem fulmineum: Lynxi cum lynce pax est: Draco non sævit in draconem: Luporum concordiam etiam proverbia nobilitarunt. Addam (quod magis etiam mirum videatur) impii spiritus, per quos cœlitum atque hominum concordia primum dirupta est, & hodie rumpitur, tamen inter se fœdus habent, suamque illam qualemcunque tyrannidem consensu tuentur. Solos homines, quos omnium maxime decebat unanimitas, quibusque cum primis opus est ea, neque natura tam aliis in rebus potens & efficax conciliat, nec institutio conjungit, nec tot ex consensu profecturæ commoditates conglutinant, nec tantorum denique malo-
rum

rum sensus, & experientia in mutuam
amorem redigit. Figura communis om-
nium, vox eadem. & cum cætera ani-
mantium genera corporum formis potis-
simum inter se differant, uni homini in-
dita vis rationis, quæ ita fit illis inter ip-
sos communis, ut cum nullo sit reliquo-
rum animantium communis: uni huic
animanti sermo datus, præcipuus neces-
situdinum conciliator. Inrita sunt com-
muniter disciplinarum ac virtutum semi-
na, ingenium mite, placidumque, & ad
mutuam benevolentiam propensum, ut
per se juret amari, & jucundum sit de a-
liis benemereri, nisi quis pravis cupidita-
tibus, ceu Circes pharmacis corruptus ex
homine degenerarit in beluam. Hinc est
videlicet, quod vulgus quicquid ad mu-
tuam benevolentiam pertinet, humanum
appellat. Addidit lachrymas, exorabilis
ingenii documentum, quo si quid forte
inciderit offensæ, & amicitia serenity-
tem nubecula aliqua offuscarit, facile re-
deant in gratiam. En quot rationibus na-
tura concordiam docuit? Nec his tamen
contenta pacis lenociniis amicitiam ho-
mini non solum jucundam esse voluit,
verum

verum etiam necessariam. Eoque tum corporum, tum animorum dotes ita partita est, ut nemo sit omnium tam instructus, quin infimorum etiam officio nonnunquam adjuvetur; nec eadem attribuit omnibus, nec paria, ut hæc inæqualitas mutuis amicitiiis æquaretur. Aliis in regionibus alia proveniunt, quo vel usus ipse mutua doceret commercia. Cæteris animantibus sua tribuit arma, præsidiaque, quibus sese tuerentur; unum hominem produxit inermem, atque imbecillum, nec prorsus aliter tutum, quam fœdere, mutuaque necessitudine. Civitates repperit necessitas, & ipsarum inter se societatem docuit necessitas, quo ferarum, ac prædonum vim iunctis viribus propellerent. Adeo nihil est in rebus humanis, quod ipsum sibi sufficiat. In ipsis statim vitæ primordiis perisset hominum genus, nisi conditum propagasset conjugalis concordia. Nec enim nasceretur homo, & mox natus interiret, atque in ipso vitæ limine vitam amitteret, nisi obstetricum amica manus, nisi nutricum amica pietas succurreret infantulo. Atque in hunc usum vehementissimos illos pietatis

tatis igniculos insevirit, ut parentes etiam illud ament, quod nondum viderunt. Adjecit mutuam liberorum erga parentes pietatem, ut illorum imbecillitas horum præsiis vicissim sublevaretur, fieretque illa cunctis quidem ex æquo pausibilis, sed Græcis aptissime dicta ἀντιπελάργωσις. Accedunt huc cognationum, & affinitatum vincula. Accedit in nonnullis ingeniorum, studiorum, formæque similitudo, certissima benevolentiae conciliatrix, in multis arcanus quidam animorum sensus, ac mirus ad mutuam amorem stimulus, quem veteres admirati numini ascribebant. Tot argumentis natura docuit pacem, concordiamque, tot illecebris ad eam invitat, tot laqueis trahit, tot rebus compellit. Et post hæc quænam ista tam ad nocendum efficax Erinys his omnibus disruptis, disiectis, discussis, insatiabilem pugnandi furiam insevirit humanis pectoribus? Nisi primum admirationem, deinde sensum etiam mali adimeret assuetudo, quis crederet humana mente præditos istos, qui sic jugibus dissidiis, litibus, bellis inter sese certant, rixantur, tumultuantur? Postremo

rapi-

rapinis, sanguine, cladibus, ruinis sacra, profanaque miscent omnia, nec ulla tam sancta fœdera, quæ illos in mutuam pornicium debacchantes queant dirimere. Ut nihil etiam accesserit, satis erat commune hominis vocabulum, ut inter homines conveniret. Sed esto, nihil apud homines profecerit natura, quæ plurimum valet ut in beluis, itane & nihil apud Christianos valuit Christus? parum efficax sit doctrina naturæ, quæ maximam vim habet in his quoque, quæ sensu vacant, cæterum cum hac multo præstantior sit doctrina Christi, cur ea se profitentibus non persuadet id, quod unum omnium maxime suadet, nempe pacem, mutuamque benevolentiam? aut saltem hanc tam impiam, efferamque belligerandi insaniam dedocet? Cum hominis vocabulum audio, mox accurro, velut ad animal mihi proprie natum, confidens fore ut illic liceat acquiescere: cum Christianorum audio titulum, magis etiam ad volo, apud hos certe regnaturam etiam me sperans. Sed hic quoque (pudet ac piget dicere) fora, basilicæ, curiæ, templæ sic undique litibus perstrepunt, ut nusquam

nusquam apud Ethnicos æque. Adeo ut cum bona pars humanę calamitatis sit advocatorum turba, tamen hæc etiam ad litigantium undas paucitas sit, ac solitudo. Civitatem aspicio, spes ilico oboritur inter hos saltem convenire, quos eadem cingunt mœnia, eadem moderantur leges, & velut una vectos navi commune continet periculum. Sed ô me miseram! quæ hîc quoque diffidiis omnia viriata comperio, adeo ut vix domum ullam reperire liceat, in qua mihi sit vel dies aliquot locus. Sed plebem omitto, quæ maris ritu suis æstibus rapitur, in Principum aulas, velut in portum quendam me recipio. Erit inquam certe apud hos locus paci. plus hi sapiunt, quam vulgus, ut qui sint plebis animus, atque oculus populi: tum eius vices gerunt, qui doctor est, & Princeps concordix, à quo quidem cum omnibus, tum his præcipue sum commendata. Et omnia bene pollicentur. Video blandas consalutationes, amicos complexus, hilares compositiones, cæteraque officia humanitatis. At ô rem indignam, apud hos nec umbram veræ concordix licuit cernere. Fucata

cata, fictaque omnia, factionibus apertis, clanculariis diffidiis ac simultatibus corrupta universa. Denique adeo apud hos non esse sedem paci comperio, ut hinc potius omnium bellorum fontes ac seminaria. Quo me posthac conferam infelix, posteaquam toties sefellit spes? At Principes magni sunt potius, quam eruditi, magisque ducuntur cupiditatibus, quam recto animi iudicio. Ad eruditorum greges confugiam. Bonæ literæ reddunt homines, philosophia plusquam homines, theologia reddit divos. Apud hos certe dabitur conquiescere tot actæ ambagibus. Verum pro dolor, en hic quoque bellorum aliud genus, minus quidem cruentum, sed tamen non minus insanum. Schola cum schola dissidet, & ceu rerum veritas loco commutetur, ita quædam scita non trajiciunt mare, quædam non superant Alpes, quædam non tranant Rhenum. immo in eadem Academia cum rhetore bellum est dialectico, cum iureconsulto dissidet theologus. Atque adeo in eodem professionis genere cum Thomista pugnat Scotista, cum Reali Nominalis, cum Peripatetico Platon-

tonicus, adeo ut ne in minutissimis quidem rebus inter hos conveniat, ac sæpe numero de lana caprina atrocissime digladiantur, donec disputationis calor ab argumentis ad convitia, à convitiis ad pugnos incrudescat: & si res pugionibus, aut lanceis non agitur, stilis veneno tinctis sese confodiunt, dentata charta dilacerant invicem, alter in alterius famam lethalia linguarum vibrant spicula. Quo me vertam toties experta mihi data verba? Quid superest, nisi una veluti sacra ancora Religio? Huius professio licet sit Christianorum omnium communis, tamen eam isti peculiariter profitentur titulo, cultu, cerimoniais, qui vulgo sacerdotum cognomento commendantur. Hos itaque procul intuenti cuncta spem faciunt portum mihi paratum esse. Arrident vestes candidæ, meoque colore insignes: video cruces pacis symbola, audio dulcissimum illud fratris cognomen, eximie charitatis argumentum, audio salutationes pacis læto omine felices, cerno rerum omnium communio-nem. conjunctum collegium, templum idem, leges eadem, conventus quoti-dianus.

dianus. Quis hic non confidat paci locum fore? Sed o rem indignam! nusquam fere collegio convenit cum episcopo. parum hoc, nisi & ipsi inter sese factionibus scinderentur. Quotusquisque sacerdos est, cui non sit cum aliquo sacerdote lis? Paulus rem non ferendam censet, quod Christianus litiget adversus Christianum; & sacerdos cum sacerdote, episcopus cum episcopo certat? Verum his quoque forsitan ignoscat aliquis, quod longo jam usu propemodum in prophanorum consortium abierunt, posteaquam eadem cum illis cœperunt possidere. Age fruantur hi sane suo jure, quod ceu præscriptione sibi vindicant. Unum hominum genus superest, qui sic astricti sunt religioni, ut etiam si cupiant, nullo pacto queant excutere, non magis profecto, quam testudo domum. Sperarem apud hos mihi fore locum, nisi toties frustrata spes me prorsus desperare docuisset. Et tamen nequid intentatum relinquam, experiar. Quæris exitum? A nullis resiliis magis. Nam quid sperem, ubi religio cum religione dissidet? Tot factiones sunt, quot sunt sodalitia; Dominicales dissident cum

cum Minoritis, Benedictini cum Bernardinis. Tot nomina, tot cultus, tot ceremoniarum studio diversarum, nequid omnino conveniret, sua cuique placent, & aliena damnat, oditque quisque. Quin idem sodalitium factionibus scinditur. Observantes insectantur Coletas, utriusque tertium genus, quod à conventu cognomen habet, cum nihil inter istos conveniat. Iam (ut patet est) omnibus rebus diffusa, optabam vel in uno quopiam monasteriolo latitare, quod vere tranquilum esset. Invita dicam (quod utinam non esset verissimum) nullum adhuc reperi, quod non intestinis odiis, ac jurgiis esset infectum. Pudor sit recensere quam nihil de nugis, tricisque quantas cieant pugnas viri senes, barba pallioque verendi, postremo, ut sibi videntur, impense tum eruditi, tum sancti. Arridebat spes nonnulla fore ut alicubi inter tot coniugia qualiscunque daretur locus. Quid enim non pollicetur domus communis, fortuna communis, lectus communis, liberi communes? Denique corporum ipsorum jus mutuum? ut unum potius hominem credas è duobus conflatum,

tum, quam duos? Huc quoque sceleratissima illa Eris irrepfit, totque vinculis copulatos dirimit diffidiis animorum. Et tamen inter hos citius contingat locus, quam inter eos, qui tot titulis, tot insignibus, tot ceremoniis absolutam charitatem profitentur. Tandem illud in votis esse cœpit, ut saltem in unius hominis pectore daretur locus. Ne id quidem contigit. idem homo secum pugnat: ratio belligeratur cum affectibus, & insuper affectus cum affectu conflictatur, dum alio vocat pietas, alio trahit cupiditas: rursus aliud suadet libido, aliud ira, aliud ambitio, aliud avaritia. Et huiusmodi cum sint, non pudet tamen illos appellari Christianos, cum modis omnibus dissideant ab eo, quod Christo præcipuum est, ac peculiare. Universam eius vitam contemplare, quid aliud est, quam concordia, mutique amoris doctrina? Quid aliud inculcant eius præcepta, quid parabolæ, nisi pacem, nisi charitatem mutuum? Egregius ille vates Esaias cum cœlesti afflatus spiritu Christum illum rerum omnium conciliatorem venturum annuntiaret, num

Satrapam

Satrapam pollicetur? num urbium everforem? num bellatorem? num triumphatorem? Nequaquam. Quid igitur? *Principem pacis*. siquidem cum omnium optimum principem intelligi vellet, ab ea re denotavit, quam omnium optimam judicasset. Neque mirum ita visum Esaiæ, cum Silius Ethnicus poëta hunc in modum de me scripserit: *Pax optima rerum, Quas homini natura dedit*. Concinat huic mysticus ille Citharædus, *Et factus est*, inquit, *in pace locus eius*. In pace dixit, non in tentoriis, non in castris: princeps est pacis, pacem amat, offenditur dissidio. Rursum Esaias Opus justitiæ *pacem* appellat, idem sentiens (ni fallor) quod sensit Paulus ille, & ipse è Saulo turbulento redditus tranquillus, & pacis doctor, cum charitatem cæteris omnibus arcani spiritus dotibus anteponens, quo pectore, qua facundia meum Encomium detonuit Corinthiis! Cur enim non gloriatur sic laudari à viro tam laudato? Is alias *Deum pacis* appellat, alias *pacem Dei* vocat, palam indicans hæc duo sic inter sese cohærere, ut ibi pax esse non possit, ubi

Deus

Deus non adsit, nec illic esse Deus possit, ubi pax non adsit. Itidem & *pacis angelos* in divinis libris vocatos legimus pios, ac Dei ministros, ut per se liqueat quos belli angelos oporteat accipi. Audite strenui bellatores. Videte sub cuius signis militetis, nimirum illius, qui primus dissidium sevit inter Deum & hominem. Quicquid calamitatum sentit mortalitas, huic dissidio debet acceptum ferre. Frivolum est enim, quod arguantur quidam, in arcanis literis *Deum exercituum*, & *Deum ultionum* dici. Per multum enim interest inter Iudæorum Deum, & Christianorum Deum, etiam si suapte natura unus & idem Deus est. Aut si nobis quoque placent tituli veteres, age sit exercituum Deus, modo acies intelligas virtutum concentum, quarum præsidio vitia demoliuntur homines pii. Si ultionum Deus, modo vindictam accipias vitiorum correctionem, ut cruentas strages, quibus Hebræorum libri referti sunt, non ad laniandos homines, sed ad impios affectus è pectore profigandos referas. Sed ut quod institutum erat, persequamur, quoties ab-

B

solutam

solutam felicitatem significant arcanae li-
 teræ, pacis nomine id faciunt. Velut E-
 saias, *Sedebit*, inquit, *populus meus in*
pulchritudine pacis. Et alius, *Pax*, in-
 quit, *super Israel*. Rursum Esaias admi-
 ratur *pedes annuntiantium pacem, an-*
nuntiantium bona. Quisquis Christum
 annunciat, pacem annunciat. Quisquis
 bellum prædicat, illum prædicat, qui
 Christi dissimillimus est. Age jam, quæ
 res Dei filium pellexit in terras, nisi ut
 mundum patri reconciliaret? ut homines
 inter se mutua, & indissolubili charitate
 conglutinaret? postremo, ut ipsum ho-
 minem sibi faceret amicum? Mea igitur
 gratia legatus erat, meum agebat nego-
 tium. Atque ob id Solomonem sui ty-
 pum ferre voluit, qui nobis, *ειρηνοποιός*, id
 est: *pacificus* dicitur. Quantumvis ma-
 gnus erat David, tamen quia bellator e-
 rat, quia sanguine fuerat impiatus, non
 finitur extruere domum Domini, non
 meretur hac parte gerere typum Christi
 pacifici. Iam illud interim perpende bel-
 lator, si prophanant bella numinis iussu
 suscepta, gesta que, quid facient quæ sua-
 sit ambitio, quæ ira, quæ furor? Si ipsum
 Regem

Regem polluit effusus sanguis Ethnicorū, quid faciet tam ingens effusio sanguinis Christiani? Obsecro te Christiane Princeps, si modò vere Christianus es, contemplare tui Principis imaginem, observa quomodo regnum suum inierit, quomodo progressus sit, quomodo hinc decesserit, & mox intelliges quomodo abs te geri velit, nimirum ut summa curarum tuarum Pax sit, & concordia. Nato iam Christo, num bellicis tubis insonant Angeli? Clangorem tubarum audiere Iudæi, quibus bellare permissum est. Hæc congruebant auspicia, quibus fas erat odisse inimicos. At genti pacificæ longe aliam cantionem canunt pacis angeli. Num classicum canunt? Num victorias, triumphos, trophæaque pollicentur? Minime. Quid tandem? pacem annuntiant, congruentes cum prophetarum oraculis, & annuntiant non iis, qui cædes spirant ac bella, qui feroces ad arma gestiunt, sed qui bona voluntate propensi sunt ad concordiam. Prætexant quæ velint suo morbo mortales, ni bellum amarent, non sic jugibus bellis inter se confictarentur. Age, Christus ipse iam

adultus quid aliud docuit, quid aliud expressit, quam pacem? Pacis omine suos subinde salutatur: *Pax vobis*. eamque salutandi formam suis præscribit, veluti unice dignam Christianis. Atque huius præcepti non immemores Apostoli pacem præfantur in suis epistolis, pacem optant iis, quos unice diligunt. Rem præclaram optat, qui salutem optat, sed felicitatis summam precatur, quisquis pacem precatur. Hanc ille toties in omni vita commendatam, vide quanta sollicitudine commendet moriturus: *Diligatis*, inquit, *invicem, sicut dilexi vos*. Ac rursus: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Auditis quid relinquat suis? num equos? num satellitium? num imperium? num opes? Nihil horum. Quid igitur? pacem dat, pacem relinquit, pacem cum amicis, pacem cum inimicis. Iam illud mihi cōsideres velim, quid à cœna mystica, jam imminente mortis tempore, supremis illis precibus flagitarit à patre. Rem opinor haud vulgarem poposcit, qui se sciebat impetraturum quicquid peteret. *Pater*, inquit, *sancte, serva eos in nomine tuo, ut sint unum, sicut & nos*.
 Vide

Vide quæso quam insignem concordiam exigat in suis Christus. non dixit ut sint unanimes, sed ut sint unum, neque id quocunque modo, sed sicuti nos, inquit, unum sumus qui perfectissima & ineffabili ratione sumus idem, & illud obiter indicans, hac una via servandos esse mortales, si mutuam inter sese pacem aluerint. Porro quod huius mundi principes insigni quopiam suos notant, quo possint à cæteris dignosci, præsertim in bello, vide qua tandem nota Christus insignierit suos, non alia videlicet, quam mutuæ charitatis. Hoc inquit argumento cognoscent homines vos esse meos discipulos, non si sic, aut sic vestiamini, non si his, aut his vescamini cibis, non si tantum jejunetis, non si tantum psalmorum exhausseritis, sed si dilexeritis invicem, neque id sane vulgari modo, sed quemadmodum ego dilexi vos. Innumera sunt philosophorum præcepta, varia sunt Moysis, plurima regum edicta; unicum est, inquit, præceptum meum, ut ametis invicem. Idem orandi formam suis præscribens, nonne in ipso statim initio mire admonet concordia Christianæ? Pater, inquit, noster.

Unius est precatio, una communis omnium est postulatio, una domus, eademque familia sunt omnes, ab uno patre pendent omnes, & qui convenit eos jugibus bellis inter sese conflictari? Quo ore compellas communem patrem, si in fratris tui viscera ferrum stringis? Iam quoniam unum hoc voluit altissime insidere suorum animis, quot symbolis, quot parabolis, quot præceptis concordiae studium inculcavit? Se pastorem vocat, suos oves. Et obsecro, quis unquam vidit oves pugnantes cum ovibus? Aut quid facient lupi, si grex ipse semet invicem lacerat? cum se vitis stirpem vocat, suos vero palmites, quid aliud, quam expressit unanimitem? Portentum videatur piaculis procurandum, si in eadem vite palme cum palmite bellet, & ostentum non est, si Christianus pugnet Christiano? Postremo, siquid omnino Christianis sacrosanctum est, certe sacrosanctum esse debet, ac penitus animis illorum insidere, quæ Christus extremis illis mandatis tradidit, veluti testamentum condens, ac filiis ea commendans, quæ cuperet illis nunquam venire in ob-

livio-

livionem. At quid aliud in his docet, mandat, præcipit, orat, nisi mutuum inter ipsos amorem? Quid illa sacrosancti panis, & calicis Philotesij communio, nisi novam quandam, & indissolubilem concordiam sanxit? Cæterum quando sciebat non posse constare pacem, ubi de magistratu, de gloria, de opibus, de vindicta certamen est, ut penitus affectus eiusmodi revellat ex animis suorum, vetat in totum ne malo resistent, jubet ut & de malo merentibus bene mereantur, si possint, bene precentur male precantibus; & Christiani sibi videntur, qui ob quantumvis levem injuriolam magnam orbis partem in bellum pertrahunt? Præcipit ut qui in suo populo sit princeps, is ministrum agat, nec alia re præcellat aliis, nisi quod melior sit, & pluribus proficit; & non pudet quosdam ob pusillam accessiunculam regni pomæriis addendam, tantos ciere tumultus? Docet avium, & liliorum ritu in diem vivere. Vetat sollicitudinem in posterum diem extendere, vult totos è cælo pendere: divites omnes excludit à regno cælorum; & non verentur quidam ob pecuniolam non exolu-

tam, fortasse nec debitam, tantum humani sanguinis effundere. Atque his temporibus hæ vel justissimæ suscipiendi belli causæ videntur. Profecto haud aliud agit Christus, jubens ut unum quiddam à se discant, miti esse animo, minimeque feroci. Cum jubet relinquere donarium ad aram, nec prius offerri, quam cum fratre reditum sit in gratiam, nonne palam docet rebus omnibus anteponendam esse concordiam? nec ullam victimam esse Deo gratam, nisi commendante me? Respuebat Deus Iudaicum munus, fortassis hædum, aut ovem, quod à dissidentibus offerretur; & Christiani sic inter sese belligerantes sacrosanctam illam victimam audent offerre? Iam cum se gallinæ pullos sub alas aggreganti facit adsimilem, quam apto symbolo depinxit concordiam? Ille congregator est; & qui convenit Christianos esse milvius? Eodem pertinet quod lapis dictus est angularis, utrunque parietem committens & continens; & qui convenit ut huius vicarii totum orbem ad arma commoveant? regnaque regnis committant? Summum illum conciliatorem habent
princi-

principem, (ut jactant) & nullis rationibus ipsi sibi possunt reconciliari. Conciliavit ille Pilatum & Herodem, & suos in concordiam redigere non potest? Petrum adhuc semijudæum, qui in præsentis capitis discrimine dominum, ac præceptorem tueri parabat, objurgat ipse, qui defendebatur, gladiumque jubet recondere; & Christianis ob levissimas causas nunquam non expromptus districtusque est gladius, idque in Christianos. An ille se gladii præsidio defensum velit, qui moriens deprecatur pro necis auctoribus? Omnes Christianorum literæ, si-ve vetus legas testamentum, si-ve novum, nihil aliud quam pacem, & unanimitatem crepant; & omnis Christianorum vita nihil aliud quam bella tractat. Quænam est hæc plus quam ferina feritas, quæ tot rebus nec vinci potest, nec leniri? Quin potius aut Christianorum titulo gloriari desinant, aut Christi doctrinam expriment concordia. Quousque vita pugnet cum nomine? Insignite quantumlibet ædes, vestesque crucis imagine; non agnoscet Christus symbolum, nisi quod ipse præscripsit, videlicet concordia.

Congregati vident euntem in cœlum, congregati jubentur operiri spiritum cœlestem. Et inter congregatos se semper versaturum promiserat, ne quis speraret usquam in bellis adesse Christum. Iam igneus ille spiritus quid aliud est, quam charitas? Nihil igne communius, citra dispendium ullum ignis igni accenditur. Vis autem cognoscere spiritum illum concordiaë parentem esse? exitum vide. *Erat, inquit, cunctis cor unum, & anima una.* Tolle spiritum è corpore, continuo delabitur omnis illa membrorum compago. Tolle pacem, & perit omnis Christianaë vitæ societas. Tot hodie sacramentis infundi cœlestem spiritum affirmant Theologi. Si verum prædicant, ubi peculiaris spiritus illius effectus, cor unum & anima una? Sin fabulæ sunt, cur tantum honoris hisce rebus defertur? Atque hæc sanè dixerim, quo magis Christianos suorum morum pudeat, non quo sacramentis aliquid detrahā. Nam quod populum Christianum ecclesiam vocari placuit, quid aliud quam unanimitalis admonet? *Qui convenit castris & ecclesiae?* Hæc aggregationem sonat, illa disfidium.

fidium. si pars ecclesiæ gloriaris esse, quid tibi cum bellis? si ab ecclesia semotus es, quid tibi cum Christo? Si eadem omnes habet domus, si communem habetis principem, si eidem militatis omnes, si sacramentis iisdem estis initiati, si iisdem gauderis donativis, si iisdem alimini stipendiis, si commune petitur præmiū, quid ita inter vos tumultuamini? Videmus inter impios istos commilitones, qui mercede ad cædis peragenda ministerium conducti veniunt, tantam esse concordiam, non ob aliud, nisi quod sub iisdem militant signis; & pietatem profitentes tot res non conglutinant? Itane nihil agitur tot sacramentis? Baptismus communis omnium. per hunc Christo renascimur, & execti mundo Christi membris inserimur. Quid autem tam idem esse potest, quam eiusdem corporis membra? Ab hoc igitur neque servus est quisquam, neque liber, neque barbarus, neque græcus, neque vir, neque fœmina, sed omnes idem in Christo sunt, qui omnia redigit in concordiam. Scythas ita jungit paululum sanguinis utrinque gustati è calice, ut pro amico nihil cunctentur & mortem oppete-

tere, Ethnicis etiam sancta est amicitia, quam mensa communis conciliavit; & Christianos cœlestis ille panis, ac mysticus ille calix non continet in amicitia, quam ipse sanxit Christus, quam illi quotidie renovant, ac repræsentant sacrificiis. Si nihil illic egit Christus, quorsum opus hodie tot ceremoniis? si rem seriam egit, cur sic à vobis negligitur, quasi rem ludicram ac scenicam egerit? Audet quisquam ad sacram illam mensam amicitiae solum, audet ad pacis convivium accedere, qui bellum destinat in Christianos? & eos parat perdere, pro quibus servandis mortuus est Christus? eorum haurire sanguinem, pro quibus suum sanguinem fudit Christus? O petora plus quam adamantina! in rebus tam multis consortium est, & in vita tam inexplicabile dissidium. Eadem nascendi lex omnibus, eadem senescendi, moriendique necessitas. Eundem generis principem habent omnes, eundem religionis authorem, eodem omnes redempti sanguine, iisdem omnes initiati sacris, iisdem aluntur sacramentis. quicquid ex his redit muneris, ab eodem proficiscitur.

tur fonte, & ex æquo commune est omnibus. Eadem omnium Ecclesia, denique præmium idem omnium. Quin cœlestis illa Hierusalem, ad quam suspirant vere Christiani, à pacis visione nomen habet, cuius interim ecclesia typum sustinet. Et qui fit, ut hæc tantopere discrepet ab exemplari? Adeo nihil promovit tot viis solers natura, nihil ipse Christus perfecit tot præceptis, tot mysteriis, tot symbolis? Vel ipsa mala conciliant & malos, juxta proverbium; Christianos inter se nec bona, nec mala ulla conciliant. Quid humana vita fragilius? quid brevius? quot ea morbis, quod casibus obnoxia? Et tamen cum plus habeat ex sese malorum, quam ut ferri possit, tamen maximam malorum partem ipsi sibi accersunt dementes. Tanta cæcitas humanos animos occupat, ut nihil horum perspiciat: sic præcipientes aguntur, ut omnia naturæ, Christi que vincula, omnia fœdera rumpant, dissecent, diffringant. Pugnant passim, atque assidue, nec modus, nec finis. Colliditur gens cum gente, civitas cum civitate, factio cum factione, princeps cum principe, & ob duorum homuncio-

rum.

num, qui mox velut Ephemera sint interituri, seu stultitiam, seu ambitionem res humanæ sursum, ac deorsum miscentur. Missas faciam veterū bellorum Tragedias. Reperamus decem ab hinc annis acta. ubi non gentium crudelissime pugnatum est terra marique? Quæ regio non Christiano sanguine commaduit? Quod flumen, quod mare non humano cruore tinctum est? Et ó pudor! pugnant immanius quam Iudæi, quam Ethnici, quam feræ. Quicquid bellorum Iudæis gestum est adversus Allophylos, id Christianis gerendum adversus vitia, quibus nunc vitiis convenit, cum hominibus bellum est. Et tamen Iudæos divina jussio ducebat ad pugnam. Christianos, si prætextibus detractis rem vere æstimes, transversos rapit ambitio, agit ira pessimus consultor, pertrahit habendi nunquam satiata cupiditas. Atque his fere cum exteris res erat. Christianis cum Turcis fœdus est, inter ipsos bellum. Iam Ethnicos tyrannos fere gloriæ fitis ad bellum extimulabat, atque hi tamen sic barbaras atque efferas nationes subigebant, ut vinci expediret,

ret, & victor de victis benemereri stude-
ret. Dabant operam ut quam fieri posset,
incruenta esset victoria, quo simul & vi-
ctori honesta fama præmium esset, & vi-
ctis solatium victoris benignitas. At pu-
det meminisse quam pudendis, quam
frivolis de causis Christiani Principes or-
bem ad arma concitent. Hic obsoletum
ac putrem aliquem titulum aut reperit,
aut commentus est. quasi vero ita ma-
gni referat quis regnum administret, mo-
do publicis commodis recte consulatur.
Ille causatur omissum nescio quid in fœ-
dere centum capitum. Hic illi privatim
infensus est ob sponsam interceptam, aut
scomma liberius dictum. Et quod est
omnium sceleratissimum, sunt qui tyran-
nica arte, quod populi concordia pote-
statem suam labefactari sentiant, dissi-
dio stabiliri, subornent qui data opera
bellum excitent, quo simul & coniunctos
dirimant, & infelicem populum licentius
expilent, scelestissimi quidam, qui po-
puli malis aluntur, & quibus pacis tem-
pore non multum est quod agant in Rep.
Quæ tartarea furia venenum hoc in pe-
ctus Christianum potuit immittere? Quis
hanc

hanc tyrannidem docuit Christianos, quam nec Dionysius ullus, nec Mezentius ullus novit? Belluæ verius quam homines, & sola tyrannide nobiles, nec usquam cordati, nisi ad nocendum, nec unquam concordēs, nisi ad opprimendam Remp. Et hæc qui gerunt, pro Christianis habentur? audent humano sanguine undique polluti ad sacras ædes, ad sacras aras accedere? O pestes in extremas insulas deportandas! Si Christiani corporis unius membra sunt, cur non gratulatur quisque alienæ felicitati? Nunc prope justa movendi belli causa videtur regnum finitimum, rebus omnibus paulo florentius. Etenim si verum fateri volumus, quid aliud commovit, & hodie commovet tam multos ad armis laceſſendum Franciæ regnum, nisi quod est unum omnium florentissimum? Nullum latius patet, nusquam Senatus augustior, nusquam Academia celebrior, nusquam concordia maior, & ob hoc ipsum potestas summa: nusquam æque florent leges, nusquam illibator religio, nec Iudæorum commercio corrupta, velut apud Italos, nec Turcarum, aut Maranorum vicinia infecta.

infecta, quemadmodum apud Hispanos, & Hungaros. Germania, ne quid dicam de Bohæmis, in tot regulos dissecta est, ac regni ne species quidem ulla. Sola Francia ceu flos illibatus Christianæ ditionis, & velut arx quædam tutissima, si qua fors tempestas ingruat, tot modis impetitur, tot artibus incessitur, nec ob aliud, nisi cuius gratia conveniebat gratulari, si qua vena Christianæ mentis esset in istis. Atque his tam piis factis prætexitur titulus pius, sic sternunt viam ad propagandum imperium Christi. O rem monstruosam! parum consultum putant Reip. Christianæ, nisi pulcherrimam, ac felicissimam ditionis Christianæ partem subverterint. Quid, quod in his tractandis feras etiam ipsas feritate præcedunt? Non omnes pugnant belluæ, nec ferarum nisi in diversum genus cõflictatio est. quemadmodum & ante diximus, sæpius inculcandum, quo magis inhæreat animis. Vipera non mordet viperam, nec Lynx lyncem discerpit. Ac rursus illæ cum pugnant, suis pugnant armis, illas armavit natura: homines inermes natos, ô Deum immortalem, qualibus armis
amar

armat ira? Tarrareis machinis impetunt Christiani Christianos. Quis enim credat Bombardas hominis inventum esse? Nec illæ tam densis agminibus in mutuum exitium ruunt. Quis unquam vidit decem leones cum decem tauris congregari? At quoties viginti millia Christianorum cum totidem Christianis ferro decertant? Tanti est lædere, tanti est haurire sanguinem fratrum. Nec illis fere bellum est, nisi cum fames, aut cura sobolis in rabiem agit; At Christianis quæ tam levis injuria est, ut non videatur idonea bellandi occasio? Si faceret ista plebes, utcunque prætexi poterat inscitia: si juvenes, excusari poterat ætatis imperitia: si prophani, non nihil elevaret atrocitatem facti personæ qualitas. Nunc ab iis potissimum videmus oriri bellorum semina, quorum consilio, moderatio neque populi motus componi conveniebat. Contemptum illud, & ignobile vulgus condit egregias urbes, conditas civiliter administrat, administrando locupletat. In has irrepunt satrapæ, & ceu fuci, quod aliena partum est industria, surripiunt, & quod à plurimis bene congestum

gestum est, à paucis male dissipatur, quod recte conditum, crudelissime diruitur. Quod si prisca non meminerunt, repetat qui volet, secum hisce duodecim annis gesta bella. Causas expendat, comperiet omnia Principum gratia suscepta, magno populi malo gesta, cum ne tantillum quidem ad populum attinerent. Iam quod olim fœdum habebatur apud Ethnicos, caniciem galea premere, ut inquit ille, id apud Christianos laudi ducitur. Turpe senex miles Nasoni, & istis magna res est bellator septuagenarius. Immo ne sacerdotes quidem ipsos pudet, quos olim Deus nec in sanguinaria illa & inclementi lege Moysis voluit ullo sanguine pollui, non pudet Theologos Christianæ vitæ magistros, non pudet absolutæ religionis professores, non pudet Episcopos, non pudet Cardinales, & Christi vicarios eius rei auctores, ac faces esse, quam Christus tantopete detestatus est. Qui convenit mitræ & galeæ? quid pedo cum gladio? quid euangelico codici cum clypeo? qui convenit pacis omine salutare populum, & orbem ad turbulentissimas pugnas concitare? pacem dare lingua,
rebel-

rebellum immittere? Tun' eodem ore,
 quo Christum pacificum prædicas, be-
 lum laudas, eademque tuba Deum ca-
 nis, & satanam? Tun' apud concionem
 sacram cuculla rectus ad cædem incitas
 simplicem populum, qui ex ore tuo do-
 ctrinam expectabat euangelicam? Tun'
 Apostolorū occupans locum, pugnantia
 doces cum Apostolorum præceptis? An'
 non vereris, ne quod de Christi præconi-
 bus dictum est, *Quam speciosi pedes nun-
 tiantium pacem, nuntiantium bona, nun-
 tiantium salutem*, in diversum vertatur,
 quam fœda lingua sacerdotum adhortan-
 tium ad bellū, incitantium ad mala, pro-
 vocantiū ad perniciem? Apud Romanos
 adhuc impie pios, qui pontificatum ma-
 ximum iniret, ex more confirmabat
 jurejurando se manus ab omni sanguine
 puras servaturum, adeo ut ne læsus qui-
 dem ulcisceretur. Atque huius sacra-
 menti fidem constanter præstitit Titus
 Vespasianus imperator Ethnicus, idque
 laudi datur à scriptore Ethnico. At ô
 prorsus sublatam è rebus humanis fron-
 tem! apud Christianos Deo dicati sacer-
 dotes, & qui his quoque sanctius aliquid
 præ se

præ se ferunt monachi , ad cædes , ad strages inflammant , & Euangelii tubam Martis tubam faciunt , obliti dignitatis suæ sursum ac deorsum cursitant , nihil non tum faciunt , tum patiuntur , dum bellum excitent . & per hos Principes alioqui fortassis quieturi , ad pugnam inflammantur , quorum authoritate tumultuantes sedari conveniebat . Immo (quod est prodigiosius) belligerantur ipsi , idque earum rerum gratia , quas & apud impios contempserunt philosophi , quarumque contemptus proprius , ac peculiaris est viris Apostolicis . Ante paucos annos , cum fatali quodam morbo mundus ad arma raperetur , euangelici præcones , hoc est Minores , ac Prædicatores è suggestu sacro classicum canebant , & ultro ad furiam propensos magis accendebant . Apud Britanos animabant in Gallos , apud Gallos animabant in Britanos , omnes ad bellum instigabant . Ad pacem nemo provocabat , præter unum aut alterum , quibus pene capitale fuit ne vel nominasse . Curstabant ultro , citroque sacrosancti præfules , & dignitatis , & professionis suæ obliti , publicum orbis morbum
 opera

opera sua exacerbantes, tum hinc Iulium Pontificem Romanum, hinc Reges ad maturandum bellum instigantes, perinde quasi non satis ipsi sua sponte insanirent, & tamen hanc manifestariam insaniam magnificis titulis præteximus. Huc patrum leges, huc piorum hominum scripta, huc arcanæ scripturæ verba impudentissime detorquemus, ne dicam impie. Immo iam eo prope rediit res, ut stultum & impium sit adversus bellum hiscere, & id laudare, quod solum ore Christi laudatum est. Parum consulere populo, parum favere Principi videtur, qui suaserit rem omnium saluberrimam, & ab omnium pestilentissima dehortetur. Iam ipsa castra sequuntur sacrifici, præsent in castris Episcopi, & relictis ecclesiis suis Bellonæ rem agunt. Immo gignit Cardinales, quibus Campi legatus honorificis titulis, & Apostolorum successoribus dignus habetur. Quo minus mirum, si Martem spirant, quos Mars genuit. Et quo malum sit insanabilius, tantam impietatem pietatis specie prætexunt. vexilla crucem habent. miles impius, & nummis aliquot ad lanienam, ac
cædem

cædem conductus , crucis insigne præfert , & belli solum est , quod solum dedocere bellum poterat. Quid tibi cum cruce scelerate miles? istis animis, istis factis dracones, tigrides, ac lupi conveniebant. Istud signum eius est, qui non pugnando, sed moriendo vicit, qui servavit, non perdidit, quodque cum primis admonere te poterat cum quibus hostibus tibi res sit (si modo Christianus es) & qua ratione vincendum sit. Tu salutis insigne gestas ad fratris perniciem properans? & cruce perdis, qui cruce servatus est? Quid, quod ab arcanis illis, & adorandis sacris, (nam hæc quoque pertrahuntur in castra) in quibus in primis summa Christianorum concordia representatur, curritur in aciem? dirum ferrum in fratris viscera stringitur? & facinoris omnium sceleratissimi, quo non aliud esse potest impiis spiritibus gratus, Christum faciunt spectatorem? si tamen illic dignatur adesse Christus. Denique (quod est omnium absurdissimum) in utrisque castris, in utraque acie crucis signum relucet, in utrisque sacra. Quid hoc monstri est? pugnat crux cum cruce, Christus

adver-

adversus Christum belligeratur. Hoc signum Christiani nominis hostes terrere solet. Cur nunc oppugnant, quod adorant? homines non una digni cruce, sed vera. Quæso, quid in hisce sacris orat miles? *Pater noster*? Os durum, audes eum appellare patrem, qui fratris tui jugulum petis? *Sanctificetur nomen tuum*, qui magis dehonestari poterat nomen Dei, quam istiusmodi inter vos tumultibus? *Adveniat regnum tuum*. Sic oras, qui tanto sanguine tyrannidem tuam moliris? *Fiat voluntas tua, quemadmodum in caelo, ita & in terra*. pacem vult ille, & tu bellum paras? *Panem quotidianum à communi patre petis*, qui fraternas exuris segetes, & tibi quoque mavis perire, quam illi prodesse? Iam quonam ore dices illud? *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, qui ad parricidium festinas? Deprecaris periculum tentationis, qui tuo periculo fratrem in periculum pertrahis? A malo liberari postulas, cuius instinctu summum malum fratri machinaris? Plato negat appellandum bellum, quod Græci moveant adversus Græcos. Seditio est, inquit.

inquit. Et istis sanctum etiam bellum est, quod ob quolibet causas tali milite, talibus armis, cum Christiano gerit Christianus? Ethnicorum leges culleo infutum in profluentem abjiciunt, qui ferrum fraterno sanguine imbuerit. Amicus fratres sunt, quos Christos copulavit, quam quos sanguinis propinquitas? Et tamen hic præmium est parricidio. O miseram bellantium sortem! Qui vincit, parricida est; qui vincitur, perit, nihilo secius parricidio obnoxius, quod parridium conatus est. Et post hæc execrantur Turcas velut impios, & à Christo alienos, quasi vero cum hæc agunt, ipsi Christiani sint, aut quasi Turcis ullum spectaculum exhiberi possit jucundius, quàm si conspiciant illos mutuis telis sese confodientes. Immolant Turcæ dæmonibus. at cum his nulla victima sit acceptior, quam si Christianus mactet Christianum, quæso quid aliud facis, quam illi? Tum enim gemina fruuntur hostia spiritus impii, cum pariter & qui mactat, & qui mactatur, fit victima. Si quis Turcis favet, si quis amicus est dæmonibus, hostias huiusmodi frequenter

C

ter

ter offerat. Sed audio iamdudum quid excusent homines in suum ipsorum malum ingeniosi. Cogi sequeruntur, & invitos ad bellum pertrahi. Detrahe personam istam, abjice fucos, tuum ipsius pectus consule, reperies iram, ambitionem, stultitiam huc pertraxisse, non necessitatem; nisi forte hac fine necessitatem metiris, si non per omnia satisfiat animo. Ad populum phaleras: Deus fucis non diluditur. Atque interea solemnes aguntur supplicationes, magnis clamoribus petitur pax, vociferantur immani boatu: *ut pacem nobis dones, te rogamus, audi nos.* Nonne jure optimo Deus istis responderit: Quid me ridetis? Rogatis ut depellam, quod ipsi vobis accersitis volentes. Deprecamini, cuius ipsi vobis estis auctores. Si quælibet offensa bellum parit, cui tandem non est quod queratur? Inter uxorem & maritum incidunt, ad quæ sit connivendum, nisi malis dirimi benevolentiam. Quod si quid eiusmodi sit ortum inter principes, quid opus erat mox ad arma rapi? Sunt leges, sunt homines eruditi, sunt venerandi Abbates,
sunt

sunt reverendi Episcopi, quorum salubri consilio tumultus rerum componi poterat; cur non hos potius arbitros faciunt, quos haud possint tam iniquos nancisci, quin minore malo discessuri sint, quam si armis experiantur? Vix ulla tam iniqua pax, quin bello vel æquissimo sit potior. Prius expēde singula, quæ bellum vel postulat, vel adducit, & quantum lucri feceris, intelliges. Summa Romani Pontificis auctoritas. Ast cum gentes, cum principes impiis bellis tumultuantur, idque annos aliquot, ubi tum Pontificum auctoritas, ubi potestas Christo proxima? Hic certe erat expromenda, nisi ipsi similibus tenerentur cupiditatibus. Vocat Pontifex ad bellum; paretur. Vocat idem ad pacem; cur non obtemperatur itidem? Si pacem malunt, cur Iulio bellandi auctori tam alacriter obeditum est? Leoni ad pacem, & concordiam provocanti vix quisquam obtemperat? Si vero sacrosancta est Romani Pontificis auctoritas, certe maxime valere par est, quoties ad id provocat, quod unice docuit Christus. Cæterum quos Iulius ad bellum

lum exitiale potuit excitare, cum Leo sanctissimus Pontifex non idem possit tot modis ad Christianam concordiam provocans, declarant sese ecclesiæ prætextu suis servisse cupiditatibus, ne quid dicam acerbius. Si ex animo tædet bellorum, dabo consilium, quo concordiam tueri possitis. Solida pax haud constat affinitatibus, haud fœderibus hominum, ex quibus frequenter exoriri bella videmus. Repurgandi fontes ipsi, unde malum hoc scater, pravæ cupiditates tumultus istos pariunt. Et dum quisque suis inservit affectibus, interim affigitur Remp. nec tamen assequitur hoc ipsum quisque, quod malis rationibus affectat. Sapiant principes, & populo sapiant, non sibi, ac vere sapiant, ut majestatem suam, ut felicitatem, ut opes, ut splendorem his rebus metiantur, quæ vere magnos & excellentes faciunt. Sint eo animo erga Remp. quo pater erga familiam. Ita se magnum existimet rex, si quam optimis imperet; ita felicem, si suos felices reddiderit; ita sublimem, si quam maxime liberis imperet; ita opulentum, si populum habeat opulentum.

tum ; ita florentem , si civitates perpetua pace florentes habeat. Atque hunc principis animum imitentur proceres, ac magistratus , omnia Reip. commodis meriantur , & hac via rectius suis consulerint commodis. Rex , qui hoc sit animo , num is facile commovebitur ut pecuniam à suis extorqueat , quam barbaro militi numeret ? Suos ad famem adiget , ut impios aliquot duces ditet ? Num is suorum vitam tot periculis objiciet ? Non opinor. Hactenus exerceat imperium , ut meminerit se hominem imperare hominibus , liberum liberis, postremo Christianum Christianis. Huic vicissim tantum deferat populus, quatenus ad publicam utilitatem conducit. non aliud exiget bonus princeps : mali vero cupiditates retundet civium consensus. Absit utrinque privati commodi ratio. Plurimum honoris habeatur iis , qui bellum excluderint, qui concordiam restituerint ingenio , consiliove suo ; denique qui hoc modis omnibus moliatur , non ut maximam militum , ac machinarum vim comparet, sed ut iis non sit opus. Quod pulcherrimum.

rimum facinus tot imperatorum unus
 Diocletianus animo concepisse legitur.
 Quod si bellum vitari non potest, ita
 geratur, ut summa malorum in eorum
 capita recidat, qui belli dedere causas.
 Nunc principes tuti belligerantur, du-
 ctos hinc crescunt, maxima malorum
 pars in agricolas, ac plebem effundi-
 tur, ad quos nec attinet bellum, nec
 ipsi belli causam ullam dederunt. Ubi
 principis sapientia, si hæc non perpen-
 dit? ubi principis animus, si hæc levi-
 ter ducit? Invenienda ratio, qua fiat
 ne toties mutantur, ac velut obambu-
 lent imperia, quod omnis rerum nova-
 tio tumultum gignat, tumultus bel-
 lum. Id facile fiat, si regum liberi intra
 ditionis fines elocentur, aut si quem
 libeat finitimis adiungere, spes omni-
 bus successionis præcisa esto. Nec fas
 sit principi ditionis portionem ullam
 vendere, aut alienare, perinde quasi pri-
 vata sint prædia, liberæ civitates. Nam
 liberæ sunt, quibus Rex imperat; ser-
 viunt, quos tyrannus premit. Nunc hu-
 iusmodi matrimoniorum vicibus fit, ut
 apud Hybernos natus repente imperer
 Indis.

Indis, aut qui modo Syris imperabat, subito rex sit Britanniae. Fitque ut neutra regio principem habeat, dum prior rem relinquit, & à posteriore non agnoscitur, nimirum ignotus, alioque mundo natus. Atque interim dum illud parit, dum evincit, dum stabilit, alterum exhaurit, proteritque, nonnunquam amittit utrunque, dum utrunque complecti studet, vix alteri administrando idoneus. Semel inter principes conveniat, quid quisque debeat administrare, ac ditionis fines semel datos nulla proferat, aut contrahat affinitas, nulla convellant foedera: ita suam quisque portionem enitetur quam potest ornatissimam reddere. dum in unam omne studium intendet, hanc conabitur rebus optimis locupletatam suis liberis relinquere. Atque hoc sane pacto futurum est ut ubique floreat omnia. Cæterum inter sese non affinitatibus, aut factitiis sodalitatibus, sed sincera puraque amicitia copulentur, maximeque simili, communique studio benemerendi de rebus humanis. Principi vero succedat vel qui genere proximus, vel populi suffragiis

fragiis maxime judicabitur idoneus. Ceteris sat sit inter honestos haberi proceres. Regium est nescire privatos affectus, & omnia publicis commodis aestimare. Ad hæc, longinquas peregrinationes vitet princeps, immo pomœria regni nunquam transire velit, memineritque dicti longo sæculorum consensu probati: *Frons occipitio prior est.* Locupletatum se existimet, non si quid aliis ademerit, sed si sua reddiderit meliora. Cum de bello agitur, ne adhibeat in consilium juvenes, quibus ideo bellum placeat, quod experti non sunt quantum habeat malorum, neve eos, quibus expedit turbari publicam tranquillitatem, quique populi calamitatibus aluntur, ac saginantur. Senes cordatos, & integros accersat, & quorum pietas patriæ spectata sit. Nec temere ad unius, aut alterius libidinem bellum moveatur; quod semel cœptum haud facile finitur. Res omnium periculosissima non nisi totius populi consensu suscipiatur. Belli causæ statim prædicendæ sunt. Ad quædam convivendum, comitas comitatem invitabit. Non nunquam emenda pax.

Ea,

Ea, si ratione subduxeris quid bellum fuerit exhausturum, & quot cives ab exitio serues, parvo empta videbitur, etiam si magno emeris, quando præter civium tuorum sanguinem plus erat bello impendendum. In eas rationem quantum malorum vitaris, quantum bonorum tuearis, & impendii non pœnitebit. Fungantur interim suo officio præfules, sacerdotes vere sint sacerdotes: monachi professionis suæ meminerint: theologi quod Christo dignum est, doceant. Conspirent omnes adversus bellum, in hoc latent omnes. Pacem publice, privatimque prædicent, efferant, inculcent. Tum si minus possint efficere ne ferro decernatur, certe ne probent, ne interfint, ne rei vel tam sceleratæ, vel certe tam suspectæ ipsis authoribus honos habeatur. Satis sit in bello cæsis inprophano sepulchrum dari. Siqui boni sunt in hoc genere, qui certe paucissimi sunt, non ob hæc fraudabuntur suo præmio. Cæterum impii, quæ maxima turba est, minus sibi placebunt, honore detracto. De his bellis loquor, quæ vulgo Christiani cum Christianis committunt.

tunt. Nec enim idem sentio de his, qui simplici, pioque studio vim incurfantium barbarorum depellunt, & suo periculo publicam tranquillitatem tuentur. Nunc trophæa sanguine tincta eorum, pro quorum salute Christus suum fudit sanguinem, reponuntur in templis, inter Apostolorum, ac martyrum statuas, quasi posthac pium sit futurum non fieri martyres, sed facere. Abunde magnum erat hæc in foro, aut armario quopiam reposita servari. in sacras ædes, quas purissimas esse decet, nihil recipi convenit, quod sanguine sit inquinatum. Sacerdotes Deo sacri nusquam adsint, nisi ad dirimenda bella. In hæc si consentiant, si eadem ubique inculcent, plurimum habitura momenti est. Quod si hic fatalis est humani ingenii morbus, ut prorsus absque bellis durare nequeat, quin potius malum hoc in Turcas effunditur, tamen si præstabat & hos doctrina, benefactis, vitæque innocentia ad Christi religionem allicere, quam armis adoriri. Attamen si bellum, ut diximus, omnino vitari non potest, illud certe levius sit malum, quam

unam sic impie Christianos inter se committi, collidique. Si mutua charitas illos non adglutinat, certe conjunget utcunque communis hostis: & qualiscunque syncretismus erit, ut absit vera concordia. Postremo magna pars pacis est ex animo velle pacem. Quibus enim pax vere cordi est, hi omnes pacis occasiones arripiunt; quæ obstant, aut negligunt, aut amoliuntur: permultra ferunt, dum tantum bonum sit incolume. Nunc ipsi bellorum seminaria quærunt; quod ad concordiam facit, elevant, aut dissimulant etiam: quod ad bellum tendit, ultro exaggerant, exulcerantque. Pudet referre ex cuiusmodi nugis quantas excitent tragœdias, & ex quam minuta scintillula quæ rerum tempestates exoriantur. Tunc illud injuriarum agmen venit in mentē, & suum quisque malum sibi exaggerat. At benefactorum interim profunda oblivio, ut jures affectari bellum. Et sæpe principum privatum quiddam est, quod orbem ad arma compellit. At plusquam publicum esse debet, ob quod bellum suscipiatur. Quin ubi nihil subest causæ,

ipsi diffidiorum causas sibi fingunt, re-
 gionum vocabulis ad odiorum alimo-
 niam abutentes; & hunc stultæ plebis
 errorem alunt magnates, & in suum ab-
 utuntur compendium; alunt sacerdo-
 tes quidam. Anglus hostis est Gallo, nec
 ob aliud, nisi quod Gallus est. Scoto
 Britanus infensus est, nec aliam ob rem,
 nisi quod Scotus est. Germanus cum
 Franco diffidet, Hispanus cum utroque.
 O pravitatem! Disjungit inane loci vo-
 cabulum, cur non potius tot res conci-
 liant? Male vis Britanus Gallo, cur non
 potius bene vis homo homini? Christia-
 nus Christiano? Cur res frivola plus
 apud istos potest, quam tot naturæ ne-
 xus? tot Christi vincula? Locus cor-
 pora dirimit, non animos. Separabat o-
 lim Rhenus Gallum à Germano; at Rhe-
 nus non separat Christianum à Christia-
 no. Pyrenæi montes Hispanos ab Italis
 sejungunt; at iidem non dirimunt Ec-
 clesiæ communionem. Mare dirimit An-
 glos à Gallis; at non dirimit religionis
 societatem. Paulus Apostolus indigna-
 tur audire inter Christianos has voces:
Ego sum Apollo, ego sum Cepha, ego sum
Pauli,

Pauli. nec in pia cognomina finit fecari Christum omnia conciliantem ; & nos commune patriæ vocabulum gravem causam judicamus cur gens ingentis interneccionem tendat ? Ne id quidem satis nonnullorum animis bellorum avidis. prave, dataque opera dissidiorum anfas quærunt, ipsam dividunt Galliam, & ea vocabulis distrahunt, quæ nec maria, nec montes, nec vera regionum nomina distrahunt. E Gallis Germanos faciunt, ne vel nominis consortio coalescat amicitia. Si in actionibus odiosis, velut divortii, nec litem facile recipit iudex, nec quamlibet admittit probationem ; cur isti in re omnium odiosissima quamlibet frivolam causam admittunt ? Quin potius id, quod res est, cogitant, mundum hunc communem esse patriam omnium, si patriæ titulus conciliat: ab iisdem maioribus ortos omneis, si facit amicos sanguinis affinitas: Ecclesiam unam esse familiam, ex æquo communem omnibus, si domus eadem copulat necessitudines. In hanc partem ingeniosos esse par est. Toleras quædam in socero non ob aliud, nisi

nisi quod socer est, & nihil toleras in eo, qui religionis consortio frater est? Multa condonas generis propinquitati, & nihil condonas affinitati religionis? Certe nullum vinculum arctius alligat, quam Christi sodalitas. Cur id solum ob oculos obversatur, quod animum exulcerat? Si paci faves, sic cogita potius: In hoc læsit, sed sæpe alias profuit, aut alieno impulsu læsit. Postremo, quæ admodum apud Homerum dissidii causas, quod inter Agamemnonem, & Achillem intercesserat, in Aten deam rejiciunt, qui vocant ad concordiam: ita quæ excusari non possunt, aliquando fati imputentur, aut malo cuiquam si liber Genio, & in hæc odium ab ipsis hominibus transferatur. Cur magis ad perniciem suam sapiunt, quam ad tuendam felicitatem? cur ad malum, quam ad bonum sunt oculatiores? Qui paulo cordatiores sunt, expendunt, considerant, circumspiciunt, prius quam privatum quodque negotium aggrediantur. Et clausis oculis præcipites in bellum ipsi sese conjiciunt, præsertim cum semel admissum excludi non possit.

quin .

quin è pusillo fit maximum, ex uno plura, ex incruento cruentum; maxime cum hæc procella non unum, aut alterum affligat, sed universos pariter involvat. Quod si vulgus hæc parum expendit, certe principis & optimatum partes sunt, hæc secum reputare. Sacerdotum est ista rationibus omnibus infulcire, volentibus ac nolentibus ingerere. Hærebunt tandem, si nusquam non audiantur. Ad bellum gestis? primum inspicere cuiusmodi res sit pax, cuiusmodi bellum, quid illa bonorum, quid hoc malorum secum vehat, atque ita rationem in eas num expediat pacem bello permutare. Si res quædam admirabilis est regnum undique rebus optimis florens, bene conditis urbibus, bene cultis agris, optimis legibus, honestissimis disciplinis, sanctissimis moribus; cogita tecum, hæc felicitas mihi perturbanda est, si bello. Contra, si quando conspexisti ruinas urbium, dirutos viços, exusta fana, desolatos agros, & id spectaculum miserandum (ut est) visum est, cogita hunc esse belli fructum. Si grave iudicas sceleratam conductio-

rum.

rum militum colluviem in tuam regionem inducere, hos civium tuorum malo alere, his inservire, his blandiri, imo horum arbitrio teipsum, ac tuam incolumitatem committere; fac cogites hanc esse belli conditionem. Si abominaris latrocinia; hæc docet bellum. Si execraris parricidium; hoc in bello discitur. Nam qui vereatur unum occidere commotus, qui levi authoramento conductus tot homines jugulat? Si præsentissima Reip. pestis est legum neglectus; silent leges inter arma. Si foedum existimas stuprum, incæstum, & his turpiora; horum omnium bellum magister est. Si fons omnium malorum est impietas, & religionis neglectus; hæc belli procellis prorsus obruitur. Si judicas pessimum esse Reipub. statum cum plurimum possunt, qui pessimi sunt; in bello regnant sceleratissimi, & quos in pace suffigas in crucem, horum in bellis primaria est opera. Quis enim melius per devia ducet copias, quam latro exercitatus? Quis fortius diripiet ædes, aut spoliabit templa, quam parietum perfossor, aut sacrilegus? Quis animo-

sius

sius feriet hostem, & hauriet ferro vi-
 talia, quam gladiator, aut parricida?
 Quis æque idoneus ad injiciendum i-
 gnem urbibus, aut machinis, quam in-
 cendiarius? Quis æque contemnet flu-
 ctus, marisque discrimina, ac pirata
 diutinis prædationibus exercitus? Vis
 palam cernere quam res sit impia bel-
 lum? animadvertite per quos geritur. Si
 pio principi nihil antiquius esse debet,
 quam suorum incolumitas; huic bel-
 lum in primis invisum sit oportet. Si
 principis felicitas est imperare filiabus;
 pacem potissimum amplecti debet. Si
 præcipue optandum bono principi ut
 imperet quãoptimis; bellum detestetur
 oportet, unde scateret omnis impietatis
 sentina. Si suas opes esse putet quicquid
 cives possident; bellum omnibus ratio-
 nibus vitet, quod ut felicissime cadat,
 certe facultates omnium atterit: & quod
 honestis artibus partum est, in imma-
 nes quosdam carnifices erogandum.
 Iam illud etiam atque etiam perpen-
 dant, suam cuique blandiri causam, &
 suam cuique spem arridere; cum illa sæ-
 penumero pessima sit, quæ commoto
videa-

videatur æquissima, & hæc non raro fallit. Sed finge causam justissimam, finge exitum belli prosperrimum, rationem fac in eas omnium incommodorū, quibus gestum est bellum, & commoditatum, quas peperit victoria, & vide num ranti fuerit vincere. Vix unquam victoria contingit incruenta. Iam habes tuos humano sanguine pollutos. Ad hæc, supputa morum publicæque disciplinæ jacturam, nullo compendio sarcendam. Exhauris tuum fiscum, expilas populum, oneras bonos, ad facinus excitas improbos. neque vero confecto bello protinus & belli reliquiæ sopitæ sunt. Obsolescunt artes, intercluduntur negotiatorum commercia. Ut hostem includas, prius temetipsum è tot regionibus cogis excludere. Ante bellum omnes finitimæ regiones tuæ erant. pax enim rerum commerciis facit omnia communia. vide quantam rem egeris. nunc vix tua est, quæ maxime tua est ditio. Ut oppidulum excindas, quot machinis, quot tentoriis opus est? Imitatitiam urbem facias oportet, ut veram evertas; at minoris aliud verum oppidum

dum extrui poterat. Ne liceat hosti prodire ex oppido, tu exul à patria sub dio dormis. Minoris constaturum erat ædificare nova mœnia, quam ædificata machinis demoliri. Ut ne computem hic quot pecuniarum effluit inter exigentium, recipientium, ac ducum digitos, quæ sane pars est non minima. Quod si horum singula ad verum calculum revoces, ni compereris decima impendiorum parte pacem redimi potuisse, patiar æquo animo me profligari undique. Sed parum excelsi animi tibi videare, si quid remittas injuriarum. Immo nullum est certius argumentum humilis animi, minimeque regii, quam ulcisci. Maiestati tuæ non nihil decedere putas, si cum finitimo principe agens, & fortasse cognato, aut affini, fortassis alias bene de te merito, de tuo jure decedas aliquantulum. At quanto humiliter dejicis majestatem tuam, dum barbaris cohortibus, & infimæ sceleratorum feci nunquam explendæ auro subinde litare cogaris? dum ad Cares vilissimos, simul ac nocentissimos blandus ac supplex mittis legatos, dum tuum
 digni
 ipsius

ipsius caput, dum tuorum fortunas illorum credis fidei, quibus nihil est neque pensi, neque sancti. Quod siquid iniquitatis videbitur habere pax, cave sic cogites, hoc perdo, sed tanti pacem emo. At dixerit argutior aliquis: Facile donarim, si res ad me privatim pertineat. princeps sum, negotium publicum, velim nolim, ago. Non facile bellum suscipiet, qui nihil, nisi publicum spectat. Atqui contra videmus omnes belli causas ex his rebus nasci, quæ nihil ad populum pertineant. Vis hanc, aut illam ditionis partem vindicare; quid istud ad populi negotium? Vis ulcisci, qui filiæ renuntiavit; quid hoc ad Remp.? Hæc expendere, hæc perspicere, vere sapientis, vereque magni est principis. Quis vnquam aut latius imperavit, aut splendidius Octavio Augusto? at is cupiebat etiam deponere imperium, si quem vidisset Reip. magis salutarem principem. Merito laudata est ab egregiis auctoribus vox illa cuiusdam Imperatoris: *Pereant, inquit, filii mei, si quis alius melius sit Reip. consulturus.* Hos animos Reip. præstiterunt homines
 impii,

impii, quod ad Christi religionem at-
 tinet; & Christiani principes usque adeo
 vilem ducunt populum Christianum, ut
 gravissimo orbis incendio privatas suas
 cupiditates vel ulcisci velint, vel exple-
 re? Iam audio quosdam ita tergiversan-
 tes, ut negent se tutos esse posse, nisi vim
 improborum acriter propellant. Cur
 igitur inter innumeros Imperatores
 Romanos soli Antonini, pius, & philo-
 sophus petiti non sunt? nisi quod nemo
 tutius regnat, quam qui paratus est &
 deponere, utpote quod Reip. gerat, non
 sibi. Quod si nihil vos movet neque na-
 turæ sensus, neque pietatis respectus,
 neque tanta calamitas; certe Christiani
 nominis probrum animos vestros in
 concordiam redigat. Quota mundi por-
 tio tenetur à Christianis? Atque hæc ta-
 men est illa civitas in ædito monte sita,
 spectaculum facta Deo, & hominibus.
 At quid sentire putandū est, quid loqui,
 quæ probra in Christum evomere Chri-
 stiani nominis hostes, ubi vident Chri-
 stianos sic inter sese concertare leviori-
 bus de causis quam Ethnici, crudelius
 quam impii, machinis tetrioribus quam
 ipsi?

ipſi? Quorum inventum eſt Bombarda?
Nonne Chriſtianorum? Et quo res ſit
indignior, his induntur Apoſtolorum
nomina, inſculpuntur imagines. O cru-
delis irriſio! Paulus ille pacis hortator
perpetuus tartaream machinam torquet
in Chriſtianum? Si cupimus Turcas ad
Chriſti religionem adducere, prius ipſi
ſimus Chriſtiani. Nunquam hoc illi
credent, ſi quod eſt, perſpiciant nuſ-
quam magis ſævire, quam apud Chri-
ſtianos, id quod Chriſtus unum omnium
maxime deteſtatus eſt. Et quod Home-
ricus Ethnicus demiratur in Ethnicis,
cum ſuavium etiam rerum ſatietas ſit,
ſomni, cibi, potus, choreæ, muſices;
belli infelicis nullam eſſe ſatietatem, id
apud eos veriſſimum eſt, quibus ipſum
etiam belli vocabulum abominandum
eſſe oportuit. Roma furioſa quondam
illa bellatrix, tamen Iani ſui templum
aliquoties vidit clauſum. Et qui conve-
nit apud vos nullas eſſe bellandi ferias?
Quonam ore prædicabitis eis Chriſtum
pacis auctorem, ipſi perpetuis diſſidiis
inter vos tumultuantes? Iam quos puta-
tis animos addit Turcis veſtra diſcordia?
Nihil

Nihil enim facilius, quam vincere dis-
 fidentes. Vultis illis esse formidabiles?
 concordēs estote. Cur ultro vobis &
 præsentis vitæ jucunditatem invidetis,
 & à futura felicitate vultis excidere?
 Multis malis per se obnoxia est vita
 mortalium, magnam molestiæ partem
 adimet concordia, dum mutuis offi-
 ciis, alius alium, aut consolatur, aut
 juvat. Si quid boni obtinget, id tum
 suavius, tum communius reddet con-
 cordia, dum amicus impartit amico, &
 benevolus benevolo gratulatur. Quam
 frivola sunt, quamque mox peritura, pro
 quibus inter vos tumultus est? mors om-
 nibus imminet, non minus regibus,
 quam plebeiis. Quos tumultus ciet ani-
 malculum mox fumi in morem evanitu-
 rum? In foribus adest æternitas. Quo-
 rum attinet pro rebus istis umbraticis
 perinde moliri, quasi vita hæc esset im-
 mortalis? O miseros, qui felicem illam
 piorum vitam non credunt, aut non
 sperant impudentes, qui sibi pollicentur
 è bellis ad eam iter esse, cum illa nihil
 sit aliud, quam ineffabilis quædam fe-
 licium animorum communio, cum jam
 ad ple-

ad plenum continget, quod Christus tam enixe rogaverat patrem cœlestem, ut sic inter se jungerentur illi, quemadmodum ipse patri junctus esset. Ad hanc summam concordiam qui possitis esse idonei, nisi eam interim pro virili meditemini? Ut non subito ex spurco heluone fit angelus; ita non subito ex bellatore sanguinario martyrum, ac divorum socius. Eia satis jam superque fufum est Christiani, si parum est, humani sanguinis, satis in mutua debaccharum exitia, satis hæctenus furiis, Orcoque litatum, satis diu quæ Turcarum pascat oculos, acta est fabula. Saltem aliquando post nimium diu toleratas bellorum miseras respiscite. Quicquid hæctenus insanitum est, satis imputetur: placeat Christianis quæ quondam prophanis placuit, superiorum malorum oblivio. posthac communibus consiliis in pacis studium incumbite. Et sic incumbite, ut non stuppeis, sed solidis atque adamantinis vinculis coëat, nunquam dirumpenda. Vos appello principes, de quorum nutu potissimum pendent res mortalium, qui Christi principi

pis

pis imaginem inter mortales geritis, agnoscite regis vestri vocem ad pacem vocantis. Existimate totum orbem diutinis fessum malis hoc à vobis flagitare. Siquid cui dolet etiam, æquum est hoc publicæ omnium felicitati, donare. Maius est negotium, quam ut levibus causis debeat retardari. Appello vos sacerdotes Deo sacri; hoc studiis omnibus exprimate, quod Deo gratissimum esse scitis: hoc depellite, quod illi maxime inuisum. Appello vos Theologi; pacis Euangelium prædicate, hanc semper popularibus auribus occinite. Appello vos Episcopi, alique dignitate Ecclesiastica præminentes; ad pacem æternis vinculis astringendam vestra valeat auctoritas. Appello vos primates, & magistratus, ut sapientiæ Regum, ut pietati Pontificum vestra voluntas sit adiutrix. Vos appello promiscue, quicumque Christiano nomine censemus, consentientibus animis in hoc conspirete. Hic ostendite quantum valeat adversus potentum Tyrannidem multitudinis concordia. Huc pariter omnes omnia sua conferant. Iungat æterna concordia, quos

D

tam

tam multis rebus coniunxit natura, pluribus Christus. Communibus studiis agant omnes, quod ad omnium ex æquo felicitatem pertinet. Huc invitant omnia, primum ipse naturæ sensus, atque ipsa (ut ita dicam) humanitas: deinde totius humanæ felicitatis princeps, & auctor Christus: adhæc, tam multa pacis commoda, tot belli calamitates. Vocant huc ipsi principum animi, iam velut afflante Deo ad concordiam propensi. En pacificus ille, placidusque L E O signum omnibus extulit ad pacem invitans, verique Christi vicarium agens. Si vere oves estis, sequimini pastorem. Si filii, audite patrem. Vocat huc ille non titulo tantum Christianissimus Galliarum Rex FRANCISCUS, qui pacem nec emere gravatur, nec usquam suæ maiestatis habet rationem, modo publicæ paci consulat, hoc denique vere splendidum ac regium esse docens, de genere humano quam optime mereri. Vocat huc clarissimus princeps CAROLUS, incorruptæ indolis adolescens. Nec abhorret Cæsar MAXIMILIANUS. Nec detractat inclytus Angliæ Rex HEN-

HENRICUS. Tantorum principum exemplum cæteros libenter imitari par est. Maxima plebis pars bellum detestatur, pacem orat. Pauculi quidam modo, quorum impia felicitas à publica pendet infelicitate bellum oprant. Quorum improbitas ut plus valeat, quam bonorum omnium voluntas, æquum sit, nec ne, vos ipsi expendite. Videtis hæctenus nihil actum fœderibus, nihil promotum affinitatibus, nihil vi, nihil ulciscendo. Nunc contra periculum facite quid possit placabilitas, quid beneficentia. Bellum è bello feritur, ultio trahit ultionem. Nunc gratia gratiam pariat, & beneficium beneficio inviteatur, isque regaliior videatur, qui plus de suo iure concesserit. Non successit quod humanis studiis gestum est: at fortunabit ipse Christus pia concilia, quæ se auctore & auspice viderit suscipi. Aderit dexter, aspirabit, favebitque faventibus ei rei, cui favit ipse plurimum. privatos affectus publica vincat utilitas. Quamquam dum huic consulitur, & sua cuique fortuna melior reddetur: principibus regnum erit augustius, si piis ac felicibus

licibus imperent, ut legibus regnent
magis, quam armis: proceribus maior,
veriorque dignitas: sacerdotibus otium
tranquillius: populo quies uberior, &
ubertas quietior: nomen Christianum
formidabilius crucis hostibus. Denique
singuli singulis, & omnes omnibus
cari simul & iucundi eritis, super
omnia Christo grati, cui pla-
cuisset summa felici-
tas est.

D L X I.

DESIDERII
ERASMI

Roterodami
ENCOMIUM
MORIAE,

Sive

DECLAMATIO
In laudem
STULTITIÆ.

*Eiusdem libelli de ratione
studiorum.*

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE
ANNO MDCLXLI.

Phædrus lib. III. Fabul. Æsopicar.

Suspicione si quis errabit sua,
Et rapiet ad se quod erit commune
omnium,

Stulte nudabit animi conscientiam:
Huic excusatum me velim nihilominus:
Neque enim notare singulos mens est mihi,
Verum ipsam vitam & mores hominum o-
stendere.

Querolus Prologo.

In ludis autem ac dictis antiquam nobis
veniam exposcimus,
Nemo sibi met arbitretur dici, quod nos po-
pulo dicimus.
Neque propriam sibi met causam constituat
communi ex ioco,
Nemo aliquid recognoscat, nos mentimur o-
mnia.

ERASMI ROTEROD.

Prefatio

IN ENCOMIUM
MORIAE.

Erasmus Roterodamus Tho-
mæ Moro suo. S. D.

*Superioribus diebus cum
me ex Italia in An-
gliam reciperem, ne to-
tum hoc tempus, quo e-
quo fuit insidendum,
à multis & illiteratis fa-
bulis tereretur, malui mecum aliquoties
vel de communibus studiis nostris ali-
quid agitare, vel amicorum (quos hic ut
doctissimos, ita suavissimos reliqueram)
recordatione frui. Inter hos tu, mi Mo-
re, vel in primis occurrebas. Cuius e-
quidem absentis absens memoria, non
aliter frui solebam, quam presentis præ-
sens consuetudine consueveram: qua, di-
speream, si quid unquam in vita conti-
git mellitius. Ergo quoniam omnino a-
liquid*

A 2

P R Æ F A T I O.

liquid agendum duxi, & id tempus ad
 seriam commentationem parum vide-
 batur accommodatum, visum est Moria
 encomium ludere. Qua Pallas istuc
 tibi misit in mentem inquires? Primum
 admonuit me Mori cognomen tibi geni-
 le, quod tam ad Moria vocabulum acce-
 dit, quam es ipse à re alienus. Es autem
 vel omnium suffragiis alienissimus. De-
 inde suspicabar, hunc ingenii nostri lu-
 sum, tibi precipue probatum iri, propte-
 rea quod soleas huius generis iocis, hoc
 est, nec indoctis, ni fallor, nec usque qua-
 que insulsis, impendio delectari: & omni-
 no in communi mortalium vita, Demo-
 critum quendam agere. Quanquam
 tu quidem, ut pro singulari quadam in-
 genii tui perspicacitate, longe lateque à
 vulgo dissentire soles, ita pro incredibili
 morum suavitate facilitateque, cum o-
 mnibus omnium horarum hominem a-
 gere, & potes, & gaudes. Hanc igitur de-
 clamatiunculam, non solum lubens acci-
 pies, ceu $\mu\upsilon\upsilon\mu\omicron\beta\omicron\omega\omega\upsilon$ tui sodalis, verum
 etiam tuendam suscipies, utpote tibi di-
 catam, iamque tuam non meam. Et-
 enim non deerunt fortasse vitilitigato-
 res,

P R Æ F A T I O .

res, qui calumniuntur, partim leviores esse nugas, quam ut Theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christiana conveniant modestia: nosque clamitabunt, veterem Comœdiam, aut Lucianum quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas, & ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem iam olim à magnis auctorebus factitatum; cum ante tot secula καλεγομενομαχία lusserit Homerus, Maro culicem, & Moretū, nucem Ovidius. Cū Busiridē laudaret Polycrates, & huius castigator Isocrates, Iniustitiā Glauco, Therpsiten, & quartanā Febrim Phavorinus, Calvitium Synesius, Muscam & Parasiticam Lucianus. Cum Senecæ Claudii lusserit ἀροθίωσι, Plutarchus Grylli cum Vlysse dialogum, Lucianus & Apuleius asinum, & nescio quis Grunnii Corocotta porcelli testamentum, cuius & divus meminuit Hieronymus. Proinde si videbitur, singant isti me latrunculis interim animi causa luisse, aut si malint, equitasse in arundine longa. Nam quæ tandem est iniquitas,

P R A E F A T I O.

cum omni vita instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si nuga seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector, non omnino naris obesa, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? Veluti cum alius diu consarcinata oratione rhetoricen, aut philosophiam laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur, alius futura praedicit, alius novas de lana caprina comminiscitur quæstiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius, quàm ita tractare nugas, ut nihil minus, quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit iudicium. Tametsi, nisi plane me fallit φιλαυτία, Stultitiam laudavimus, sed non omnino stulte. Iam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper hac ingeniis libertas permissa fuit, ut in communem hominum vitam, salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias, qua

P R Æ F A T I O.

qua nihil iam fere nisi solennes titulos
ferre possunt. Porro nonnullos adeo pra-
postere religiosos videas, ut vel gravissi-
ma in Christum convitia ferant citius,
quam pontificem, aut principem le-
vissimo ioco aspergi: praesertim si quid
ἐὸς τὰ ἄριστα attinet. At enim qui vi-
tas hominum ita taxat ut neminem o-
mnino perstringat nominatim, quae so-
luto is mordere videtur, an docere po-
tius, ac monere? Alioqui quot obsecro
nominibus ipse me taxo? Præterea qui
nullum hominum genus prætermittit, is
nulli homini, vitis omnibus iratus vide-
tur. Ergo si quis extiterit, qui sese laesum
clamabit, is aut conscientiam prodet,
suam, aut certe metum. Lusit hoc in ge-
nere multo liberius ac mordacius Divus
Hieronimus, ne nominibus quidem ali-
quoties parcens. Nos præterquam quod
à nominibus in totum abstinemus, ita
præterea stilum temperavimus, ut cor-
datus lector facile sit intellecturus, nos
voluptatem magis, quam morsum qua-
sisse. Neque enim ad Iuvenalis exem-
plum, occultam illam scelerum sentinam
usquam movimus, & ridenda magis
A 4 quam

P R A E F A T I O .

quam foeda recensere studuimus . Tam
 si quis est, quem nec ista placare possunt,
 is saltem illud meminerit, pulchrum es-
 se à stultitia vituperari : quam cum lo-
 quentem fecerimus, decoro persona ser-
 viendum fuit. Sed quid ego hac tibi,
 patrono tam singulari, ut causas etiam
 non optimas, optime tamen tueri possis?
 Vale disertissime More, & Moriam
 tuam suaviter defende. Ex rure. V.
 Idus Iunias.

M O -

ΜΟΡΙΑΣ

ΕΓΚΟΜΙΟΝ,

id est,

STULTITIÆ LAUS,

Erasmi Roterodami declamatio.

STULTITIA LOQUITUR.

Tcunque de me vulgo mortales loquuntur, neque enim sum nescia, quam male audiat stultitia etiam apud stultissimos, tamē

hanc esse, hanc inquam esse unam, quæ meo numine Deos atque homines exhilaro, vel illud abunde magnum est argumentum, quod simul atque in hunc cœtum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atque insolita hilaritate enituerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic læto quodam & amabili applausistis risu, ut mihi profecto, quotquot undique præsentēs intueor, pariter deorum Homericorum nectare, non sine Ne-

A 5

penthe,

penthe, temulenti esse videamini, cum antehac tristes ac solliciti sederitis, perinde quasi nuper è Trophoni specu reversi. Cæterum quemadmodum fieri consuevit, ut cum primum sol formosum illud & aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem, novum ver blandis aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac plane iuventa quædam redeat, ita vobis me conspecta, mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores, vix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu præstiti. Quamobrem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, iam audietis, si modo non gravabimini dicenti præbere aures, non eas sane, quas sacris concionatoribus, sed quas fori circulatoribus, scurris ac morionibus consuevistis arrigere, quasque olim Midas ille noster exhibuit Pani. Lubitum est enim paulisper apud vos Sophistam agere, non quidem hu-
ius

ENCOMIUM MORIÆ. 5

ius generis, quod hodie nugas quafdam anxias inculcat pueris, ac plusquam muliebrem rixandi pertinaciam tradit, sed veteres illos imitabor, qui quo infamem Sophorum appellationem vitarent, sophistæ vocari maluerunt. Horum studium erat, deorum ac fortium virorum laudes encomiis celebrare. Encomium igitur audietis non Herculis, neque Solonis, sed meum ipsius, hoc est, Stultitiæ. Iam vero non huius facio sapientes istos, qui stultissimum & insolentissimum esse prædicant, si quis ipse laudibus se ferat. Sit sane quam volent stultum, modo decorum esse fateantur. Quid enim magis quadrat, quam ut ipsa Moria suarum laudum sit buccinatrix, & αὐτῆ ἐαυτῆς αὐλῆς; Quis enim me melius exprimat quàm ipsa me? Nisi si cui forte notior sim, quam egomet sum mihi. Quanquam ego hoc alioqui, non paulo etiam modestius arbitror quam id quod optimarum ac sapientum vulgus factitat, qui perverso quodam pudore, vel Rhetorem quempiam palponem, vel

poëtam vaniloquum, subornare solent, eumque mercede conductum, à quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia, & tamen verecundus interim ille, pavonis in morem pennas tollit, cristas erigit, cum impudens assentator nihili hominem diis æquiparat, cum absolutum omnium virtutum exemplar proponit, à quo sciat ille se plus quam *ὄλις διὰ παῖσιν* abesse, cum corniculam alienis convestit plumis: cum *ἡ αἰθίοπα λυκαίει*, denique cum *ἐν μύσας ἡ ἐλέφαντα ποιεῖ*. Postremo sequor tritum illud vulgi proverbium, quo dicitur is recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator. Quanquam hic interim demiror mortalium ingratitude dicam, an segnitiam, quorum cum omnes me studiose colant, meamque libenter sentiant beneficentiam, nemo tamen tot iam sæculis extitit, qui grata oratione Stultitiæ laudes celebrarit, cum non defuerint, qui Busirides, Phalarides, febres quartanas, muscas, calvitia, atque id genus pestes, accuratis magnaue & olei & somni iactura e-

IACU-

lucubratis laudibus vexerint. A me extemporariam quidem illam, & il-
 laboratam, sed tanto veriore au-
 dietis orationem. Id quod nolim
 existimetis ad ingenii ostentationem
 esse confictum, quemadmodum vul-
 gus oratorum facit. Nam ii, sicuti
 nostis, cum orationem totis triginta
 annis elaboratam, nonnunquam &
 alienam proferunt, tamen triduo sibi
 quasi per lusum scriptam, aut etiam
 dictatam esse deierant. Mihi porro
 semper gratissimum fuit, ὅτι κεν εἶπ' ἁ-
 καρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ dicere. At ne quis
 iam à nobis expectet, ut iuxta vulga-
 rium istorum Rhetorum consuetudi-
 nem, me ipsam finitione explicem,
 porro ut dividam, multo minus. Nam
 utrumque ominis est inauspicati, vel
 sine circumscribere eam, cuius nu-
 men tam late pateat, vel secare, in cu-
 ius cultum omne rerum genus ita
 consentiat. Tametsi quorsum tan-
 dem attinet mei velut umbram atque
 imaginē finitione repræsentare, cum
 ipsam me coram præsentem præsen-
 tem oculis intueamini? Sum etenim
 uti

ūti videtis, vera illa largitrix ^{ἑλέων}, quā
 latini stultitiā, Græci ^{μοείων} appellant.
 Quamquā quid vel hoc opus erat di-
 cere, quasi nō ipso ex vultu fronteque,
 quod aiunt, satis que sim præ me ferā,
 aut quasi si quis me Minervā, aut So-
 phiā esse contendat, non statim solo
 possit obtutu coargui, etiāsi nulla ac-
 cedat oratio, minime mendax animi
 speculum. Nullus apud me fucis lo-
 cus, nec aliud fronte simulo aliud in
 pectore premo. Sumque mei undique
 simillima, adeo ut nec ii me diffi-
 mulare possint, qui maxime Sapien-
 tiæ personam ac titulum sibi vendi-
 cāt, <sup>καὶ ἐν τῇ πορφύρᾳ πίδηκται, καὶ ἐν τῇ λεον-
 τῇ ὄνοι</sup> obambulant. Quamvis autem
 sedulo fingant, tamen aliunde pro-
 minentes auriculæ Midam produnt.
 Ingratum me hercle & hoc homi-
 num genus, qui cum maxime sint no-
 stræ factionis, tamen apud vulgum
 cognominis nostri sic pudet, ut id
 passim aliis magni probri vice obii-
 ciant. Proinde istos cum sint ^{μορότατοι}
 re, cæterum sopheri ac Thales videri
 velint, nonne iure optimo ^{μοροσόφους} il-
 los

los appellabimus ? Visum est enim
 hac quoque parte nostri temporis
 Rhetores imitari, qui plane Deos es-
 se sese credunt, si hirudinum ritu bi-
 lingues appareant, ac præclarum faci-
 nus esse ducunt, latinis orationibus
 subinde græculas aliquot voculas, ve-
 lut emblemata intertexere, etiam si
 nunc non erat his locus. Porro si de-
 sunt exotica, è putribus chartis qua-
 tuor aut quinque prisca verba eruunt,
 quibus tenebras offundant lectori,
 videlicet, ut qui intelligunt, magis ac
 magis sibi placeant : qui non intelli-
 gunt, hoc ipso magis admirentur,
 quo minus intelligunt. Quandoqui-
 dem est sane & hoc nostratum volu-
 pratum genus non inelegans, quam
 maxime peregrina maxime suspicere.
 Quod si qui paulo sunt ambitiosio-
 res, arrideant tamen & applaudant,
 atque asini exemplo ἰὰ ἄτα κινῶσι, quo
 cæteris probe intelligere videantur,
 καὶ ταῦτα δὴ μὴ ταῦτα. Nunc ad institu-
 tutum recurro. Nomen igitur habe-
 tis viri. Quid addam epitheti ? Quid
 nisi stultissimi ? Nam quo alio hone-
 stiore

ftiore cognomine Myftas fuos compellet Dea Stultitia ? Sed quoniam non perinde multis notum eft, quo genere prognata fim, id iam Mufis bene iuvantibus exponere conabor. Mihi vero neque Chaos, neque Orcus, neque Saturnus, neque Iapetus, aut alius id genus obfoletorum, ac putrium deorum quispiam pater fuit. Sed *πλάτων*, ipfe unus, vel invitis Hefiodo & Homero, atque ipfo adeo Iove, *κατὰ τὴν ἀνδρῶν τε θεῶν τε*. Cuius unius nutu, ut olim, ita nunc quoque facra profanaque omnia furfum ac deorfum mifcentur. Cuius arbitrio bella, paces, imperia, confilia, iudicia, comitia, connubia, pacta, fœdera, leges, artes, ludicra, feria, (iam fpiritus me deficit) breviter, publica privataque omnia mortalium negotia adminiftrantur. Citra cuius opem, totus ille poëticorum numinum populus, dicam audacius, ipfi quoque dii felecti, aut omnino non effent, aut certe *δίκωστος* fane quam frigide victitarent. Quem quisquis iratū habuerit, huic ne Pallas quidem fatis auxilii tulerit.

CON-

ENCOMIUM MORIÆ. 11

Contra, quisquis propitium, is vel summo Iovi, cum suo fulmine mandare laqueum possit, τέλει πατρὸς ὄχουμαι εἶναι. Atque hic quidem me progenit non è cerebro suo, quemadmodum tetricam illam ac torvam Palladem Iupiter, verum ex Neotete nymphea multo omnium venustissima, pariter ac festivissima. Neque rursus id tristi illi alligatus coniugio, quomodo faber ille claudus natus est, verum quod non paulo suavius ἐν φιλότιμι χθεις, quemadmodum noster ait Homerus. Genuit autem, ne quid erratis, non Aristophanicus ille Plutus, iam capularis, iam oculis captus, sed quondam integer adhuc calidusque iuventa, neque iuventa solum, verum multo magis nectare, quod tum forte in deorum convivio largius ac meracius hauserat. Quod si locum quoque natalem requiritis, (quandoquidem id hodie vel in primis ad nobilitatem interesse putant, quo loco primos edideris vagitus) ego nec in erratico Delo, nec in undoso mari, nec ἐν πείραι γλαφυροῖσι sum edita, sed in
 ipsis

ipsis insulis fortunatis, ubi *ἀστυτα* &
ἀνήροτα omnia proveniunt. In quibus
 neque labor, neque senium, neque
 morbus est ullus, nec usquam in agris
 asphodelus, malva, squilla, lupinum-
 ve, aut faba, aut aliud hoc genus nu-
 garum conspicitur. Sed passim ocu-
 lis, simulque naribus adblandiuntur
 moly, panace, nepenthes, amaracus,
 ambrosia, lotus, rosa, viola, hyacin-
 thus, Adonidis hortuli. Atque in his
 quidem nata deliciis, nequaquam à
 fletu sum auspicata vitam, sed protit-
 tinus blande arrisi matri. Iam vero
 non invideo *τῆς ὑπάλω κρινέων* capram
 altricem, cum me duæ lepidissimæ
 nymphæ suis aluerint mammis, Me-
 the Baccho progenita, & Apædia
 Panos filia. Quas hic quoque in cæ-
 terarum comitum ac pedisequarum
 mearum consortio videtis. Quarum
 me Hercle nomina, si voletis cogno-
 scere, ex me quidem non nisi Græce
 audietis. Hæc nimirum quam sub-
 latis superciliis conspicamini, *φιλαυτία*
 est. Huic, quam velut arridentibus
 oculis, ac plaudentem manibus vi-
 detis,

detis, *κοταλία* nomen. Hæc semisomnis ac dormitanti similis *λήθη* vocatur. Hæc cubito utroque innitens, confertisque manibus, *μισοπονία* dicitur. Hæc, roseo revincta ferto, & undique delibuta unguentis, *ἡδονή*. Hæc lubricis & huc atque illuc errantibus luminibus, *ἄνοια* dicitur, hæc nitida cute, probeque saginato corpore *τρυφή* nomen habet. Videtis & Deos duos, puellis admixtos, quorum alterum *κῶμον* vocant, alterum *νήχρετυ ὕπνον*. Huius, inquam, famulitii fidelibus auxiliis genus omne rerum meæ subiicio ditioni, ipsis etiam imperans imperatoribus. Genus, educationem, & comites audistis. Nunc ne cui sine causa videar mihi Deæ nomen usurpare, quantis commoditatibus Deos simul & homines adficiam, quamque late meum pateat numen, arrectis auribus accipite. Etenim si non inscite scripsit quidam, hoc demum esse Deum, iuvare mortales, & si merito in deorum senatum asciti sunt, qui vinum, aut frumentum, aut unam aliquam huiusmodi commoditatem
 morta-

mortalibus ostenderunt, cur non ego iure, deorum omnium *ἄλφα* dicar, habearque, quæ una omnibus largior omnia? Principio quid esse potest vita ipsa vel dulcius vel preciosius. At huius exordium cui tandem acceptum ferri convenit, nisi mihi? Neque enim aut *ὄβριμοπάτρης* hasta Palladis, aut *νεφεληγάρτης* Iovis ægis hominum genus vel progignit, vel propagat. Verum ipse Deum pater atque hominum rex, qui totum nutu tremefactat olympum, fulmen illud trifidum ponat oportet, & vultum illum Titanicum, quo, cum lubet, Deos omnes territat, planeque histrionum more, aliena sumenda misero persona, si quando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc est, *παρὰδοποιεῖν*. Iam vero Stoici se diis proximos autumant. At date mihi terque quaterque, aut si libet, sexcenties Stoicum, tamen huic quoque, si non barba insigne sapientiæ, etiam si cum hircis commune, certe supercilium erit ponendum, explicanda frons, abiicienda dogmata illa adamanti-

ENCOMIUM MORIÆ. IS
mantina, ineptiendum ac deliran-
dum aliquantisper. In summa, me,
me inquam, sapiens ille accersat o-
portet, si modo pater esse velit. Et
cur non apertius meo more vobi-
scum fabuler? Quæso num caput,
num facies, num pectus, num ma-
nus, num auris, quæ patres honestæ
putantur, progenerant Deos aut ho-
mines? Non opinor, imo ea pars adeo
stulta, adeoque ridicula, ut nec no-
minari citra risum possit, humani ge-
neris est propagatrix. Is demum est
sacer ille fons unde vitam hauriunt
omnia verius, quam ille Pyrhagori-
cus quaternio. Age vero, qui vir ob-
secro matrimonii capistro velit præ-
bere os, si quemadmodum isti sapien-
tes facere consueverunt, prius eius vi-
tæ incommoda secum perpenderit:
aut quæ tandem mulier virum ad-
missura sit, si partus periculosos la-
bores, si educationis molestiam, vel
norit, vel cogitarit? Porro si coniugiis
debetis vitam, coniugium autem de-
betis ἀνοία pedisequæ, mihi nimirum
quid debeatis intelligitis. Tum quæ
semel

semel hæc experta, denuo repetere velit, nisi *ἀίδιος* præsens numen adfuerit? Neque vero id Venus ipsa vel reclamante Lucretio unquam inficias iverit, sine nostri numinis accessione, suam vim mancam atque irritam esse. Itaque ex nostro illo temulento ridiculoque lusu, proveniunt & superciliosi philosophi, in quorum locum nunc successere, quos vulgus monachos appellat, & purpurei reges, & pii sacerdotes, & ter sanctissimi pontifices. Postremo totus etiam ille deorum poëticorum cœtus, adeo frequens, ut turbam vix iam ipse capiat olympus, tametsi spaciosissimus. At sane parum sit mihi vitæ seminarium, ac fontem deberi, nisi quicquid in omni vita commodi est, id quoque totum ostendero mei muneris esse. Quid autem hæc, num omnino vita videtur appellanda, si voluptatem detraxeris? Applausistis. Equidem sciebam neminem vestrum ita sapere, vel desipere magis, imo sapere potius, ut in hac esset sententia. Quanquam ne Stoici quidem
isti

isti voluptatem aspernantur, tametsi
 sedulo dissimulant, milleque convi-
 ciis eam apud vulgus dilacerant, ni-
 mirū ut deterritis aliis, ipsi prolixius
 fruantur. Sed dicant mihi per Iovem,
 quæ tandē vitæ pars est, nō tristes, non
 infestiva, non inveniusta, non insipi-
 da, non molesta, nisi voluptatem, id
 est, stultitiæ condimentum adiunxe-
 ris? Cuius rei cum satis idoneus testis
 esse possit, ille nunquam satis lauda-
 tus Sophocles, cuius extat pul-
 cherrimum illud de nobis elogium
 ἐν τῷ φεγγεῖν ἂν μὴ εἶναι, ἢ δὲ ἴσως βίος, tamen a-
 ge rem omnem singulatim aperia-
 mus. Principio quis nescit primam
 hominis ætatem multo lætissimam
 multoque omnibus gratissimam es-
 se? quid est enim illud in infantibus,
 quod sic exosculamur, sic amplecti-
 mur, sic fovemus, ut hostis etiam
 huic ætati ferat opem, nisi stultitiæ
 lenocinium, quod data opera pru-
 dens natura, recens natis adiunxit, ut
 aliquo voluptatis velut auctoramen-
 to, & educantium labores delinire
 queant, & tuentium favores eblan-
 dian-

diantur? Deinde quæ succedit huic adolescentia quam est apud omnes gratiosa, quam illi candide favent omnes, quam studiose provehunt, quam officiose porrigunt auxiliares manus? At unde quæso ista iuventæ gratia? unde nisi ex me? cuius beneficio quam minimum sapit, atque ob id quam minime ringitur. Mentior, nisi mox ubi grandiores facti per rerum usum, ac disciplinas virile quiddam sapere cœperint, continuo deflorescit formæ nitor, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit vigor. Quoque longius à me subducitur, hoc minus minusque vivit, donec succedat τὸ χαλεπὸν γήρας, id est, molesta senectus, non iam aliis modo, verum etiam sibimet invisa. Quæ quidem prorsum nulli mortalium foret tolerabilis, nisi rursus tantorum miserta laborum dextra adesset, & quemadmodum dii poëtarum solent pereuntibus aliqua metamorphosi succurrere, itidem ego quoque iam capulo proximos denuo quoad licet, ad pueritiam revocarem. Unde non abs re

vulgus

vulgus eos *καλίμπαιδας* appellare consuevit. Porro si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem cecularim. Ad Lethes nostræ fontem, nam in insulis fortunatis oritur (si quidem apud inferos tenuis modo rivulus labitur,) eos produco, ut simul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubescent. At isti iam delirant, inquirunt, iam desipiunt. Esto sane. Sed istuc ipsum est repuerascere. An vero aliud est puerum esse, quam delirare, quam desipere? An non hoc vel maxime in ea delectat ætate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum ode-rit, atque excretetur puerum virili sapientia? Astipulatur & vulgo iactatum proverbium, Odi puerulum præcoci sapientia. Quis autem sustineret habere commercium aut consuetudinem cum eo senex, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi vigorem, iudicii que acrimoniam adiunxisset? Ita que delirat senex meo munere. Sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis vacat, quibus

B

bus

bus sapiens ille distorquetur. Interim non illepidus est compotor. Non sentit vitæ tædium, quod robustior ætas vix tolerat. Nonnunquam cum sene Plautino ad res illas literas revertitur, infelicissimus si sapiat. At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestivus. Quandoquidem & apud Homerum è Nestoris ore fluit oratio melle dulcior, cum Achillis sit amarulenta, & apud eundem senes in mœnibus confidentes, *πλὴν ἀφειόσασαι* vocem edunt. Quo quidem calculo ipsam etiam superant pueritiam, suavem quidem illam, sed infantem, ac præcipuo vitæ oblectamento, puta garrulitate carentem. Addite huc quod pueris quoque gaudeant impensius senes, ac pueri vicissim senibus delectantur, *ὡς αἰεὶ τὸ ὁμοίον ἀλλὰ θεὸς αἰεὶ τὸ ὁμοίον*. Quid enim inter illos non convenit, nisi quod hic rugosior & plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, oblivio,

inco-

incogitantia, breviter omnia cætera congruunt. Quoque magis accedunt ad senectam, hoc propius ad pueritiæ similitudinem redeunt, donec puero- rum ritu, citra vitæ tædium, citra mor- tis sensum emigrant è vita. Eat nunc qui volet, & hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamor- phosi comparet. Qui quid irati fa- ciant, non libet commemorare, sed quibus quam maxime propitii sunt, eos solent in arborem, in avem, in ci- cadam aut etiam in serpentem trans- formare: quasi vero non illud ipsum sit perire, aliud fieri. Ego vero ho- minem eundem optimæ ac felicissi- mæ vitæ parti restituo. Quod si mor- tales prorsus ab omni sapientiæ com- mercio temperarent, ac perpetuo mecum ætatem agerent, ne esset qui- dem ullum senium, verum perpetua iuventa fruerentur felices. An non videtis tetricos istos & vel Philoso- phiæ studiis, vel feriis & arduis addi- ctos negotiis, plerunque priusquam plane iuvenes sint, iam consenuisse, videlicet curis, & assidua acrique co-

gitationum agitatione sensim spiritus & succum illum vitalem exhauriente ? Cum contra Moriones mei pinguiculi sint, & nitidi, & bene curata cute, plane *ἄριστοι*, quod aiunt, *ἐν γε πρᾶξι*, numquam profecto senectutis incommodum ullum sensuri, nisi nonnihil, ut fit, sapientum contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita, omni ex parte beatum esse. Accedit ad hæc vulgati proverbii non leve testimonium, quo dictitant, Stultitiam unam esse rem, quæ & iuventam alioqui fugacissimam remoretur, & improbam senectam procul arceat. Ut non temere de Brabantis populari sermone iactatum sit, Cū cæteris hominibus ætas prudentiam adferre soleat, hos quo propius ad senectam accedunt, hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia, vel ad communem vitæ consuetudinem festivior, vel quæ minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem ut loco, ita & vitæ iustituto confines sunt Hollandi mei, cur enim non meos
 appel-

appellem, usque adeo studiosos mei
 cultores, ut inde vulgo cognomen
 emeruerint? cuius illos adeo non pu-
 det, ut hinc vel præcipue sese iacti-
 tent. Eant nunc stultissimi mortales,
 & Medeas, Circes, Veneres, Auroras,
 & fontem nescio quem requirant,
 quo sibi iuventam restituant, cum id
 sola præstare & possim & soleam. A-
 pud me succus est ille mirificus, quo
 Memnonis filia Tithoni avi sui iu-
 ventam prorogavit. Ego sum Venus
 illa cuius favore Phaon ille repubuit,
 ita ut à Sapphone tantopere deama-
 retur. Meæ sunt herbæ si quæ sunt,
 mea precamina, meus ille fons, qui
 non solum revocat elapsam adole-
 scentiam, sed, quod est optabilius,
 perpetuam servat. Quod si omnes
 huic sententiæ subscribitis, adolescen-
 tia nihil esse melius, senectute dete-
 stabilius, quantum mihi debeat vi-
 detis opinor, quæ tantum bonum re-
 tineam, tanto excluso malo. Sed quid
 adhuc de mortalibus loquor. Cœ-
 lum omne lustrate, & mihi meum
 nomen opprobret licebit, quicumque

volet, si quem omnino deorum reperit non insuavem & aspernabilem, nisi meo numine commendetur. Et enim cur semper ephebus & comatus Bacchus? Nempe quia vecors ac temulentus, convivii, saltationibus, choreis, lusibus vitam omnem transigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut ludibriis ac iocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi fatui cognomentum attribuit, id est huiusmodi, *μωρύχ & μωρότερος*. Porro Morycho nomen verterunt, quod illum pro templi foribus sedentem, musto ficisque recentibus, agricolarum lascivia consueverit oblinere. Tum autem quid non scommatum in hunc vetus iacit comœdia? O insulsum, inquit, Deum, & dignum qui ex inguine nasceretur. At quis non malit hic fatuus & insulsus esse, semper festivus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac voluptatem adferens, quam vel *ἀγκυλομήτις* ille Iupiter omnibus formidabilis, vel Pan
suis

suis tumultibus omnia senio vitians,
 vel favilis oppletus Vulcanus ac sem-
 per officinæ laboribus squalidus, aut
 Pallas etiam ipsa, sua Gorgone & ha-
 sta terribilis, καὶ αἰὲν ἐνὸς ὄρατος δειμύ. Cur
 semper puer Cupido? Cur? nisi quia
 nugator est, καὶ μὴδ' ἐν ὄρατις neque facit,
 neque cogitat? Cur aureæ Veneri sem-
 per vernat sua forma? Nimirum,
 quia mecum habet affinitatem, unde
 & patris mei coloré vultu refert, at-
 que hac de causa est apud Homerum,
 καὶ σὸν ἀφροδίτη. Deinde perpetuo ri-
 det, si quid modo poëtis credimus,
 aut horum æmulis statuariis. Quod
 numen unquam religiosius coluere
 Romani, quam Floræ omnium volu-
 ptatum parentis? Quanquam si quis
 etiam tetricorum deorum vitam di-
 ligentius requirat ab Homero, reli-
 quisque poëtis, reperiet stultitiæ ple-
 na omnia. Quid enim attinet reli-
 quorum facta commemorare, cum
 Iovis ipsius fulminatoris amores ac
 lusus probe noritis? cum severa illa
 Diana oblita sexus, nihil aliud quam
 venerur, Endymionem interim de-
 periens?

periens. Verum illi sua facinora à Momo audiant malim, à quo sapius quondam audire solebant. Sed hunc nuper irati una cum Ate in terras præcipitem dederunt, quod sapientia sua felicitati deorum importunus obstreperet, Neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest ut illi in principum aulis sit locus, in quibus tamen mea *κολακία* primas tenet, cui cum Momo non magis convenit, quam cum agno lupis. Itaque sublato illo iam multo licentius ac suavius nugantur dii, vere *ῥᾶον ἄγνπτε*, ut inquit Homerus, nullo videlicet censore. Quos enim non præbet iocos ficulnus ille Priapus? Quos non ludos exhibet furtis ac præstigiis suis Mercurius? Quin & Vulcanus ipse in deorum conviviis *γαλοποσίον* agere consuevit, ac modo claudicatione, modo cayillis, modo ridiculis dictis exhilarare computationē. Tum & Silenus ille senex amator, *ἢ κὼρδαυσε* saltare solitus, una cum Polyphemo *ἢ πρὸλασελὸ*, Nymphis *ἢ γυμνοποδίαν* saltantibus. Satyri semicapri Atellanas
 agitant.

agitant. Pan insulsa quapiam cantinacula risum omnibus movet, quem ita malunt, quam ipsas audire musas, præcipue cum iam nectare cœperint maderè. Porro quid ego nunc commemorem, quæ probe poti dii post convivium agitent? adeo me Hercle stulta, ut ipsa nonnunquam à risu temperare nequeam. At satius est in his Harpocratis meminisse, ne forte nos quoque Corycæus aliquis Deus auscultet, ea narrantes, quæ ne Momus quidem impune proloquutus est. Sed iam tempus est, ut ad Homericum exemplar relictis cœlitibus vicissim in terram demigremus, quamquam ibi nihil lætum, aut felix, nisi meo munere dispiciamus. In primis videtis, quanta providentia natura parens, & humani generis opifex, illud caverit, ne usquam deesset stultitiæ condimentum? Etenim cum Stoicis definitioribus nihil aliud sit sapientia, quam duci ratione: contra stultitia, affectuum arbitrio moveri, ne plane tristis ac terrica esset hominum vita, Iupiter quanto plus indi-

dit affectuum quam rationis? quasi semiunciam compares ad assem. Præterea rationem in angustum capitis angulum relegavit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos violentissimos uni opposuit: iram, quæ præcordiorum arcem obtinet, atque a deo ipsum vitæ fontem, cor, & concupiscentiam, quæ ad imam usque pubem latissime imperium occupat. Adversus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita satis declarat, cū illa, quod unum licet, vel usque ad ravim reclamat, & honesti dictat formulas, verum hi laqueum regi suo remittunt, multoque odiosius obstrepunt, donec iam his quoque fessus ultro cedit, ac manus dat. Cæterum quoniam viro administrandis rebus nato, plusculum de rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque pro virili consuleret, me hic sicut in cæteris in consilium adhibuit, moxque consilium dedi me dignum, nempe uti mulierem adiungeret: animal videlicet

cet stultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum & suave, quo convictu domestico, virilis ingenii tristitiam, sua stultitia condiret atque edulcaret? Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud voluit, quam insignem eius sexus stultitiam indicare. Quod si qua forte mulier sapiens haberi voluerit, ea nihil aliud egerit quam ut bis stulta sit, perinde quasi bovem aliquis ducat ad ceroma, invita reluctantemque, ut aiunt, Minerva. Conduplicat enim vitium, quisquis contra naturam virtutis fucum inducit, atque alio deflectit ingenium. Quemadmodum, iuxta Græcorum proverbium, simia semper est simia, etiam si purpura vestitur; Ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunque personam induerit. Neque vero mulierum genus usque adeo stultum arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant, quod illis & ipsa mulier, & stultitia stultitiam attribuam. Etenim si rem recta re-

putent via, hoc ipsum stultitiæ debent acceptum ferre, quod sint viris multis calculis fortunatiores. Primum formæ gratiam, quam illæ merito rebus omnibus anteponunt, cuiusque præsidio in tyrannos etiam ipsos tyrannidem exercent. Alioqui unde nam horror ille formæ, hispida cutis, & barbæ sylvæ, plane senile quiddam in viro, nisi à prudentiæ vitio, cum fœminarum semper læves malæ, vox semper exilis, cutis mollis, quasi perpetuam quandam adolescentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac vita, quam ut viris quam maxime placeant? Nonne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot compturæ, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pingendi, fingendi vultus, oculos, & cutem, artes? Iam, num alio nomine viris magis commendatæ sunt, quam stultitiæ? Quid enim est, quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem auctoramento, nisi voluptatis? Delectant autem fœminæ non alia re, quam stultitia. Id esse verum
 non

non ibit inficias, quisquis secum reputarit, quas vir cum muliere dicat ineptias, quas agat nugas, quoties fœminea voluptate decreverit uti. Habetis igitur primum & præcipuum vitæ oblectamentum, quo fonte proficiscatur. Sed sunt nonnulli, cum primis autem senes, bibaces quidem illi magis quam mulierosi, qui summam voluptatem in computationibus constituunt. Equidem an sit ullum lautum convivium ubi mulier non adsit, viderint alii. Illud certe constat, citra stultitiæ condimentum, nullum omnino suave esse. Adeo ut si desit, qui seu vera, seu simulata stultitia risum moveat, *ἡλωτοποιδν* quempiam vel mercede conductum accersant, aut ridiculum aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis dicteris, silentium ac tristitiam computationis discutiat. Quorsum enim attinebat tot bellariis, tot lauticiis, tot cupediis onerare ventrem, nisi & oculi pariter & aures, nisi totus animus, risu, iocis, leporibus pasceretur? At istiusmodi tragedi-

matum

matum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa iam in conviviis solennia, regem fortiri talis, lufitare tessaris, Philotesiis invitare, certare *συμπεριφοραῖς*, ad Myrtum canere, saltare, gesticulari, non à septem Græciæ sophis, verum à nobis ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium huiusmodi rerum ea natura est, ut quo plus habeant stultitiæ, hoc plus conferant vitæ mortalium, quæ si tristis sit, ne vita quidem appellandia videatur. Tristis autem evadat oportet, nisi cognatum tædium, hoc genus oblectamentis absterferis. Sed erunt fortassis, qui hoc quoque voluptatis genus negligant, & in amicorum charitate & consuetudine acquiescant, amicitiam dictitantes unam rebus omnibus anteponendam, quippe rem usque adeo necessariam, ut nec aër, nec ignis, nec aqua magis. Rursum adeo iucundam, ut qui hanc de medio sustulerit, solem sustulerit, adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi Philosophi vereantur eam inter præcipua

cipua bona commemorare. Sed quid
 si doceo me huius quoque tanti boni
 & puppim esse & proram ? Docebo
 autem non Crocodilitis, aut Soritis,
 ceratinis, aut aliis id genus dialecti-
 corum argutiis, sed pingui, quod a-
 iunt, Minerva, rem digito propemo-
 dum ostendam. Age, connivere, la-
 bi, cæcutire, hallucinari in amicorum
 vitiis, quædam etiam insignia vitia
 pro virtutibus amare, mirarique, an
 non stultitię videtur affine? Quid cum
 alius exosculatur nævum in amica,
 alium delectat polypus Agnæ, cum
 filium Strabonem appellat petum pa-
 ter, quid, inquam, hoc est, nisi mera
 stultitia? Clament terque quaterque
 stultitiam esse: atqui hæc una stulti-
 tia, & iungit, iunctos & servat ami-
 cos. De mortalibus loquor, quo-
 rum nemo sine vitiis nascitur, opti-
 mus ille est, qui minimis urgetur.
 Cum interim inter sapientes istos
 Deos, aut omnino non coalescit ami-
 citia, aut tetrica quædam & insuavis
 intercedit, nec ea nisi cum paucissi-
 mis, nam cum nullis dicere religio
 est,

est, propterea quod maxima pars hominum desipit, imo nullus est, qui non multis modis deliret, & non nisi inter similes cohæret necessitudo. Quod si quando inter severos istos coierit mutua benevolentia, ea certe haud quaquam stabilis est, nec admodum duratura, nimirum inter morosos & plus satis oculatos, ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum, quam aut aquila, aut serpens Epidaurius. At ipsi in propriis vitiis quam lippiunt, & quam non vident manticam in tergo pendentem? Itaque cum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium vitiis: adde tantam animorum ac studiorum dissimilitudinem, tot lapsus, tot errata, tot casus vitæ mortalis, quo pacto vel horam constabit inter Argos istos amicitiae iucunditas, nisi accesserit ea, quam mire Græci *ἄνθη* appellant, hanc seu stultitiam, seu morum facilitatem veritas licebit. Quid autem? an non Cupido ille omnis necessitudinis auctor & parens, prorsum oculis

lis

lis captus est, cui quemadmodum
τὰ μὴ καλά καλὰ πείθει, itidem inter
 vos quoque efficit, ut suum cuique
 pulchrum videatur, ut cascus cascam,
 perinde ut pupus pupam, deamet.
 Hæc passim & fiunt & ridentur, sed
 tamen hæc ridicula iucundam vitæ
 glutinant copulantque societatem.
 Porro quod de amicitia dictum est,
 id multo magis de coniugio sentien-
 dum, quod quidem nihil est aliud,
 quam individua vitæ coniunctio.
 Deum immortalem, quæ non divor-
 tia, aut etiam divortiis deteriora pas-
 sim acciderent, nisi viri fœminæque
 domestica consuetudo, per adulatio-
 nem, per iocum, per facilitatem, er-
 rorem, dissimulationem, meum utri-
 que satellitium, fulciretur, aleretur-
 que? Papæ, quam pauca coirent ma-
 trimonia, si sponsus prudenter ex-
 quireret, quos lusus delicata illa, si-
 cuti videtur, ac pudens virguncula
 iam multo ante nuptias luserit? Tum
 quanto pauciora cohærenter inita,
 nisi plurima uxorum facta per viri vel
 negligentiam, vel stuporem laterent?

Atque

Atque hæc quidem merito stultitiæ
 tribuuntur: verum ea interim præ-
 stat, ut marito iucunda sit uxor, uxo-
 ri iucundus maritus, ut tranquilla
 domus, ut maneat affinitas. Ridetur,
 cuculus, curruca, & quid non vo-
 catur, cum mœchæ lachrymas label-
 lis exorbet. At quanto felicius, sic
 errare, quam zelotypiæ diligentia
 cum sese conficere, tum omnia mi-
 scere tragædiis? In summa usque a-
 deo nulla vitæ coniunctio sine me vel
 iucunda, vel stabilis esse potest, ut
 nec populus principem, nec seruum
 herus, nec heram pedisequa, nec di-
 scipulum præceptor, nec amicus ami-
 cum, nec maritum uxor, nec loca-
 tor conductorem, nec contubernalis
 contubernalem, nec victor con-
 victorem diutius ferat, nisi vicissim
 inter sese nunc errent, nunc adulen-
 tur, nunc prudentes conniveant, nunc
 aliquo stultitiæ melle sese delineant.
 Iam hæc scio videri maxima, sed au-
 dietis maiora. Quæso num quem-
 quam amabit, qui ipse semet oderit?
 Num cum alio concordabit, qui se-
 cum

cum ipse diffidet? Num ulli voluptatem adferet, qui sibimet ipsi sit gravis ac molestus? Illud opinor nemo dixerit, nisi qui sit ipsa stultior stultitia. Atqui si me excluderis, adeo nemo poterit alterum ferre, ut ipse etiam sibi quisque puteat, sua cuique sordeant, sibi quisque sit invisus. Quandoquidem id mali natura, non paucis in rebus noverca magis quam parens, mortalium ingeniis inlevisit, præcipue paulo cordatiorum, ut sui quemque pœniteat, admiretur aliena. Quo fit ut omnes dotes, omnis elegantia, decorque vitæ vitietur peccatque. Quid enim proderit forma, præcipuum deorum immortalium munus, si putiditatis vitio contamneretur? Quid iuventa, si senilis tristitiæ fermento corrumpatur? Denique quid in omni vitæ munere vel tecum, vel apud alios acturus es cum decore (est enim non artis modo, verum etiam omnis actionis caput decere quod agas) nisi adsit dextra hæc Philautia, quæ mihi merito germanæ est vice? Adeo strenue meas ubique
partes

partes agit. Quid autem æque stultum, atque tibi ipsi placere? teipsum admirari? At rursus quid venustum, quid gratiosum, quid non indecorum erit, quod agas, ipse tibi displicens? Tolle hoc vitæ condimentum, & protinus frigebit cum sua actione orator, nulli placebit cum suis numeris musicus, explodetur cum sua gesticulatione histrio, ridebitur una suis cum musis poëta, sordebit cum arte pictor, esuriet cum pharmacis medicus. Postremo pro Nireo Therites, pro Phaone Nestor, pro Minerva sus, pro facundo infans, pro urbano rusticus videberis. In tantum necesse est, ut sibi quoque quisque blandiatur, & assentatiuncula quapiam sibi prius commendetur, quam aliis possit esse commendatus. Denique cum præcipua felicitatis pars sit, ut quod sis, esse velis, nimirum totum hoc præstat compendio mea Philautia, ut neminem suæ formæ, neminem sui ingenii, neminem generis, neminem loci, neminem instituti, neminem patriæ pœniteat, adco
ut

ut nec Hirlandus cū Italo, nec Thrax cum Atheniensi, nec Scytha cum insulis fortunatis cupiat permutare. Et ô singularem naturæ sollicitudinem, ut in tanta rerum varietate paria fecit omnia! Ubi dotibus suis nonnihil detraxit, ibi plusculum Philautiæ solet addere, quanquam hoc ipsum stulte profecto dixi, cum hæc ipsa dos sit vel maxima. Ut ne dicam interim, nullum egregium facinus adiri, nisi meo impulsu, nullas egregias artes, nisi me auctore fuisse repertas. An non omnium laudatorum facinorum seges ac fons est bellum? Porro quid stultius, quam ob causas, nescio quas, certamen eiusmodi suscipere, unde pars utraque semper plus aufert incommodi, quam boni? Nam eorum qui cadunt, veluti Megarensium, *ἔδει λόγος*. Dein cum iam utrimque constitere ferratæ acies, & rauco crepuerunt cornua cantu, quis oro sapientum istorum usus, qui studiis exhausti, vix tenui frigidoque sanguine spiritum ducunt: crassis ac pinguibus opus est, quibus quam plurimum

mum

num adiit audaciæ, mentis quam minimum. Nisi si quis Demosthenem militem malit, qui Archilochi sequutus consilium, vix conspectis hostibus, abiecto clypeo fugit tam ignavus miles, quam orator sapiens. Sed consilium, inquit, in bellis plurimum habet momenti. Equidem fateor in duce, verum id quidem militare, non philosophicum, alioqui parasitis, lenonibus, latronibus, sicariis, agricolis, stupidis, obærat, & huiusmodi mortalium fece res tam præclara geritur, non philosophis lucernariis. Qui quidem quam sint ad omnem vitæ usum inutiles, vel Socrates ipse unus Apollinis oraculo sapiens, sed minime sapienter iudicatus, documento esse potest, qui nescio quid publice conatus agere, summo cum omnium risu discessit. Quamquam vir is in hoc non usquequaque desipit, quod sapientis cognomen non agnoscit, atque ipsi Deo rescribit; quodque censet sapienti à Rep. tractanda abstinendum esse, nisi quod potius monere debuerat, à sapientia
tem.

temperandum ei, qui velit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accusatum ad cicutam bibendam adegit, nisi sapientia? Nam dum nubes & ideas philosophatur, dum pulicis pedes metitur, dum culicum vocem miratur, quæ ad vitam communem attinent, non didicit. Sed adest præceptori de capite periclitanti discipulus Plato, egregius scilicet patronus, qui turbæ strepitu offensus, vix dimidiatam illam periodum pronunciare potuit. Iam quid dicam de Theophrasto? Qui progressus in concionem protinus obmutuit, perinde quasi repente lupo conspecto. Qui militem animasset in bello? Isocrates ob ingenii timiditatem nec hiscere unquam est ausus. M. Tullius eloquentiæ Romanæ parens, semper indecora trepidatione, perinde quasi puer singultiens exordiri consuevit. Idque Fabius interpretatur cordati oratoris & periculum intelligentis argumentum. Verum cum hoc dicit, an non palam fatetur sapientiam obstare ad rem probe gerendam?

dam? Quid isti facient, cum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, cum nudis verbis est decertandum? Et post hæc celebratur, si diis placet, præclara illa Platonis sententia, beatas fore respublicas, si aut imperent philosophi aut philosophentur imperatores. Imo si consules historicos, reperies nimirum nullos reipublicæ pestilentiores fuisse principes, quam si quando in philosophastrum aliquem aut literis addictum inciderit imperium. Cuius rei satis, opinor, faciunt fidem Catones: quorum alter insanis delationibus Reipublicæ tranquillitatem vexavit, alter libertatem P. R. dum nimium sapienter vindicat funditus subvertit. Adde his Brutos, Cassios, Gracchos, ac Ciceronem etiam ipsum, qui non minus pestilens fuit Romanorum Reipub. quam Demosthenes Atheniensium. Porro M. Antonius, ut donemus bonum imperatorem fuisse (nam id ipsum extorquere possim) fuit enim hoc ipso nomine gravis, atque invisus civibus, quod tam Philosophus esset.

Sed

Sed tamen ut donemus fuisse bonum, at certe pestilentior fuit Republicæ tali relicto filio, quam fuerat sua administratione salutaris. Quandoquidem solet hoc hominum genus, qui se sapientiæ studio dediderunt, cum cæteris in rebus, tum præcipue in liberis propagandis infelicissimum esse, providente opinor natura, ne malum hoc sapientiæ inter mortales latius serpat. Itaque Ciceroni degenerem fuisse filium constat, & sapiens ille Socrates liberos habuit patri similiore quam patri, ut non omnino pessime scripsit quidam, id est, stultos. Sed utcunque ferendum, si tantum ad publica munia forent *ἄνοι ὑπὸς λύραν*, nisi ad omnem prorsus vitæ functionem nihilo essent dexterioriores. Ad convivium adhibe sapientem, aut tristi silentio, aut molestis quæstiunculis obturbabit. Ad chorum advoca, camelum saltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipso vultu populi voluptatibus obstabit, & cogetur è theatro migrare sapiens Cato, quandoquidem supercilium non

C

potest

potest ponere. In colloquium incidit, repente lupo in fabula. Si quid emendandum, si contrahendum, breviter si quid eorum agendum, sine quibus hæc quotidiana vita transigi non potest, stipitem dicas sapientem istum, non hominem. Usque adeo neque sibi, neque patriæ, neque suis usquam usui esse potest, propterea quod communium rerum sit imperitus & à populari opinione, vulgari- busque institutis longe lateque discrepet. Qua quidem ex re odium quoque consequatur necessum est, nimirum ob tantam vitæ atque animorum dissimilitudinem. Quid enim omnino geritur inter mortales non stultitiæ plenum, idque à stultis, & apud stultos? Quod si quis unus universis velit obstrepere, huic ego suaserim, ut Timonem imitatus, in solitudinem aliquam demigret, atque ibi solus sua fruatur sapientia. Verum ut ad id, quod institueram, revertar, quæ vis saxeos, quernos, & agrestes illos homines in civitatem coëgit, nisi adulatio? Nihil enim aliud signifi-
eat

cat illa Amphionis & Orphei cithara. Quæ res plebem Romanam iam extrema molientem, in concordiam civitatis revocavit? Num oratio philosophica? Minime. Imo ridiculus ac puerilis apologus de ventre, reliquisque corporis membris confictus. Idem valuit Themistoclis apologus consimilis de vulpe & erinacio. Quæ sapientis oratio tantundem potuisset, quantum commentitia illa cerva Sertorii potuit, quantum Laconis illius de duobus canibus, deque vellendis equinæ caudæ pilis ridendum modo dicti Sertorii commentum? Ut ne quid dicam de Minoë, deque Numa, quorum uterque fabulosis inventis stultam multitudinem rexit. Huiusmodi nugis commovetur ingens ac potens illa belua, populus. At rursum, quæ civitas unquam Platonis, aut Aristotelis leges, aut Socratis dogmata recepit? Tum autem quæ res Decius persuasit, ut ultro sese diis manibus devoverent? Quid. Q. Curtium in specum traxit, nisi inanis gloria, dulcissima quædam Siren, sed

mirum quam à sapientibus istis damnata? Quid enim stultius, inquit, quam supplicem candidatum blandiri populo, congiariis favorem emere, venari tot stultorum applausus, acclamationibus sibi placere, in triumpho veluti signum aliquod populo spectandum circumferri, æneum in foro stare? Adde his nominum & cognominum adoptiones. Adde divinos honores homuncioni exhibitos, adde publicis ceremoniis in Deos relictos etiam sceleratissimos tyrannos. Stultissima sunt hæc, & ad quæ ridentia non unus sufficiat Democritus. Quis negat? Atqui hoc fonte nata sunt fortium Heroum facinora, quæ tot eloquentium virorum literis in cœlum tolluntur. Hæc stultitia parit civitates, hæc constant imperia, magistratus, religio, consilia, iudicia, nec aliud omnino est vita humana, quam stultitiæ lusus quidam. Iam vero ut de artibus dicam, quid tandem mortalium ingenia ad excogitandas profundasque posteris, tot egregias, ut putant, disciplinas excitavit nisi gloriæ

riae sitis? Tantis vigiliis, tantis sudoribus, famam nescio quam, qua nihil esse potest inanius, redimendam putarunt homines vere stultissimi. Sed interim stultitiae tot tam egregia vitae commoda debetis, quodque est longe dulcissimum, aliena fruimini insania. Ergo posteaquam mihi fortitudinis & industrię laudem vindicavi, quid si prudentiae quoque vindicem? Sed dixerit aliquis eadem opera ignem aquae misceas, licebit. Verum hoc quoque successurum arbitror, si vos modo quod ante hæc fecistis, auribus atque animis favebitis. Principio si rerum usu constat prudentia, in utrum magis competet eius cognominis honos, in sapientem, qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatem nihil aggreditur, an in stultum, quem neque pudor, quo vacat, neque periculum, quod non perpendit, ab ulla re deterret? Sapiens ad libros veterum confugit, atque hinc meras vocum argutias ediscit. Stultus adeundis cominusque periclitandis rebus, veram (ni fallor) prudentiam

tiam colligit. Id quod vidisse videtur Homerus, etiamsi cæcus, cum ait *ἦ χθὲν δὲ τε νόμος ἔγνω*. Sunt enim duo præcipua ad cognitionem rerum parandam obstacula, pudor qui fumum offundit animo, & metus, qui ostenso periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnifice liberat stultitia. Pauci mortales intelligunt ad quam multas alias quoque commoditates conducatur, nunquam pudescere & nihil non audere. Quod si prudentiam accipere malunt eam, quæ rerum iudicio constat, audite obsecro quam procul absint ab hac, qui hoc nomine sese venditant. Principio constat res omnes humanas, velut Alcibiadis Silenos, binas habere facies nimium inter sese dissimiles. Adeo ut quod prima, ut aiunt, fronte mors est, si interius inspicias, vita sit: contra quod vita, mors: quod formosum, deforme: quod opulentum, id pauperrimum: quod infame, gloriosum: quod doctum, indoctum: quod robustum, imbecille: quod generosum, ignobile: quod lætum, triste:

ste: quod prosperum, aduersum: quod
amicum, inimicum: quod salutare,
noxium: breuiter omnia repente ver-
sa reperies, si Silenum aperueris. Id
si cui forte nimis philosophice dictum
videtur, age pinguiore, quemadmo-
dum dici solet, Minerva planius fa-
ciam. Quis regem non & opulen-
tum, & dominum fatetur? Atqui nul-
lis animi bonis instructus est, atqui
nihil illi satis est, iam videlicet pau-
perimus est. Tum animum habet
plurimis addictum vitiis, iam turpi-
ter seruus est. Ad eundem modum
in cæteris quoque philosophari lice-
ret. Sed hoc exempli vice posuisse sa-
tis sit. At quorsum hæc? inquiet ali-
quis. Audite quo rem deducamus. Si
quis histrionibus in scena fabulam a-
gentibus personas detrahare conetur,
ac spectatoribus veras nativasque fa-
cies ostendere, nonne is fabulam o-
mnem peruerterit, dignusque habeat-
ur, quem omnes è theatro velut lym-
phatum saxi eiiciant? Exorietur au-
tem repente nova rerum species, ut
qui modo mulier, nunc vir: qui mo-

do iuuenis, mox senex: qui paulo ante Rex, subito Dama: qui modo Deus, repente homunculus appareat. Verum eum errorem tollere, est fabulam omnem perturbare. Illud ipsum figmentum & fucus est, quod spectatorum oculos detinet. Porro mortalium vita omnis quid aliud est, quam fabula quæpiam, in qua alii aliis obtekti personis procedunt aguntque suas quisque partes, donec choragus educat è proscenio? Qui sæpe tamen eundem diverso cultu prodire iubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia, sed hæc fabula non aliter agitur. Hic si mihi sapiens aliquis cœlo delapsus, subito exoriatur, clamitetque hunc quem omnes ut Deum ac dominum suspiciunt, nec hominem esse, quod pecudum ritu ducatur affectibus, servum esse infimæ sortis quod tam multis, tamque fœdis dominis sponte seruiat. Rursum aliam, qui parentem extinctum luget, ridere iubeat, quod iam demum ille vivere

coepe-

ENCOMIUM MORIÆ. SI
cœperit, cum alioqui vita hæc nihil
aliud sit quam mors quædam. Porro
alium stemmatis gloriantem, ignobi-
lem ac nothum appellet, quod à vir-
tute longe absit, quæ sola nobilitatis
fit fons, atque ad eundem modum de
cæteris omnibus loquatur, quæso
quid is aliud egerit, nisi ut demens ac
furiosus omnibus esse videatur? Ut
nihil est stultius præpostera sapientia,
ita perversa prudentia nihil impru-
dentius. Siquidem perversè facit, qui
se se non accommodat rebus præsen-
tibus, foroque nolit uti, nec sal-
tem legis illius convivalis memine-
rit, ἢ αἰδῶ, ἢ ἀμδί. Postuletque ut fa-
bula iam non sit fabula. Contra, ve-
re prudentis est, cum sis mortalis, ni-
hil ultra sortem sapere velle, cumque
universa hominum multitudine vel
connivere libenter, vel comiter erra-
re. At istud ipsum, inquit, stulti-
tiæ est. Haud equidem inficias ive-
rim, modo fateantur illi vicissim hoc
esse, vitæ fabulam agere. Cæterū illud
ô dii immortales, eioquar ne, an si-
leam? Quæ autem sileam, cum sit

vero verius? Sed præstiterit fortassis
 in re tanta Musas ex Helicone accer-
 sere, quas poëtæ sæpius ob meras nu-
 gas advocare solent. Adeste igitur
 paulisper Iovis filia, dum ostendo
 nec ad egregiam illam sapientiam ac
 felicitatis, ut ipsi vocant, arcem, adi-
 rum esse cuiquam; nisi stultitia duce.
 Iam primum illud in confesso est, af-
 fectus omnes ad stultitiam pertinere:
 quandoquidem hac nota à stulto sa-
 pientem discernunt, quod illum affe-
 ctus, hunc ratio temperat: eoque
 Stoici perturbationes omnes ceu
 morbos à sapiente semovent: verum
 affectus isti non solum pædagogo-
 rum vice funguntur ad sapientiæ por-
 tum properantibus, verum etiam in
 omni virtutis functione, ceu calcaria
 stimuli que quidam adesse solent, ve-
 lut ad bene agendum exhortatores.
 Quamquam hic fortiter relamat bis
 Stoicus Seneca, qui prorsum omnem
 affectum adimit sapienti. Verum
 cum id facit, iam ne hominem qui-
 dem relinquit, sed novum potius
 Deum quendam *ἀμύπητον*, qui nul-
 quam

quam nec extitit unquam, nec extabit: imo ut apertius dicam, marmoreum hominis simulacrum constituit, stupidum, & ab omni prorsus humano sensu alienum. Proinde si libet, ipsi suo sapiente fruantur, citraque rivalem ament licet, cumque eo vel in civitate Platonis, vel si malint, in idearum regione, vel in Tantalii inhabitent hortis. Quis enim non istiusmodi hominem ceu portentum ac spectrum fugitet horreatque, qui ad omnes naturæ sensus obsurduerit, qui nullis sit affectibus, nec amore, nec misericordia magis commoveatur, quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes, quem nihil fugiat, qui nihil erret, sed ceu Lynceus quispian nihil non perspiciat, nihil non ad amissim perpendat, nihil ignoret, qui solus seipso sit contentus, solus dives, solus sanus, solus Rex, solus liber, breviter omnia solus, sed suo solius iudicio, qui nullum moretur amicum, ipse amicus nemini, qui diis quoque ipsis non dubitet mandare laqueum, qui quicquid in omni

vita geritur, velut insanum damnet, rideatque? Atqui huiusmodi animal est absolutus ille sapiens. Quæso, si res agatur suffragiis, quæ civitas istiusmodi magistratum sibi velit, aut quis exercitus talem optet ducem? imo quæ mulier id genus maritum, quis convivator eiusmodi convivam, quis servus talibus moribus dominum vel optet, vel ferat? Quis autem non malit vel unum quemvis de media stultissimorum hominum plebe, qui stultus stultis vel imperare possit, vel parere, qui sui similibus placeat, sed quam plurimis, qui comis sit in uxorem, iucundus amicis, bellus conviva, victor facilis, postremo qui nihil humani à se alienum putet? Sed me quidem iam dudum istius sapientis piget. Quare ad reliqua commoda sese recipiat oratio. Agedum, si quis velut è sublimi specula circumspiciat, ita ut Iovem interdum poëtæ facere prædicant, quot calamitatibus hominum vita sit obnoxia, quam misera, quam sordida nativitas, quam laboriosa educatio, quot iniuriis exposita

posita pueritia, quot sudoribus adacta iuventus, quam gravis senectus, quam dura mortis necessitas, deinde in omni vita, quot morborum agmina infestent, quot immineant casus, quot ingruant incommoda, quam nihil usquam non plurimo felle tinctum, ut ne commemorem ista, quæ homini ab homine inferuntur mala, quod genus sunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, insidiæ, proditio, convitia, lites, fraudes. Sed ego iam plane ἄμμον ἀναμῆρῆν aggredior. Porro quibus admissis ista commeruerint homines, aut quis Deus iratus eos in has miseras nasci coegerit, non est mihi fas in præsentia proloqui. Verum ista qui secum perpendat, nonne Milesiarum virginum probabit exemplum, etiam si miserandum? At quinam potissimum sibi vitæ tædio fatum accersivere? Nonne sapientiæ confines? Inter quos, ut interim Diogenes, Xenocrates, Cato, Cassios, ac Brutos fileam, Chiron ille cum immortalem esse liceret, ultro mortem præoptavit. Videtis opinor,

nor, quid futurum sit, si passim sapiant homines: nempe altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verum ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquam per oblivionem malorum, aliquando spem bonorum, aliquoties nonnihil mellis voluptatibus aspergens, ita tantis in malis succurro, ut ne tum quidem libeat vitam relinquere, cum exacto Parcarum flamine, ipsa iamdudum eos relinquit vita, quoque minus sit causæ, cur in vita manere debeant, hoc magis iuuet vivere, tantum abest, ut ullo vitæ tædio tangantur. Mei nimirum muneris est, quod passim Nestorea senecta senes videtis, quibus iam ne species quidem hominis superest, balbos, deliros, edentulos, canos, calvos, vel ut magis Aristophanicis eos describam verbis, ῥυπῶνας, κυφῆς, ἀθλίς, ῥυσῆς, μεδῶνας, γασῆς, καὶ ψωλῆς, tamen usque adeo vita delectari, adeoque νεανίζειν, ut alius tingat canos, alius apposititia coma calvitium dissimulet, alius dentibus utatur mutuo fortassis à sue quopiam
sum-

sumptis, hic in puellam aliquam misere depercat, & amatoriiis ineptiis quemvis etiam superet adolescentulum. Nam ut capulares iam, meraque silicernia, teneram aliquam iuvenkulam ducant uxorem, eamque & indotatam, & aliis usui futuram, id adeo frequens, ut propemodum & laudi detur. Sed multo etiam suavius, si quis animadvertat anus, longo iam senio mortuas, adeoque cadaverosas, ut ab inferis redisse videri possint, tamen illud semper in ore habere, *φῶς ἀγαθόν*: adhuc catulire, atque, ut Græci dicere solent, *καρπῆν*, & magna mercede conductum aliquem Phaonem inducere, fucis assidue vultum oblinere, nusquam à speculo discedere, infimæ pubis sylvam vellere, vietas ac putres ostentare mammas, tremuloque gannitu languentem sollicitare cupidinem, potitare, misceri puellarum choris, literulas amatorias scribere. Ridentur hæc ab omnibus tanquam, uti sunt, stultissima: at ipsæ sibi placent, & in summis interim versantur deliciis,

to-

totasque sese melle perungunt, meo videlicet beneficio felices. Porro quibus hæc deridicula videntur, illud secum expendant velim, utrum satius ducant huiusmodi stultitia vitam plane mellitam exigere, an trabem, ut aiunt, suspendio quærere. Porro quod hæc vulgo putantur infamiæ obnoxia, istud nihil ad stultos meos, qui malum hoc aut non sentiunt, aut si quid sentiunt, facile negligunt. Si saxum in caput incidat, id vere malum sit. Cæterum pudor, infamia, probrum, maledicta, tantum adferunt noxæ, quantum sentiuntur. Si sensus absit, ne mala quidem sunt. Quid lædit, si totus populus in te sibilat, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola stultitia præstat. Sed mihi videor audire reclamantes philosophos. Atqui hoc ipsum est, inquam miserum, stultitia teneri, errare, falli, ignorare. Imo hoc est hominem esse. Porro miserum cur vocent, non video, quando quidem sic nati estis, sic instituti, sic conditi, ea est communis omnium fors. Nihil autem

autem miserum, quod in suo genere constat, nisi forte quis hominem deplorandum existimet, qui neque volare possit cum avibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus sit armatus quemadmodum tauri. Verum is eadem opera, equum etiam bellissimum infelicem vocabit, quod neque grammaticam didicerit, neque placentis vescatur: taurum miserum, quod ad palæstricam sit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticæ, miser non est, ita nec homo stultus infelix, propterea quod hæc cum illius natura cohærent. Verum rursus urgent logodædali. Est, inquiunt, homini peculiariter addita disciplinarum cognitio, quarum adminiculis id, quod natura diminutum est, ingenio penset. Quasi vero ullam veritatem habeat, naturam, quæ in culicibus, atque adeo in herbis ac flosculis tam sollicite vigilaverit, in uno homine dormitasse, ut disciplinis opus esset, quas Theutus ille humano generi infensus genius, in summam
perni-

perniciem excogitavit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipsi officiant, ad quod proprie repertæ dicuntur, ut eleganter arguit apud Platonem, rex ille prudentissimus de literarum invento. Igitur disciplinæ cum reliquis humanæ vitæ pestibus irreperunt, iisdem auctoribus, à quibus omnia flagitia proficiscuntur, puta dæmonibus, quibus hinc nomen etiam inventum, quasi *δαίμονας*, hoc est, scientes appelles. Siquidem simplex illa aurei seculi gens, nullis armata disciplinis, solo naturæ ductu, instinctuque vivebat. Quorsum enim opus erat grammatica, cum eadem esset omnibus lingua, nec aliud sermone petebatur, nisi ut alius alium intelligeret? Quis usus dialectices, ubi nulla erat pugnantium inter se sententiarum dimicatio? Quis Rhetoricæ locus, cum nullus alteri negotium facefferet? Quorsum requireretur legum prudentia, cum abessent mali mores, ex quibus haud dubie bonæ leges prognatæ sunt? Porro religiosiores erant quam ut impia cu-
riosa-

riositate, arcana naturæ, siderum
 mensuras, motus, effectus, abditas
 rerum causas scrutarentur, nefas esse
 rati, si homo mortalis, ultra sortem
 suam sapere conaretur. Iam quid
 extra cœlum esset, inquirendi de-
 mentia ne in mentem quidem venie-
 bat. At labente paulatim ætatis au-
 reæ puritate, primum à malis, ut di-
 xi, geniis inventæ sunt artes, sed pau-
 cæ, atque hæ quidem à paucis rece-
 ptæ. Postea sexcentas addidit Chal-
 dæorum superstitio, & Græcorum o-
 ciosa levitas, meras ingeniorum cru-
 ces, adeo ut vel una grammatica ab-
 unde satis sit ad perpetuam vitæ car-
 nificinam. Quanquam inter has ipsas
 disciplinas, hæ potissimum in precio
 sunt, quæ ad sensum communem,
 hoc est, ad stultitiam, quam proxime
 accedunt. Esuriunt Theologi, fri-
 gent Physici, ridentur astrologi, ne-
 gliguntur Dialectici. Solus *ιατρος ὁ ἀ-
 νὴρ πολλῶν ἀγέλιος ἄλλων*. Atque in hoc
 ipso genere, quo quis indoctior, au-
 dacior, incogitantiorque, hoc pluris
 fit etiam apud torquatos istos princi-
 pes,

pes. Atqui medicina, præsertim ut nunc à compluribus exercetur, nihil aliud est quam assentationis particula, non minus profecto quam Rhetorica. Secundum hos proximus datur locus leguleiis, & haud scio an primus, quorum professionem, ne quid ipsa pronunciem, velut asininam philosophi magno consensu ridere solent. Sed tamen horum asinorum arbitrio maxima minimaque negocia transiguntur. His latifundia crescunt, cum Theologus interim excussis totius divinitatis scriniis, lupinum arrodit, cum cimicibus ac pediculis assidue bellum gerens. Ut igitur feliciores sunt artes, quæ maiorem habent cum stultitia affinitatem, ita longe felicissimi sunt hi, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere, solamque naturam ducem sequi, quæ nulla sui parte manca est, nisi forte mortalis sortis pomæria transilire velimus. Odit natura fucos, multoque felicius provenit, quod nulla sit arte violatum. Agendum, an non videtis ex unoquoque
reli-

reliquorum animantium genere ea felicissime degere, quæ sunt à disciplinis alienissima, nec ullius magisterio nisi naturæ ducuntur? Quid apibus aut felicius, aut mirabilius? At his ne corporis quidem omnes sensus adsunt. Quid simile in extruendis ædificiis reperiat architectura? Quis unquam philosophus similem instituit rempublicam? Rursum equus quoniam humanis sensibus affinis est, & in hominum contubernium demigravit, humanarum item calamitatum est particeps. Quippe qui non raro dum vinci pudet in certaminibus, ducit ilia, & in bellis dum ambit triumphum, confoditur, simulque cum fessore terram ore momordit. Ut ne commemorem interim lupata frena, aculeata calcaria, stabuli carcerem, scuticas, fustes, vincula, fessorem, breviter omnem illam servitutis tragœdiam, cui se ultro addixit, dum fortes viros imitatus impensius hostem ulcisci studet. Quanto optabilior muscarum & avicularum vita, ex tempore soloque naturæ sensu de-

gen-

gentium, modo per hominum insidias liceat? Quæ si quando caveis inclusæ assuescant humanas sonare linguas, mirum quam à nativo illo nitore degenerent. Adeo modis omnibus lætius est, quod natura condidit, quam quod fucavit ars. Proinde nunquam satis laudarem gallum illum Pythagoram, qui cum unus omnia fuisset, philosophus, vir, mulier, Rex, privatus, piscis, equus, rana, opinor etiam spongia; tamen nullum animal iudicavit calamitosius homine, propterea quod cætera omnia nature finibus essent contenta, solus homo fortis suæ limites egredi conaretur. Rursum inter homines, idiotas multis partibus anteponebat doctis ac magnis. Et Gryllus ille non paulo plus sapuit, quam πολυμίτης ὄδυσσεύς, qui maluerit in hara grunnire, quam cum illo tot miseris obiici casibus. Ab his mihi non dissentire videtur Homerus, nugarum pater, qui cum mortales omnes subinde θεῖλος ἢ μοχθηρὸς appellat, tum Ulysssem illum suum sapientis exemplar sæpenumero δόλιων

vocat, Paridem nusquam, nec Aiacem, nec Achillem. Quamobrem id tandem? Nisi quod ille vafer & artifex nihil non Palladis consilio agebat, nimiumque sapiebat, à naturæ ductu quam longissime recedens. Ut igitur inter mortales, ii longissime absunt à felicitate, qui sapientiæ student, nimirum hoc ipsos bis stulti, quod homines nati cum sint, tamen oblitum conditionis suæ, deorum immortalium vitam affectant, & gigantum exemplo, disciplinarum machinis, naturæ bellum inferunt, ita quam minime miseri videntur ii, qui ad brutorum ingenium stultitiamque quam proxime accedunt, neque quicquam ultra hominem moliuntur. Age experiamur, num hoc quoque non Stoicis enthymematis, sed crasso quoque exemplo queamus ostendere. Ac per Deos immortales, estne quicquam felicius isto hominum genere, quos vulgo moriones, stultos, fatuos, ac bliteos appellant, pulcherrimis, ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte stult.

te stultam fortassis atque absurdam, sed tamen unam multo verissimam. Principio vacant mortis metu, non mediocri per Iovem malo. Vacant conscientiae carnificina. Non terriantur manium fabulamentis. Non expavescunt spectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non spe futurorum bonorum distenduntur. In summa non dilacerantur millibus curarum, quibus hæc vita obnoxia est. Non pudefcunt, non verentur, non ambiunt, non invident, non amant. Denique si propius etiam ad brutorum animantium insipientiam accesserint, ne peccant quidem auctoribus Theologis. Hic mihi iam expendas velim stultissime sapiens, quot undique sollicitudinibus noctes diesque discrucietur animus tuus, congeras in unum acervum universa vitæ tuæ incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos subduxerim. Adde huc, quod non solum ipsi perpetuo gaudent, ludunt, cantillant, rident, verum etiam cæteris omnibus

mnibus quocunque sese verterint, voluptatem, iocum, lusum, risumque adferunt, velut in hoc ipsum à deorum indulgentia dati, ut humanæ vitæ tristitiam exhilararent. Unde fit, ut cum aliis in alios varius sit affectus, hos omnes ex æquo tanquam suos agnoscant, expetant, pascant, foveant, complectantur, succurrant, si quid acciderit: impune permittant, quicquid vel dixerint, vel fecerint. Adeoque nemo illis nocere cupit, ut feræ quoque belluæ ab illorum iniuria temperent, sensu quodam innocentia naturali. Sunt enim vere sacri diis, præcipue mihi, ideoque non iniuria hunc honorem omnes illis habent. Quid, quod summis etiam regibus adeo sunt in deliciis, ut nonnulli sine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino vel horam durare possint. Neque vero paulo intervallo hos bliteos suis illis terribis sophis anteponunt: quos tamen ipsos aliquot honoris gratia solent alere. Cur autem anteponant, nec obscurum arbitror, nec mirum videri

D

debet,

debet, cum sapientes illi nil nisi triste soleant adferre principibus, suaque doctrina freti, non vereantur aliquoties auriculas teneras mordaci radere vero; Moriones autem id præstent, quod unum undecunque principes modis omnibus aucupantur, iocos, risus, cachinnos, delicias. Iam accipite & hanc non aspernandam stultorum dotem, quod soli simplices ac veridici sunt. Quid autem veritate laudatius? Quanquam enim Alcibiadem apud Platonem proverbium, veritatem vino pueritiæque tribuit, tamen omnis ea laus mihi peculiari-ter debetur, vel Euripide teste, cuius extat illud celebre de nobis dictum, *μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει*. Fatuus quicquid habet in pectore, id & vultu præ se fert, & oratione promit. At sapientum sunt duæ illæ linguæ, ut idem meminit Euripides, quarum altera verum dicunt, altera, quæ pro tempore iudicant oportuna. Horum est nigrum in candida vertere, & eodem ex ore frigidum pariter & calidum efflare, longeque aliud conditum habere in pectore,

pectore, aliud sermone fingere. Porro in tanta felicitate, tamen hoc nomine principes mihi videntur infelicissimi, quod deest, à quo verum audiant, & assentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent à vero principum aures, dixerit aliquis, & hac ipsa de causa sapientes istos fugitant, quod vereantur, ne quis forte liberior existat, qui vera magis quam iucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, invisa regibus veritas. Sed tamen hoc ipsum mire in fatuis meis usu venit, ut non vera modo, verum etiam aperta convitia cum voluptate audiantur, adeo ut idem dictum, quod si à sapientis ore proficiscatur, capitale fuerat futurum: à morione profectum, incredibilem voluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi vim veritas, si nihil accedat quod offendat; verum id quidem solis fatuis dii dederunt. Iisdem ferme de causis hoc hominum genere mulieres gaudere solent impensius, utpote ad voluptatem & nugas natura propensiores. Proinde quic-

quid cum huiusmodi factitarint, etiam si nonnunquam serium nimis, illæ tamen iocum ac lusum interpretantur, ut est ingeniosus, præsertim ad prætexenda commissa sua, sexus ille. Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum iucunditate peracta vita, nullo mortis vel metu, vel sensu, recta in campos Elysios demigrant, & illic pias atque ociosas animas lusibus suis delectaturi. Eamus nunc, & quemvis etiam sapientem cum huius morionis sorte conferamus. Finge iam mihi quod huic opponas exemplar sapientiæ, hominem qui totam pueritiam atque adolescentiam in perdiscendis disciplinis contriverit, & suavissimam vitæ partem, perpetuis vigiliis, curis, sudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni vita vel tantillum voluptatis degustarit, semper parcus, pauper, tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus, aliis gravis & invisus, pallore, macie, valetudine, lippitudine confectus, senio canicieque multo antedem contracta, ante diem fugiens è vita.

vita. Quanquam quid refert quando moriatur istiusmodi, qui nunquam vixerit? Habetis egregiam illam sapientis imaginem. At hic rursus obganniunt mihi οἱ ἐν τῷ σοῦς βάρεχοι. Nihil, inquit, miserius insania. Sed insignis stultitia, vel insaniam proxima est, vel ipsa potius insania. Quid enim aliud est insanire, quam errare animo? Sed isti tota errant via. Age hunc quoque syllogismum dissipemus, Musis bene fortunantibus. Argute quidem isti, verum quemadmodum apud Platonem docet Socrates, ex una Venere secta duas, & ex uno Cupidine dissecto duos faciens: itidem & istos dialecticos decebat insaniam ab insania distinguere, si modo ipsi sani videri vellent. Neque enim protinus omnis insania calamitosa est. Alioqui non dixisset Horatius: An me ludit amabilis insania: neque Plato poetarum, vatum, & amantium furorem inter præcipua vitæ bona collocasset: nec vates illa laborem Aeneæ vocasset insanum. Verum est duplex insaniam genus: alte-

rum quod ab inferis diræ ultrices
submittant, quoties immissis angui-
bus, vel ardorem belli, vel inexple-
bilem auri sitim, vel dedecorosum
ac nefarium amorem, vel parrici-
dium, incestum, sacrilegium, aut a-
liam id genus pestem aliquam in pe-
ctora mortalium invehunt, sive cum
nocentem & conscium animum, fu-
riis ac terribiliorum facibus agunt.
Est alterum huic longe dissimile,
quod videlicet à me proficiscitur, o-
mnium maxime exoptandum. Id ac-
cidit quoties iucundus quidam men-
tis error, simul & anxiiis illis curis a-
nimus liberat, & multiuga volupta-
te delibutum reddit. Atqui hunc
mentis errorem ceu magnum quod-
dam deorum munus, ad Atticum scri-
bens, optat Cicero, nimirum quo
tantorum malorum sensu carere pos-
set. Neque perperam sensit Argivus
ille, qui hactenus insaniebat, ut totos
dies solus desideret in theatro, ri-
dens, plaudens, gaudens, quod cre-
deret illic miras agi tragœdias, cum
nihil omnino ageretur, cum in cæte-
ris

ris vitæ officiis probe sese gereret, iucundus amicis, comis in uxore, posset qui ignoscere servis, Et signo læsæ non insanire lagenæ. Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo levasset, sibi que iam totus esset reditus, hunc in modum cum amicis exostulans: Pol, me occidistis amici, Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas, Et demptus per vim mentis gratissimus error. Et merito quidem: errabant enim ipsi, atque elleboro magis opus habebant, qui tam felicem ac iucundam insaniam, ceu malum aliquod, existimarent potionibus expellendam. Quanquam illud equidem nondum statui, num quivis sensus, aut mentis error, insanix nomine sit appellandus. Neque enim si cui lippienti mulus asinus esse videatur: aut si quis indoctum carmen veluti doctissimum admiretur, is continuo videbitur insanire: Verum si quis non sensu tantum, sed animi iudicio fallatur, idque præter usitatum morem ac perpetuo, is demum insanix censebitur affinis esse, veluti si

quis quoties asinum audierit rudentem, arbitretur sese mitos symphoniscos audire, aut si quis pauperculus infimo loco natus, Crœsum Lydorum regem esse se credat. Sed hoc insanix genus, si, quemadmodu fere fit, vergat ad voluptatem, non mediocrem delectationem adfert, tum iis qui eo tenentur, tum illis, quibus est hoc animadversum, nec tamen eodem insaniunt. Nam hæc insanix species multo latius patet, quam vulgus hominum intelligit. Sed vicissim insanus insanum ridet, ac mutuam sibi voluptatem invicem ministrant. Neq, raro fieri videbitis, ut maior insanus, vehementius rideat minorem. Verum hoc quisque felicior, quo pluribus desipit modis, Stultitia iudice, modo in eo genere insanix maneat, quod nobis est peculiare, quod quidem usque adeo late patet, ut haud sciam, an ex universa mortalium summa quempiam liceat reperire qui omnibus horis sapiat, quique non aliquo insanix genere teneatur. Quamquam hoc tantum interest, qui cucur-

curbitam cum videt mulierem esse credit, huic infano nomen ponunt, propterea quia perpauca id usu veniat. Verum ubi quis uxorem suam, quam cum multis habet communē, plusquam Penelopen esse deierat, si-bique maiorem in modum plaudit, feliciter errans, hunc nullus insanum appellat, propterea quod passim maritis hoc accidere videant. Ad hunc ordinem pertinent & isti, qui præ venatu ferarum omnia contempnunt, atque incredibili animi voluptatem percipere se prædicant, quoties fœdum illum cornuum cantum audierint, quoties canum eiulatus. Opinor etiam cum excrementa canum odorantur, illis cinnamomum videri. Deinde quæ suavitas, quoties fera lanianda est? Tauros & verveces humili plebi laniare licet, feram nisi à generoso secari nefas. Is nudo capite, inflexis genibus, gladio ad id destinato, neque enim quovis idem facere fas est, certis gestibus, certa membra, certo ordine religiose secat. Miratur interim perinde ut in re

nova sacraque, circumstans tacita turba, quamvis spectaculum hoc plus millies viderit. Porro cui contigerit e bellua non nihil gustare, is vero existimat sibi non parum nobilitatis accedere. Itaque cum isti assidua ferarum insectatione atque esu, nihil aliud assequantur, nisi ut ipsi prope modum in feras degenerent, tamen interea regiam vitam agere se putant. Et his simillimum genus eorum, qui insatiabili ædificandi studio flagrant, nunc rotunda quadratis, nunc quadrata rotundis permutantes. Neque vero finis ullus, neque modus, donec ad extremam redactis inopiam, nec ubi habitent, nec quid edant, super sit. Quid tum postea? Interim annos aliquot summa cum voluptate peregerunt. Ad quos mihi quidem proxime videntur accedere, qui novis & arcanis artibus, rerum species vertere moliuntur, ac terra marique quintam quandam essentiam venantur. Hos adeo lactat mellita spes, ut neque laborum, neque impensarum unquam pigeat, miroque

que ingenio semper aliquid excogitant, quo sese denuo fallant, sibi que ipsis gratam faciant imposturam, donec absumptis omnibus, non sit que iam fornaculam instruant. Non desinunt tamen iucunda somniare somnia, cæteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cumque iam prorsus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abunde magnum solatium, In magnis & voluisse sat est. Ac tum vitæ brevitatem incusant, ut quæ magnitudini negotii non suffecerit. Porro aleatores non nihil addubito, num in nostrum collegium sint admittendi. Sed tamen stultum omnino ridiculumque spectaculum est, quoties videmus nonnullos usque adeo addictos, ut simul atque strepitum tesserarum audierint, protinus illis cor saliat, palpitetque. Deinde cum semper illicitente vincendi spe, omnium facultatum naufragium fecerint, in alex scopulum illisa nave, non paulo formidabiliorem Malea, vixque nudi emerferint, quosvis potius fraudant

D 6

quam

quam victorē, ne scilicet viri parum graves habeantur. Quid cum senes iam & cæcutientes, vitreis etiam oculis lusitant? Postremo cum iam iusta chiragra contudit articulos, vicarium etiam mercede conducunt, qui pro se talos in pyrgum mittat? Suavis quidem res, nisi quod hic ludus plerumque solet in rabiem evadere, iamque ad furias, non ad me pertinere. Cæterum illud hominum genus haud dubie totum est nostræ farinae, qui miraculis ac prodigiosis gaudent mendaciis, vel audiendis vel narrandis, nec ulla satietas talium fabularum, cum portentosa quædam, de spectris, de lemuribus, de larvis, de inferis, de id genus millibus miraculorum commemorantur: quæ quo longius absunt à vero, hoc & creduntur lubentius, & iucundiore pruritu titillant aures. Atque hæc quidem non modo ad levandum horarum tædium mire conducunt, verum etiam ad quæstum pertinent, præcipue sacrificis & concionatoribus. His rursus adfines sunt ii, qui sibi
stul-

stultam quidem, sed tamen iucundam persuasionem induerunt, futurum, ut si ligneum, aut pictum aliquem Polyphemum Christophorum aspexerint, eo die non sint perituri, aut qui sculptam Barbaram præscriptis verbis salutarit, sit incolumis è prælio rediturus, aut si quis Erasmus certis diebus, certis cereolis, certisque præculis convenerit, brevi sit dives evasurus. Iam vero Georgium etiam Herculem invenerunt, quemadmodum & Hyppolitum alterum. Huius equum phaleris ac bullis religiosissime adornatum tantum non adorant, ac subinde novo quopiam munusculo demerentur, per huius æream galeam deierare, plane regium habetur. Nam quid dicam de iis, qui sibi fictis scelerum condonationibus, suavissime blandiuntur, ac purgatorii spacia veluti clepsydris metiuntur, secula, annos, menses, dies, horas, tanquam è tabula Mathematica, citra ullum errorem dimetientes. Aut de iis, qui magicis quibusdam notulis ac præculis, quas pius
ali-

aliquis impostor, vel animi causa,
vel ad quæstum excogitavit, freti ni-
hil sibi non pollicentur, opes, hono-
res, voluptates, saturitates, valetu-
dinem perpetuo prosperam, vitam
longævam, senectam viridem, deni-
que proximum Christo apud supe-
ros confessum, quem tamen nolint,
nisi admodum sero contingere, hoc
est, cum huius vitæ voluptates, invi-
tos eos ac mordicus retinentes, ta-
men deseruerint, tum succedant illæ
cœlitum deliciæ. Hic mihi puta ne-
gociator aliquis, aut miles, aut iu-
dex, abiecto ex tot rapinis unico
nummulo, universam vitæ Lernam
semel expurgatam putat, totque per-
iuria, tot libidines, tot ebrietates, tot
rixas, tot cædes, tot imposturas, tot
perfidias, tot proditiones existimat
velut ex pacto redimi, & ita redimi,
ut iam liceat ad novum scelerum or-
bem de integro reverit. Quid autem
stultius iis, imo quid felicius, qui se-
ptem illis sacrorum psalmorum ver-
ficulis quotidie recitatis, plusquam
summam felicitatem sibi promit-
tunt?

tunt? Atque hos magicos versiculos
 dæmon quispiam, facetus quidem
 ille, sed futilis magis quam callidus,
 Divo Bernardo creditur indicasse,
 sed arte circumventus miser. Et hæc
 tam stulta, ut me ipsam propemodum
 pudeat, tamen approbantur, idque
 non à vulgo modo, verum etiam à
 religionis professoribus. Quid iam,
 nonne eodem fere pertinet, cum sin-
 gulæ regiones suum aliquem pecu-
 liarem vindicant divum: cumque in
 singulos singula quædam partiuntur,
 singulis suos quosdam culturæ ritus
 attribuunt, ut hic in dentiū cruciatu
 succurrat, ille parturientibus dexter
 adsit, alius rem furto sublatam resti-
 tuat: hic in naufragio prosper afful-
 geat, ille gregem tueatur: atque item
 de cæteris. Nam omnia percensere
 longissimum fuerit. Sunt qui singuli
 pluribus in rebus valeant, præcipue
 Deipara virgo, cui vulgus hominum
 plus prope tribuit, quam filio. Ve-
 rum ab his divis quid tandem pe-
 tunt homines, nisi quod ad stulti-
 tiam attinet? Agedum inter tot ana-
 thema-

themata , quibus templorum quorundam parietes omnes , ac testudinem ipsam refertam conspiciatis, vidistisne unquam qui stultitiam effugerit , qui vel pilo sit factus sapientior? Alius enatavit incolumis. Alius ab hoste perfossus vixit. Alius è prælio, pugnantibus cæteris, non minus feliciter quam fortiter aufugit. Alius in crucem subactus , favore divi cuiuspiam, furibus amici, decidit ut nonnullos etiam male divitiis onustos pergeret exonerare. Alius perfracto carcere fugit. Alius irato medico à febre revaluit. Alii potum venenum alyo soluta, remedio non exitio fuit, idque non admodum lata uxore, quæ operam & impensam luserit. Alius everso plastro, equos incolumes domum abegit. Alius oppressus ruina vixit. Alius à marito deprehensus elusit. Nullus pro depulsa stultitia gratias agit. A deo suavis quædam res est nihil sapere , ut omnia potius deprecentur mortales , quam Moriam. Sed quid ego hoc superstitionum pelagus ingredior?

Non

*Non mihi si lingua centum sint, ora-
que centum,*

*Ferrea vox, omneis fatuorum evolve-
re formas,*

*Omnia stultitiæ percurrere nomina
possim,*

usque adeo omnis omnium Christianorum vita istiusmodi delirationibus undique scater: quas ipsas tamen sacrifici non gravatim & admittunt & alunt, non ignari quantum hinc lucelli soleat accrescere. Inter hæc, si quis odiosus sapiens exoriat, succinatque id, quod res est, non male peribis, si bene vixeris: peccata redimis, si nummulo addideris odium malefactorum, tum lachrimas, vigiliis, preces, ieiunia, ac totam vitæ rationem commutaris. Divus hic tibi favebit, si vitam illius æmularis. Hæc, inquam, atque id genus alia, si sapiens ille obganniat, vide à quanta felicitate repente mortalium animos in quem tumultum retraxerit? Ad hoc collegium pertinent, qui vivi qua funeris pompa velint efferri, tam diligenter statuunt,
ut

ut nominatim etiam præscribant, quot tædas, quot pullatos, quot cantores, quot luctus histriones velint adesse, perinde quasi futurum sit, ut aliquis huius spectaculi sensus ad ipsos sit rediturus, aut ut pudescant defuncti, nisi cadaver magnifice defodiatur, haud alio studio, quam si ædiles creati, ludos aut epulum edere studeant. Equidem tametsi prope- ro, tamen haud possum istos silentio prætercurrere, qui cum nihil ab infimo cerdone differant, tamen inani nobilitatis titulo mirum quam sibi blandiuntur. Alius ad Æneam, alius ad Brutum, alius ad Arcturum genus suum refert. Ostendunt undique sculptas & pictas maiorum imagines. Numerant proavos atque atavos, & antiqua cognomina commemorant, cum ipsi non multum absint à muta statua, pene iis ipsis, quæ ostentant signis, deteriores. Et tamen hac tam suavi Philautia felicem prorsum vitam agunt. Neque desunt æque stulti, qui hoc beluarum genus, perinde ut Deos suspiciunt. Sed quid ego de
uno

uno aut altero genere loquor, quasi vero non passim hæc Philautia plurimos ubique miris modis felicissimos efficiat? cum hic quavis simia deformior, sibi plane Nireus videtur. Alius simul atque treis lineas circino duxerit, prorsum Euclidem sese putat. hic ὄνος τῶν δὲ λέγειν, & quo deterius nec ille sonat, quo mordetur gallina marito, tamen alterum Hermogenem esse se credit. Est autem illud longe suavissimum insanix genus, quo nonnulli quicquid ulli suorum dotis adest, eo non aliter atque suo gloriantur. Qualis erat ille bis beatus apud Senecam dives, qui narraturus historiolum quampiam, servos ad manum habebat, qui nomina suggererent, non dubitaturus vel in pugilum certamen descendere, homo alioqui adeo imbecillus, ut vix viveret, hac re fretus, quod multos haberet domi servos egregie robustos. Porro de artium professoribus, quid attinet commemorare? quando peculiaris est horum omnium Philautia, adeo ut reperias citius, qui velit agello paterno,

terno, quam ingenio cedere, verum præcipue histrionum, cantorum, oratorum, ac poëtarum, quorum quo quisque est indoctior, hoc sibi placet insolentius, hoc sese magis iactat, ac dilatat. Et inveniunt similes labra lactucas, imo quo quicquam est ineptius, hoc plures admiratores nanciscitur, ut pessima quæque semper plurimis arrident, propterea quod maxima pars hominum, ut diximus, Stultitiæ obnoxia est. Proinde si quis est imperitior, & sibi ipsi multo iucundior est, & pluribus admirationi, quid est quod is veram eruditionem malit, primum magno constaturam, deinde reddituram & putidioram & timidioram, postremo multo paucioribus placituram? Iam vero video naturam, ut singulis mortalibus suam, ita singulis nationibus, ac pene civitatibus communem quandam insevisse Philautiam: Atque hinc fieri, ut Britanni præter alia, formam, musicam, & lautas mensas proprie sibi vindicent: Scoti, nobilitate, & regis affinitatis titulo, neque non
dia-

dialecticis argutiis sibi blandiantur:
 Galli morum civilitatem sibi sumant:
 Parisienses, Theologicæ scientiæ lau-
 dem, omnibus prope submotis, sibi
 peculiariter arrogant: Itali bonas li-
 teras & eloquentiam asserant, atque
 hoc nomine sibi suavissime blandi-
 antur omnes, quod soli mortalium
 barbari non sint. Quo quidem in ge-
 nere felicitatis, Romani primas te-
 nent, ac veterem illam Romam ad-
 huc iucundissime somniant. Veneti
 nobilitatis opinione sunt felices.
 Græci tanquam disciplinarum au-
 ctore, veteribus illis laudatorum he-
 roum titulis sese venditant. Turcæ,
 totaque illa vere barbarorum collu-
 vies etiam religionis laudem sibi vin-
 dicat, Christianos perinde uti super-
 stitiosos irridens. Ac multo etiam
 suavius Iudæi etiam dum Messiam
 suum constanter expectant, ac Mosen
 suum hodieque mordicus tenent.
 Hispani bellicam gloriam nulli con-
 cedunt: Germani corporum proceri-
 tate, & magiæ cognitione sibi pla-
 cent. Ac ne singula persequar, vide-
 tis

tis opinor, quantum ubique voluptatis pariat singulis & universis mortalibus Philautia, cui prope par est Assentatio soror. Nihil enim aliud Philautia, quam cum quis ipse sibi palpatur. Idem si alteri facias, *κολακία* fuerit. At hodie res quædam infamis est adulatio, sed apud eos, qui rerum vocabulis magis, quam rebus ipsis commoventur. Existimant cum adulatione fidem male cohærere: quod multo secus sese habere, vel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? at rursus quid fidelius? Quid sciuro blandius? at hoc quid est homini magis amicum? Nisi forte vel asperi leones, vel immites tigres, vel irritabiles pardi magis ad vitam hominū conducere videntur. Quamquam est omnino perniciosa quædam adulatio, qua nonnulli perfidiosi & irrisores, miseros in perniciem adigunt. Verum hæc mea ab ingenii benignitate, candoreque quodam proficiscitur, multoque virtuti vicinior est, quam ea quæ huic opponitur, asperi-

speritas, ac morositas inconcinna, ut ait Horatius, gravisque. Hæc deiectioniores animos erigit, demulcet tristes, extimulat languentes, expergefacit stupidos, ægrotos levat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet. Pueritiam ad capescenda studia literarum allicit, senes exhilarat, principes citra offensam sub imagine laudis, & admonet & docet. In summa, facit ut quisque sibi ipse sit iucundior & charior, quæ quidem felicitatis pars est vel præcipua. Quid autem officiosius, quam cum mutuum muli scabunt? Ut ne dicam interim hanc esse magnam illius laudatæ eloquentiæ partem, maiorem medicinæ, maximam poëticæ. Denique esse totius humanæ consuetudinis mel & condimentum. Sed falli, inquit, miserum est, imo non falli miserrimum. Nimium enim desipiunt, qui in rebus ipsis felicitatem hominis sitam esse existimant. Ex opinionibus ea pendet. Nam rerum humanarum tanta est obscuritas, varietasque, ut nihil dilucide sciri possit,

possit, quemadmodum recte dictum est ab Academicis meis, inter philosophos quam minimum insolentibus. Aut si quid sciri potest, id non raro officit etiam vitæ iucunditati. Postremo sic sculptus est hominis animus, ut longe magis fucis, quam veris capiatur, cuius rei si quis experimentum expositum & obvium quærat, conciones ac templa petat, in quibus si quid serium narratur, dormitant, oscitant, nauseant omnes. Quod si clamator ille, lapsa sum, declamator dicere volebam, ita ut sæpe faciunt, anilem aliquam fabelam exordiat, expergiscuntur, eriguntur, inhiant omnes. Item si quis sit divus fabulosior & poëticus, quod si exemplum requiris, finge huius generis Georgium aut Christophorum, aut Barbaram, videbitis hunc longe religiosius coli, quam Petrum, aut Paulum, aut ipsum etiam Christum. Verum hæc non huius sunt loci. Iam quanto minoris constat hæc felicitatis accessio? Quandoquidem res ipsas aliquoties magno negotio pares

pares oportet, vel levissimas, uti grammaticen. At opinio facillime sumitur, quæ tamen tantundem aut amplius etiam ad felicitatem conducatur. Age si quis putribus vescatur falsamentis, quorum alius nec odorem ferre possit, & tamen huic ambrosiam sapiant, quæso quid interest ad felicitatem? Contra si acipenser alicui nauseam sapiat, quid referet ad vitæ beatitudinem? Si cui sit uxor egregie deformis, quæ tamen marito, vel cum ipsa Venere certare posse videatur, nonne perinde fuerit, ac si vere formosa foret? Si quis tabulam minio lutoque male oblitam, suspenderit, ac demiretur, persuasum habens, Apellis aut Zeuxidis esse picturam, nonne felicior etiam fuerit eo, qui eorum artificum manum magno emerit, fortassis minus ex eo spectaculo voluptatis percepturus? Novi ego quendam mei nominis, qui novæ nuptæ gemmas aliquot adulterinas dono dedit, persuadens, ut erat facundus nugator, eas non modo veras ac nativas esse; verum etiam

E

fin-

singulari atque inæstimabili precio. Quæso, quid intererat puellæ, cum vitro non minus iucunde pasceret & oculos, & animum, nugas perinde ut eximium aliquem thesaurum conditas apud sese servaret? Maritus interim & sumptum effugiebat, & uxoris errore fruebatur, nec eam tamen sibi minus habebat devinctam, quam si magno empta donasset. Num quid interesse censetis inter eos, qui in specu illo Platonico variarum rerum umbras & simulacra demirantur, modo nihil desiderent, neque minus sibi placeant: & sapientem illum, qui specum egressus, veras res aspicit. Quod si Mycillo Lucianico dives illud & aureum somnium perpetuo somniare licuisset, nihil erat cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur interest, aut si quid interest, potior etiam stultorum conditio. Primum quod iis sua felicitas minimo constat, id est, sola persuasiuncula. Deinde, quod ea fruuntur cum plurimis communiter. Porro nullius boni iucunda sine socio possessio. Quis enim nescit
quanta

quanta sapientum paucitas, si modo
 quisquam inveniatur? quanquam ex
 tot seculis Græci septem omnino nu-
 merant, quos me hercle, si quis ac-
 curatius excutiat, dispeream si vel se-
 misapientem inveniet, imo si vel tri-
 entem viri sapientis. Proinde cum
 inter multas Bacchi laudes, illud ha-
 beatur, ut est, primarium, quod animi
 curas eluat, idque ad exiguum modo
 tempus: nam simul atque villum e-
 dormieris, protinus albis, ut aiunt,
 quadrigis recurrunt animi molestiæ:
 quanto meum beneficium cum ple-
 nius, tum præsentius, quæ perpetua
 quadam ebrietate, mentem gaudiis,
 deliciis, tripudiis, expleo, idque nul-
 lo negotio? Neque quemquam o-
 mnino mortalem mei muneris ex-
 pertem esse sino, cum reliquæ nu-
 minum dotes, aliæ ad alios perveni-
 ant: Non ubivis pascitur generosum
 & lene merum, quod curas abigat,
 quod cum spe divite manet. Paucis
 contigit formæ gratia, Veneris mu-
 nus, paucioribus eloquentia, Mercurii
 donum. Nō ita multis obtigerunt
 E 2 opes,

opes, dextro Hercule. Imperium non cuiuis concedit Iupiter Homericus. Sæpenumero Mavors neutris favet copiis. Cõplures ab Apollinis tripode tristes discedût. Sæpe fulminat Saturnius. Phœbus aliquando iaculis pestem immittit. Neptunus plures extinguit quam servat. Ut interim Væioves istos, Plutones, Atas, Pœnas, Febres, atque id genus, non Deos, sed carnifices non commemorem. Ego sum una illa stultitia, quæ omneis ex æquo tam parata beneficentia complector. Nec vota moror, nec irascor, exposcens piamina, si quid cæremoniarum fuerit prætermissum. Nec cœlum terræ misceo, si quis reliquis invitatis diis, me domi relinquat, nec admittat ad nidorem illum victimarum. Nam cæterorum deorum tanta in his est morositas, ut prope maius sit operæ pretium, atque adeo tutius, illos negligere quam colere. Quemadmodum sunt & homines nonnulli, tam difficiles, & ad lædendum irritabiles, ut præstiterit eos prorsum alienissimos habere, quam fami-

familiares. At nemo, inquit, stultitiæ sacrificat, neque templum statuit. Equidem demiror, ut dixi, non nihil hanc ingratitude. Verum hoc quoque pro mea facilitate boni consulo: quanquam ne hæc quidem desiderare possim. Quid enim est curtusculum aut molam, aut hircum, aut suem requiram, cum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum persolvant, qui vel à Theologis maxime probari solet? Nisi forte Dianæ debeam invidere, quod illi humano sanguine litatur. Ego me tum religiosissime coli puto, cum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, vita repræsentant. Qui quidem divorum cultus, nec apud Christianos admodum frequens est. Quanta turba eorum, qui Deiparæ virgini cereolum affigunt, idque in meridie, cum nihil est opus? Rursum quam pauci qui eandem vitæ castimonia, modestia, cœlestium rerum amore studeant æmulari? Nam is demum verus est cultus, longeque cœlitibus gratissimus.

Præterea cur templum desiderem, cum orbis hic universus templum mihi sit, ni fallor, pulcherrimum? Neque vero desunt mystæ, nisi ubi desunt homines. Nec iam usque adeo stulta sum, ut saxeas ac coloribus fucatas imagines requiram, quæ cultui nostro nonnunquam officiant, cum à stupidis & pinguibus istis, signa pro divis ipsis adorantur. Nobis interim usu venit, quod solet iis, qui à vicariis suis extruduntur. Mihi tot statuas erectas puto, quot sunt mortales, vivam mei imaginem præseferentes, etiam si nolint. Itaque nihil est quod reliquis diis invideam, si aliis in angulis terrarum alii colantur, idque statis diebus: quemadmodum Rhodi Phœbus, in Cypro Venus, Argis Iuno, Athenis Minerva, in Olympo Iupiter, Tarenti Neptunus, Lampfaci Priapus, modo mihi communiter orbis omnis longe potiores victimas assidue præbeat. Atqui si cui videor hæc audacius quam verius dicere, agedum paulisper ipsas hominum vitas inspiciamus, quo palam fiat,

fiat, & quantum mihi debeant, & quanti me faciant maximi pariter ac minimi. At non quorumlibet vitam recensimus, nam id quidem perlongum, verum insignium tantum, unde reliquos facile sit æstimare. Quid enim attinet de vulgo, plebeculaque commemorare, quæ citra controversiam tota mea est? tot enim undique stultitiæ formis abundat, tot indies novas comminiscitur, ut nec mille Democriti ad tantos risus suffecerint: quanquam illis ipsis Democritis rursus alio Democrito foret opus. Quin etiam incredibile sit dictu, quos risus, quos ludos, quas delitias, homunculi quotidie præbeant superis. Nam hi quidem horas illas sobrias, & antemeridianas iurgiosis consultationibus, ac votis audiendis impertiunt. Cæterum ubi iam nectare madent, neque lubet quicquam serium agere, tum qua parte cælum quam maxime prominet, ibi confidēt ac pronis frontibus, quid agitent homines, speculantur. Nec est aliud spectaculum illis suavius. Deum im-

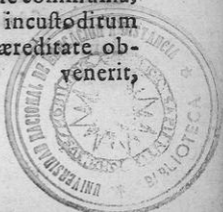
mortalem, quod theatrum est illud, quam varius stultorum tumultus? Nam ipsa nonnunquam in deorum poëticorum ordinibus considerare soleo. Hic deperit in mulierculam, & quo minus adamatur, hoc amat impotentius. Ille dotem ducit, non uxorem. Ille sponsam suam prostituit. Alius zelotypus velut Argus observat. Hic in luctu papæ quam stulta dicit facitque? conductis etiam velut histrionibus, qui luctus fabulam peragant. Ille flet ad novercæ tumulum. Hic quicquid undecunque potest corradere, id totum ventriculo donat, paulo post fortiter esuriturus. Hic somno & ocio nihil putat felicius. Sunt qui alienis obeundis negociis sedulo tumultuantur, sua negligunt. Est qui versuris, atque ære alieno divitem se esse putat, mox decocturus. Alius nihil arbitratur felicius, quam si ipse pauper hæredem locupletet. Hic ob exiguum, idque incertum lucellum, per omnia maria volitat, undis ac ventis vitam committens, nulla pecuniâ reparabilem.

Ille

Ille mavult bello divitias quærere,
 quam tutum ocium exigere domi.
 Sunt qui captandis orbis senibus, pu-
 tant quam commodissime ad opes
 perveniri. Neque desunt, qui idem
 malint deamandis beatis aniculis au-
 cupare. Quorum utrique tum de-
 mum egregiam de se voluptatem diis
 spectatoribus præbent, cum ab ipsis,
 quos captant, arte deluduntur. Est o-
 mnium stultissimum ac sordidissi-
 mum negociatorum genus, quippe
 qui rem omnium sordidissimam tra-
 ctent, idque sordidissimis rationi-
 bus, qui cum passim mentiantur, pe-
 ierent, furentur, fraudent, imponant,
 tamen omnium primos sese faciunt,
 propterea quod digitos habeant au-
 ro revinctos. Nec desunt adultores
 fraterculi, qui mirentur istos, ac ve-
 nerabiles palam appellent, nimirum,
 ut ad ipsos aliqua male partorum
 portiuncula redeat. Alibi videas Py-
 thagoricos quosdam, quibus usque
 adeo omnia videntur esse communia,
 ut quicquid usquam incustoditum
 nacti fuerint, id velut hæreditate ob-

E 5

venerit,

venerit, æquo animo tollant. Sunt qui votis tantum divites sunt, & iucunda quædam sibi fingunt somnia, idque ad felicitatem satis esse putant. Nonnulli foris divites haberi gaudent, domi gnaviter esuriunt. Hic festinat quicquid habet profunderè, ille per fas nefasque congerit. Hic candidatus ambit populares honores, ille ad focum semet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agit, & hinc atque hinc certatim contendunt, ut prorogatorem iudicem, & collusorem ditent advocatum. Hic rebus novandis studet, ille magnum quiddam molitur. Est qui Hierosolymam, Romam, aut divum Iacobum adeat, ubi nihil est illi negotii, domi relictis cum uxore liberis. In summa si mortalium innumerabiles tumultus è luna, quemadmodum Menippus olim, despicias, putes te muscarum, aut culicum videre turbam inter se rixantium, bellantium, insidiantium, rapiantium, ludantium, lascivientium, nascentium, cadentium, morientium, Neque satis credi

credi potest, quos motus, quas tragœdias cieat tantulum animalculum, tamque mox periturum. Nam aliquoties vel levis belli, seu pestilentiaë procella multa simul millia rapit ac dissipat. Sed ipsa stultissima sim, planeque digna, quam multis cachinnis rideat Democritus, si pergam popularium stultitiarum, & insaniarum formas numerare. Ad eos accingar, qui sapientiaë speciem inter mortales tenent, & aureum illum rami, ut aiunt, aucupantur, inter quos grammatici primas tenent, genus hominum profecto, quo nihil calamitosius, nihil afflictius, nihil æque diis invisum foret, nisi ego miserrimæ professionis incommoda dulci quodam insania genere mitigarem. Neque enim πέντε κατάραις, id est, quinque tantum diris obnoxii sunt isti, quemadmodum indicat epigramma Græcum, verum sexcentis, ut qui semper famelici, sordidique in ludis illis suis, in ludis dixi, imo in φροντιστηρίοις, vel pistrinis potius, ac carnificinis inter puerorum greges, consenescant

laboribus, obsurdescant clamoribus, fœtore pædoreque contabescant, tamen meo beneficio fit, ut sibi primi mortalium esse videantur. Adeo sibi placent, dum pavidam turbam minaci vultu voceque territant, dum ferulis, virgis, lorisque conscindunt miseros, dumque modis omnibus suo arbitrato sæviunt, asinum illum Cumanum imitantes. Interim sordes illæ, meræ mundiciæ videntur, pædor amaricinum olet, miserrima illa servitus regnum esse putatur, adeo ut tyrannidem suam nolint cum Phalaridis aut Dionysii imperio commutare. Sed longe etiam feliciores sunt, nova quadam doctrinæ persuasione. Siquidem cum plerique mera deliramenta pueris inculcent, tamen dii boni, quem non illi Palæmonem, quem non Donatum præ se contemnunt? idque nescio quibus præstigiis mire efficiunt, ut stultis materculis & idiotis patribus tales videantur, quales ipsi se faciunt. Iam adde & hoc voluptatis genus, quoties istorum aliquis Anchisæ matrem, aut

vocu-

voculam vulgo incognitam, in putri
 quapiam charta deprehenderit, puta
 bubsequam, bovinatorē, aut manti-
 culatorem, aut si quis vetusti saxi fra-
 gmentum, mutilis notatum literis,
 alicubi effoderit, ò Iupiter, quæ tum
 exultatio, qui triumphus, quæ enco-
 mia, perinde quasi vel Africam devi-
 cerint, vel Babylonas ceperint. Quid
 autem cum frigidissimos & insulsi-
 mos versiculos suos passim ostentant,
 neque desunt qui mirentur, iam pla-
 ne Maronis animam in suum pectus
 demigrasse credunt. At nihil omnium
 suavius quam cum ipsi inter sese mu-
 tua talione laudant ac mirantur, vi-
 cissimque scabunt. Quod si quis alius
 verbulo lapsus sit, idque forte for-
 tuna hic oculatior deprehenderit,
 ἡρώκλεις quæ protinus tragœdiæ, quæ
 digladiationes, quæ convicia, quæ in-
 vectivæ? Male propitios habeam o-
 mnes grammaticos, si quid mentior.
 Novi quendam πολυτεχνότατον, græ-
 cum, latinum, mathematicum, philo-
 sophum, medicum, καὶ τὰ ὅλα βασιλικόν,
 iam sexagenarium, qui cæteris rebus
 omif-

omissis, annis plus viginti se torquet ac discruciat in grammatica, prorsus felicem se fore ratus, si tam diu liceat vivere, donec certo statuatur, quomodo distinguendæ sint octo partes orationis, quod hæctenus, nemo Græcorum aut Latinorum ad plenum præstare valuit. Perinde quasi res sit bello quoque vindicanda, si quis coniunctionem faciat dictionem ad adverbiorum ius pertinentem. Et hac gratia, cum totidem sint grammaticæ quot grammatici, imo plures: quandoquidem Aldus meus unus, plus quinquies grammaticam dedit, hic nullam omnino quantumvis barbaram aut moleste scriptam prætermittit, quam non evolvat, excutiatque, nemini non invidens, si quid quantumlibet inepte moliatur in hoc genere, misere timens, ne quis forte gloriam hanc præripiat, & pereant tot annorum labores. Utrum insaniam hanc vocare mavultis, an stultitiam? Nam mea quidem haud magni refert, modo fateamini meo beneficio fieri, ut animal omnium
alio-

alioqui longe miserrimum, eo felicitatis evehatur, ut sortem suam neque cum Persarum regibus cupiat permutare. Minus mihi debent Poëtæ, tametsi vel ex professo meæ sunt factionis, quippe liberum genus, ut habet proverbium, quorum omne studium non alio pertinet, quam ad demulcendas stultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis fabulis. Et tamen his freti dictu mirum, ut cum sibi polliceantur immortalitatem, & diis parem vitam; tum aliis eandem promittant. Huic ordini præ cæteris familiares φιλαυτία ἢ κολακία, nec ab ullo mortalium genere color neque simplicius, neque constantius. Porro Rhetores, quamquam non nihil illi quidem prævaricantur, colluduntque cum philosophis, tamen hos quoque nostræ factionis esse, cum alia multa, tum illud in primis arguit, quod præter alias nugas, tam accurate, tam multa de iocandi ratione conscripserunt. Atque adeo stultitiam ipsam inter facetiarum species numerat, quisquis is fuit, qui
 ad

ad Herennium dicendi artem conscripsit : Quodque apud Quintilianum, huius ordinis longe principem, caput est de risu vel Iliade prolixius : tantum denique stultiæ tribuunt, ut sæpenumero quod nullis argumentis dilui possit, risu tamen eludatur. Nisi si quis hoc arbitretur ad stultitiam non pertinere, ridiculis dictis excitare cachinnos, idque arte. Huius farinae sunt & isti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hic cum omnes mihi plurimum debent, tum præcipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui erudite ad paucorum doctorum iudicium scribunt, quique nec Persium, nec Lælium iudicem recusant, mihi quidem miserandi magis, quam beati videntur, ut qui sese perpetuo torqueant. Addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recundunt, ostendunt, nonnum in annum premunt, nec unquam sibi satisfaciunt, ac futile præmium, nempe laudem, eamque perpaucorum, tanti emunt, tot vigiliis, somnique rerum omnium dulcissimi.

ciffimi, tanta iactura, tot sudoribus, tot crucibus. Adde nunc valetudinis dispendium, formæ perniciem, lippi-
 rudinem, aut etiam cæcitatem, pau-
 pertatem, invidiam, voluptatum ab-
 stinentiam, senectutem præprope-
 ram, mortem præmaturam, & si qua
 sunt alia eiusmodi. Tantis malis sa-
 piens ille redimendum existimat, ut
 ab uno aut altero lippo probetur. At
 meus ille scriptor, quanto delirat fe-
 licius, dum nulla lucubratione, ve-
 rum utcunque visum est animo, quic-
 quid in calamum incidit, vel somnia
 sua, statim literis prodit, levi dunta-
 xat chartarum iactura, non ignarus
 futurum, ut quo nugaciores nugas
 scripserit, hoc à pluribus, id est, stultis
 & indoctis omnibus probetur. Quid
 enim est negotii, treis illos doctos, si
 tamen ea legerint, contemnere? Aut
 quid valebit, tam paucorum sapien-
 tium calculus in tam immensa recla-
 mantium turba? Sed magis etiam sa-
 piunt, qui aliena pro suis edunt, &
 alieno magnoque partam labore glo-
 riam, verbis in se transmovent, hoc
 vide-

videlicet freti, quod arbitrentur futurum, ut etiam si maxime coarguantur plagii, tamen aliquanti temporis usuram sint interim lucrifacturi. Videre est operæ precium, quam hi sibi placeant, cum vulgo laudantur, cum digito ostenduntur in turba, *ἔτος ἐστὶ ὁ δευτὸς ἐνεῖνος*, cum apud bibliopolas prostant, cum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina, præsertim peregrina, ac magicis illis similia. Quæ per Deum immortalem quid aliud sunt quam nomina? Deinde quam à paucis cognoscenda, si mundi vastitatem respicias: tum à quanto paucioribus laudanda, ut sunt etiam indoctorum diversa palata. Quid quod ea ipsa nomina non raro confinguntur, aut è priscorum libris adoptantur? Cum alius sese Telemachum, alius Stelenium aut Laërtem: hic Polycratem, ille Trasymachum sese nominari gaudet, ut nihil iam referat, etiam si chamæleonti aut cucurbitæ, sive, quemadmodum solent philosophi loqui, alpha aut beta librum inscribas. Illud autem lepidissimum,

simum, cum mutuis epistolis, carmi-
 nibus, encomiis sese vicissim laudant,
 stulti stultos, indoctos indocti. Hic
 illius suffragio discedit Alcæus, ille
 huius Callimachus, ille huic est M.
 Tullio superior, hic illi Platone do-
 ctior. Nonnunquam etiam antago-
 nistam quærunt, cuius æmulatione
 famam augeant. Hinc scinditur in-
 certum studia in contraria vulgus,
 donec uterque dux re bene gesta vi-
 ctor discedit, uterque triumphum a-
 git. Rident hæc sapientes, ut, veluti
 sunt, stultissima. Quis enim negat?
 Sed interim meo beneficio suavem
 vitam agunt, ne cum Scipionibus
 quidem suos triumphos commutatu-
 ri. Quamquam docti quoque inte-
 rim dum hæc magna cum animi vo-
 luptate rident, & aliena fruuntur in-
 fania, non paulum mihi debent, &
 ipsi, quod inficiari non possunt, nisi
 sint omnium ingratisissimi. Inter eru-
 ditos iurisconsulti sibi vel primum
 vindicant locum, neque quisquam
 alius æque sibi placet, dum Sisyphi
 saxum assidue volvunt, ac sexcentas
 leges

leges eodem spiritu contexunt, nihil refert quam ad rem pertinētes, dumque glossæmatis glossæmata, opinionēs opinionibus cumulantes, efficiunt ut stultum illud omnium difficillimum esse videatur. Quicquid enim laboriosum, idem protinus & præclarum existimant. Adiungamus his dialecticos ac sophistas, hominum genus quovis ære Dodonæo loquacius, ut quorum unusquisque cum vicenis delectis mulieribus garrulitate decertare possit, feliciores tamen futuri, si tantum linguaces essent non etiam rixosi, adeo ut de lana caprina pertinacissime digladiantur, & nihil intercedendo plerumque veritatem amittant. Hos tamen sua philautia beatos reddit, dum tribus instructi syllogismis, incunctanter audent quavis de re cum quovis manum conferere. Cæterum pertinacia reddit invictos, etiamsi Stentorē opponas. Sub hos prodeunt philosophi, barba pallioque verendi, qui se solos sapere prædicant, reliquos omnes mortales, umbras volitare.

Quam

Quam vero suaviter delirant, cum
 innumerabiles ædificant mundos,
 dum solem, dum lunam, stellas, or-
 bes, tanquam pollice filove metiun-
 tur, dum fulminum, ventorum, ecli-
 psium ac cæterarum inexplicabilium
 rerum causas reddunt, nihil usquam
 hæsitantes, perinde quasi naturæ re-
 rum architectrici fuerint à secretis,
 quasive è deorum consilio nobis ad-
 venerint: quos interim natura cum
 suis coniecturis, magnifice ridet.
 Nam nihil apud illos esse comperti,
 vel illud satis magnum est argumen-
 tum, quod singulis de rebus inexpli-
 cabilis inter ipsos est digladiatio. Ii
 cum nihil omnino sciant, tamen o-
 mnia se scire profitentur: cumque se-
 ipsos ignorent, neque fossam aliquo-
 ties, aut saxum obvium videant, vel
 quia lippiunt plerique, vel quia pere-
 grinantur animi, tamen ideas, uni-
 versalia, formas separatas, primas
 materias, quidditates, ecceitates,
 formalitates, instantia videre se præ-
 dicant, res adeo tenues, ut neque
 Lynceus, opinor, possit perspicere.

Tum

Tum vero præcipue prophanum vulgus aspernantur, quoties triquetris, & retragonis circulis, atque huiusmodi picturis mathematicis, aliis super alias inductis, & in labyrinthi speciem confusis, præterea literis velut in acie dispositis, ac subinde alio atque alio repetitis ordine, tenebras offundunt imperitioribus. Neq; desunt ex hoc genere qui futura quoque prædicant consultis astris, ac miracula plus quàm magica polliceantur, & inveniuntur homines fortunati, qui hæc quoque credant. Porro Theologos silentio transire fortasse præstiterit, *ἢ ταύτης καμμεῖναι μὴ κινεῖν*, nec hanc anagyrim tangere, utpote genus hominum mire superciliosum atque irritabile, ne forte turmatim sexcentis conclusionibus adoriantur, & ad palinodiam adigant, quod si recusem, protinus hæreticam clamitent. Nam illico solent hoc terrere fulmine, si cui sunt parum propitii. Sane quanquam non alii sunt, qui minus libenter agnoscant meam in se beneficentiam, tamen hi quoque non mediocri-

diocribus nominibus obstricti sunt, dum felices sua Philautia perinde quasi ipsi tertium incolant cœlum, ita reliquos mortaleis omneis, ut humi reptantes pecudes, è sublimi despiciunt, ac prope commiserantur, dum tanto magistralium definitionum, conclusionum, corollariorum, propositionum explicitarum & implicitarum agmine septi sunt, tot exuberant κρησφυγέταις, ut nec Vulcaniis vinculis sic possint irretiri, quin elaborantur distinctionibus, quibus nodos omneis adeo facile secant, ut non Tenedia bipennis melius: tot nuper excogitatis vocabulis, ac prodigiosis vocibus scatent. Præterea dum arcana mysteria suo explicant arbitratu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus. Per quos canales labes illa peccati in posteritatem derivata sit: quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in virginis utero sit absolutus Christus: quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio. Sed hæc proteritia. Illa demum magnis, & illu-

mina-

minatis, ut vocant, Theologis digna putant, ad hæc si quando incidunt, expergiscuntur. Num quod instans in generatione divina. Num plures in Christo filiationes. Num possibilis propositio: Pater Deus odit filium? Num Deus potuerit suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num cucurbitam, num filicem? Tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci. Et quid consecrasset Petrus, si consecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendebat in cruce? Et num eodem tempore Christus homo dici potuerit: & num post resurrectionem edere aut bibere fas sit futurum, iam nunc famem sitimque præcavêtes. Sunt innumerabiles λεπτολεσχίαι, his quoque multo subtiliores, de notionibus, relationibus, instantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, ecceitatibus, quas nemo possit oculis assequi nisi tam Lynceus, ut ea quoque per altissimas tenebras videat, quæ nusquam sunt. Adde nunc his γνώμας illas adeo παρὰ δόξας, ut illa

Stoi-

ENCOMIUM MORIÆ. 115
Stoicorum oracula , quæ paradoxa
vocant, crassissima præ his videantur,
& circumforanea , velut levius esse
crimen , homines mille iugulare,
quam semel in die dominico calceum
pauperi consuere . Et potius esse
committendum , ut universus orbis
pereat una cum victu & vestitu, quod
aiunt, suo , quam unicum quantum-
libet leve mendacium dicere. Iam
has subtilissimas subtilitates subti-
liores etiam reddunt tot scholastico-
rum viæ, ut citius è Labyrinthis te-
met explices , quam ex involucris
Realium, Nominalium , Thomista-
rum, Albertistarum , Occanistarum,
Scotistarum, & nondum omneis dixi
sectas, sed præcipuas duntaxat. In
quibus omnibus tantum est erudi-
tionis, tantum difficultatis, ut existi-
ment ipsi Apostolis alio spiritu opus
fore, si cogantur hisce de rebus cum
hoc novo Theologorum genere con-
ferere manus. Paulus fidem præstare
potuit, at idem cum ait: Fides est sub-
stantia rerum sperandarum , argu-
mentum non apparentium : parum
F magi-

magistraliter definivit. Idem ut charitatem optime præstitit, ita parum dialectice vel dividit, vel finit, in prior ad Corinthios epistola, cap. decimo tertio. Ac pie quidem illi consecrabant synaxim, & tamen rogati de termino à quo, & termino ad quem, de transubstantiatione, de modo quo corpus idem sit in diversis locis, de differentia, qua corpus Christi est in cœlo, qua fuit in cruce, qua in sacramento synaxeos, quo puncto fiat transubstantiatio, cum oratio per quam ea fit, ut quantitas discreta sit in fluxu, non pari, sicut opinor, respondissent acumine, quo Scotidæ differunt hæc, ac definiunt. Noverant illi Iesu matrem, sed quis eorum tam philosophice demonstravit, quo modo fuerit ab Adæ macula præservata, quam nostri Theologi? Petrus accepit claves, & accepit ab eo, qui non committat indigno, & tamen an intellexerit, nescio, certe nusquam attigit subtilitatem, quomodo scientiæ clavem habeat is quoque, qui scientiã non habeat. Baptizabant illi
passim,

passim, & tamen nusquam docuerunt, quæ sit causa formalis, materialis, efficiens, & finalis baptismi, nec characteris delebilis, & indelebilis apud hos ulla mentio. Adorabant quidem illi, sed in spiritu, nihil aliud sequentes, quam illud Evangelicum, spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare. Verum haud apparet eis tum fuisse revelatum, una eademque adoratione adorandam imagunculam carbone delineatam in pariete, & Christum ipsum, si modo duobus sit porrectis digitis, intonsa coma, & in umbone qui adhæret occipitio, treis habeat notas. Quis enim hæc percipiat nisi xxxvi. annos totos in physicis, & ultramundanis Aristotelis & Stoicis contriverit? Identidem inculcant Apostoli gratiam, at iidem nusquam distinguunt, quid intersit inter gratiam gratis datam, & gratiam gratificantem, Hortantur ad bona opera, nec discernunt opus operans & opus operatum. Passim inculcant charitatem, nec secernunt in-

fusam ab acquisita, nec explicant, accidens ne sit, an substantia, creata res an increata. Detestantur peccatum, at emoriar, si potuerunt scientificè definire, quid sit illud, quod peccatum vocamus, nisi forte Scotistarum spiritu fuerunt edocti. Nec enim adduci possum, ut credam Paulum, è cuius unius eruditione licet omneis æstimare, toties damnaturum fuisse quæstiones, disceptationes, genealogias, & ut ipse vocat *λογμαχίας*, si eas percalluisset argutias, præsertim cum omnes illius temporis contentiones, pugnaeque rusticanæ fuerint & crassæ, si cum magistrorum nostrorum plusquam Chrysippeis subtilitatibus conferantur. Quamquam homines modestissimi, si quid forte scriptum sit ab Apostolis indolentius parumque magistraliter, non damnant quidem, sed commode interpretantur: hoc videlicet honoris, partim antiquitati, partim Apostolico nomini deferentes. Et hercle parum æquum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex præceptore suo, ne
ver-

verbum quidem unquam audissent. Idem si eveniat in Chrysofomo, Basilio, Hieronymo, tum sat habent adscribere, non tenetur. Et illi quidem confutarunt ethnicos philosophos ac Iudæos, suapte natura pertinacissimos, sed vita magis ac miraculis quam syllogismis, tum eos quorum nemo fuerit idoneus, vel unicum Scoti Quodlibetum ingenio consequi. Nunc quis ethnicus, quis hæreticus non continuo se dat tot tenuissimis subtilitatibus, nisi tam crassus, ut non assequatur, aut tam impudens, ut exhibet, aut iisdē instructus laqueis, ut iam par sit pugna, perinde quasi magū cum mago cōmittas, aut si gladio fortunato pugnet aliquis cum eo, cui gladius sit fortunatus: tū enim nihil aliud quam tela Penelopes reteretur. Ac meo quidem iudicio saperent Christiani, si pro pinguibus istis militum cōhortibus, per quas iam olim ancipiti Marte belligerantur, clamosissimos Scotistas, & pertinacissimos Occanistas, & invictos Albertistas una cum tota sophistarum ma-

numitterent in Turcas & Saracenos: spectarent, opinor, & conflictum omnium lepidissimum, & victoriam non ante visam. Quis enim usque adeo frigidus, quem illorum non inflamment acumina? Quis tam stupidus, ut tales non excitent aculei? Quis tam oculatus, ut hæc illi non maximas offundant tenebras? Verum hæc omnia videor vobis propemodum ioco dicere. Nec mirum sane, cum sint & inter ipsos Theologos melioribus instituti literis, qui ad has frivolas, ut putant, Theologorum argutias nauseent. Sunt qui velut sacrilegii genus execrentur, summamque ducant impietatem, de rebus tam arcanis, & adorandis magis, quàm explicandis, tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutiis disputare, tam arroganter definire, ac divinæ Theologiæ maiestatem tam frigidis, imo sordidis verbis simul & sententiis conspurcare. At interim ipsi felicissime sibi placent, imo plaudunt, adeo ut his suavissimis naniis, nocte dieque occupatis, ne tantulum
qui-

quidem ocii superfit, ut Euangelium, aut Paulinas epistolas vel semel liceat evolvere. Atque interim dum hæc nugantur in scholis, existimant sese universam Ecclesiam, alioqui ruituram, non aliter syllogismorum fulcire tibicinibus, quam Atlas cœlum humeris sustinet apud Poëtas. Iam illud quantæ felicitatis esse putatis, dum arcanas literas, perinde quasi cereæ sint, pro libidine formant, ac reformant, dum conclusiones suas, quibus iam aliquot scholastici subscripserunt, plusquam Solonis leges videri postulant, & vel pontificiis decretis anteponendas, dumque veluti censores orbis ad palinodiam trahunt, si quid usquã cum explicitis & implicitis illorũ conclusionibus, non ad amissim quadrarit, ac nõ secus atque ex oraculo pronuntiãt, hæc propositio scandalosa est, hæc parũ reverentialis, hæc hæresin olet, hæc male tinnit, ut iam nec baptismus, nec Euangelium, nec Paulus aut Petrus, nec sanctus Hieronymus aut August. imo nec ipse Thomas ἀριστοτελικώτατος,

Christianum efficiat, nisi baccalau-
riorum calculus accesserit, tanta est
in iudicando subtilitas. Quis enim
sensurus erat, eum Christianum non
esse, qui diceret has duas orationes,
matula putes, & matula putet, item
ollâ fervere, & ollam fervêre, pariter
esse congruas, nisi sapiêtes illi docuif-
sent? Quis tantis errorum tenebris
liberasset Ecclesiam, quos ne lectu-
rus quidem unquam quisquam fue-
rat, nisi magnis sigillis isti prodidif-
sent? Verum an non felicissimi dum
hæc agunt? Præterea dum inferorum
res omneis sic examussim depingût,
tanquam in ea Republica complureis
annos sint versati? Præterea dum pro
arbitrio novos orbes fabricantur, ad-
dito denique latissimo illo, pulcher-
rimoque, ne scilicet deesset ubi feli-
ces animæ commode vel spatiari, vel
convivium agitare, vel etiam pila lu-
dere possent. His atque id genus bis
mille nugis, horum capita adeo di-
stanta differtaque sunt, ut arbitrer
nec Iovis cerebrum æque gravidum
fuisse, cum ille Palladem parturiens,
Vul-

Vulcani securim imploraret. Quare nolite mirari, si videtis caput illorum tot fasciis tam diligenter obvinctum in publicis disputationibus, alioquin enim plane dissilirent. Illud ipsa quoque nonnunquam ridere soleo, cum ita demum maxime sibi videntur Theologi, si quam maxime barbare spurceque loquantur, cumque adeo balbutiunt, ut à nemine nisi balbo possint intelligi, acumen appellant, quod vulgus non assequatur. Negant enim è dignitate sacrarum literarum esse, si grammaticorum legibus parere cogantur. Mira vero maiestas Theologorum, si solis illis fas est mendose loqui, quanquam hoc ipsum habent cum multis cerdonibus commune. Postremo iam diis proximos sese ducunt, quoties quasi religiose magistri nostri salutantur, in quo quidem nomine tale quiddam subesse putant, quale est apud Iudæos *ר'εαγγ'αμπα'ον*. Itaque nefas aiunt esse MAGISTER NOSTER secus quam maiusculis scribere literis. Quod si quis præpostere Noster ma-

F 5

gister

gister dixerit, is semel omnem Theologi nominis perverterit maiestatem. Ad horum felicitatem proxime accedunt ii, qui se vulgo religiosos ac monachos appellant, utroque falsissimo cognomine, cum & bona pars istorum longissime absit à religione, & nulli magis omnibus locis sint obvii. Iis non video quid possit esse miserius, nisi ego multis modis succurrerem. Etenim cum hoc hominum genus omnes sic execrentur, ut fortuitum etiam occursum ominosum esse persuasum sit, tamen ipsi sibi magnifice blandiuntur. Primum summam existimant pietatem, si usque adeo nihil attigerint literarum, ut ne legere quidem possint. Deinde cum Psalmos suos, numeratos quidem illos, at non intellectos, asininis vocibus in templis derudunt, tum vero se putant divorum aures multa voluptate demulcere. Et sunt ex his nonnulli, qui sordes ac mendicitatem magno vendunt, proque foribus magno mugitu panem efflagitant, imo in nullis diversorijs, vehiculis, navibus

bus non obturbant, non mediocri profecto reliquorum mendicorum iactura. Atque ad eum modum homines suavissimi, sordibus, incitia, rusticitate, impudentia, Apostolos (ut aiunt) nobis referunt. Quid autem iucundius, quam quod omnia faciunt ex præscripto, quasi mathematicis utentes rationibus, quas præterire piaculum sit. Quot nodos habeat calceus, quo colore cingula, vestis quot discriminibus varieganda, qua materia, quotque culmis latum cingulum, qua specie & quot modiorum capax cucullus, quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas. Atque hæc quidem æqualitas in tanta corporum & ingeniorum varietate, quam sit inæqualis, quis non perspicit? Et tamen his nugis non alios modo præ se nauci faciunt, verum invicem alii alios contemnunt, atque homines Apostolicam charitatem professi, ob aliter cinctam vestem, ob colorem paulo fusciolem, omnia miris tragædiis miscent. Ex his videas quosdam adeo

rigide religiosos, ut summa veste, non nisi Cilicina utantur, intima Milesia: alios contra, qui superne linei sint, intime lanei. Rursum alios qui pecuniæ contactum ceu aconitum horreant, nec à vino interim, nec à mulierum contactu temperantes. Denique mirum omnibus studium, ne quid in ratione vitæ conveniat. Nec illud studio est, ut Christo similes sint, sed ut inter se dissimiles. Porro magna felicitatis pars est in cognomentis, dum hi funigeros appellari se gaudent, & inter hos alii Coletas, alii Minores, alii Minimos, alii Bullistas. Rursum hi Benedictinos, illi Bernardinos, hi Brigidenfes, illi Augustinenses: hi Guilhelmitas, illi Iacobitas, quasi vero parum sit, dici Christianos. Horum magna pars in tantum suis nititur ceremoniis, & hominum traditiunculis, ut putet unum cœlum parum dignum esse tantis meritis præmium, haud cogitantes futurum, ut Christus contemptis his omnibus, suum illud sit exacturus præceptum, nempe charitatis. A-

lius

lius ostentabit aqualiculum, omnium piscium genere distentum. Alius psalmodum centum effundet modios. Aliis ieiuniorum myriadas annumerabit, & toties unico prandio pene disruptam imputabit alvum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantus vix septem onerariis navibus vehi possit. Alius gloriabitur sexaginta annos nunquam attactam pecuniam, nisi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret, adeo sordidam & crassam, ut nullus nauta suo dignetur corpore. Commemorabit alius se plusquam undecim lustris spongiæ vitam egisse, semper eidem affixum loco. Alius raucam assiduo cantu vocem adducet. Alius lethargum solitudine contractum, alius linguam iugi silentio torpentem. At Christus interpellatis, nunquam alioqui finiendis gloriis, undenam hoc, inquiet, novum Iudæorum genus? Unicam ego legem vere meam agnosco, de qua sola nihil audio. Et olim palam nulloque parabolarum utens involucro, pater-

nam

nam hæreditatem pollicitus sum, non cucullis, preculis, aut inediis, sed fidei & charitatis officiis. Nec eos agnosco, qui sua facta nimis agnoscunt: isti qui me quoque sanctiores videri volunt, Abraxasiorum cœlos, si libet, occupent, aut ab his sibi novum extrui cœlum iubeant, quorum tradiunculas meis præceptis anteposuerunt. Cum hæc audient, & videbunt nautas & aurigas sibi præferri, quibus putatis vultibus sese mutuo contuebuntur? Sed interim spe sua felices sunt non absque meo beneficio. Atque hos quidem quanquam à republica semotos, nemo tamen audet contemnere, præcipue mendicantes, propterea quod omnia omnium arcana teneant, ex confessionibus quas vocant. Quæ tamen prodere nefas habent, nisi si quando poti, fabulis amœnioribus delectare se volunt, sed coniecturis modo rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod si quis hos crabrones irritarit, tum in popularibus concionibus probe ulciscuntur sese, & obliquis dictis hostem

stem notant, adeo recte, ut nemo non intelligat, nisi qui nihil intelligit. Nec prius oblatrandi finem faciunt, quam in os offam obieceris. Age vero quem tu mihi comœdum, quem circulatorum spectare malis, quam illos in concionibus suis Rhetorantes omnino ridicule, sed tamen suavissime imitantes ea quæ Rhetores de dicendi ratione tradiderunt? Deum immortalem, ut gesticulantur, ut apte commutant vocem, ut cantillant, ut iactant sese, ut subinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miscent. Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam fraterculus fraterculo per manus tradit. Eam tamen mihi non est fas scire, tamen utcunque coniecturis sequar. Primo loco invocant, id quod à poëtis mutuo sumpserunt: deinde dicturi de charitate, à Nilo Ægypti fluvio sumunt exordium, aut crucis mysterium enarraturi, à Babylonio dracone Bel feliciter auspiciantur: aut de ieiunio disputaturi, à duodecim zodiaci

diaci signis principium faciunt : aut de fide verba facturi , diu de quadra-
tura circuli præloquuntur. Audivi
ipsa quendam eximie stultum , erra-
vi, doctum volebam dicere , qui in
concione celeberrima divinæ triadis
mysterium explicaturus , quo & do-
ctrinam suam non vulgarem ostenta-
ret, & Theologicis satisfaceret auri-
bus , nova prorsus ingressus est via,
nimirum à literis, syllabis , & oratio-
ne, tum à concordia nominis & ver-
bi, adiectivi nominis & substantivi,
mirantibus iam plerisque, ac non-
nullis Horatianum illud apud se
mussitantibus : Quorsum hæc tam
putida tendunt? Tandem huc rem
deduxit, ut in grammaticorum rudi-
mentis sic expressum ostenderet to-
tius triadis simulacrum, ut nemo ma-
thematicorum in pulvere posset evi-
dentius depingere. Atque in hac o-
ratione θεολογώτατος ille totos octo
menses ita desudarat , ut hodie quo-
que magis cæcutiat quam talpæ, ni-
mirum tota luminum acie ad ingenii
cuspide[m] avocata. Verum haud pœ-
nitet

nitet hominem cæcitatibus, ac parvo quoque putat emptam eam gloriam. Auditus est à nobis alius quidam o-
 strogenarius, adeo Theologus, ut in hoc Scotum ipsum renatum putes. Is explicaturus mysterium nominis Iesu, mira subtilitate demonstravit in ipsis literis latere, quicquid de illo dici possit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur casibus, id manifestum esse simulacrum divini ternionis. Deinde quod prima vox Iesus, desinat in s, secunda Iesum in m, tertia Iesu in u, in hoc ἀπάρων subesse mysterium: nempe tribus literulis indicantibus eum esse summum, medium, & ultimum. Restabat mysterium his quoque retrusius, mathematica ratione. Iesus sic in duas æquales diffidit portiones, ut scilicet penthemimeres in medio resideret. Deinde docuit eam literam apud Hebræos esse *ו*, quam illi Syn appellant, porro *lyn*, Scotorum opinor lingua, peccatum sonat: atque hinc palam declarari, Iesum esse qui peccata tolleret mundi. Hoc tam novum

ex-

exordium sic inhiantes admirati sunt omnes, præcipue Theologi, ut parum abfuerit, quin illis acciderit, quod olim Niobæ, cum mihi propemodum evenerit, quod ficulno illi Priapo, qui magno suo malo, Canidiæ Saganæque nocturna sacra spectavit. Nec iniuria profecto: nam quando similem *ἔφοδον* commentus est Demosthenes ille Graius, aut Cicero Latinus? Illis vitiosum habebatur proœmium, quod à re foret alienius: quasi vero non ad istum modum exordiantur & subulci, natura videlicet magistra. At hi docti præambulum suum, sic enim vocant, ita demum eximie Rhetoricum fore ducunt, si nusquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans, illud secum murmuret, quo nunc se proripit ille? Tertio loco ceu narrationis vice non nihil ex Evangelio, sed cursim ac velut obiter interpretantur, cum id solum fuerit agendum. Quarto loco iam nova sumpta persona, quæstionem movent Theologalem aliquoties

ἐπιγῆς, ἔτι ἐρατῆ ἀπομύμῳ. Atque id quoque ad artem arbitrantur pertinere. Hic demum Theologicum attollunt supercilium, doctores solennes, doctores subtiles, doctores subtilissimos, doctores seraphicos, doctores cherubicos, doctores sanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina auribus inculcantes. Tum syllogismos, maiores, minores, conclusiones, corollaria, suppositiones, frigidissimas ac plusquam scholasticas nugas apud imperitum vulgus iactitant. Superest iam quintus actus, in quo summum artificem præstare convenit. Hic mihi stultam aliquam & indoctam fabulam, ex Speculo opinor historiali, aut gestis Romanorum in medium adferunt, & eandem interpretantur allegorice, tropologice, & anagogice. Atque ad hunc quidem modum Chimæram suam absolvunt, qualem nec Horatius unquam assequi potuit cum scriberet: Humano capiti, &c. Sed audierunt à nescio quibus, ingressum orationis sedatum, minimeque clamorose esse
opor-

oportere. Itaque principio sic exorduntur, ut nec ipsi vocem propriam exaudiāt, quasi referat dici, quod nulus intelligat. Audierunt nonnunquam ad concitandos affectus, exclamationibus utendum esse. Proinde presse alioqui loquentes, subinde repente vocem tollunt furioso plane clamore, etiam cum nihil opus. Iures elleboro homini opus esse, perinde quasi nihil referat, ubi clames. Præterea quoniam audierunt oportere sermonem in progressu fervere, in singulis partibus principiis utcunque sane recitatis, mox mira vocis contentione utuntur, etiam si res sit frigidissima, atque ita denique desinunt, ut spiritu defectos credas. Postremo didicerunt, apud Rhetores de risu fieri mentionem, eoque student & ipsi iocos quosdam aspergere, *ὡ φίλη ἀφροδίτη*, quam plenos gratiarum, quanque in loco, ut plane *ὄνον πρὸς τὴν λύραν* esse dicas. Mordent quoque nonnunquam, sed ita, ut titillent magis quam vulnerent. Nec unquam verius adulantur, quam cum

ma-

maxime παρρησιάζεσθαι videri student. Denique tota actio est eiusmodi, ut iures eos à fori circulatoribus didicisse, à quibus longe vincuntur. Quanquam utrique alteris usque adeo sunt similes, ut nemo dubitet quin authi ab illis, aut illi ab his Rhetoricen suam didicerunt. Et tamen inveniunt hi quoque mea nimirum opera, qui cum hos audiunt, Demosthenes meros, ac Cicerones audire se putant. Quod genus sunt præcipue mercatores ac mulierculæ: quorum auribus unice placere student, quod illi nonnullam prædæ portiunculam de rebus male partis soleant impertiri, si commode fuerint palpati: illæ cum aliis multis de causis huic ordini favent, tum præcipue, quod in horum sinus soleant effundere, si quid in maritos stomachantur. Videtis opinor, quanto opere mihi debeat hoc hominum genus, qui cum ceremoniolis, & nugis deridiculis, clamoribusque tyrannidem quandam inter mortales exercent, Paulos atque Antonios sese credunt.

Verum

Verum ego istos histriones tam ingratos beneficiorum meorum dissimulatores, quam improbos simulatores pietatis libenter relinquo. Iam dudum enim iuvat de regibus ac principibus aulicis à quibus simplicissime color, & ut dignum est, ingenuis ingenue non nihil attingere. Qui quidem si vel semunciam sani cordis haberent, quid esset horum vita tristius, aut æque fugiendum? Neque enim existimabit vel periurio parricidioque parandum imperium, quisquis secum perpenderit, quam ingens onus sustineat humeris, qui vere principem agere velit: eum qui rerum gubernacula suscepit, publicum non privatum negotium gerere, nihil nisi de commodis publicis oportere cogitare: à legibus, quarum ipse & auctor & exactor est, nec latum digitum discedere: officialium omnium & magistratum integritatem sibi præstandam esse: sese esse unum omnium oculis expositum, qui vel ceu sidus salutare, morum innocentia, maximam rebus humanis salutem

litem possit adferre, vel veluti cometa letalis, summam perniciem invehere. Aliorum vitia neq; perinde sentiri, neque tam late manare. Principem eo loco esse, ut si quid vel leviter ab honesto deflexerit, gravis protinus ad quam plurimos homines vitæ pestis serpat. Tum quod multa secum adferat principum fortuna, quæ soleant à recto deducere, quod genus, deliciæ, libertas, adulatio, luxus, hoc acrius enitendum, ac sollicitius advigilandum, nec ubi vel deceptus cesset in officio. Postremo, ut insidias, odia cæteraque vel pericula, vel metus omittam, capiti imminere, verum illum regem, qui paulo post ab eo sit etiam de minimo quoque commisso rationem exacturus, idque tanto severius, quanto præstantius gessit imperium. Hæc inquam, atque huiusmodi plurima, si princeps secum perpenderet, perpenderet autem si saperet, is nec somnum, nec cibum opinor iucunde capere posset. At nunc meo munere, has omnes curas diis permittunt,

ipsi

ipsi sese molliter curant, neque quenquam ad aurem admittunt, nisi qui iucunda loqui norit, ne quid animo sollicitudinis oboriatur. Se probe principis partes omneis impleffe credunt, si venentur assidue, si bellos alant caballos, si suo commodo vendiderint magistratus ac præfecturas, si quotidie novæ rationes excogitentur, quibus civium opes attenuent & in suum convertant fiscum, verum id apposite repertis titulis, ut etiam si sit iniquissimum, aliquam tamen æquitatis speciem præ se ferat. Addunt data opera nonnihil adulationis, quo populares animos, utcunque sibi devinciant. Fingite mihi nunc, quales sunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum pene hostem, privatis intentum commoditatibus, addictum voluptatibus, osorem eruditionis, osorem libertatis ac veri, nihil minus quam de reipublicæ salute cogitantem, sed omnia sua libidine, suisque utilitatibus metientem. Deinde addite huic torquem auream, omnium virtutum cohæ-

coherentium consensum indicantem, tum coronam gemmis insignitam, quæ quidem admoneat eum heroicis omnibus virtutibus oportere cæteris antecellere: præterea sceptrum, iustitiæ, & undecunque incorrupti pectoris symbolum, postremo purpuram eximiæ cuiusdam in republicam charitatis indicium. Hæc gestamina si princeps cum sua vita conferret, equidem futurum arbitror, ut plane pudeat ornatus sui, vereaturque, ne quis nasutus interpretes, totum hunc tragicum cultum, in risum iocumque vertat. Iam quid de proceribus aulicis commemorem? quorum plerisque cum nihil sit additius, servilius, insulsius, abiectius, tamen omnium rerum primos sese videri volunt. Hac una in re tamen modestissimi, quod contenti, aurum, gemmas, purpuram, reliquaque virtutum ac sapientiæ insignia corpore circumferre, rerum ipsarum studium omne concedunt aliis. Hoc abunde felices sibi videntur, quod regem herum vocare liceat, quod tribus ver-

G

bis

bis salutare didicerint, quod norint
 civiles titulos subinde inculcare, fe-
 renitatem, dominationem, & magni-
 ficentiam: quod egregie perfricue-
 rint faciem, quod festiviter adulen-
 tur. Nam hæ sunt artes, quæ vere
 nobilem & aulicum deceant. Cæ-
 terum si vitæ rationem omnem pro-
 pius inspicias, nimirum meros Phæ-
 acas invenies, sponfos Penelopes, re-
 liquum cæcumen agnoscitis, quod E-
 cho vobis melius referet quam ego.
 Dormitur in medios dies, ibi sacri-
 ficulus mercenarius ad lectum para-
 tus, qui propemodum cubantibus
 adhuc sacrum expedite parat. Mox
 ad ientaculum, quo vix peracto, iam
 interpellat prandium. Sub id alea,
 laterunculi, sortes, scurræ, moriones,
 scorta, lusus, inficetiæ. Interim una
 aut altera merenda. Rursum cœna,
 post hanc repotia, non una per Io-
 vem. Atque ad hunc modum, citra
 ullum vitæ tædium elabuntur horæ,
 dies, menses, anni, secula. Ipsa non-
 nunquam saginatio ab eo, si quando
 viderim illos *μεγαλοπρόβητας*, dum inter
 nym-

nymphas una quæque hoc sibi videtur diis propior, quo caudam longiorem trahit, dum procerum alius alium cubito protrudit, quo Iovi vicinior esse videatur, dum sibi quisque hoc magis placet, quo graviores catenam collo baiulat, ut robur etiam, non opes tantum ostendet. Ac principum quidem institutum, summi pontifices, cardinales, & episcopi, iam pridem gnaviter æmulantur, ac prope superant. Porro si quis perpendat, quid linea vestis admoneat, niveo candore insignis, nempe vitam undiquaque inculpatam. Quid sibi velit mitra bicornis, utrumque fastigium eodem cohibente nodo, puta novi pariter ac veteris instrumenti absolutam scientiam. Quid manus chirothecis communitæ, duram & ab omni rerum humanarum contagio immunem sacramentorum administrationem. Quid pedum, nimirum crediti gregis vigilantissimam curam. Quid prælata crux, videlicet omnium humanorum affectuum victoriam. Hæc, inquam, atque id ge-

nus alia multa , si quis perpendat, nonne tristem ac sollicitam vitam egerit? At nunc belle faciunt, cum sese pascunt. Cæterum ovium curam aut ipsi Christo mandant, aut in fratres, quos vocant, ac vicarios reiciunt. Neque vel nominis sui recordantur, quid sonet episcopi vocabulum, nempe laborem, curam, sollicitudinem. Verum in irretiendis pecuniis, plane episcopos agunt, *ἰδ' ἀλαοσκοπή.* Ad eundem modum cardinales si cogitent sese in Apostolorum locum successisse, eadem ab ipsis requiri, quæ illi præstiterunt, deinde non dominos esse, sed administratores spiritualium dotium, de quibus omnibus sint paulo post exactissime reddituri rationem. Imo si vel in cultu paulisper philosophentur, atque ita secum cogitent, quid sibi vult hic vestitus candor? Nonne summam & eximiam vitæ innocentiam? Quid interior purpura? nonne flagrantissimum in Deum amorem? Quid rursus exterior sinuosa capacitate diffluens, ac totam etiam reverendissimi

mi

mi complectens mulam, quanquam una vel camelo contegendo suffecerit? Nonne charitatem latissime sefepandentem ad subveniendum omnibus, hoc est, ad docendum, exhortandum, consolandū, increpandum, admonendū, componenda bella, resistendum improbis principibus, & vel sanguinem libenter impendendū gregi Christiano, non solū opes. Quanquam quorsum omnino opes pauperum Apostolorum vicem gerentibus? Hæc si perpenderent, inquam, nec eum locum ambirent & libenter relinquerent, aut certe vitam plane laboriosam, atque sollicitam agerent, cuiusmodi veteres illi vixerunt Apostoli. Iam summi pontifices, qui Christi vices gerunt, si conentur eiusdem vitam æmulari, nempe paupertatem, labores, doctrinam, crucem, vitæ contemptum, si vel papæ, id est, patris nomen, vel sanctissimi cognomen cogitent, quid erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus: emptum, gladio, veneno, omnique vi tueatur?

Quantum his abstulerit commoditatum, si semel incessiverit sapientia? Sapientia dixi? Imo vel mica falis illius, cuius meminit Christus. Tantum opum, tantum honorum, tantum victoriarum, tot officia, tot dispensationes, tot vectigalia, tot indulgentias, tantum equorum, mulorum, satellitum, tantum voluptatum. Videtis quantas nundinas, quantam messem, quantum bonorum pelagus paucis sim complexa. In quorum locum inducet vigilias, ieiunia, lachrymas, orationes, conciones, studia, suspiria, milleque id genus miseros labores. Neque vero negligendum illud, futurum ut tot scriptores, tot copistæ, tot notarii, tot advocati, tot promotores, tot secretarii, tot mulotribæ, tot equisones, tot menfarii, tot lenones, pene mollius quiddam addideram, sed vereor ne durius sit auribus. In summa, tam ingens hominum turba, quæ Romanam sedem onerat, lapsa sum, honorat sentiebam, ad famem adigatur. In humanum quidem hoc, & abominan-

nandum facinus, at multo magis detestandum, ipsos etiam summos Ecclesiæ principes, ac vera mundi lumina ad peram & baculum revocari. At nunc fere, si quid laboris est, id Petro & Paulo relinquunt, quibus abunde satis est ocii. Porro si quid splendoris, aut voluptatis, id sibi sumunt. Atque ita fit mea quidem opera, ut nullum pene hominum genus vivat mollius, minusque sollicitum, ut qui abunde Christo satis factum existiment, si mystico ac pene scenico ornatu, cæremoniis, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum titulis, & benedictionibus, ac maledictionibus Episcopos agant. Priscum & obsoletum, nec horum omnino temporum, miracula edere: docere populum, laboriosum: sacras interpretari literas, scholasticum: orare, ociosum: lachrymas fundere, miserum ac muliebrem: egere, sordidum: vinci, turpe, parumque dignum eo, qui vix reges etiam summos, ad pedum beatorum admittit oscula: denique mori, inamabile: tolli in crucem, infame. Re-

stant sola hæc arma ac benedictiones dulces, quarum meminit Paulus, atque harum quidem sunt sane quam benigni interdictiones, suspensiones, aggravationes, redaggravationes, anathematizationes, ultrices picturæ, ac fulmen illud terrificum, quo solo nutu mortalium animas vel ultra tartara mittunt. Quod ipsum tamen sanctissimi in Christo patres, & Christi vicarii, in nullos torquent acrius, quam in eos, qui instigante diabolo, patromonia Petri minuere atque arrodere conantur. Cuius cum hæc vox sit in Euangelio: Reliquimus omnia, & sequuti sumus te, tamen huius patrimonium appellant agros, oppida, vectigalia, portoria, ditiones. Pro quibus dum zelo Christi accensi, ferro ignique dimicant, non absq; plurimo Christiani sanguinis dispendio, tum demum Ecclesiam Christi sponsam sese credunt Apostolice defendere, fortiter profligatis, ut vocant, hostibus. Quasi vero ulli sint hostes Ecclesie perniciosiores, quam impii pontifices, qui & silentio Christum sinunt abolescere,

lescere, & quæstuariis legibus alligant, & coactis interpretationibus adulterant, & pestilente vita iugulant. Porro cum Christiana Ecclesia sanguine sit condita, sanguine confirmata, sanguine aucta, nunc perinde quasi Christus perierit, qui more suo tueatur suos, ita ferro rem gerunt. Cumque bellum res sit adeo immanis, ut feras non homines deceat, adeo insana, ut poëtæ quoque fingant à furiis immitti, adeo pestilens, ut universam morum luem simul invehat, adeo iniusta, ut à pessimis latronibus optime soleat administrari, adeo impia, ut nihil cohæreat cum Christo, tamen omnibus omissis, hoc tantum agunt. Hic videas etiam decrepitos senes, iuvenilis animi robur præstare, nec offendi sumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterreri quicquam, si leges, si religionem, si pacem, si res humanas omnibus sursum ac deorsum misceant. Neque desunt adultores eruditi, qui istam manifestariam insaniam, zelum, pietatem, fortitudinem appel-

lent, excogitata via, qua fieri possit, ut quis letale ferrum stringat, adigatque in fratris sui viscera, manente nihilominus charitate illa summa, quam ex Christi præcepto, debet proximo Christianus. Equidem incerta sum adhuc utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc sumpserint Episcopi quidam Germanorum, qui simplicius, etiam omisso cultu, omiſſis benedictionibus, aliisque id genus cæremoniis, plane satrapas agunt, adeo, ut propemodum ignavum, parumque decorum Episcopo putent alibi, quam in acie, fortem animam Deo reddere. Iam vero vulgus sacerdotum, nefas esse ducens, à præsulum suorum sanctimonia degenerare, euge quam militariter pro iure decimarum, ensibus, iaculis, saxis, omni que armorum vi belligerantur, quam hic oculati, si quid ex veterum literis possint elicere, quo plebeculam territent, & plusquam decimas deberi convincant. At interim non venit in mentem, quam multa passim legantur de officio, quod illi vicissim præ-

præstare populo debeant. Nec saltem admonet eos vertex rarus, sacerdotem omnibus huius mundi cupiditatibus liberum esse oportere, neque quicquam nisi cœlestia meditari. Sed homines suaves, se suo officio probe perfunctos aiunt, si preculas illas suas utcunque permurmurarint, quas me hercle demiror, si quis Deus vel audiat, vel intelligat, cum ipsi fere nec audiant, nec intelligant, tum cum eas ore perstrepunt. Verum hoc quidem sacerdotibus est cum prophanis commune, ut ad emolumentum messis vigilent omnes, neque quisquam ibi leges ignoret. Cæterum si quid sarcinæ, id prudenter in alienos humeros reiciunt, & aliis alii tanquam pilam per manus tradunt. Siquidem laici quoque principes, quemadmodum partes administrandi regni vicariis delegant, & vicarius item vicario tradit, ita pietatis studium omne plebi modestiæ causa relinquunt. Plebs in eos reicit, quos Ecclesiasticos vocant, perinde quasi ipsis cum Ecclesia nihil omnino sit commercii.

quasi baptismi votis nihil prorsus sit actum. Rursum sacerdotes qui sese vocant seculares, quasi mundo initiati, non Christo, in regulares onus hoc devolvūt, regulares in monachos, monachi laxiores in arctiores, omnes simul in mendicantes, mendicantes in Charthusienses, apud quos solos sepulta latet pietas, & adeo latet ut vix unquam liceat conspicere. Itidem pontifices in messe pecuniaria diligentissimi, labores illos nimium Apostolicos, in Episcopos relegant, Episcopi in pastores, pastores in vicarios, vicarii in fratres mendicantes. Hi rursus in eos retrudunt, à quibus ovium lana tondetur. Verum non est huius instituti, pontificum ac sacerdotum vitam excutere, ne cui videar satyram texere, non encomium recitare, neve quis existimet bonos principes à me taxari, dum malos laudo. Sed hæc ideo paucis attigi, quo palam fieret, nullum esse mortalem, qui suaviter vivere possit, nisi meis initiatus sit sacris, meque propitiam habeat. Nam id quo pacto fieri queat, cum ipsa etiam

iam Rhamnusia, rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo consentiat, ut sapientibus istis semper fuerit inimicissima, contra stultis etiam dormientibus omnia commoda adduxerit? Agnoscitis Timotheum illum, cui hinc etiam cognomen & proverbium ἡ δὲ δοντος κύριος αἰρεῖ. Rursum aliud γλαυξ ἰπίαται. Contra in sapientes quadrant illa, ἐν τετραδὶ Ἀντιθένης, & equum habet Seianum, & aurum Tolosanum. Sed desino *καροικιάζειται*, ne videar Erasmi mei commentaria suppilasse. Ergo ut ad rem. Amat fortuna parum cordatos, amat audaciores, & quibus illud placet *πᾶς ἐρρίφθω κύριος*. At sapientia timidulos reddit, ideoque vulgo videtis sapientibus istis cum paupertate, cum fame, cum fumo rem esse: neglectos, inglorios, invisos vivere: stultos affluere nummis, admove-ri Reipublicæ gubernaculis, breviter florere modis omnibus. Etenim si quis beatum existimet principibus placuisse viris, & inter aureos illos, ac gēmeos Deos versari, quid inutilius sapientia, imo quid apud hoc homi-
num

num genus damnatius? Si divitiæ parandæ sunt, quid tandem lucri facturus est negociator, si, sapientiam secutus, periurio offendetur, si in mendacio deprehensus erubescet, si anxios illos de furtis, atque usuris sapientum scrupulos, vel tantuli faciet? Porro si quis honores, atque opes ambiat Ecclesiasticas, ad eas vel asinus, vel bubalus citius penetrabit, quam sapiens. Si voluptate ducaris, puellæ maxima huius fabulæ pars, stultis toto pectore sunt addictæ, sapientem haud secus ac scorpionum horrent, fugiuntque. Denique quicumque paulo festivius ac lætius vivere parant, sapientem in primis excludunt, ac quodvis animal potius admittunt. Breviter quoque te veritas, apud pontifices, principes, iudices, magistratus, amicos, hostes, maximos, minimos, omnia præsentibus nummis parantur: quos uti contemnit sapiens, ita illum sedulo fugere consueverunt. Sed cum laudum mearum nullus sit modus, neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat necesse est. Itaque designam

nam dicere, sed si prius ostendero paucis, non deesse magnos auctores, qui me literis suis pariter ac factis illustrarint, ne cui forte stulte mihi soli videar placere, neve legulei calumnientur, me nihil allegare. Ad ipsorum igitur exemplum allegabimus, hoc est, *ἔστιν ἀπὸς ἔπος*. Principio illud omnibus vel notissimo proverbio persuasum est, ubi res abest, ibi simulationem esse optimam. Eoque recte statim traditur hic versus pueris: Stultitiam simulare loco sapientia summa est. Vos iam ipsi coniciite, quam ingens sit bonum stultitia, cuius etiam fallax umbra, & imitatio sola tantum laudis meretur à doctis. Sed multo candidius pinguis ille ac nitidus Epicuri de grege porcus, miscere stultitiam consiliis iubet, tametsi brevem non admodum scite addidit. Item alibi; Dulce est desipere in loco. Rursum alio in loco mavult delirus, inersque videri, quam sapere, & ringi. Iam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat poëta, subinde *ῥίμος* appellatur, atque
 eodem

eodem prænominē tanquam felicitatis
 omnino libenter pueros & adoleſcen-
 tes vocare ſolent tragici, Quid autem
 ſacrum Iliadis carmen, niſi ſtultorum
 regum & populorum continet æſtus?
 Porro quam abſoluta laus illa Cice-
 ronis? Stultorum plena ſunt omnia.
 Quis enim ignorat, unumquodque
 bonum, quo latius patet, hoc eſſe
 præſtantius? Atqui fortassis apud
 Chriſtianos horum levis eſt auctori-
 tas: proinde ſacrarum quoque litera-
 rum testimoniis, ſi videtur, laudes
 noſtras fulciamus, ſive, ut docti ſolēt,
 fundemus, principio veniam à Theo-
 logis præfate, ut nobis fas eſſe velint,
 deinde quoniam arduam rem aggre-
 dimur, & fortassis improbum fuerit,
 denuo Muſas ex Helicōne, ad tantum
 itineris revocare, præfertim cum res
 ſit alienior, fortasse magis conveniet
 optare, ut interim dum Theologum
 ago, perque has ſpinas ingredior,
 Scoti anima paulisper ex ſua Sorbo-
 na in meum pectus demigret quovis
 hiſtrice atq; erinaceo ſpinofior, mox-
 que remigret lubebit, vel *ἐς ἀβέβητας*. U-
 tinam

tinam & vultum alium liceat sumere, & ornatus adsit Theologicus. Verum illud interim vereor, ne quis me furti ream agat; quasi clanculum magistrorum nostrorum scrinia compilaverim, quæ tantum rei Theologicæ teneam. Sed non adeo mirum videri debet, si tam diutina, quæ mihi arctissima est, cum Theologis consuetudine non nihil arripui, cum siculus etiam ille Deus Priapus, nonnullas Græcas voces, legente domino, subnotarit tenueritque. Et Gallus Lucianicus longo hominum convictu sermonem humanum expedite calluerit. Sed iam ad rem bonis avibus. Scripsit Ecclesiastes capite primo: Stultorum infinitus est numerus. Cum numerum prædicat infinitum, nonne mortales universos complecti videtur, præter pauculos aliquot, quos haud scio, an cuiquam videre contigerit? Sed magis ingenuè confitetur hoc Hierem. capite decimo: Stultus, inquit, factus est omnis homo à sapientia sua. Soli Deo tribuit sapientiam, universis hominibus stultitiam relin-

relinquens . Ac rursum paulo superius: Ne glorietur homo in sapientia sua. Cur non vis hominem in sua sapientia gloriari optime Hieremia ? Nimirum, inquiet, ob id, quia non habet sapientiam. Sed ad Ecclesiastem redeo. Hunc cum exclamat, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quid aliud sensisse creditis, nisi, quemadmodum diximus vitam humanam nihil aliud quam stultitiæ ludicrum esse? nimirum Ciceronianæ laudi album addit calculum, cuius optimo iure celebratur illud quod modo regulimus: Stultorū plena sunt omnia. Rursum sapiens ille Ecclesiasticus, qui dixit, Stultus mutatur ut luna, sapiens permanet ut sol, quid aliud innuit, nisi mortale genus omne stultum esse, soli Deo sapientis nomen competere? Si quidem lunam, humanam naturam interpretantur, solem omnis luminis fontem, Deum. Huic astipulatur quod ipse Christus in Euangelio negat, quenquam appellandum bonum, nisi Deum unum. Porro si stultus est, quisquis sapiens non est, & quis-

quisquis bonus, idem sapiens, auctoribus Stoicis, nimirum mortales omnibus stultitia complectatur necessum esse. Iterum Salomon capite decimo quinto: Stultitia, inquit, gaudium stulto, videlicet manifeste confitens, sine stultitia nihil in vita suave esse. Eodem pertinet illud quoque: Qui apponit scientiam, apponit dolorem, & in multo sensu multa indignatio. An non idem palam confitetur egregius ille concionator, capite septimo? Cor sapientum, ubi tristitia est, & cor stultorum, ubi læticia. Eoque non satis habuit sapientiam perdiscere, nisi nostri quoque cognitionem addidisset. Quod si mihi parum habetur fidei, ipsius accipite verba, quæ scripsit capite primo: Deditque cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque & stultitiam. Quo quidem loco illud animadvertendum, ad stultitiæ laudem pertinere, quod eam posteriore posuit loco. Ecclesiastes scripsit, & hunc scitis esse ordinem Ecclesiasticum, ut qui dignitate primus sit, is locum obtineat

tineat extremum , vel hic certe memor Evangelici præcepti. Sed stultitiam præstantiorem esse sapientia, & Ecclesiasticus ille , quisquis fuit , liquido testatur, capite quadragesimo quarto , cuius mehercle verba non prius proferam, quã *εἰσιταγῶν ἡμῶν* meam, commoda responsione adiuveritis, ut faciunt apud Platonem hi , qui cum Socrate disputant. Utra magis convenit recondere, quæ rara sunt & preciosa, an quæ vulgata viliaque? Quid tacetis? Etiam si vos dissimuletis, proverbium illud Græcorum pro vobis respondet, *ἢ ὁμῶς ἴσπιαν*, quod ne quis impie reiiciat, refert Aristoteles, magistrorum nostrorum Deus. An quisquam vestrum tam stultus est, ut gemmas & aurum in via relinquat? non hercle opinor. In abditissimis penetralibus, nec id satis, in munitissimorum scriniorum secretissimis angulis, ista reponitis, cœnum in propatulo relinquitis. Ergo si quod preciosius est, reconditur, quod vilius, exponitur, nonne palam est, sapientiam quam vetat abscondi, viliores esse

esse stultitia quam recondi iubet? Iam ipsius testimonii verba accipite. Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam. Quid quod animi quoque candorem divinæ literæ stulto tribuunt, cum sapiens interim neminem sui similem putet? Sic enim intelligo, id quod scribit Ecclesiastes capite decimo: Sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnibus stultos existimat. An non illud eximii cuiusdam candoris est, omnes æquare tibi ipsi, cumque nemo non magnifice de se sentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum regem huius cognominis, cum ait capite trigesimo: Stultissimus sum virorum. Neque Paulus ille magnus gentium doctor, Corinthiis scribens, stulti cognomen illibenter agnoscit. Ut insipiens, inquit, dico: Plus ego. Perinde quasi turpe sit vinci stultitia. Sed interim obstrepunt mihi Græculi quidam, qui tot huius temporis Theologorum, ceu cornicum oculos student

COM-

configere, dum annotationes suas, veluti fumos quosdam aliis offundunt, cuius gregis si non Alpha, certe Beta meus est Erasmus, quem ego sapius honoris causa nomino. O vere stultam, inquit, & ipsa dignam Memoria citationem. Longe diversa mens Apostoli, quam tu somnias. Nec enim hoc agit his verbis, ut cæteris stultior haberetur, verum cum dixisset Ministri Christi sunt, & ego, seque veluti iactabundus in hac quoque parte æquasset cæteris, per correctionem adiecit, Plus ego, sentiens se non modo parem reliquis Apostolis in Euangelii ministerio, verum etiam aliquanto superiorem. Idque cum ita verum videri vellent, ne tamen ut arrogantius dictum offenderet aures, præmuniit, stultitiæ prætextu: Ut minus sapiens dico, propterea quod sciret esse stultorum privilegium, ut soli verum citra offensam proloquantur. Verum quid Paulus senserit cum hæc scriberet, ipsis disputandum relinquo. Ego magnos, pingues, crassos, & vulgo probatissimos Theologos sequor,
cum

cum quibus magna pars doctorum errare, *ὡς τὸ δόξα* malit, quam cum istis trilinguibus bene sentire. Neq; quifquam illorum Græculos istos pluris facit, quam graculos: præsertim cum quidam gloriosus Theologus, cuius ego nomen prudēs supprimo, ne graculi nostri continuo Græcum in illum scomma iaciant *ὄνος λύρας*: magistraliter & theologaliter hunc passum enarrans, ab hoc loco. Ut minus sapiens dico, plus ego, novum facit caput, & quod absq; summa dialectica non poterat, novam addit sectionem, ad hunc interpretans modum. Adducam enim ipsius verba, non solum in forma, verum etiam in materia. Ut minus sapiens dico, id est, si videor vobis insapiens me pseudapostolis adæquando, adhuc videbor vobis minus sapiens, me eis præferendo. Quãquam idem paulo post, velut oblitus sui, alio delabitur. Sed cur anxie me unius exemplo tueor? cum hoc publicum ius sit Theologorum, cœlum, hoc est, divinam scripturam, ceu pellem extendere: cum apud divum Paulum

lum

lum pugnent divinæ scripturæ verba, quæ suo loco non pugnant, si qua fides illi *πενταγλώτῳ* Hieronymo, cum Athenis forte conspectum aræ titulum torqueret in argumentum fidei Christianæ, ac cæteris omissis, quæ causæ fuerant effectura, duo tantum extrema verba decerpserit, nempe hæc ignoto Deo, atque hæc quoque non nihil immutata: siquidem integer titulus sic habebat, diis Asiæ, Europæ, & Africæ, diis ignotis, & peregrinis. Ad huius, opinor, exemplum passim iam *οἱ τῶν θεολόγων παῖδες*, hinc atque hinc revulsa quatuor aut quinque verbula, & si quid opus est etiam depravata, ad suam accommodant utilitatem, licet ea quæ præcedunt & consequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclamant quoque. Quod quidem faciunt tam felici impudentia, ut sæpenumero Theologis invideant iurisperiti. Quid enim illis iam non succedat, posteaquam magnus ille, pene nomen effative-ram, sed rursus metuo Græcum proverbium, ex Lucæ verbis sententiam

ex-

expresserit, tam consentaneam animo Christi, quam igni cum aqua conuenit. Etenim cum immineret extremum periculum, quo tempore solent boni clientes maxime suis adesse patronis, & quanta valent ope *συνμαχεῖν*, Christus hoc agens ut omnem huiusmodi præsidiorum fiduciam eximeret ex animis suorum, percontatus est eos, num quid rei defuisset usquam, cum illos emisisset, adeo non instructos viatico, ut nec calceis muniret aduersus spinarum & saxorum iniuriam, nec peram adderet, aduersus famem. Ubi negassent defuisse quicquam, adiecit: Sed nunc, inquit, qui habet sacculum tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Cum tota Christi doctrina, nihil aliud inculcet, quam mansuetudinem, tolerantiam, vitæ contemptum, cui non perspicuum, quid hoc loco sentiat? nempe ut magis etiam exarmet suos legatos, ut non tantum calceos negligant, & peram, verum & tunicam insuper abiiciant, nudique & prorsus

H

expe-

expediti, munus Evangelicum aggrediantur, nihil sibi parēt, nisi gladium, non istum quo grassantur latrones, & parricidæ, sed gladium spiritus, in intimos quoque pectoris sinus penetrantem, qui semel affectus omne sic amputat, ut nihil iam illis cordi sit, præter pietatem. At videte, quæso, quorsum hæc torqueat celebris ille Theologus. Gladium interpretatur defensionem adversus persecutionem, sacculum sufficientem commectus provisionem, perinde quasi Christus commutata in diversum sententia, quod oratores suos parū βασιλικῶς instructos emisisse videretur, superioris institutionis palinodiam canat. Aut velut oblitus quod dixerat beatos fore, cum probris, contumeliis & suppliciis afficerentur, prohibens ne quando resisterent malo, mites enim beatos esse, non feroces, oblitus quod illos ad passerum & liliorum exemplum vocarit, nunc adeo noluerit eos absque gladio proficisci, ut eum vel tunica divendita iubeat emi, malitque nudos ire, quam non accin-

accinctos ferro. Ad hæc quemadmodum gladii nomine contineri putat, quicquid ad depellendam vim pertinet, ita marsupii titulo completitur, quicquid ad vitæ pertinet necessitatem. Atque ita divinæ mentis interpretes Apostolos lanceis, balistis, fundis & bōbardis instructos educit ad prædicationem crucifixi. Loculis item, vidulis, & sarcinis onerat, ne forte non liceat illis è diversorio discedere, nisi impransis. Nec vel illud commovit hominem, quod ens quem tantopere iusserat emi, mox idē obiurgans iubeat recondi, quodque nunquam fando sit auditum, Apostolos ensibus aut clypeis usos adversus vim ethnicorum, utique usuros, si Christus hoc sensisset, quod hic interpretatur. Est alius, quem honoris causa non nomino, haudquam postremi nominis, qui è tentoriis, quorum meminit Habacuc, Turbabitur pelles terre Madian, pellem fecerit Bartholomæi excoriati. Ipsa nuper interfui dissertationi Theologica, nam id facio frequenter. Ibi

H 2

cum

cum quispiam exigeret, quæ tandem esset divinarum literarum auctoritas, quæ iuberet hæreticos incendio vinci, magis quam disputatione revinci, Senex quidam severus, & vel supercilio teste, Theologus, magno stomacho respondit, hanc legem tulisse Paulum Apostolum, qui dixerit: Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem evita. Cumque ea verba identidem intonaret, & plerique demirarentur quid accidisset homini, tandem explanavit, de vita tollendum hæreticum. Risere quidam, nec deerant tamen quibus hoc commentum plane Theologicum videretur. Cæterum reclamantibus etiamnum nonnullis successit *τεράδιος*, quod aiunt, *συνήγορος* & auctor irrefragabilis, Accipite rem, inquit, Scriptum est maleficum ne patiaris vivere; omnis hæreticus maleficus; ergo, &c. Mirari quotquot aderant, hominis ingenium, & in eam sententiam itum est pedibus, & quidem peronatis. Neque cuiquam venit in mentem legem eam adfortilegos & incan-

incantatores, ac magos attinere, quos
 Hebræi sua lingua vocant *magos*. a-
 lioqui fornicationem & ebrietatem
 capite punire oportuit. Verum hæc
 stulte persequor, tam innumera, ut
 nec Chryssippi, nec Didymi volumi-
 nibus omnia comprehendi possint.
 Illud duntaxat admonitos volebam,
 cum hæc divinis illis magistris licue-
 rint, mihi quoque plane *συκίνη θελόγος*,
 par est dare veniam, si minus omnia
 ad amussim citavero. Nunc tandem
 ad Paulum redeo: Libenter, inquit,
 fertis insipientes, de sese loquens. Et
 rursus: Velut insipientem accipite
 me. & non loquor secundum Deum,
 sed quasi in insipientia. Rursus alibi:
 Nos, inquit, stulti propter Christum.
 Audistis à quanto auctore quãta stul-
 titiæ præconia. Quid, quod idem
 palam stultitiam præcipit, ut rem
 in primis necessariam & oppido salu-
 tarem. Qui videtur esse sapiens inter
 vos, stultus fiat, ut sit sapiens. Et apud
 Lucã, duos discipulos, quibus se iun-
 xerat in via Iesus, stultos appellat.
 Illud haud scio, an mirum videatur,

H 3

cum

cum Deo quoque nonnihil stultitiæ tribuit divinus ille Paulus : Quod stultum est, inquit, Dei, sapientius est hominibus. Porro Origenes interpret obstitit, quo minus hanc stultitiam ad hominum opinionem possis referre: quod genus est illud, verbum crucis pereuntibus quidē stultitiam. Sed quid ego frustra anxia, tot testimoniis hæc docere pergo, cum in psalmis mysticis palam ipse Christus loquatur patri: Tu scis insipientiam meam? Neque vero temere est, quod Deo stulti tam impense placuerunt: opinor propterea, quod quemadmodum summi principes nimium cordatos suspectos habent, & invisos, ut Iulius Brutum & Cassium, cum ebrium Antonium nihil metueret, utque Nero Senecam, Dionysius Platonem, contra crassioribus ac simplicioribus ingeniis delectantur, itidem Christus *σφδς* istos, suæque nitentes prudentiæ semper detestatur, ac damnat: testatur id Paulus haudquam obscure, cum ait: Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus: cumque ait,
Deo

Deo visū esse, ut per stultitiā servaret mundum, quando quidem per sapientiam restitui non poterat. Quin ipse idem satis indicat, clamans per os prophetæ: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Rursum cum agit gratias, quod salutis mysterium celasset sapientes, parvulis autem, hoc est stultis, aperuisset. Nam Græce pro parvulis est *υνηπίοις*, quos opposuit *σοφοῖς*. Huc pertinet quod passim in Evangelio Phariseos & scribas, ac legum doctores incessit, vulgus indoctum sedulo tuetur. Quid enim aliud est, Væ vobis Scribæ & Pharisei, quam væ vobis sapientes? At parvulis, mulieribus, ac piscatoribus potissimum delectatus esse videtur. Quin & ex animantium brutorum genere, ea potissimum placent Christo, quæ à vulpina prudentia quam longissime absunt. Eoque asino maluit insidere, cum ille, si libuisset, vel leonis tergum impune potuisset premere. Ac spiritus ille sacer in columbæ specie delapsus est, non aquilæ aut milui. Præ-

terea cervorum, hinnulorum, agnorum crebra passim in divinis literis mentio. Adde quod suos ad immortalem vitam destinatos, oves appellat. Quo quidem animante non est aliud insipientius : vel Aristotelico proverbio teste, *αποβάρδον ἴθως*. quod quidem admonet, ab eius pecudis stoliditate sumptum, in stupidos & bardos convicii loco dici solere. Atqui huius gregis Christus sese pastorem profiteretur, quin etiam ipse agni nomine delectatus est, indicante eum Ioanne, Ecce agnus Dei: cuius multa fit & in Apocalypsi mentio. Hæc quid aliud clamitant, nisi mortales omnes stultos esse, etiam pios? ipsum quoque Christum, quo stultitiæ mortaliæ subveniret, cum esset sapientia patris, tamen quodammodo stultum esse factum, cum hominis assumpta natura, habitu inventus est ut homo? quemadmodum & peccatum factus est, ut peccatis mederetur. Neque alia ratione mederi voluit, quam per stultitiam crucis, per Apostolos idiotas, ac pingues : quibus sedulo stultitiam præ-

præcipit, à sapientia deterrens, cum eos ad puerorum, liliorum, sinapis, & passerulorum exemplum provocat, rerum stupidarū ac sensu carentium, soloque naturæ ductu, nulla arte, nulla sollicitudine, vitam agentium. Præterea cum vetat esse sollicitos, qua essent apud præsides oratione usuri, cumq; interdicit, ne scrutentur tempora vel momenta temporum, videlicet, ne quid fiderent suæ prudentiæ, sed totis animis ex ipso penderent. Eodem pertinet, quod Deus ille orbis architectus interminatur, ne quid de arbore scientiæ degustarent, perinde quasi scientia felicitatis sit venenum. Quâquam Paulus aperte scientiam veluti infantem & perniciosam improbat. Quem divus Bernardus, opinor, sequutus, montem cum in quo lucifer sedem statuerat, Scientiæ montem interpretatur. Fortasse nec illud omittendum videatur argumentum, gratiosam esse apud superos stultitiam, quod huic soli datur errorum venia, sapienti non ignoscitur, unde qui veniam orant, etiamsi

prudentes peccaverint, tamen stultiti-
 a prætectu patrociniòque utuntur.
 Nam sic Aaron sororis pœnam de-
 precat in Numerorum, si satis com-
 memini, libris. Obsecro Domine mi,
 ne imponas nobis hoc peccatũ, quod
 stulte commisimus. Sic & Saul apud
 David culpam deprecat, Apparet
 enim inquiring, quod stulte egerim.
 Rursum ipse David ita blanditur Do-
 mino: Sed precor Domine, ut trãse-
 ras iniquitatem servi tui, quia stulte
 egimus: perinde quasi non impetra-
 turus veniam, nisi stultitiam & insci-
 tiam obtenderet. Sed illud acius ur-
 get, quod Christus in cruce, cum ora-
 ret pro suis inimicis: Pater ignosce
 illis: non aliã prætexit excusationẽ,
 quã imprudentiã, Quia nesciunt, in-
 quit, quid faciant. Ad eundẽ modum
 Paulus scribens ad Timotheum: Sed
 ideo misericordiã Dei cõsecutus sum,
 quia ignorans feci in incredulitate.
 Quid est, ignorãs feci, nisi per stultitiã
 feci, non maliciã? Quid est, ideo mi-
 sericordiam consecutus sum, nisi non
 consecuturus, ni stultitiã patrociniò
 com-

commendatus? Pro nobis facit & mysticus ille Psalmographus, qui suo loco non veniebat in mentem, Delicta iuventuris meæ, & ignorantias meas ne memineris. Audistis quæ duo prætexat, nimirum ætatem, cui semper comes esse soleo, & ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem stultitiæ vim intelligeremus. At ne, quæ sunt infinita persequar, utque summam dicam, videtur omnino Christiana religio quandam habere cum aliqua stultitia cognationem, minimeque cum sapientia convenire. Cuius rei si desideratis argumenta, primum illud animadvertite, pueros, senes, mulieres, ac fatuos sacris ac religiosis rebus præter cæteros gaudere, eoque semper altaribus esse proximos, solo nimirum naturæ impulsu. Præterea videtis primos illos religionis auctores, mire simplicitatem amplexos, acerrimos literarum hostes fuisse. Postremo nulli moriones magis desipere videntur, quam hi, quos Christianæ pietatis ardor semel totos arripuit: adeo sua profun-

dunt, iniurias negligunt, falli sese patiuntur, inter amicos & inimicos nullum discrimen, voluptatem horrent, inedia, vigilia, lachrymis, laboribus, contumeliis saginantur, vitam fastidunt, mortem unice optant; breviter ad omnem sensum communem prorsus obstupuisse videntur, perinde, quasi alibi vivat animus, non in suo corpore. Quod quidem quid aliud est quam insanire? Quo minus mirum videri debet, si Apostoli musto temulenti sunt visi, si Paulus iudici Festo visus est insanire. Sed posteaquam semel *ἔλεον τὸ* induimus, age doceamus & illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse, quam insaniam stultitiæque genus quoddam: absit invidia verbis, rem ipsam potius expendite. Iam primum illud propemodum Christianis convenit cum Platonis, animum immersum alligatumque esse corporeis vinculis, huiusque crassitudine præpediri, quo minus ea quæ vera sunt, contemplari, fruique possit. Proinde philosophiam definit esse

mor-

mortis meditationem, quod ea mentem à rebus visibilibus, ac corporeis abducat, quod idem utique mors facit. Itaque quam diu animus corporis organis probe utitur, tam diu sanus appellatur. Verum ubi ruptis iam vinculis, conatur in libertatem asserere sese, quasi que fugam ex eo carcere meditatur, tum insaniam vocant. Id si forte contingit morbo, vitioque organorum, prorsus omnium consensu insania est. Et tamen hoc quoque genus hominum videmus futura prædicere, scire linguas, ac literas, quas ante nunquam didicerant, & omnino divinum quiddam præ se ferre. Neque dubium est id inde accidere, quod mens à contagio corporis paulo liberior, incipit nativam suam vim exerere. Idem arbitror esse in causa, cur laborantibus vicina morte simile quiddam soleat accidere, ut tanquam afflati prodigiosa quædam loquantur. Rursum si id eveniat studio pietatis, fortasse non est idem insaniam genus, sed tamen adeo confine, ut magna pars hominum meram insaniam

saniam esse iudicet, præsertim cum pauculi homunciones ab universo mortalium cœtu, tota vita dissentiant. Itaque solet iis usu venire, quod iuxta Platonicum figmentum opinor accidere iis, qui in specu vincti rerum umbras mirantur, & fugitivo illi, qui reversus in antrum, veras res vidisse se prædicat, illos longe falli, qui præter miserabiles umbras nihil aliud esse credant. Etenim sapiens hic commiseratur, ac deplorat illorum insaniam, qui tanto errore teneantur. Illi vicissim illum veluti delirantem rident, atque eiiciunt. Itidem vulgus hominum ea quæ maxime corporea sunt maxime miratur, eaque prope sola putat esse. Contra pii, quo quicque propius accedit ad corpus, hoc magis negligunt, totique ad invisibilium rerum contemplationem rapiuntur. Nam isti primas partes tribuunt divitiis, proximas corporis commodis, postremas animo relinquunt: quem tamen plerique nec esse credunt, quia non cernatur oculis. E diverso illi primum in ipsum Deum, rerum

rerum omnium simplicissimum toti nituntur: secundum hunc, & tamen in hoc quod ad illum quam proxime accedit, nempe animum: corporis curam negligunt, pecunias ceu putamina prorsus aspernantur ac fugitāt. Aut si quid huiusmodi rerum tractare coguntur, gravatim ac fastidienter id faciunt, habent tanquam non habentes, possident tanquam non possidentes. Sunt & in singulis rebus gradus multum inter istos diversi. Principio sensus tametsi omnes cum corpore cognationem habent, tamen quidam sunt ex his crassiores, ut tactus, auditus, visus, olfactus, gustus: Quidam magis à corpore semoti, veluti memoria, intellectus, voluntas. Igitur, ubi se intenderit animus, ibi valet. Pii quoniam omnis animi vis ad ea contendit, quæ sunt à crassioribus alienissima, in his velut obbrutescunt, atque obstupescunt. Contra vulgus in his plurimum valet, in illis quam minimum. Inde est, quod audimus nonnullis divinis viris accidisse, ut oleum vini loco biberint. Rursum in
 affe-

affectibus animi quidam plus habent cum pingui corpore commercii, veluti libido, cibi somnique appetentia, iracundia, superbia, invidia. Cum his irreconciliabile bellum piis, contra vulgus sine his vitam esse non putat. Deinde sunt quidam affectus medii, quasque naturales, ut amor patriæ, charitas in liberos, in parentes, in amicos. His vulgus non nihil tribuit. At illi hos quoque student ex animo revellere, nisi quatenus ad summam illam animi partem assurgunt, ut iam parentem ament, non tanquam parentem, quid enim ille genuit, nisi corpus? quanquam hoc ipsum Deo parenti debetur, sed tanquam virum bonum, & in quo luceat imago summæ illius mentis, quam unam summum bonum vocant, & extra quam nihil nec amandum, nec expetendum esse prædicant. Hac eadem regula reliqua item omnia vitæ officia metiuntur, ut ubique id quod visibile est, si non est omnino contemnendum, tamen longe minoris faciant, quam ea quæ videri nequeunt. Aiunt
autem

autem & in sacramentis atque ipsis pietatis officiis corpus & spiritum inveniri. Velut in ieiunio non magni ducunt, si quis tantum à carnibus cœnaque abstineat, id quod vulgus absolutum esse ieiunium existimat, nisi simul & affectibus aliquid adiimat, ut minus permittat iræ quam soleat, minus superbiæ: utque ceu minus iam onustus mole corporea, spiritus ad cœlestium bonorum gustum, fruitionemque enitatur. Similiter & in Synaxi, tametsi non est aspernandum, inquit, quod cæremoniis geritur, tamen id per se, aut parum est conducibile, aut etiam perniciosum, nisi id quod est spiritale accesserit, nempe hoc quod signis illis visibilibus repræsentatur. Repræsentatur autem mors Christi, quam domitis, extinctis, quasi que sepultis corporis affectibus, exprimere mortales oportet, ut in novitatem vitæ resurgant, utque unum cum illo, unum item inter sese fieri queant. Hæc igitur agit, hæc meditatur ille pius. Contra vulgus sacrificium nihil aliud esse credit,

dit, quam adesse altaribus, idque proxime, audire vocum strepitum, aliasque id genus cæremoniolas spectare. Nec in his tantum, quæ duntaxat exempli gratia proposuimus, sed simpliciter in omni vita refugit pius ab his, quæ corpori cognata sunt, ad æterna, ad invisibilia, ad spiritualia rapitur. Proinde cum summa sit inter hos & illos omnibus de rebus dissensio, fit ut utrique alteris insanire videantur. Quanquam id vocabuli rectius in pios competit, quam in vulgus, mea quidem sententia. Quod quidem magis perspicuum fiet, si quemadmodum pollicita sum, paucis demonstraro, summum illud præmium nihil aliud esse quam insaniam quandam. Primum igitur existimate Platonem tale quiddam iam tum somniaffe, cum amantium furorem omnium felicissimum esse scriberet. Etenim qui vehementer amat, iam non in se vivit, sed in eo quod amat, quoque longius à se ipso digreditur, & in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet. Atque cum animus à

cor-

corpore peregrinari meditatur, neque probe suis utitur organis, istud haud dubie furorem recte dixeris. Alioqui quid sibi vult, quod vulgo etiam dicunt: Non est apud se, & ad te redi, & sibi redditus est? Porro quo amor est absolutior, hoc furor est maior, ac felicior. Ergo quænam futura est illa cœlitum vita ad quã piæ mentes tanto studio suspirant? Nempe spiritus absorbebit corpus, utpote victor ac fortior. Idque hoc faciet facilius, partim quod iam olim in vita corpus ad huiusmodi transformationem repurgarit, atque extenuarit. Deinde spiritus à mente illa summa mire absorbebitur, quippe infinitis partibus potentiore. Ita ut iã totus homo extra se futurus sit, nec alia ratione felix futurus, nisi quod extra sese positus patietur quiddam ineffabile à summo illo bono, omnia in se rapiente. Iam hæc felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, cum animi receptis pristinis corporibus immortalitate donabuntur, tamen quoniam piorum vita nihil aliud est,

quam

quam illius vitæ meditatio, ac velut umbra quædam, fit ut præmii quoque illus aliquando gustum aut odorem aliquem sentiant. Id tamen minutissima quædam stillula est ad fontem illum æternæ felicitatis, tamen longe superat, universas corporis voluptates, etiamsi omnes omnium mortaliū deliciæ in unum conferantur, usque adeo præstant spiritualia corporalibus, invisibilia visibilibus. Hoc nimirum est quod pollicetur propheta? Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se. Atque hæc est Moriæ pars, quæ non aufertur commutatione vitæ, sed perficitur. Hoc igitur quibus sentire licuit, contingit autem perpaucis, ii patiuntur quiddam dementiæ simillimum, loquuntur quædam non satis cohærentia, nec humano more, sed dant sine mente sonum, deinde subinde totam oris speciem vertunt. Nunc alacres, nunc deiecti, nunc lachrymant, nunc rident, nunc suspirant, in summa, vere toti extra se sunt.

Mox

Mox ubi ad sese redierint, negant se scire ubi fuerint, utrum in corpore, an extra corpus, vigilantes, an dormientes, quid audierint, quid viderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, nisi tanquam per nebulam, ac somnium, tantum hoc sciunt se felicissimos fuisse, dum ita desiperent. Itaque plorant sese resipuisse, nihilque omnium malint, quam hoc insanix genus perpetuo insanire. Atque hæc est futuræ felicitatis tenuis quædam degustatiuncula. Verum ego iam dudum oblita mei *καὶ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶ*. Quanquam si quid petulantius aut loquacius à me dictum videbitur, cogitate & stultitiam, & mulierem dixisse. Sed interim tamen memineritis illius Græcanici proverbii, *πολλάκι τικὲ μωρὸς ἀνὴρ κατακαίρειον εἶπεν*, nisi forte putatis hoc ad mulieres nihil attinere. Video vos epilogum expectare, sed nimium desipitis, siquidem arbitramini me quid dixerim etiamnum meminisse, cum tantam verborum farraginem effuderim. Vetus illud, *μισῶ μιάμονα συμπόταν*.

Novum

184 ERAS. ROT. ENC. MOR.
Novum hoc, *μισῶ μνάμονα ἀκροατῆς.*

Quare valete, plaudite, vivi-
te, bibite, Moriā celeberrimi Myſtæ.

τέλθ.

DESI-

PETRO VILLAGIO
Libertatem disciplinam
DESIDERIUS
ERASMUS

Roterodamus

De

RATIONE .STUDII.

DESIDERIUS
ERASMUS
Rotterdam
DE
RATONE-STUDIO

E R A S M U S

Roterodamus

P E T R O V I T E R I O,

Liberalium disciplinarum Pro-
fessori eximio.

NÆ tu rem istam, mi Petre sus-
vissime, & perspicis acute, & gra-
viter vereque iudicas, plurimum refer-
re, qua ratione, quoque ordine quid in-
stituas, idque maximum habere momen-
tum, cum ceteris in rebus omnibus, tum
vero præcipue in bonarum studiis litera-
rum. An non videmus ingentia pondera
si artem adhibeas, minimo tolli negotio,
qua nullis alioqui viribus moveri pote-
rant? Quemadmodum & in bello non
perinde refert, quantis copiis, quantisque
viribus hostem adoriaris, ut quam probe
instructo exercitu, quo consilio, quoque
ordine pugnam capeffas. Ac multo cele-
rius quo tendunt, perveniunt ii, qui se-
mitas compendiaras norunt, quam qui
amnem, ut ait Plautus, ducem sequun-
tur, & vel contèpto Pythagora τὸ λεοφόρε
I ingre-

ingrediuntur, vel variis etiam errorum
 ambagibus circumaguntur. Proinde ro-
 gas, ut tibi studiorum ordinem, ac viam,
 formamque præscribam, quam tu, veluti
 Thesei filium secutus, & in auctorum la-
 byrinthis citra errorem versari queas,
 & ad eruditionis summam celerius e-
 mergere, vel magis aliorum studiis con-
 sultere, quos bonis literis instituis,
 quandoquidem ipse iam propemodum
 ad eruditionis fastigium pervenisti. E-
 quidem pro mea certe virili non grava-
 tim parebo homini tam amico, ut nefas
 sit quidvis etiam flagitanti negare, ne-
 dum rem tam honestam, tamque frugi-
 feram. Quod si senseris nostrum hoc con-
 silium tibi commodo fuisse, tui candoris
 erit, & aliis ad bonas literas enitentibus,
 digito viam indicare.

ERAS.

ERAS. ROTER.

De

RATIONE STUDII

EPISTOLA

Ad

PETRUM VITERIUM.

Eiusdem de ratione instituendi discipulos ad eundem.

P Rincipio duplex omnino videtur cognitio, rerum ac verborum. Verborum prior, rerum posterior. Sed nonnulli dum *ἐνίοις*, ut aiunt, *μοῖν* ad res discendas festinant, sermonis curam negligunt, & male affectato compendio, in maxima incidunt dispendia. Etenim cum res non nisi per vocum notas cognoscantur, qui sermonis vim non callet, is passim in rerum quoque iudicio cæcutiat, hallucinetur, deliret necesse est. Postremo videas nullos omnium magis ubique de v oculis cavillari, quam eos qui iactitant

190 ER. ROT. DE RATIONE
ctitant sese verba negligere, re ipsam
spectare. Quapropter utroque in ge-
nere statim optima & quidē ab opti-
mis sunt discēda. Quid enim stultius,
quam magno labore discere, quæ po-
stea maiori cogaris dediscere? Nihil
autem facilius discitur, quam quod
rectum ac verum est. At prava si se-
mel inhæserint ingenio, dictu mirum
quam non possint revelli. Primū igi-
tur locum Grammatica sibi vendicat,
eaque protinus duplex tradenda pue-
ris, Græca videlicet ac Latina. Non
modo quod his duabus linguis omnia
ferme sunt prodita, quæ digna cogni-
tu videantur, verumetiam quod utra-
que alteri sic affinis est, ut ambæ ci-
tius percipi queāt coniunctim, quam
altera sine altera, certe quam latina
sine Græca. A Græcis auspiciari nos
mavult Quintilianus, sed ita, si his li-
teris perceptis, non longo intervallo
latinæ succedant, sane utrasque pari
cura tuendas esse monet, atque ita fa-
turum, ut neutræ alteris officiant. Er-
go utriusq; linguæ rudimenta & sta-
tim, & ab optimo præceptore sunt
hau-

haurienda: qui si forte non contingat, tum (quod est proximum) optimis certe utendum auctoribus quos equidem perpaucos, sed delectos esse velim. Inter græcos Grámaticos nemo non primum locum tribuit Theodoro Gazæ, proximum mea sententia Constantinus Lascaris sub iure suo vendicat. Inter latinos vetustiores Diomedes. Inter recentiores haud multum video discriminis, nisi quod Nicolaus Perottus videtur omnium diligentissimus, citra superstitionem tamen. Verû ut huiusmodi præcepta fateor necessaria, ita velim esse, quantum fieri possit, quã paucissima, modo sint optima. Nec unquam probavi literatorum vulgus, qui pueros in his inculcandis complures annos remorantur. Nam vera emendate loquendi facultas optime paratur, cum ex castigate loquentium colloquio convictuque, tum ex eloquentiû auctorum assidua lectione, è quibus ii primum sunt imbibendi, quorû oratio præterquã quod est castigatissima, argumti quoq; illecebra aliqua discentibus

blandiatur. Quo quidē in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demostheni, tertias Herodoto. Rursum ex Poētis primas Aristophani, alteras Homero, tertias Euripidi. Nam Menandrū, cui vel primas daturus eram, desideramus. Rursum inter Latinos quis utilior loquendi auctor quā Terentius? purus, tersus, & quotidiano sermoni proximus, tū ipso quoq; argumēti genere iucundus adolescētiæ.

Huic si quis aliquot selectas Plauti comœdias putet addendas, quæ vacent obscœnitate, equidem nihil repugno. Proximus locus erit Vergilio, tertius Horatio, quartus Ciceroni, quintus C. Cæsari. Salustium si quis adiungendum arbitrabitur, cum hoc non magnopere contenderim, atque hos quidem ad utriusque linguæ cognitionem satis esse duco. Neq; enim mihi placent, qui in evolvendis hunc in usum auctoribus, etiā quibuslibet, vitam omnem conterunt, prorsus infantem existimantes eum, quem ulla chartula suffugerit. Ergo parata sermonis facultate, si non luxuriosa, cer-

te ca.

te casta, mox ad rerum intelligentiam conferendus est animus. Tametsi ex his etiã scriptoribus, quos expolien-
dæ linguæ gratia legimus, non me-
diocris obiter rerum quoq; cognitio
percipitur, verum ex instituto omnis
fere rerum scientia à Græcis auctori-
bus petenda est. Nam unde tandem
haurias vel purius, vel citius, vel iucū-
dius, quam ab ipsis fontibus? Sed quo
ordine disciplinæ discendæ sint, & ex
quibus potissimum præceptoribus, id
alias fortasse rectius ostendemus. In-
terim ad primæ ætatis studia reverta-
mur. Ut igitur ex his auctoribus unde
linguæ copiam petendã esse diximus,
fructũ capias & maturius & uberio-
rem, Laurentium Vallam tibi censeo
diligenter evolvendum, qui de Latini
sermonis elegantia scripsit elegantis-
sime. Huius adiutus præceptionibus,
ipse per te non pauca annotabis. Neq;
enim te velim per omnia velut addi-
ctum, Laurentianis servire præceptis.
Adiuvabit hoc quoq; si figuras Grã-
maticas à Donato ac Diomede tradi-
tas edidiceris, si carminis leges ac for-
mas,

194 ER. ROT. DE RATIONE
mas omnes tenueris, si Rhetorices
summam, hoc est propositiones, locos
probatum, exornationes, amplifi-
cationes, transitionum formulas in
promptu habueris. Conducunt enim
hæc non solum ad iudicandum, verum
etiam ad imitandum. His itaq; rebus
instructus inter legendum auctores non
oscitanter observabis, si quod incidat
insigne verbum, si quod antique aut
nove dictum, si quod argumentum,
aut inventum acute, aut tortum apte,
si quod egregium orationis decus, si
quod adagium, si quod exemplum, si
qua sententia digna quæ memoriæ
commendetur. Isque locus erit apta
notula quapiam insigniendus. Notis
enim non solum variis erit utendum,
verumetiam accommodatis, quo pro-
tinus, quid rei sit, admoneant. Ad hæc
si quis dialecticam addendam statuet,
non admodum refragabor, modo ab
Aristotele eam discat, non ab isto lo-
quacissimo sophistarum genere, ne-
que rursus ibi desideat, & velut ad
scopulos (ut inquit Gellius) Sirenæos
consenescat. Verum illud interim me-
mineris,

mineris, optimum dicendi magistrum esse stilum. Erit hic igitur in carmine, in oratione libera, in omni argumenti genere diiigenter exercendus. Neque negligenda memoria, lectionis thesaurus. Eam tamen si locis & imaginibus adiuvari non inficior, tamen tribus rebus potissimum constat optima memoria, intellectu, ordine, cura. Si quidem bona memoriae pars est, rem penitus intellexisse. Tum ordo facit, ut etiam quae semel exciderint, quasi postliminio in animum revocemus. Porro cura omnibus in rebus, non hic tantum, plurimum valet. Itaque quae meminisse velis, ea sunt attentius, ac crebrius relegenda, deinde saepius a nobis ipsis exigenda, ut si quid forte suffugerit, id restituatur. Illud minutius, sed tamen haud indignum quod admoneatur. Adiuvabit non mediocriter, si quorum necessaria quidem, sed subdifficilis erit memoria, veluti locorum quos tradunt Cosmographi, pedum metricorum, figurarum grammaticarum, genealogiarum, aut si qua sunt similia, ea quam fieri potest

test brevissime simul & luculentissime in tabulis depicta, in cubiculi parietibus suspendantur, quo passim & aliud agentibus sint obvia. Item si quædam breviter, sed insigniter dicta, velut apopthegmata, proverbia, sententias in frontibus atque in calcibus singulorum codicum inscribes, quædam annulis, aut poculis inculpes, non nulla pro foribus, & in parietibus, aut vitreis etiã fenestris depinges, quo nusquam non occurrat oculis, quod eruditionem adiuvet. Hæc etiam tametsi singula per se pusilla videntur, tamen in unum collata acervum, doctrinæ thesaurum lucro augment, haud quaquam negligendo *πρὸς εἰς ἀφρονος πείραξι*, id est, his opibus properanti ditescere. Postremo illud non ad unum aliquid, sed ad omnia simul plurimum conducet, si frequenter alios quoque doceas. Nusquam enim melius deprehenderis quid intelligas, quid non. Atque interim nova quædam occurrunt commentanti, differenti-que, nihil non altius infigitur animo.

DESIDERIUS
ERASMUS

Roterodamus

De

RATIONE INSTITUENDI
DISCIPULOS.

DESIDERIUS

ERASMUS

ROTTERDAMI

RATIONE INSTITUENDI

DISCIPLINAE

DE RATIONE

INSTITUENDI

DISCIPULOS.

Ed video te cupere, ut de docendi quoque ratione nonnihil attingamus. Agemus geratur Viterio, quam video Fabium hisce de rebus diligentissime præcepisse, adeo ut post hunc de iisdem scribere prorsus impudentissimum esse videatur. Ergo qui volet instituere quempiam, dabit operam, ut statim optima tradat, verum qui rectissime tradat optima, is omnia sciat necesse est: aut si id hominis ingenio negatum est, certe uniuscuiusque disciplinæ præcipua. In hoc non ero contentus decem illis, aut duodecim auctoribus, sed orbem illum doctrinæ requiram, ut nihil ignoret etiam qui minima parat docere. Erit igitur huic per omne scriptorum genus va-

gan-

200 ER. ROT. DE RATIONE
gandum, ut optimum quenque pri-
mum legat, sed ita, ut neminem re-
linquat ingustatum, etiamsi parum
bonus sit auctor. Atque id quo cu-
mulatiore fructu faciat, ante locos &
ordines quosdam, ac formulas in hoc
paratas habeat, ut quicquid usquam
inciderit annotandum, id suo affcri-
bat ordini. Sed hoc qua ratione fieri
oporteat, in secundo de copia com-
mentario demonstravimus. Verum
si cui velocium, vel librorum copia
defuerit, plurima Plinius unus suppe-
ditabit, multa Macrobius, & Athe-
neus, varia Gellius. Sed in primis ad
fontes ipsos properandum, id est,
Græcos & antiquos. Philosophiam
optime docebit Plato, Aristoteles,
atque huius discipulus Theophra-
stus, tum utrinque mixtus Plotinus.
Ex Theologis secundum divinas lite-
ras, nemo melius Origene, nemo
subtilius aut iucundius Chryso-
stomo, nemo sanctius Basilio. Inter La-
tinos duo duntaxat insignes in hoc
genere, Ambrosius mirus in allusio-
nibus, & Hieronymus in arcanis lite-
ris

ris exercitatissimus. Quod si minus vacabit immorari singulis, omnes tamen censeo degustandos, quorum in præsentia catalogum texere, non est ratio. Certe propter Poëtarum enarrationem, quibus mos est, ex omni disciplinarum genere sua temperare, tenenda est fabularum vis, quam unde potius petas, quam ab Homero, fabularum omnium parente? Tametsi Metamorphoses, ac Fasti Nasonis non leve momentum adferent, quamquam Latine scripti. Tenenda Cosmographia, quæ in historiis etiam est usui, nedum in Poëtis. Hanc brevissime tradit Pomponius Mela, doctissime Ptolemæus, diligentissime Plinius. Nam Strabo non hoc tantum agit. Hic præcipua pars est observasse quæ montium, fluminum, regionum, urbium, vulgo recepta vocabula, quibus antiquis respondeant. Eadem debet esse cura in arborum, herbarum, animantium, instrumentorum, vestium, gemmarum nominibus, in quibus incredibile dictu, quam nihil intelligat literatorum vulgus.

Horum

boup

Horum notitia partim è diversis aucto-
 ribus, qui de re rustica, de re mi-
 litari, de architectura, de re culina-
 ria, de gemmis, de plantis, de natu-
 ris animantium conscripserunt, col-
 ligitur. Quanquam Iulius Pollux ex
 professo de rerum vocabulis tradidit,
 quæ utinam tam accurate distinxif-
 set, quam congeffit copiose: partim
 ex etymologiis, partim ex his linguis,
 quæ prisci sermonis & incorrupti
 manifesta vestigia servant in hanc us-
 que ætatem, cuiusmodi lingua Con-
 stantinopolitanorum, Italorum &
 Hispanorum, nam Gallorum oratio
 longius degeneravit. Tenenda anti-
 quitas, quæ non modo ex vetustis au-
 ctoribus, verumetiam è nomismatis
 priscis, è titulis saxisque colligitur. E-
 discenda & deorum genealogia, qui-
 bus undique refertæ sunt fabulæ:
 eam post Hesiodum feliciter quàm pro
 suo seculo tradidit Boccatius. Non
 ignoranda astrologia, quod hanc
 passim suis figmentis aspergunt Poë-
 tæ, præsertim Higini. Tenenda rerum
 omnium vis, atque natura, propterea
 quod

quod hinc similia, epitheta, comparationes, imagines, metaphoras, atque alia id genus schemata solent mutuo sumere. In primis autem omnino tenenda est historia, cuius usus latissime patet, non tantum in Poëtis. Iam si quis Prudentium, unum inter Christianos vere facundum Poëtam volet enarrare, literas etiam arcanas calleat oportet. Postremo nulla disciplina est, nec militiæ, nec rei rusticæ, nec musices, nec architecturæ, quæ non usui sit iis, qui Poëtas, aut Oratores antiquos susceperint enarrandos. Sed video iamdudum frontem contrahis. Næ tu, inquis, immensum onus imponis etiam literatori. Onero sane, sed unum, ut quam plurimos exonerem. Volo ut unus evolvat omnia, ne singulis universa sint evolvenda.

Iam vero de formando puerorum ore, deque tradendis ceu per lusum, iocumque literarum figuris, satis præcepit Fabius. Equidem post tradita elementa prima, malim ad usum loquendi statim vocari puerum. Et-
enim

204 ER. ROT. DE RATIONE
enim cum intra pauculos menses,
quamvis barbaram linguam ætas ea
sonet, quid vetat quo minus idem
fiat in lingua Græca sive Latina? Ve-
rum id nec in magno puerorum gre-
ge locum habet, & domesticam præ-
ceptoris consuetudinem requirit.
Quamquam in ludo quoque dabit
operam, ut sive pluribus loquatur, si-
ve seorsim uni, quam potest emenda-
tissime dicat. Quædam obiter inter-
pretetur, & ut imitentur, admoneat.
Loquentes illos aliquoties collaudet
si quid dictum erit aptius, aut emen-
det, cum errabunt. Ea res efficiet,
ut illi quoque consuescant circum-
spectius & accuratius loqui, & præ-
ceptorem loquentem attentius ob-
servent. Iuvabit & illud, si propositis
præmiolis, aut pœnis, velut ex lege
provocentur, ut ipsi quoque inter se-
se alius alium emendent. Porro præ-
ceptor eruditiores aliquot deliget,
qui controversiam finiant. Neque
fuerit inutile, ceu formulas aliquot
proponere pueris, quibus orationi-
bus in lusu, quibus in congressu, qui-
bus

bus in conviviis uti debeant. Has sic oportet esse doctas, ut simul & faciles sint, & iucundæ. Porro doctor ille diligens & doctus, ac riq̃ue iudicio, non gravabitur, collatis omnibus Grammaticorum præceptis, excerpere quedam, & simplicissima, quod quidem fieri potest, & brevissima, tum ordine quam maxime commodo. Posteaquam ea tradidit, statim ad auctorem aliquem ad id accommodatissimum, ac loquendi, scribendique consuetudinem vocentur. Hic præceptiones ante traditas ut incident, exemplaque diligenter inculcabit, quibus etiam addet non nihil, velut iam tum ad maiora præparans. Hinc iam thematicis exerceri debent. In quibus illud imprimis cavendum, ne (quod fieri solet) aut sensu sint inepto, aut sermone insulso, sed argutam aliquam, aut venustam habeant sententiam, quæ tamen ab ingenio puerili non nimium abhorreat, ut interim aliud agentes, simul & aliquid discant, in gravioribus studiis usui futurum. Habeat igitur thema, quod

pueris

206 ER. ROT. DE RATIONE
pueris proponet, aut historiam me-
morabilem. Quod genus sunt illa:
Marcelli præceptis calor rem Roma-
nam subvertit, Fabii prudens cun-
ctatio restituit. Quanquam hic sub-
est etiam sententia, nimirum præcipi-
tata consilia parum feliciter evenire
solere. Item, difficile iudicatu sit, u-
ter altero fuerit stultior, Crates qui
aurum abiecit in mare, an Midas qui
existimavit nihil auro melius esse.
Item, Demostheni ac Ciceroni im-
modica eloquentia exitio fuit. Rur-
sum, nulla laus Codri regis meritis
par esse potest, qui civium salutem
propriæ vitæ dispendio redimendam
putavit. Sed non magni negotii fue-
rit huiusmodi vim ex historiogra-
phis, præcipue Valerio Maximo, col-
ligere. Aut fabulam habeat, ut illud:
Hercules expugnandis monstris im-
mortalitatem sibi paravit. Musæ fon-
tibus ac nemoribus unice gaudent, à
fumosis urbibus abhorrent. Aut A-
pologum, ut recte docuit Cassita
non esse committendum amicis ne-
gocium, quod per te possis confice-
re.

re. Item, manticam pectore propendentem vident omnes, eam, quæ à tergo pendet, videt nemo. Item, Sapiebat vulpes, quæ maluit muscas iam prope saturas retinere, quam his expunctis, vacuas ac sitientes admittere, quæ quicquid reliquum esset sanguinis, epotarent. Aut apophthegma, ut, Longe dissentiebat à vulgo nostræ ætatis, qui maluit virum absque pecunia, quam pecuniam sine viro. Item: Iure Socrates contemnit eos, qui non edunt ut vivant, sed vivunt ut edant. Merito non probabit Cato eos, qui plus sapiunt palato, quam animo. Aut proverbium, ut: Ne sutor ultra crepidam. Et, non cuiuslibet est hominis Corinthum navigare. Ac nos quidem editis tot Chiliadibus, effecimus, ne difficilis esset horum inventio. Aut sententiam, ut, Nihil carius constat, quam quod precibus emitur. Et, obsequium amicos, veritas odium parit. Et, amici, qui procul absunt, amici non sunt. Aut rei cuiuspiam insignem naturam, ut, Magnes ad sese ferrum

208 ER. ROT. DE RATIONE
ferrum attrahit, Naphtha ignem.
Item palmæ ea est natura, ut pondere
imposito, non modo non deprimatur
ad terram, verum etiam sursum
nitatur, & altius erigat sese. Item
mirum Polypi ingenium, qui ad spe-
ciem subiecti foli mutat colorem,
quo fallat insidias piscatoris. Aut
figuram eximiam, puta gradatio-
nem. Divitiæ luxum pariunt, luxus
saturitatem, saturitas ferociam, fero-
cia odium multorum, odium perni-
ciem. Aut similitudinem, ut, quem-
admodum ferrum si exerceas, usu at-
teritur: si non exerceas, exeditur ru-
bigine. Ita ingenium si exerceas, la-
bore absumitur: si non exerceas, ma-
gis otio, situque læditur. Aut alle-
goriam, ut, non est addendus ignis
igni, non est addendum oleum incen-
dio. Aut commutationem, ut, non
ideo te talem iudico, quod vehemen-
ter amem, sed ideo vehementer amo,
quod talem iudicari. Aut distri-
butionem, Stultior est quam ut pos-
sit tacere, infantior, quam ut possit
loqui. Simplicior est, quam qui pos-
sit

fit mentiri : gravior , quam ut velit. Sed mihi sat est indicasse tantum. Aut exquisitam aliquam elegantiam. Cuius rei non est necesse ponere exemplum. Nihil autem obstat , quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem , veluti sententia , historia , proverbium , & figura. Ergo præceptor , quem oportet assidue in bonis auctoribus versari , huiusmodi ceu flosculos undique colliget , eosque delectos proponet , aut etiam in eam formam demutabit , ut puerorum ingeniis sint accommodati. Postquam his rebus ad aliquantam sermonis peritiam pro-
 vectus erit puer , tum si videbitur , ad maiora grammatices præcepta revocetur , quæ per locos & ordines quosdam ita tradenda sunt , ut primo loco simplicissima proponantur , eaque paucis. Deinde utcunque adolescunt discipulorum ingenia , ita maiora suis quæque locis oportebit subiicere. Is ordo cuiusmodi sit , è Theodori Gazæ grammatica exemplum sumas licebit. Nec in his tamen velim eos
 deti-

210 ER. ROT. DE RATIONE
detineri longius, sed illico ad aucto-
res graviores revocari. Præsertim si
prius summam illam, de qua dixi,
Rhetorices, ac figuras, & carminum
formas teneant. Interim thematis
quoque difficilioribus sunt exercen-
di, in quibus delegendis ac narran-
dis, diligentem ac doctum præcepto-
rem requiram. Qui si sit mediocris,
modo sit idem modestus, non grava-
bitur hæc ab alio doctiore petere.
Thematum autem formæ huiusmo-
di fere possunt esse: Nunc Epistolæ
brevis argumentum, sed argutum,
lingua vulgari proponat, Latine Græ-
ceve, aut utroque sermone tractan-
dum. Nunc apologum, nunc nar-
ratiunculam, non insipidam, nunc
sententiam ex quatuor constantem
partibus, utrique duarum simili aut
ratione subiecta. Nunc argumenta-
tionem quinque tractandam parti-
bus, nunc dilemma duabus, nunc
expolitionem quam vocant, septem
partibus explicandam. Aliquando
tanquam ad Rhetorica præludentes,
unum aliquod membrorum seorsum
tra-

tractent. Cuiusmodi progymnasmatum scripsit Aphthonius. Aliquando laudem, vituperationem, fabulam, similitudinem, comparationem. Aliquando figuram, vel descriptionem, distributionem, sermocinationem, subiectionem, notationem. Aliquoties iubeantur carmen aliquod solve-
re. Aliquoties solutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis Epistolam, verbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandem sententiam variatis verbis ac figuris, sæpius efferant. Nonnunquam eandem Græce simul ac Latine metro & oratione prosa varient. Nonnunquam eandem quinque aut sex carminum generibus, quæ doctor præscripserit, explicent. Nonnunquam sententiam eandem per locos quam plurimos ac schemata diffingant. Plurimum autem fructus est in græcis vertendis. Quare convenit eos, hoc in genere sæpissime ac diligentissime exerceri. Nam simul & exercetur ingenium in deprehendis sententiis, & utriusque sermonis

212 ER. ROT. DE RATIONE
vis ac proprietas penitus inspicitur, &
quid nobis cum græcis commune sit,
quid non, deprehenditur. Denique
ad reddendam græcanicam empha-
sim, omnes Latinæ linguæ opes ex-
cutias oportet. Hæc si initio pueris
difficilia videbuntur, tum usu fient fa-
ciliora, tum præceptoris ingenium, ac
studium, bonam negotii partem pue-
ris adimet, indicatis quæ putet esse
supra vires illorum. Atque iis interim
exercitamentis crebræ prælectiones
auctorum misceantur, ut suppetat
quod imitentur. Quanquam is, qui
docet, proposito themate, simul ver-
borum quoque & figurarum copiam
debet indicare. Sub hæc ad invenien-
di quoque laborem provocentur, ita
propositis nudis argumentis, ut suo
quisque Marte reperiat, quæ pertine-
bunt ad rem tractandam, ornandam,
locupletandam. Et hic delectum ac
varietatem requiram à præceptoris
eruditi diligentia, gustum interim
exhibebo. Sæpius argumentum Epi-
stolæ proponet suasoriæ, dissuasoriæ,
exhortatoriæ, dehortatoriæ, narrato-
riæ,

riæ, gratulatoriæ, expostulatoriæ, commendatoriæ, consolatoriæ. Et uniuscuiusque generis naturam, locos, ac formulas quasdam communes, dein argumento proposito, etiam peculiare indicabit. Aliquando ceu declamatorium thema dabit, in diversis generibus, puta si iubeat eos vituperare Iulium Cæsarem, aut laudare Socratem, in genere demonstrativo. Item statim optima discenda. In opibus non esse felicitatem. Matrem proprio lacte nutrire debere quod peperit. Literis græcis non esse dandam, aut esse dandam operam. Uxorem esse ducendam, aut non esse ducendam. Peregrinandum esse, aut non esse peregrinandum, in genere suasorio. Item M. Horatium indignum esse supplicio, in genere iudiciali. Verum hanc palæstram primum ingredientibus non gravabitur is, qui docendi provinciam suscepit, primum indicare, quot propositionibus id argumentum tractari possit. Præterea propositionum ordinem demonstrabit, & quo pacto alia ex alia

214 ER. ROT. DE RATIONE
pendeat. Deinde quot rationibus unaquæque propositio fulciri debet, quot confirmationibus unaquæque ratio. Tum circumstantias ac locos, unde ista peti possint. Deinde quibus similibus, dissimilibus, exemplis, collationibus, sententiis, proverbiiis, fabulis, apologis unaquæque pars locupletari queat. Ostendat & schemata, si qua insigniter videbuntur incidere posse, quæ vel acriorem, vel ampliorem, vel magis dilucidam, vel iucundioram reddant orationem. Si quid erit amplificandum, rationem demonstret, sive per locos communes, sive per eas rationes, quas in quatuor formas distribuit Quintilianus. Quod si qui inciderint affectus, hi quoque quo pacto tractandi sint, admonebit. Quin & connectendi rationes præscribat, quis sit optimus futurus transitus. Ab exordio ad narrationem, à narratione ad divisionem, à divisione ad argumentationem, à propositione ad propositionem, à ratione ad rationem, ab argumentatione ad epilogum, aut per orationem

rationem. Ostendat & formulas aliquot, quibus ibi commode possint exordiri, aut etiam perorare. Postremo, si potest, locos aliquot in aucto-ribus indicet, unde valeant aliquid imitandum sumere, propter rerum affinitatem: id ubi septies, aut octies erit factum, iam incipient (quod ait Horatius) sine cortice nare, & satis erit nudum thema ministrasse, nec necesse fuerit, semper velut infantibus cibum præmansum in os inferere. Nec mihi displicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in usu video fuisse, ut ex Homero, Sophocle, Euripide, Vergilio, aut etiam ex historiis aliquando legantur the-mata. Puta ut Menelaus apud Tro-ianam concionem repetat Helenam. Aut, Phœnix suadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut, Ulysses suadeat Troianis, ut Helenam reddant potius quam bellum experiantur. Quo in genere extant aliquot Libanii & Aristidis declamationes. Præ-terea, uti suadeat aliquis amicus Ciceroni ne conditionem ab Antonio

216 ER. ROT. DE RATIONE
oblatam accipiat, quod argumentum
est apud Senecam. Uti Phalaris sua-
deat Delphis, ut taurum æneum
Deo suo consecrent. Ad hoc genus
pertinent Epistolæ, quæ Phalaridis, ac
Bruti nomine circumferuntur. In
emendando collaudabit, si quid feli-
cius inventum, tractatum, aut imita-
tum videbitur: si quid prætermis-
sum, autem non suo loco positum, si quid
nimium, aut remissius, si quid obscu-
rius, aut etiam si quid parum elegan-
ter dictum erit, admonebit. Et quo
pacto mutari possit ostendet, ac mu-
tari, & sæpius iubebit. Extimulabit
autem præcipue discipulorum animos
comparatione profectus, velut æmu-
latione quadam inter ipsos excitata.
Iam in prælegendis auctoribus no-
lim te facere, quod prava quadam
ambitione vulgus professorum hodie
facit, ut omni loco coneris omnia di-
cere, sed ea duntaxat, quæ explican-
do præsentis loco sint idonea, nisi si
quando delectandi causa digreden-
dum videbitur. Quod si huius quo-
queri rationem à me requiris, hæc
mihi

mihi quidem videbitur optima. Primo loco ad conciliandos auditores, laudes eius, quem prælegendum sumit, paucis explicet. Deinde argumenti iucunditatem, utilitatemque ostendat. Mox vocem argumenti, si forte (ut faciunt plerique) varios habeat usus, explicet, ac distinguat. Vt comœdiam (ut hoc exempli loco sumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de auctoris fortuna, de ingenio, de sermonis elegantia paucis disserat. Deinde quantum habeat & voluptatis, & utilitatis comœdiarum lectio: deinde quid significet ea vox, & unde ducta, & quot sint comœdiarum genera, & quæ sint comœdiæ leges. Deinceps quam potest & dilucide, & breviter summam explicet argumenti. Carminis genus diligenter indicet. Post ordinet simplicius, deinde singula fusius explicet. Ad hæc, si qua insignis elegantia, si quid prisce dictum, si quid novatum, si quid græcanicum, si quid obscurius, aut longius redditum, si durior aut perturbatior ordo, si qua etymo-

logia, si qua derivatio aut compositio scitu digna, si qua orthographia, si qua figura, si qui loci Rhetorici, si qua exornatio, si quid depravatum, diligenter admoneat. Tum loca similia ex auctoribus conferat, si quid diversum, si quid affine, si quid imitatum, si quid allusum, si quid aliunde translatum, aut mutuo sumptum, ut sunt pleraque Latinorum à græcis profecta, ne id quidem taceat. Postremo ad philosophiam veniat, & Poëtarum fabulas apte trahat ad mores, vel tanquam exempla demonstret, ut Pyladis & Orestis, ad amicitiae commendationem. Tantali fabula ad avaritię detestationem. In his non mediocriter adiuvabit docentem Eustathius, Homeri interpres. Atque ita fiet (si modo sit ingenii dextri præceptor) ut etiam si quid inciderit, quod inficere possit ætatē illam, non solum non officiat moribus, verumetiam utilitatem aliquam adferat, videlicet animis partim ad annotationem intentis, partim ad altiores cogitationes avocatis. Veluti si quis prælecturus

rus

rus secundam Maronis Eclogam, commoda præfatione præparet, vel potius præmuniat auditorum animos ad hunc modū, ut dicat: Amicitiam non coire nisi inter similes, similitudinem enim esse benevolentiae mutuae conciliatricem, contra dissimilitudinem odii, dissidiique parentem. Quoque maior ac verior, stabiliorque similitudo fuerit, hoc firmiorem atque arctiorem esse amicitiam. Id nimirum sibi velle tot apud auctores proverbialia. Boni ad bonorum convivia, & invocati accedunt. Et simile gaudet simili, & æqualis æqualem delectat, & æqualem tibi uxorem quære. Et ut semper similem ducit Deus ad similem, & semper graculus affidet graculo. Et similes habent labra lactucas. Et pares cum paribus facillime congregantur. Et Cascus Cascam ducit. Et balbus balbum rectius intelligit. Et cicada cicadæ chara, formica formicæ. Et Cretensis cum Ægineta. Contra tot dissimilitudinis adagia, nihil aliud sibi velle, quam inter eos qui dissimili sunt for-

220 ER. ROT. DE RATIONE
tuna, dissimili vitæ instituto, dissimi-
libus studiis, aut omnino non coire
amicitiam, aut si coierit, non cohære-
re, citoque dirimi: atque ob id fieri,
ut idiota studiosum literarum oderit,
prophanus sacerdotem, rusticus au-
licum, iuvenis senem. Atque in eo-
dem genere, Epicuræus Stoicum, Phi-
losophus Iurisconsultum, Poëta The-
ologum, balbus eloquentem. Hinc
geminorum gratiam fratrum, Am-
phionis & Zeri, pene dissiliisse, quod
alter lyrae studiosus esset, alter agris
colendis gauderet: ac dissilierat, nisi
Amphion abiecta lyra, fratris inge-
nio cessisset. Ob eandem causam in-
sincera fuit Castoris & Pollucis ami-
citia, neq; caruit infamia tentati par-
ricidii, cum uterque eodem ex ovo
essent prognati, ut iam magis esse ge-
melli non possent, quod alter pugil
esset, alter equis delectaretur. Hinc
male convenisse Remo cum Romu-
lo, quod alter tristioribus ac severis
esset moribus, alter blandior, unde
& Romulo pro Romo mutatum no-
men. Pessime convenisse Chaim cum
Abel,

Abel, quod diverso vitæ genere cape-
rentur. Summum autem amorem,
summæ similitudinis esse comitem,
atque ideo fictum à Poëtis, quemad-
modum Narcissus, ante ab omni ab-
horrens consortio, simul atque
suam ipsius imaginem in limpidissi-
mo fonte conspexisset, protinus amo-
re flagrantissimo cœpit ardere. Quid
enim nostri similis, quam ipsa ima-
go? Ergo cum doctus doctum amat,
sobrius sobrium, modestus mode-
stum, probus probum, nihil aliud a-
mat uterque, quam suam ipsius in al-
tero imaginem, hoc est seipsum, sed
alio modo. Verum ea similitudo, si-
quidem sita est in bonis animi, quæ
vere sunt bona, hoc est pietate, iusti-
tia, temperantia, tum eiusmodi nasci-
tur amicitia, cuiusmodi sunt eæ res,
quibus amicitia conciliatur, hoc est
honestæ, veræ, synceræ, stabilis, æter-
na. Contra si in rebus corporeis ac
fluxis, aut etiam turpibus, eam nec
vere esse amicitiam, nec iucundam,
nec diuturnam ostendet. Proinde
Platonem duas finxisse Veneres, alte-
ram

ram cœlestem, alteram terrestrem. Duos item Cupidines, suæ utrumque matri respondentes. Cœlestem veras gignere formas, & huius filium veros, & honestos immittere amores. Inter bonos semper amorem esse mutuum, inter vulgares plerunque, alterum amare, alterum odisse, alterum persequi, alterum fugitare. Id accidit fere propter ingeniorum vitæque dissimilitudinem. Quod quidem eleganter significat apud Poëtas Cupido, qui nonnunquam hunc aurea cupide figit, illum plumbea, illum ut amet, hunc ut abhorreat, atque hoc amicitiaë genere nihil esse potest infelicius. Eius igitur amicitiaë male coherentis, quasi simulachrum quoddam in hac Ecloga proponit Vergilius. Corydon rusticus, Alexis urbanus. Corydon pastor, Alexis aulicus. Corydon indoctus (nam huius carmina vocat incondita) Alexis eruditus. Corydon ætate provecus, Alexis adolescens. Corydon deformis, hic formosus. Breviter dissimilia omnia. Quare prudentis est amicum
suis

suis moribus aptum deligere, si velit amari mutuum. Hæc, inquam, si præfetur, tum autem locos demonstratorios, perperam & bucolice à rustico affectatos indicet, nihil opinor turpe veniet in mentem auditoribus, nisi si quis iam corruptus accesserit. Nam iste venenum non hinc hauserit, sed huc secum attulerit. Hoc exemplum verbosius exposui, quo facilius in cæteris item sibi quisque similia reperiat. Iam in aggressu cuiusque operis conveniet in genere demonstrare, quæ sit argumenti natura, & quid in eo potissimum sit spectandum. Velut in epigrammatis argutam brevitatem laudari. Tum iocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indicabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, commode in fine adiectis, quæ cogitationem velut aculeam in animo lectoris relinquunt. In Tragœdia præcipue spectandos affectus, & quidem fere acriores illos. Hi quibus rebus moveantur, paucis ostendet. Tum argumenta veluti declamantium. Postremo descriptiones loco-

224 ER. ROT. DE RATIONE
locorum, temporum, rerum aliquo-
ties, & argutas altercationes incide-
re, quæ nunc distichis, nunc singulis
versibus, nunc hemistichiis absolvan-
tur. In Comœdia cum primis obser-
vandum esse decorum, & vitæ com-
munis imitationem, affectus esse mi-
tiores, & iucundos magis quam a-
cres. Decorum autem in primis spe-
ctari, non solum illud commune, ut
adolescentes ament, lenones peie-
rent, blandiatur meretrix, obiurget
senex, fallat servus, iactet se miles,
atque id genus alia, verum peculiare
quoddam quod suo arbitratu aliis a-
liud affingit Poëta. Velut in Andria
duos inducit senes, longe diverso in-
genio. Simonem vehementem, ac
submorosum, haud stultum tamen,
nec improbum. Contra autem Chreme-
tem civilem, ac semper placidum, u-
bique sibi præsentem, omnia quan-
tum potest pacantem, at ita tamen le-
nem, ut minime stupidum. Duos item
adolescentes dissimili natura, Pam-
philum cordatum pro ratione ætatis,
& consultabundum, sed acriorem, ut
Simo-

Simonis filium possis agnoscere. E diverso Charinum puerilē, ineptum, consiliique inopem. Rursum servos duos diversis moribus: Davum vaf-
 frum & consiliis abundantem, ac spe-
 randi pertinacissimum auctorem. E regione Byrriam nullius consilii, tan-
 tum perpetuum desperationis aucto-
 rem hero. Ad eundem modum in A-
 delphis. Mitionem etiam in obiur-
 gando mitem ac festivum. Demeam
 etiam in blandiendo amarulentum.
 Rursum Æschinum propter urbana
 vitæ consuetudinē & Mitionis fi-
 duciam nihil non audentem, sed ita
 ut probum ingenium deprehendas,
 officiosum in fratrem, fidum in puel-
 lam. E diverso Ctesiphonem sabru-
 sticum ac timidum, propter earum re-
 rum insolentiam. Syrum callidum,
 & audacem, nihilque non simulan-
 tem ac dissimulantem adeo, ut sola e-
 brietas detexerit illius fucos. Dro-
 monem stupidum, atque hebetem.
 Sed ista persequi huius non est insti-
 tuti, in præsentia satis est viam indi-
 casse. In Eclogis admoneat esse au-
 rei

226 ER. ROT. DE RATIONE
rei seculi, ac priscae illius vitae imagi-
nem. Proinde quicquid illic est sen-
tentiarum, similitum, ac comparatio-
num, à vita pastorali sumi: affectus
sunt simplices, cantionibus, senti-
tiis, ac proverbiiis delectantur, super-
stitione & argutiis capiuntur. Ad
eundem modum, quid proprium ha-
beat carmen heroicum, quid histo-
ria, quid dialogus, quid Apologus,
quid satyra, quid oda, quid reliqua
scripti genera curabit admonere.
Tum quæ sint singulorum auctorum
in singulis argumentis dotes, aut et-
iam vitia, non gravabitur indicare,
quo iam tum assuescant adolescentes
ei quod est in omni re præcipuum,
iudicio. Atque in hac parte præce-
ptorem, præter artem & ingenium,
adiuvabit etiam libellus Ciceronis de
claris oratoribus, & Quintiliani, Se-
necæ, atque Antonii Campani de
scriptoribus censuræ, neque non
veteres interpretes, præcipue Dona-
tus hac in re peculiariter occupatus.
Huc pertinet & consilii ratio, veluti
quare M. Tullius in defensione Milo-
nis

nis finxerit sese timere. Et quare Vergilius tantopere laudibus vehat Turnum hostem Æneæ, & quare abdicatus medicus apud Lucianum non lædit novercam, sed magis laudat, & in patrem acrior est quam in novercam. Sed id quoque in immensum patet. At iudicabit aliquis hæc nimium habere negotii. Equidem præceptorem eruditum, longoque usu exercitatum volo esse. Is si continget, hæc etiam facile percipient pueri. Quod si qua initio erunt duriora, progressu & assuetudine mollescent. Optima certe sunt, nisi fallor, & optimis convenit statim assuescere, quanquam hæc non ubique omnia sunt inculcanda, ne tædio graventur ingenia discipulorum, sed ut inciderint insigniora. Neque vero minorem adhibeat curam præceptor in exigendo quæ commisit, quam in prælegendo. Est omnino labor hic docenti gravissimus, sed discipulis utilissimus. Nec ordinem exigat duntaxat, sed quicquid scitu dignum fuerit creditum, id assuescant bona cum fide reddere.

Neque

Neque vero deterreat ab hac re difficultas, quæ vel menstruo temporis spacio vincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia dictata scribant adolescentes, fit enim hoc pacto, ut memoriæ cultus negligatur, nisi si qui pauca quædam notulis velint excipere, idque tantisper donec usu confirmata memoria, scripti non desiderent adminiculum. Postremo tantum arbitror esse momenti incommoda docendi ratione, si modo diligens & eruditus contigerit præceptor, ut non dubitarim meo recipere periculo, me minore negotio, ac paucioribus annis adolescentes ad utriusque linguæ mediocrem etiam eloquentiam perducturum, modo dentur ingenia non omnino infelicia, quam isti literatores ad qualemcunque illam suam balbutiem vel infantiam potius provehunt suos. His igitur rudimentis puer in prima imbutus schola, deinde bonis avibus ad disciplinas altiores conferat sese, & quocunque se verterit, facile declarabit, quanto pere referat ab optimis auspiciatum fuisse.

fuisse. Hæc habui in præsentia mi
charissime Petre, quæ tibi de Studii
Ratione scriberem: ea, si placent, ute-
re: sin minus, sedulitatem certe no-
stram pro tuo candore boni consu-
les. Tu modo perge ita ut institu-
isti, in bonas literas incumbere, ac
Galliam tuam, alioqui florentissi-
mam, honestissimis etiam studiis il-
lustra. VALE.

F I N I S.

UNED

UNED

FRASATI
BIBLIOPOLY

889

F.A.
017